Jules Verne

Kakskümmend tuhat ljööd vee all

Tallinn

Kirjastus «E.esti Raamat» 1982

T (Prantsuse) V52

.Originaali tiitel: Jules Verne

VINGT MILLE LIEUES SOUS LES MERS

Prantsuse keelest tõlkinud OTT OJAMAA

Illustreerinud ERIK VAHER

Teine trükk

4703000000-240
V 901 (15)-82 268-81

Esimene osa

1. TABAMATU KALJURAHU

1866. aastat tähistas üks kummaline sündmus, seni seletamata ning seletamatuna näiv loodusnähtus, mida keegi pole unustanud. Erilist muret tegi see meremeestele, mitmesugused kuulujutud haarasid sadamalinnade elanikke ja erutasid ülimalt avalikkust sisemaal. Küsimusega tegelesid elavalt kaupmehed, reederid, reisi- ja kaubalaevade kaptenid, kiprid ja pootsmanid nii Euroopas kui Ameerikas, kõigi riikide mereväeohvitserid ning nende järel ka mitmed valitsused siin- ja sealpool Atlandi ookeani.

Juba mõnda aega olid paljud laevad kohanud merel mingit «tohutut asja», pikka värtnakujulist eset, mis oli kaugelt suurem ja kiirem vaalast ja mõnikord helendas fosforselt.

Sissekanded selle nähtuse kohta paljude laevade logiraamatuis ühtisid küllaltki täpselt kõiges, mis puutus eseme või olendi kujusse, tema enneolematusse kiirusesse, hämmastamapanevasse liikuvusse ning muudesse erilistesse eluavaldustesse. Kui see oli vaalaline, siis ületas ta oma

suuruselt kõik seni teadusele tuntud liigid. Ei Cuvier ega Lacepede, ei hr. Dumeril ega hr. de Quatrefages* oleks võimalikuks pidanud säärase koletise olemasolu, nägemata teda oma silmaga, see tähendab tõelise teadlase silmaga.
Võttes aluseks mitmel korral tehtud vaatluste keskmise —

* Nimetatud on tuntumaid prantsuse loodusteadlasi 19. sajandist:
Etienne de La Ville, krahv de Lae e p e d e (1756-1825) viis lõpule Buf
foni kuulsa «Loodusloo»; Georges Leopold e u v i e r (1769-1832) oli uusaegse paleontoloogia rajaja;. Henri Andre Du m e r i I (1812-1870) ja Armand Q u at re f age s d e B rea u (1810-1892) olid romaani kirjutamise ajal Pariisi Loodusloomuuseumi zooloogiaprofessorid.

kõrvale jäeti liiga tagasihoidlikud hinnangud, mis märkisid eseme pikkusena kakssada jalga, samuti ilmsed liialdused, mille järgi ta olevat miili laiune ja kolme miili pikkune — võidi siiski väita, et see erakordne olend, kui ta üldse eksisteerib, ületab kaugelt kõik ihtüoloogide poolt tollal võimailikuks peetud mõõtmed.

Ometi oli ta olemas, seda fakti ei saanud enam eitada, ja kui arvestada inimaju kalduvust kõigele fantastilisele, siis saab mõistetavaks kõmu, mida tekitas kogu maailmas tolle üleloomuliku olendi ilmumine. Igatahes ei saanud temasse enam suhtuda kui väljamõeldisse.

Nii näiteks kohtas 20. juunil 1866 Calcutta and Burnach Steam Navigation Company* aurik «Governor Higginson» seda liikuvat keha viie miili kaugusel Austraalia idarannikust. Kapten Baker pidas seda esialgu tundmatuks kariks ning kavatses isegi kindlaks määrata tema täpse asukoha, kui äkki esemelt paiskusid kohisedes õhku kaks saja viiekümne jala kõrgust veesammast. Järelikult, kui kaljurahul ei asunud mõni ajuti purskav geiser, siis võis «Governor Higginsonil» tegemist olla ainult mingi senitundmatu vees eluneva imetajaga, kelle sõõrmeist paiskusid välja õhu ja auruga segunenud veejoad.

Samasugust nähtust pani 23. juunil tähele Vaikse ookeani vetes viibiv West India and Pacific Steam Navigation Company** laev «Cristobal Colon». Järelikult võis seeerakordne vaalaline liikuda hämmastamapaneva kiirusega, sest kolmepäevase vaheaja järel olid «Governor Higginson» ja «Cristobal Colon» näinud teda kahes erinevas kohas, mille kaugus teineteisest on üle seitsmesaja meremiili.

Kaks nädalat hiljem teatasid viimati nimetatud paigast kahe tuhande ljöö*** kaugusel asunud Compagnie Nationale'ile*4 kuuluv «Helvetia» ja Royal Maili*5 «Shannon», et na.d on koletist näinud põhjalaiusel 42°15' ja läänepikkusel 60°35'. Mõlemad laevad sõitsid kõrvuti selles Atlandi Qokeani osas, mis asub Põhja-Ameerika ühendriikide ja Euroopa vahel. Selle üheaegse tähelepaneku põhjal peeti võimalikuks määrata imetaja minimaalseks pikkuseks, kolmsada viiskümmend inglise

* Kalkuta ja Burnachi Aurulaevanduse Kompanii (inglise k.).
** Lääne-India ja Vaikse ookeani Aurulaevanduse Kompanii (inglise k.).
*4 Riiklik Kompanii (prantsuse k.),
*5 Kuninglik Post (inglise k.).

jalga, * sest nii «Shannon» kui ka «Helvetia» olid temast väiksemad, olgugi et nende pikkus vöörtäävist ahtertäävini oli sada meetrit. Võrdluseks olgu öeldud, et ka suurimate teadaolevate vaalade pikkus, kes elavad Aleuudi saarestiku vites, ei ületa kunagi viitkümmend kuut meetrit, ja sedagi harva.

Neile üksteisele järgnenud teadetele lisandusid uued tähelepanekud ookeaniaurikult «Pereire»,

prantsuse fregati «Normandie» ohvitseride poolt koostatud protokoll, äärmiselt olulised andmed kommodoor Fitz-Jamesi staabist «Lord Clyde'i» pardal ja Inmani laevaliinile kuuluva «Etna» kokkupõrge koletisega. Kõik see erutas sügavasti avalikku arvamust. Kergemeelsemates maades võeti asja naljana, kuid tõsise ja praktilise meelelaadiga riikides, nagu Inglismaal. Ameerikas ja Saksamaal, oldi asjast tõsiselt huvitatud.

Kõikjal suurlinnades sai koletisest moeröögatus; temast lauldi kohvikuis, teda sarjati ajalehtedes ja pilgati teatrilaval. Kõmureportereile pakkus see haruldast võimalust kõige uskumatumate kuulduste lendulaskmiseks. Värskema materjali puudusel võis leheveergudelt leida ülessoojendatud lugusid fantastilistest hiiglakoletistest alates polaarmerede kohutava valge vaala Moby Dickiga ning lõpetades tohutu krakega**, kes oma haarmetega võib ookeanisügavustesse tõmmata kuni viiesajatonniseid laevu. Taasavaldati isegi vanaaja teadusemeeste Aristotelese ja Pliniuse ülestähendusi ja arvamusi koletiste võimalikkuse kohta, seejärel juba piiskop Pontoppidani*** norra jutustusi, Hans Poulsen Egede*4 kirjutisi ning lõpuks ka härra Harringtoni teatisi, mille tõepärasuses on võimatu kahelda, kui ta väidab, et 1857. a. «Castillani» pardal viibides nägi ta määratu suurt merimadu, mis tolle .ajani oli ujunud ainult endise «Constitutionneli»*5 veergudel.

* Umbes 106 meetrit. Inglise jalg on ainult 30,40 sentimeetrit. (Autori märkus.)

** Kr a k e - Skandinaavia rahvaste vanades pärimustes esinev merekoletis, kelle nimi tähendab sõnasõnalt «vee alla tõmbaja». Mo b y Di c k i kohta võib lugeda ameerika kirjaniku Herman MelvilIe'i kuulsast romaanist «Moby Dick ehk Valge Vaal» (1851, eesti k. 1974). ,

U* L j öö - vana prantsuse' pikkusmõõt, maismaal = 4,4'4 km, merel = = 5,55 km; tänapäeval on kasutatav nn. kilomeetrine ljöö = 4 km,

*** P 0 n top P i d a n, Erik (1698-1764) oli Bergeni piiskop, rahvuselt taanlane, kes on kirjutanud mitmeid teoseid Norra ajaloost ja loodusest.

*4 E g e d e, Hans Poulsen (1686-1758) oli norra päritoluga misjonär Gröönimaal; temast järelejäänud kirjatöödes on juttu selle kauge saare loodusest, elu-olust ja rahvapärimustest.

*5 Tolleaegne Pr'antsuse ajaleht.

Nüüd puhkes õpetatud seltsides ja teaduslikes ajakirjades lõputu vaidlus uskujate ja mitteuskujate vahel. «Koletise küsimus» sütitas kõigi meeli. Eriti ohtrasti raiskasid selles mälestusväärses sulesõjas tinti ajakirjanikud, kes teaduse sildi all võitlevad nende vastu, kellel on enam vaimukust. Paar tilka verdki ei jäänud valamata, sest merimaolt jõuti õige pea teravate isiklike solvangute pinnale.

Sõda kestis vahelduva õnnega tervelt kuus kuud. Brasiilia Geograafia Instituudi, Berliini Kuningliku Teaduste Akadeemia, Briti Assotsiatsiooni, Washingtoni Smithsoni Instituudi* väljaannetes ilmunud juhtkirjadele, diskussioonile ajakirjas «Indian Archipelago»*, abee Moigno «Cosmosele», doktor Petermanni «Mitteilungitele»***, Prantsuse ja välismaa suurte ajalehtede teaduslikele ülevaateile vastasid bulvarilehed ammendamatu vaimukusega. Teravmeelsed ajakirjanikud parodeerisid Linne kuulsat aforismi, mida tsiteerisid koletise vastased, ning väitsid, et «loodus ei tee lolle»*4; nad vannutasid oma kaasaegseid mitte ümber lükkama loodust, ennast sellega, et peetakse võimalikuks purjuspäi jampsivate meremeeste vaimusünnituste olemasolu, olgu see siis krake, merimadu, Moby Dick või midagi muud. Lõpuks ilmus ühes väga kardetud satiiriajakirjas artikkel kõige populaarsema toimetaja sulest, kes tormas nagu muiste Hippolytos*5 kartmatult koletise kallale ning andis talle üldise naerulagina saatel surmahoobi. Teravmeelsus oli võitnud teaduse.

1867. aasta esimestel kuudel näiski, et küsimus on lõplikult maha maetud, ja vaevalt oleks ta uuesti päevakorda tõusnud, kui avalikkusele poleks teatavaks saanud uusi andmeid. Seekord aga polnud enam tegemist mingi lahendust nõudva teadusliku probleemiga, vaid ähvardava ohuga, mida

oli raske vältida. Küsimus kerkis üles hoopis uues valguses. Koletisest oli saanud laid, kaljurahu, kari, liiati veel mingi liikuv, määramatu ning tabamatu kari.

* Ameerika keemiku James S mithsoni (1770-1829) pärandi varal 1846. a. rajatud teadusliku uurimise asutus Washingtonis. .
** India Arhipelaag (inglise k).
*** Teated (saksa k.).
*4 L i n n e, Karl (1707-1778) - kuulus rootsi loodusteadlane, kes väitis, et «loodus ei tee hüppeid»; prantsuse keeles häälduvad sõnad saut (hüpe) ja sot (loll) ühesuguselt.
*5 H i p pol y t 0 s - kreeka mütoloogias Ateena kuninga Thesuse poeg, kes hukkus merest tulnud koletise tõttu; tema võitlusest koletisega müüdid ei pajata midagi.

5. märtsi öösel 1867 jooksis Montreal Ocean Company* laev «Moravian» laiusel 27°30' ja pikkusel 72°15' tüürpoordiga karile, mida polnud märgitud ühelgi merekaardil. Kiirus oli purjede ja neljasajahobujõulise aurumasina kombineeritud kasutamise tulemusena kolmteist sõlme. Polnud mingit kahtlu.st, et kokkupõrke tagajärjel lekkiv «Moravian» ja tema pardal olnud kakssada kolmkümmend seitse Kanadast tagasipöörduvat reisijat ei uppunud ainult tänu laevakere esmaklassilisele ehitusele.

Kokkupõrge oli toimunud kella viie paiku hommikul, just päikesetõusu ajal. Valveohvitserid tormasid ahtrisse. Nad vaatlesid ümbritsevat merd äärmiselt hoolikalt, kuid ei märganud midagi peale tugeva lainetuse kolme kaabeltau** kaugusel, kus miski oleks nagu veepinna ägedasti lainetama pannud. Koht määrati täpselt kindlaks ning «Moravian» jätkas oma reisi ilma ühegi nähtava vigastuseta. Kas laev oli jooksnud veealusele karile või oli tegemist tohutu triiviva vrakiga, jäigi selgusetuks. «Moraviani» veealuse osa ülevaatusel kuivdokis tehti kindlaks, et osa kiilust oli purunenud.

See raske avarii oleks võib-olia langenud unustusehõlma koos paljude teistega, kui mitte kolm nädalat hiljem poleks juhtunud samasugune õnnetus. Ainult tänu uue kokkupõrke ohvriks langenud laeva rahvuslikule kuuluvusele ja laevakompanii ülemaailmsele kuulsusele leidis sündmus laialdast vastukaja.

Kes ei tunneks kuulsa inglise laevaomaniku Cunardi nime? Kui see arukas tööstur rajas 1840. a. postiveoliini Liverpooli ja Halifaxi vahel, oli tal kolm puust neljasajahobujõulist rataslaeva tuhande ühesaja kuuekümne kahe tonnise veeväljasurvega. Kaheksa aasta pärast oli kompanii laevastik kasvanud nelja auriku võrra, mille võimsus oli kuussada viiskümmend hobujõudu ja veeväljasurve tuhat kaheksasada kakskümmend tonni. Neile lisandusid paari aasta pärast veel kaks aurikut, mis ületasid eelmisi nii võimsuselt kui tonnaažilt. 1853. a. omandas Cunardi kompanii, kelle postiveoeesõigusi pikendati, üksteise järel «Arabia», «Persia», «China», «Scotia», «Java», ja «Russia», kõik esmaklassilised kiiraurikud ning «Great Easterni»*** järel suurimad, mis kunagi on merd sõit-

* Montreali Ookeanilaevanduse Kompanii (inglise k.).
** Kaabeltau = 0,1 meremiili = 185,2 m.
*** Tolleaegne suurim aurik, mida kasutati Euroopa ja Ameerika vahelise kaabli panemisel.

nud. Seega oli kompaniil 1867. aastaks kaksteist laeva, neist kaheksa ratas- ja neli kruviaurikut.

Esitan need. lühiandmed selleks, et igaühele oleks selge, millist suurt tähtsust omab meretranspordis see aruka asjaajamise poolest kogu maailmas tuntud laevaselts. Ühtki teist ookeanilaevanduse ettevõtet pole nii osavasti juhitud ja ükski teine laevaliin pole saavutanud niisugust edu. Kahekümne kuue aasta jooksul on Cunardi laevad kaks tuhat korda ületanud Atlandi ookeani ja selle aja sees pole ükski reis ära jäänud, ükski laev hilinenud, ükski kiri, inimene ega alus kaduma läinud. Ja nagu selgub viimasel ajal avaldatud ametlikest andmeist, eelistavad reisijad ikka veel, hoolimata Prantsusmaa tugevast konkurentsist, kõigist laevaliinidest Cunardi. Nii et kedagi ei tohiks üllatada kõmu, mis tekkis selle kompanii ühe uhkema aurikuga juhtunud õnnetuse ümber.

13. aprillil 1867 oli meri vaikne, puhus paras briis ning «Scotia» asus pikkusel 15°12' ja laiusel 45°37'. Tuhandehobujõulise aurumasina veol liikus ta kiirusega 13,43 sõlme. Sõurattad peksid vett laitmatu korrapärasusega. Laeva süvis oli kuus meetrit seitsekümmend sentimeetrit ja veeväljasurve kuus tuhat kuussada kakskümmend neli kuupmeetrit.

Kell neli seitseteist minutit pärast lõunat, kui saali kogunenud reisijad sõid parajasti lantši, oli pakpoordis, otse laeva külje all, vesirattast veidi tagapool tunda vaevaltmärgatavat tõuget.

«Scotia» polnud kellelegi otsa sõitnud, teda ennast oli mingi terava, läbitungiva, kuid mitte purustava esemega rammitud. Kokkupõrge näis niivõrd tühine, et ülal poleks keegi sellest ärevusse sattunud, kui mitte trümmis viibinud madrused poleks tormanud tekile hüüetega:

«Vajume! Vajume!»

Reisijad olid esialgu väga hirmunud, kuid kapten Anderson asus neid otsekohe rahustama. Mingit otsest ohtu ei võinud ju olla, sest «Scotia» oli jaotatud seitsmeks veekindlate vaheseintega eraldatud ruumiks ning võis lekkimisele julgesti vastu panna.

Kapten Anderson laskus viibimata laevaruumi. Ta tegi kindlaks, et vesi oli tunginud viiendasse ruumi, kus veetaseme kiire tõus osutas tugevale lekkimisele. Oli suur õnn, et katlad ei asunud selles osas, muidu oleks tuli kolletes silmapilkselt kustunud.

Kapten Anderson peatas otsekohe laeva ja üks madrustest sukeldus, et kindlaks teha vigastuse suurust. Selgus, et auriku põhjas oli kahe meetri laiune auk. Seda oli võimatu sulgeda,

ning «Scotia» jätkas oma reisi, sõurattad poolenisti vette vajunud. Tol hetkel oli ta kolmesaja miili kaugusel Cleari neemest ja jõudis kompanii sadamabasseinidesse kolmepäevase hilinemisega, mis tekitas Liverpoohs suurt arevust.

«Scotia» läks kohe kuivdokki ja insenerid alustasid ülevaatust. Nad ei suutnud oma silmi uskuda. Kaks ja pool meetrit allpool veeliini oli korrapärane võrdkülgse kolmnurga kujuline auk, mille servad olid täiesti siledad, nii et meisligagi oleks seda vaevalt saanud paremini teha. Järelikult pidi torkeriist olema valmistatud mingist erilisest karastatud terasest.. Peale selle pidi ta, olles kohutava jõuga heidetud läbi nelja sentimeetri paksuse terasplaadi, iseenesest, mingi seletamatu tagasilöögi mõjul, jälle välja tõmbuma.

See viimane sündmus sütitas uuesti avalikkuse meeled. Nüüdsest peale pandi kõik mereõnnetused, millel polnud kindlat teada olevat põhjust, koletise arvele. Sellel fantastilisel olendil lasus vastutus kõigi teadmata kadunud laevade eest, mille arv on kahjuks kaunis suur. Iga kolme tuhande laeva kohta, mille hukkumisest igal aastal teatab büroo «Veritas», ulatub koos lasti ja meeskonnaga teadmata kadunud purjeja aurulaevade arv kahesajani.

Kas õigustatult või mitte, aga kõigi nende laevade kadumises süüdistati «koletist», kelle tõttu paljud mandritevahelised mereteed muutusid järjest ohtlikumaks. Avalikkus nõudis kategooriliselt merede puhastamist tollest kohutavast vaalalisest, maksku mis maksab.

II POOLT JA VASTU

Nende sündmuste ajal jõudsin ma tagasi teaduslikult uurimisreisilt Nebraska viljatuilt aladelt Ameerika ühendriikides. Prantsuse valitsus oli minu kui Pariisi Loodusloomuuseumi erakorralise professori selle ekspeditsiooni juurde komandeerinud. Pärast kuuekuulist Nebraskas viibimist saabusin koos väärtuslike kollektsioonidega märtsi lõpul New Yorki. Minu ärasõit Prantsusmaale oli määratud maikuu esimestele päevadele. Vahepeal tegelesin oma mineraloogiliste, botaaniliste ja zooloogiliste kogude korraldamisega. Äkki saabus teade «Scotiaga» juhtunud õnnetusest.

Olin selle päevakorda tõusnud küsimusega täiesti kursis. Kuidas olekski see võinud teisiti olla? Ikka ja jälle lugesin kõiki Ameerika ja Euroopa ajalehti, ilma et oleksin targemaks saanud. Kogu see salapärasus ärritas mind. Kuna mul oli võimatu omada selle kohta isiklikku arvamust, siis kaldusin pidevalt ühest äärmusest teise. Polnud kahtlust, et kõige selle taga midagi peitus. Olid ju mitteuskujadki võinud oma silmaga näha «Scotiale» tekitatud vigastust.

Kui ma New Yorki jõudsin, oli küsimus parajasti tähelepanu tulipunktis. Oletus, nagu oleks tegu triiviva saare või tabamatu kariga, mida toetasid mõned asjatundmatud isikud, oli täiesti kõrvale jäetud. Ja tõepoolest, kui sellel karil polnud mingit masinat sees, kuidas sai ta siis säärase enneolematu kiirusega liikuda?

Samuti oli loobutud oletamast mõne triiviva laevakere, mingi tohutu vraki olemasolu, ja seda jällegi suure liikumiskiiruse tõttu.

Seega jäi järele vaid kaks võimalikku lahendust, millel kummalgi oli oma selgesti väljakujunenud poolehoidjaskond: ühed oletasid mingit kohutava jõuga koletist, teised tohutu liikumisjõuga «veealust laeva».

Viimane oletus, olgugi tõenäoline, lükati pärast Uues ja Vanas maailmas tehtud järelepärimisi ümber. Oli võimatu, et mõne eraisiku valduses olnuks nii vägev masin. Kus ja millal pidi ta selle olema ehitanud, kuidas ehitamist salajas hoidnud?

Selline hävitusvahend võis kuuluda ainult mõne riigi valitsusele, ja eriti meie ajal, mil inimene püüab relvade võimsust mitmekordistada, on täiesti võimalik; et mõni riik teiste teadmata niisugust kohutavat sõjamasinat- katsetab. Eks järgnenud Chassepot'* püssidele miinid, miinidele torpeedod. Siis algas tagasilangus. Nii ma vähemalt loodan.

Kuid uudse relva hüpotees langes ära juba enne, kui valitsused jõudsid teha vastavad avaldused. Olid ju kõik huvitatud mereteede julgeoleku tagamisest ning seepärast polnud põhjust kahelda valitsuste siiruses. Pealegi kuidas oleks võinud niisuguse allveelaeva ehitamine avalikkusele märkamatuks jääda? Niisugustes tingimustes saladust hoida on juba eraisikul äärmiselt raske, valitsusel aga, kelle iga sammu võistlevad riigid hoolega jälgivad, on see täiesti võimatu.
Pärast järelepärimisi Inglismaal, Prantsusmaal, Venemaal,

* Cha s s e p o t, Antoine Alphonse (1833-1905) - Prantsuse sõjaväes 1866.-1874. a. tarvituselolnud tagantlaetava sõjapüssi konstrueerija.

Preisimaal, Hispaanias, Itaalias, Ameerikas ja isegi Türgis loobuti lõplikult veealuse monitori hüpoteesist.

Koletis pöördus seega tagasi voogude rüppe, hoolimata irvitustest, millega bulvarilehed teda järelejätmatult tõrvaj?id. Inimeste mõttelend aga liikus mingi fantaseeriva ihtüoloogi kõige vj)imatumate kujutluste sõiduvees.

Minu saabumisel New Yorki osutasid mitmed isikud mulle seda au, et pöördusid minu poole seletuse saamiseks kõne all oleva nähtuse kohta. Prantsusmaalolin avaldanud kaheköitelise kvartformaadis teose pealkirjaga «Suurte meresügavuste saladused». See teos, millele teaduslikes

ringkondades sai osaks vaga soe vastuvõtt, tegi minust eriteadlase sellel loodusteaduse küllaltki väheuuritud alal. Nüüd küsiti minu arvamust. Niikaua kui võisin nähtust eitada, piirdusin kindla ei-ga. Peagi aga olin vastu seina surutud, sest «New York Herald» asetas «auväärse Pierre Aronnaxi, Pariisi Loodusloomuuseumi professor!» olukorda, kus ta oli sunnitud mingisugust arvamust avaldama., ükskõik milline see ka ei oleks.

Nii ma tegingi. Võtsin sõna ainult sellepärast, et vaikimine oli muutunud võimatuks. Analüüsisin küsimust igast küljest, nii poliitilisest kui ka teaduslikust. Esitan järgnevalt kokkuvõtte oma ulatuslikust artiklist, mis ilmus 30. aprilli numbris.

«Niisiis,» kirjutasin ma, olles eelnevalt vaaginud mitmesuguseid hüpoteese, «kuna kõik muud oletused on kõrvale jäänud, tuleb paratamatult pidada tõenäoliseks mingi ülivõimsa merelooma olemasolu.

Ookeanisügavused on meile täiesti tundmata. Sügavuslood pole suutnud sinna tungida. Mis toimub tegelikult suurtes meresügavustes? Millised olendid elavad või on suutelised elama kümme või viisteist miili allpool merepinda? Missugune on nende loomade organism? Vaevalt suudame seda isegi oletada.

Seega võib probleemi, mis on antud mulle lahendada, esitada järgmise dilemma kujul: «Kas me tunneme või ei tunne kõiki loomaliike, kes asustavad meie planeeti?»

Kui me kõiki ei tunne, kui loodusel on meie jaoks veel saladusi ihtüoloogia vallas, siis pole midagi tõenäolisemat kui oletada senitundmatute kala- või vaalaliikide ja isegi tervete perekondade olemasolu, kelle organism on eriliselt kohanenud süvamere tingimustega, kes elavad sügavusloodile kättesaamatuis veekihtides ja keda mingi eriline põhjus ehk, kui soovite, looduse tuju või kapriis toob pikkade vaheaegade järel ookeani pindmistesse kihtidesse.

Seevastu aga juhul, kui me juba tunneme kõiki elusolendite

liike, tuleb kõne all olevat looma paratamatult otsida meile tuntud mereloomade seast ning ma kalduksin oletama mingi hiiglasliku narvali olemasolu. .

Tavaline narval ehk ükssarv-vaal on sageli kuuekümne jala pikkune. Viiekordistage, kümnekordistage tema mõõtmeid, andke sellele vaalale tema suurusele vastav jõud, suurendage tema sarve, ja te saate nõutava looma. Tema mõõtmed vastavad «Shannoni» ohvitseride tähelepanekuile, tema sarv on küllaldane niisuguse leki tekitamiseks, nagu seda täheldati «Scotial», tema jõud piisavauriku kere purustamiseks.

Teatavasti on narval relvastatud elevandiluutaolisest ainest sarve või piikhambaga, nagu seda mõned loodusteadlased nimetavad. See on tema hammas, millel on terase tugevus. Niisuguseid hambaid on leitud teiste vaalade kehast, keda narval ründab alati suure eduga. Mõningad neist on suure vaevaga välja kistud laevakiiludest, millest nad on läbi tunginud nagu oherdi tünnilauast. Üks selline hammas leidub Pariisi ülikooli arstiteaduskonna muuseumis. Selle pikkus on kaks meetrit kakskümmend viis sentimeetrit ja tüve läbimõõt nelikümmend kaheksa sentimeetrit!

Kujutlegem nüüd kümme korda võimsamat looma kümme korda suurema sarvega. Olgu tema liikumiskiirus kakskümmend miili tunnis. Korrutagem tema mass kiiruse ruuduga ning me saame löögijõu, mis on küllaldane vastava katastroofi esilekutsumiseks.

Seega jään täielikuma informatsiooni saamiseni tohutute mõõtmetega narvali juurde, kes on relvastatud mitte enam piikhambaga, vaid tõelise rammiga, nagu see esineb soomusfregattidel ja rammlaevadel, millega tal on võrdne mass ja liikumiskiirus.

Niiviisi võiks seda seletamatut nähtust seletada, või siis pole seal üldse midagi, hoolimata kõigest, mida on korduvalt märgatud, nähtud ja vaadeldud. Ka see on veel võimalik!»

Need viimased sõnad olid minupoolt muidugi argus, kuid ma tahtsin teatava piirini säilitada oma professoriväärikust ja hoidusin ameeriklaste pilke alla sattumast, sest kui nemad juba naeravad, siis naeravad nad hästi. Jätsin endale taganemistee vabaks. Põhiliselt aga pidasin «koletise» olemasolu

siiski võimalikuks.
Minu artikli üle vaieldi ägedalt ja see tekitas suurt kõmu, võites teatava hulga poolehoidjaid. Seal esitatud lahendus jättis kujutlusvõimele vabad käed. Inimvaimule meeldib kujutleda üleloomulikke hiidolendeid ja meri on niisuguste kujutelmade parimaks taimelavaks, ainsaks keskkonnaks, kus võivad

tekkida ja areneda hiiglased, kelle kõrval suurimadki maismaaloomad, nagu elevandid ja ninasarvikud, on vaid kääbused. Vees elavad suurimad meile tuntud imetajad, ja kes teab, võib-olla varjab ta oma rüpes hiigelmolluskeid, hirmuäratavaid koorikloomi, midagi saja meetri pikkuste merivähkide ja paarisajatonniste krabide taolist? Miks mitte? Möödunud geoloogiliste ajastute maismaaloomad, nii neljajalgsed, neljakäelised, roomajad kui linnud olid hiiglaslike mõõtmetega. Loodus valas nad määratu suurte vormide järgi ja aeg on neid pikkamööda vähendanud. Miks ei võiks need möödunud aegade tohutute eluvormide esindajad olla säilinud just meile tundmatutes meresügavustes, mis ei muutu iialgi, sellal kui maakoor püsib pidevas liikumises? Miks ei võiks meri varjata oma rüpes nende titaanlike liikide viimaseid esindajaid, kelle jaoks sajandid võrduvad aastatega ning aastatuhanded sajanditega?
Kuid ma ei lase end kaasa kiskuda neist unistustest, mis minu jaoks polegi enam unistused. Aitab viirastustest, mis minu jaoks on muutunud kohutavaks tõeluseks. Kordan ainult, et tollal kujunes välja kindel vaade selle nähtuse olemuse kohta ning avalikkus leppis vastuvaidlematult erakordse olendiga, kellel polnud aga midagi ühist muinasjutuliste merimadudega. .
Sellal kui ühed nägid selles ainult puhtteaduslikku probleemi, mis nõudis lahendamist, siis teised, praktilisema meelelaadiga inimesed, eriti Ameerikas ja Inglismaal, olid arvamusel, et mereteede julgeoleku tagamiseks tuleb ookean sellest kardetavast koletisest vabastada. Sellest seisukohast lähtudes käsitlesid küsimust peamiselt tööstus- ja kaubandusajalehed. «Shipping and Mercantile Gazette»*, «Lloyd»**, «Paquebot»***, «Revuemaritime et coloniale»*4 ja teised kindlustusseltside häälekandjad olid kõik ühel meelel ning ähvardasid kindlustusprotsente tõsta.
Avalik arvamus oli võtnud seisukoha, millele esimestena reageerisid Ameerika ühendriigid. NewYorgis tehti ettevalmistusi ekspeditsiooniks. Kiirfregatt «Abraham Lincoln» oli valmis kõige lähemal ajal ankrut hiivama, et asuda narvalit jälitama. Kapten Farragutile, kes ruttas oma laeva varustamisega, olid avatud kõik arsenalid.

* «Laevanduse ja Kaubanduse Leht» (inglise k).
** Vanim ingiise (tänapäeval rahvusvaheline) merekindlustuse korporatsioon, avaldab 1734. aastast informatsioonibülletääni «Lloyd's List».
*** «Laev» (prantsuse k). .
*4 «Merenduse ja Asumaade Ajakir!» (prantsuse k).

Juhtus, nagu enamasti ikka juhtub: just siis, kui oli otsustatud koletist jälitada, ei ilmunud too enam nähtavale. Kahe kuu jooksulei kuulnud keegi temast midagi. ükski laev ei kohanud teda. Näis, nagu oleks. narval tema vastu sepitsetavast sõjanõust aimu saanud. Oli ju küsimust lõpmatuseni arutatud ja selleks isegi Atlandi ookeani alust kaablit kasutatud! Otsekohe väitsid naljahambad, et see kaval rebane on mõne telegrammi kinni püüdnud ja sellest omad järeldused teinud.
Seega ei saanud kaugesõiduks ettevalmistatud ja kohutavate püügiriistadega varustatud fregatt kuskile sõita. Kannatamatus kasvas üha, kui äkki 2. juulil teatati, et San Francisco-Šanghai liinil kurseeriv aurik oli kolme nädala eest looma märganud Vaikse ookeani põhjaosas.
See teade põhjustas kõikjal äärmise elevuse. Laeva komandörile Farragutile ei antud enam

kahtkümmend nelja tundigi aega. Toiduained olid juba peale laaditud, söeruumid ääreni täidetud ja meeskonnast ei puudunud ühtki meest. Oli vaja vaid tuli katelde alla teha, kõvasti kütta ning ankur hiivata. Talle poleks andestatud poolepäevastki viivitamistl Muide, ega kapten Farragut muud ei ihanudki kui teele asuda.
Kolm tundi enne seda, kui «Abraham Lincoln» pidi Brooklyni* sadamas otsad lahti andma, sain kirja:

Härra Aronnax, Pariisi Loodusloomuuseumi professor,
« Fifth Avenue Hotel»

New York.

V. a. Härra,
kui Te soovite «Abraham Lincolni» ekspeditsioonist osa võtta, siis näeks Föderaalvalitsus meelsasti, et Teie esindaksite Prantsusmaad selles ettevõttes. Kapten Farragut annab Teie käsutusse ühe kajuti.

Väga südamlikult Teie J. B. HOBSON, Mereväesekretär

* B roo k i y n - New Yorgi linnaosa, kus asuvad mereväe laevatehased. .

III NAGU HÄRRALE MEELDIB

Kolm sekundit enne J. B. Hobsoni kirja saabumist oli mõte narvalit jälitada minust niisama kaugel kui kavatsus sõita Põhja-Jäämere kaudu ümber Ameerika mandri. Kolm sekundit pärast auväärse mereväesekretäri kirja lugemist mõistsin ma, et minu tõeline kutsumus, minu elu ainus eesmärk on koletise tabamine ja: maailma vabastamine temast.

Ometi olin äsja lõppenud vaevarikkast teekonnast väsinud ning igatsesin puhkuse järele. Ma ei tahtnud muud kui näha kodumaad, sõpru, oma väikest korterit Jardin des Plantes'is*, oma armsaid ja väärtuslikke kollektsioone! Nüüd aga ei suutnud mind enam miski tagasi hoida. Unustasin kõik - väsimuse, sõbrad ja kogud - ning võtsin Ameerika valitsuse ettepaneku pikemalt mõtlemata vastu. «Lõpuks viivad ju kõik teed Euroopasse,» mõtlesin ma, «ja see oleks narvalist väga kena, kui ma teda jälifades jõuaksin Prantsusmaa randa! Selleks et mulle isiklikult rõõmu valmistada, laseb see väärt loom end kindlasti Euroopa vetes tabada, ja ma viin vähemalt poole meetri pikkuse tüki tema piikhambast Loodusloomuuseumile.»

Ent vahepeal tuli mul asuda narvali otsinguile Vaikse ookeani põhjaosas: Prantsusmaale tagasipöördumiseks oli see aga lausa vastassuund.
«Conseil!» hüüdsin ma kannatamatult.
Conseil on minu teener; ustav poiss, kes on mind, kõigil minu reisidel saatnud. Ta on tubli flaamlane, keda ma armastan ja kes tasub mulle samaga. Loomult on ta pikaldane, põhimõtetelt korraarmastaja, harjumuselt väga püüdlik ega lase end elu ootamatustest kohutada. Tal on osavad käed, mis saavad kõigega hakkama, ja hoolimata oma nimest**, ei anna ta kunagi nõu, isegi mitte siis, kui seda temalt ei küsita.

Kokkupuuteis Jardin des Plantes'i teadlaste kitsa ringkonnaga on Conseil omandanud mõningaid teadmisi. Tema näol on mul, alati käepärast tugev loodusteadusliku süstemaatika spetsialist, kes võib akrobaadi osavusega turnida kogu selles hõimkondade, alamhõimkondade, klasside, alamklasside, seltside, sugukondade, perekondade, alamperekondade, liikide ja teisendite rägastikus. Paraku ei küüni tema teadmised kau-

* Tai m e a e d (prantsuse k.) - Loodusloomuuseumi juurde kuuluv botaanika- ja zooloogiaaed

Pariisis.
** Co n s e i l tähendab prantsuse keeles «nõuanne».

gemale. Liigitamine on tema elu ja muud ta ei tunne. Suur asjatundja teoorias, on ta praktikas täielik võhik, ja ma arvan, et ta ei suudaks kašelotti kiusvaalast eristada. Ja ometi - milline tubli ja kuldaväärt poiss!

Juba kümme aastat järgneb Conseil mulle kõikjale, kuhu teadus mind viib. Iialgi pole ta avaldanud oma arvamust teekonna pikkuse või raskuse üle, pole nurisenud kohvrite pakkimise puhul, olgu Hiinasse või Kongosse sõitmiseks. Pikema jututa on ta valmis minema nii siia kui sinna. Kõigele lisaks on ta tugeva kehaehituse ja haruldase tervisega. Närve tal ei ole, isegi närvi varju mitte. .

Aastaid oli poisil tookord kolmkümmend ja see arv suhtus tema peremehe vanusesse nagu viisteist kahekümnesse. Andestage, kui ma sel viisil ütlen, et olin juba neljakümnene.

Conseil'l on ainult üks viga: ta on äärmine formalist ning kõneleb minuga ainult kolmandas isikus, nii et .see on juba lausa tüütavaks muutunud.

«Conseil!» hüüdsin veel kord ja alustasin palavikulisi reisiettevalmistusi. .

Võisin selle ustava poisi peale täiesti kindel olla. Tavaliselt ma ei küsi, kas ta soovib minuga kaasa tulla või mitte. Seekord aga oli tegemist retkega, mille lõppu polnud näha, küllaltki riskantse ettevõttega - looma jälitamisega, kes võis fregati nagu pähklikoore uputada. Siin oli, mille üle järele mõelda ka kõige ükskõiksemal inimesel. Mida ütleb Conseil?

«Conseil!» hüüdsin kolmandat korda.

Conseil ilmus

«Kas härra kutsus mind?» küsis ta sisse astudes..

«Jah, mu poiss. Sea minu asjad valmis ja enda omad samuti. Kahe tunni pärast sõidame välja.»

«Nagu härrale meeldib,» vastas Conseil rahulikult.

«Me ei tohi minutitki kaotada. Paki kohvrisse kõik minu reisitarbed, ülikonnad, särgid, sokid. Lugeda pole tarvis, pea asi võimalikult rohkem, ja kiiresti!»

«Aga härra kollektsioonid?» tähendas Conseil.

«Nendega tegeleme hiljem.»

«Mis? Arheoteeriumid, hürakoteeriumid, oreodonid, hoeropotamused ja teised luustikud, mis härra välja kaevas?»

«Need jäävad hotelli.»

«Ja härra elus babirussa?»

«Teda toidetakse meie äraolekul. Pealegi teen kohe korralduse, et kogu meie loomaaed Prantsusmaale saadetaks.»

«Kas me siis ei sõidagi Pariisi tagasi?» küsis Conseil.

«Aga muidugi... kindlasti,» alustasin ääri-veeri, «ainult et väikese ringiga.»

«Niisuguse ringiga, nagu härrale meeldib.»

«Oh, see on tühine asi! Pöördume tagasi veidi kõveramat teed pidi ja see ongi kõik. Sõidame «Abraham Lincolniga».»

«Nagu härra soovib,» sõnas Conseil rahulikult.

«Tead sa, kulla sõber, tegemist on koletisega. .. kurikuulsa narvaliga. .. Me läheme meresid temast puhastama! Kvartformaadis kaheköitelise «Suurte meresügavuste saladuste» autor ei saa sellest kõrvale jääda, ta peab minema koos kapten Farragutiga. See on kuulsusrikas ülesanne. . . ühtlasi ka ohtlik! Me ei tea, kuhu me läheme! Need elukad võivad olla vägagi tujukad! Aga meie läheme

ikkagi! Meid juhib komandör, kes kartma ei löö! . . .»
«Mida teeb härra, seda teen ka mina,» ütles Conseil. «Mõtle hästi järele! Ma ei kavatse sinu eest midagi varjata. See kuulub nende retkede hulka, kust alati tagasi ei tulda.»
«Nagu härrale meeldib.»
Veerand tunniga olid kohvrid pakitud. Conseil' käes läks see nagu muuseas, kuid ma olin veendunud, et midagi ei puudunud, sest see poiss liigitab särke ja ülikondi niisama hästi kui linde ja imetajaid.
Lift viis meid vahekorrusel asuvasse suurde vestibüüli.
Laskusin paariastmelist treppi mööda esimesele korrusele ja tasusin hotelliarve leti juures, kus alati tungleb palju rahvast. Tegin korralduse, et kastid topiste ja kuivatatud taimedega saadetaks Pariisi (Prantsusmaale), avasin oma babirussale piisava krediidi ja me hüppasime koos Conseil'ga' üüritõlda.
Kahekümne frangi eest viis sõiduk meid kõigepealt piki Broadwayd Union Square'ini, pöördus siis Neljandale Avenüüle riing sõitis kuni ristumiskohani Bowery Streetiga, keeras sealt Katrin Streetile ja peatus kolmekümne neljanda kai juures. Praam viis meid koos hobuse ja tõllaga üle jõe Brooklyni, New Yorgi linnaossa, mis asub East Riyeri vasakul kaldal. Mõne minuti pärast jõudsime kaile, mille ääres seisis «Abraham Lincoln» ja paiskas mõlemast korstnast paksu musta suitsu välja.
Meie pagas vinnati viibimata fregati pardale. Ruttasin üles tekile ja küsisin, kus on kapten Farragut. Madrus juhatas mu puubile, kust leidsin toreda välimusega ohvitseri, kes ulatas mulle käe ja küsis:
«Kas härra Pierre Aronnax?»
«Mina,» vastasin talle. «Kas kapten Farragut?»

19
«Isiklikult. Tere tulemast,- härra professor! Kajut ootab teid.»
Kummardasin ja lahkusin, jättes komandöri viimaseid ära. sõiduettevalmistusi tegema, ning lasin end mulle määratud kajutisse juhatada.
«Abraham Lincoln» oli oma uue ülesande täitmiseks suurepäraselt valitud ja kohandatud kiirfregatt, mille ülekuumendusseadmed võimaldasid tõsta auru survet kuni seitsme atmosfäärini. Sellise surve juures võis «Abraham Lincoln» saavutada keskmiseks kiiruseks 18,3 miili tunnis, mis oli küll tähelepanuväärne, kuid siiski ebapiisav koletu vaalalisega võitlemiseks.
Fregati sisemine ehitus vastas tema headele navigatsiooniomadustele. Jäin oma kajutiga väga rahule. See asus ahtris ja sinna pääses otse messist.
«Siin on meil päris hea olemine,» ütlesin Conseil'le. «Niisama hea, ärgu härra pahaks pangu, nagu erakvähil teokarbis,» arvas Conseil.
Jätsin Conseil' meie kohvrite eest hoolitsema ja ronisin tekile, et jälgida ärasõiduettevalmistusi.
Kapten Farragut laskis parajasti vallandada viimaseid otsi, mis hoidsid «Abraham Lincolni» Brooklyni kai küljes. Oleksin ma hilinenud veerand tundi, aga võib-olla vähemgi, oleks fregatt ilma minuta ära sõitnud ning ma polekski saanud osa võtta sellest erakordsest, üleloomulikust ja ebatõelisena näivast ekspeditsioonist, mille tõepäranegi kirjeldus võib: leida mitteuskujaid.
Kapten Farragut ei tahtnud viivitada enam ühtki päeva ega tundi, et jõuda vetesse, kus teadete kohaselt viibis koletis.
Ta laskis kutsuda pardainseneri.
«Kas survet on?» küsis ta.
«Jah, härra kapten,» vastas insener.
«Go ahead!»* hüüdis kapten Farragut.
Selle käskluse peale, mis anti masinaruumi suruõhuseadeldise abil, avasid masinistid aurukraani. Vihinal tungis aur avatud jaotussiibreisse. Pikad horisontaalsed kolvid surusid ägisedes väntadele. Kruvi tiivikud peksid laineid üha kasvava kiirusega ning «Abraham Lincoln» liikus majesteetlikult,

ümbritsetud sadakonnast puksiirist ja praamist, mis olid pealtvaatajaid täis kiilutud.
Kõik Brooklyni sadamakaid ja see New Yorgi osa, mis asub East Riveri ääres, olid uudishimulikest tulvil. Viiesajast

* Edasikäik! (inglise k.).

tuhandest kõrist kõlas kolmekordne hurraa. Tiheda rahvamurru kohal lehvisid tuhanded taskurätid. Hüvastijätt «Abraham Lincolniga» kestis kuni laeva jõudmiseni Hudsoni jõkke selle pikliku poolsaare tipu kohal, millel asub New Yorgi linn.
Seejärel liikus fregatt mööda jõe vasakut, uhkete villadega ääristatud New Jersey kallast ja sõitis läbi fortide vahelt, mis saluteerisid talle oma võimsaimaist kahureist. Neile vastuseks heiskas ja langetas «Abraham Lincoln» kolm korda Ameerika Ühendriikide lippu, mille kolmkümmend üheksa tähte päramasti tipus kaugele särasid. Siis võttis fregatt kursi märgistatud laevateele, mis läks kaarena piki lahe äärt ja lõppes Sandy Hooki juures. Ta möödus väga lähedalt liivalaiust, kus tuhanded pealtvaatajad teda veel kord hõisetega tervitasid.
Paatide ja vedurlaevade rongkäik järgnes ikka veel fregatile ega lahkunud temast enne kui tulelaeva kohal, mille kaks tuld tähistasid New Yorgi faarvaatri algust.
Siis lõi kell kolm. Loots laskus oma paati ja aerutas valge kuunari juurde, mis teda atlatuult ootas. Fregatil aga lisati auru, vint peksis üha kiiremini laineid, möödus Long Islandi madal liivaranniik, juba kell kaheksa õhtul kadusid loodesse
Fire Islandi tuled ning laev kihutas täie auruga Atlandi tumedail voogudel.

IV NED LAND

Kapten Farragut oli tubli meremees ja vääris fregatti, mida ta käsutas. Ta oli laevaga kokku kasvanud, oli selle hing. Tal polnud mingeid kahtlusi koletu vaalalise olemasolus ja ta oli keelanud selleteemalised vaidlused oma laeva pardal. Ta uskus, sellesse, nagu mõned vanaeided usuvad leviaatanisse* - usklikult, mitte mõistuseega. Koletis oli olemas ja tema vabastab sellest mered, nii ori ta vandunut. Ta oli omamoodi Rhodose rüütel, uus Dieudonne de Gozon, kes läks vastu saart laastavale lohele. Emb-kumb, kas kapten Farragut tapab narvali või narval tapab kapteni. Vahepealset võimalust ei olnud.
Laeva ohvitserid jagasid oma komandöri arvamust. Et selles veenduda, tarvitses vaid kuulata, kuidas nad vestlesid,

* L e v i a ata n - piibliloos esinev tohutu mereelukas,

vaidlesid, tülitsesid, arvutasid kohtumise võimalusi narvaliga ja vaatlesid ookeani mõõtmatuid avarusi. Enam kui üks neist läks vabal tahtel valvesse praamtengi saalinguile: teenistus, mille ta oleks ära neednud igasuguses teises olukorras. Niikaua kui päike püsis taevas, olid kõik mastid täis madruseid, kes ei suutnud oma kohal püsida, otsekui oleksid tekilauad nende jalgu kõrvetanud. Ja ometi oli «Abraham Lincoln» veel kaugel Vaikse ookeani kahtlastest vetest.
Mis puutub meestesse, siis ei soovinud nad muud kui ainult narvalit kohata, teda harpuuniga tabada, ta pardale vinnata ja tükeldada. Kõik jälgisid merd terava tähelepanuga. Kõneles ju kapten Farragut kahe tuhande dollari suurusest summast, mis oli määratud sellele, kes looma esimesena märkab, olgu junga või madrus, pootsman või ohvitser. Võib kujutleda, kuidas «Abraham Lincolni»

pardal silmi teritati.
Mis minusse puutub, siis ei jäänud ma teistest sugugi maha ega usaldanud kellelegi oma igapäevaseid vaatlusi. Sada korda õigem oleks olnud meie laeva nimetada «Argoseks»*. Conseil oli ainuke, kes oma ükskõiksusega näis protesteerivat selle vastu, mis meid kõiki haaras, ning tekitas laevas valitsevas üldises üksmeeletuhinas ebakõla.
Nagu mainisin, oli kapten Farragut oma laeva hoolikalt varustanud vajalike riistadega hiiglasliku vaalalise püüdmiseks. Ükski vaalapüügilaev polnud paremini relvastatud. Meil olid olemas kõik tuntud püügiriistad alates käsiharpuunist kuni tulirelvadest lastavate kidaliste noolteilli ja lõhkekuulidega jahipüssideni. Laeva käilas seisis täiendatud konstruktsiooniga, erilise paksuseinalise toru ning väikese kaliibriga tagantlaetav suurtükk, mille mudel peaks olema välja pandud 1867. a. maailmanäitusel. See väärtuslik relv oli ameerika päritoluga ja võis eriliste raskusteta paisata neljakilose koonusekujulise mürsu umbes kuueteistkümne kilomeetri kaugusele.
Seega ei puudunud «Abraharn Lincoln!» pardal ükski võimalik hävitusvahend, kuid seal oli midagi veel väärtuslikumat - Ned Land, harpuunijate kuningas.
Ned Land oli kanadalane, kellele tema ebatavalise osavuse tõttu polnud võrdset selles ohtlikus ametis. Täpsus ja külmaverelisus, julgus ja kavalus - kõik need omadused esinesid tema juures kõige kõrgemal määral. Tema harpuuni eest võis eluga pääseda ainult mõni erakordselt kaval vaal või kašelott.

* Argos - sajasilmne olend kreeka mütoloogias.

Ned Land oli umbes neljakümne aastane suurt kasvu, üle kuue inglise jala pikk, tugeva kehaehitusega mees. Ta oli tõsise näo ja vähese jutuga, mõnikord aga äge ja sattus kergesti raevuhoogu, kui talle vastu vaieldi. Kogu tema isik äratas tähelepanu, eriti aga terav pilk, mis rõhutas tema näojooni.
Arvan, et kapten Farragut tegi targasti, kui värbas selle mehe oma laevale. Oma terava silma ja osava käega oli ta üksinda niisama palju väärt kui terve meeskond. Ma ei oska teda millegagi paremini võrrelda kui võimsa teleskoobiga, mis ühtlasi kujutab endast ka alati laskevalmis kahurit.
Kes ütleb kanadalane, ütleb - prantslane. Kui endassetõmbunud Ned Land ka ei olnud, pean siiski tunnistama, et minu vastu tundis ta teatud poolehoidu. Kindlasti äratas temas huvi minu rahvus. See andis talle võimaluse rääkida, mulle aga kuulata vana, Rabelais'-aegset* prantsuse keelt, mida veel praegugi mõnes Kanada maakolkas kõneldakse. Vaalaküti perekond oli pärit Quebecist ning tuntud tublide kaluritena juba sellest ajast, kui linn. kuulus Prantsusmaale.
Nedile hakkas üha rohkem meeldima minuga vestelda, mina aga armastasin kuulata lugusid tema seiklustest polaarmeredel. Suure loomuliku luuleandega jutustas ta oma kalastusretkedest ja võitlustest. Tema. lood olid eepilist laadi ning ma kujutlesin end kuulavat mõnd Kanada Homerost, kes esitab põhjamaade «Iliast».
Kirjel'dan oma kartmatut seltsimeest sellisena, nagu ma teda praegu tunnen. Meist on vahepeal saanud vanad sõbrad, keda ühendab see murdumatu sõprus, mis tekib ja karastub kõige kohutavamates katsumustes. Ah, mu vahva Ned! Mul pole muud soovi kui elada veel sada aastat, et sind kauemini mäletada!
Nüüd aga mida arvas Ned Land mereelukast? Pean tunnistama, et ta ei uskunud üldse narvalisse, olles seega ainuke mees pardal; kes ei jaganud üldist veendumust. Ta isegi hoidus küsimust puudutamast, nii et pidasin tarvilikuks seda ise parajal juhul teha.
Suurepärasel 30. juuli õhtul, seega kolm nädalat pärast meie väljasõitu, asus fregatt Blanco neeme geograafilisel laiusel, kolmekümne miili kaugusel Patagoonia rannikust. Olime ületanud Kaljukitse pöörijoone ja Magalhäesi väinani oli jää-

* Ra b e l a i s, François (1495-1553) - suurim renessansiajastu prantsuse kirjanik.

nud vähem kui seitsesada miili. Enne kui möödub nädal, künnab «Abraham Lincoln» Vaikse ookeani voogusid.

Istusime Ned Landiga ahtris, jutlesime mitmesugustest asjadest ning vaatlesime salapärast merd, mille sügavused on seni jäänud inimese pilgule kättesaamatuks. Juhtisin jutu suurema vaevata hiigelnarvalile, kaaludes mitmesuguseid võimalusi, millest oleneb meie ekspeditsiooni edu või nurjumine. Kui nägin, et Ned laseb mul kõnelda ilma ise midagi lausumata, esitasin otsese küsimuse:

«Kuidas on see võimalik, Ned, et te ei ole veendunud vaala olemasolus, keda me jälitame? Kas teil on siis mingeid erilisi põhjusi seda mitte uskuda?»

Vaalakütt vaatas mulle mõne hetke vaikides otsa, lõi siis endale harjunud kombel käega laubale, sulges silmad, nagu tahaks end koguda, ja lausus lõpuks:

«Küllap ikka, härra Aronnax.»

«Teie kui elupõline vaalapüüdja olete ometi meres elavate suurte imetajatega harjunud, teie kujutlusvõime peaks hõlpsasti omaks võtma hüpoteesi tohututest vaalalistest, teie peaksite olema viimane, kes selles kahtleb!»

«Selles asjas te küll eksite, härra professor,» vastas Ned. «Sest kui asjatundmatud inimesed usuvadki erakordsetesse komeetidesse, mis ilmaruumis lendavad, või enneveeuputuseaegsetesse koletistesse, kes maakera sisemuses elavad, siis olgu sellega kuidas on, aga astronoomid ja geoloogid ei usu ometi sääraseid väljamõeldisi. Nii ka vaalapüüdjad. Olen palju igasuguseid vaalasid taga ajanud, mitmele neist harpuuniga pihta saanud ja nii mõnegi tapnud, aga olgu nad nii tugevad ja ohtlikud kui tahes, iial poleks nad suutnud oma saba ja sarvedega aurulaeva terasplaate purustada,»

«Aga kõneldakse ju laevadest, millest narvali kihv on läbi tunginud?»

«Need võisid olla puust laevad,» vastas kanadalane, «ise ma pole seda kunagi näinud. Kuni vastupidist pole tõestatud, ütlen ma, et ei vaalad, kašelotid ega narvalid saa iial nii hirmsat purustamistööd teha.»

«Kuulake mind, Ned . ...»

«Ei, härra professor, ei. Kõike, mida soovite, ainult mitte seda. Võib-olla mõni hiiglasuur kalmaar. . .»

«See on veelgi võimatum, Ned. Kalmaar on ju ainult mollusk, limune, nimi ise juba näitab, kui nõrgast ainest ta koosneb. Olgu see teie kalmaar kas või viiesaja jala pikkune, aga juba sellepärast, et ta ei kuulu selgroogsete alamhõimkonda, ei kujuta ta mingit ohtu niisugustele laevadele nagu «Scotia»

või «Abraham Lincoln». Nii ei krakede ja teiste tema taoliste monstrumite vägitegusid tuleb ikkagi pidada muinasjuttudeks».

«Seega siis, härra loodusteadlane,» jätkas Ned küllaltki pilklikul toonil, «jääte uskuma ilmatu suure vaalalise olemasolusse . .?»

«Jah, Ned, kordan seda teile veendumusega, mis põhineb asjade loogikal. Usun, et on olemas võimsa kehaehitusega imetajaid, kes kuuluvad selgroogsete alamhõimkonda, nagu vaalad, kašelotid ja delfiinid, ning omavad äärmiselt suure löögijõuga sarve.»

«Hm!» tegi vaalakütt ja raputas pead sellise näoga, et ta ei lase endale auku pähe rääkida.

«Pange tähele, auväärt, kanadalane,» jätkasin ma, «et kui selline loom on olemas, kui ta elutseb ookeani põhjas ja viibib mitme miili sügavuses vee all, siis peab tal ilmtingimata olema niisugune organism, mille tugevust on üldse raske millegagi võrrelda.»

«Ja mispärast peaks tal nti tugev organism olema?»
«On vaja tohutut jõudu, et viibida sügavates veekihtides ja taluda vee rõhumist.»
«Kas tõesti?» küsis Ned ja vaatas ,mulle silma pilgutades otsa.
«Aga muidugi; ja mõningaa arvud tõestavad teile seda suurema vaevata.»
«Ah arvud või?» ühmas Ned. «Arvudega võib kõike teha!»
«Äriasjus küll, kuid mitte matemaatikas. Parem kuulake mind, Ned. Oletame, et õhurõhumisele vastab kolmekümne kahe jala kõrguse veesamba raskus. Tegelikult on veesamba kõrgus küll veidi väiksem, sest merevee erikaal on suurem magevee omast. Hästi! Kui te nüüd sukeldute, Ned, siis kui mitu korda kolmekümne kahe jala sügavuses te viibite, nii mitu korda tugevamat survet õhurõhumisega võrreldes peab taluma teie keha. See aga tähendab seda, et nii mitu kilogrammi on rõhumine teie keha välispinna igale ruutsentimeetrile. Järelikult on kolmesaja kahekümne jala sügavuses rõhumine kümme atmosfääri, kolme tuhande kahesaja jala sügavuses - sada atmosfääri ja kolmekümne kahe tuhande jala, see on umbes kahe ja poole ljöö, sügavuses - tuhat atmosfääri. See aga tähendab, et kui te saavutaksite ookeanis niisuguse sügavuse, siis langeb teie keha välispinna igale ruutsentimeetrile tuhandekilogrammine surve. Aga kas te teate ka, kulla Ned, mitu ruutsentimeetrit on teie keha pindala?»

«Ei tea arvatagi, härra Aronnax.»
«Umbes seitseteist tuhat.»
«Nii palju?»
«Et õhurõhumine on tegelikult veidi suurem kui üks kilogramm ruutsentimeetrile, siis teil oma seitsmeteistkümne tuhande ruutsentimeetriga tuleb praegu taluda survet, mis võrdub seitsmeteistkümne tuhande viiesaja kuuekümne kaheksa kilogrammiga.»
«Ilma et ma seda märkaksin?»
«Ilma et te seda märkaksite. Ja kui see teid ei lömasta, siis ainult seepärast, et õhk rõhub seestpoolt väljapoole sama tugevusega. Sellest siis ka sise- ja välisrõhumise täielik võrdsus, mis teineteist tasakaalustades võimaldavad hõlpsasti taluda atmosfääri survet. Vees aga on lood hoopis teisiti.»

«Jah, nüüd ma mõistan,» ütles Ned, kes oli muutunud tähelepanelikumaks, «sest vesi, mis meid ümbritseb, ei tungi meie sisemusse.»

«Täpselt nii, Ned. Seega kolmekümne kahe jala sügavuses allpool veepinda on rõhumine seitseteist tuhat viissada kuuskümmend kaheksa kilogrammi, kolmesaja kahekümne jala sügavuses aga kümme korda suurem, seega sada seitsekümmend viis tuhat kuussada kaheksakümmend kilogrammi, kolme tuhande kahesaja jala sügavuses - sada korda suurem, seega üks miljon seitsesada viiskümmend kuus tuhat kaheksasada kilogrammi, ja lõpuks kolmekümne kahe tuhande jala sügavuses tuhat korda suurem, mis teeb seitseteist miljonit viissada kuuskümmend kaheksa tuhat kilogrammi. See aga tähendab, et teid litsutakse laiaks nagu vesipressi plaatide vahel!»
«Kurat võtku!» ütles Ned.
«Niisiis, mu auväärt vaalakütt, kui mitmesaja meetri pikkused ning vastava paksusega selgroogsed suudavad taluda nii suurt sügavust, hoolimata sellest, et nende keha pindala on mitu miljonit ruutsentimeetrit, siis peavad nad olema suutelised taluma survet, mis ulatub miljarditesse kilogrammidesse. Arvutage nüüd ise välja, milline peab olema nende luustiku tugevus, nende organismi võimsus, et välja kannatada nii suurt survet!»
«Nad peaksid sel juhulolema tehtud kaheksatollistest terasplaatidest nagu soomusfregatidki,» vastas Ned.

«Teil on õigus, Ned, ja mõtelge nüüd hävitustööle, mida võib põhjustada säärane mass, kui ta kiirrongi kiirusega vastu laevakeret tormab.»

«Jah. . tõepoolest... võib-olla,» vastas kanadalane, lüües

minu poolt toodud arvude mõjul kõikuma, kuid ei tahtnud veel alistuda.
«Noh, kas ma veensin teid?»
«Te veensite mind ainult selles, härra loodusteadlane, et kui niisugused loomad merepõhjas elaksid, siis peaksid nad olema nii tugevad, nagu te ütlesite.»
«Aga kui neid pole, kangekaelne vaalakütt, kuidas seletaksite säärasel juhul «Scotiaga» juhtunud õnnetust?»
«Aga mina arvan, et. . .» alustas Ned kõhklevaIt.
«Nonoh!»
«. . . et see pole tõsi!» ütles ta lõpuks, korrates enese teadmata Arago* kuulsat lauset.

See vastus kõneles ainult vaalaküti kangekaelsusest ja ei millestki muust. Tol päeval ei viinud ma asja kaugemale. «Scotiaga» toimunud katastroofi ei saanud eitada. Lekk oli olemas, sest seda oli vaja sulgeda. Arvan, et augu olemasolu ei vaja kindlamat tõestust. Seejuures oli lekk vaid asja üks külg, sest teda polnud tekitanud ei kari d ega veealused relvad. Järelikult pidi selle olema põhjustanud mingi looma terav sarv.

Kui lähtuda ülaltoodud arutlustest, pidi see loom minu arvates kuuluma selgroogsete alamhõimkonda, imetajate klassi ning vaalaliste selisi. Mis puutub tema kuuluvusse mingisse sugukonda ja perekonda, olgu tegu siis vaala, kašeloti või delfiiniga, kõik see jäi veel lahtiseks ning pidi selguma edaspidi. Selleks tuli loom lahata, milleks omakorda oli vaja ta kinni .püüda, aga enne seda oli tarvis teda harpuuniga tabada ja see oli Ned Landi mure. Selleks et teda harpuuniga tabada, oli vaja teda näha, mis oli meeskonna ülesanne. Viimane aga olenes omakorda juhusest.

V HEA ÕNNE PEALE!

«Abraham Lincolnii» reis jätkus mõne aja jooksul ilma vahejuhtumiteta. Siiski andis üks soodus juhus Ned Landile võimaluse demonstreerida oma võrratut osavust ja näitas ühtlasi, millist suurt usaldust ta pälvis,

* Arago, Dominique François (1786-1856) - prantsuse füüsik, astronoom ja poliitik.

Falklandi saarte kohal ulgumerel astus fregatt ühendusse ameerika vaalapüüdjatega, kellel aga polnud mingeid andmeid otsitavast narvalist. Üks neist - see oli «Monroe» kapten - teadis, et Ned Land viibis «Abraham Lincolni» pardal, ning palus tema abi parajasti silmapiiril oleva vaala tabamiseks. Kapten Farragut, soovides Ned Landi töö juures näha, lubas tal «Monroe» pardale minna. Meie kanadalasel oli nii palju õnne, et ta tabas ühe vaala asemel kaks, esimese otsekohe südamesse, teise aga sai kätte pärast mõneminutilist jälitamist.

Tõepoolest, kui narvalil peaks kunagi tegemist olema Ned Landi harpuuniga, siis ei veaks ma kihla koletise võidu peale.

Fregatt liikus imekspandava kiirusega piki Lõuna-Ameerika kagurannikut. 3. juulil olime juba Magalhaesi väina suudmes Neitsite neeme kohal, kuid kapten Farragut ei tahtnud kasutada seda käänulist läbipääsu ning otsustas ümber Kap Hoorni purjetada..

Kogu meeskond kiitis selle üksmeelselt heaks. Oli ju vaevalt tõenäoline, et koletist võidaks kohata kitsas väinas. Suur hulk madruseid väitis, et «too olevat liiga jäme sealt läbipääsemiseks» .

6. juulil kella kolme paiku pärast lõunat purjetas «Abraham Lincoln» viieteistkümne miili kauguseit ümber selle üksildase saare, pigemini küll kalju, millele hollandi meremehed olid andnud

nime oma kodulinna Hoorni järgi. Teekond jätkus. nüüd loode suunas ja juba järgmisel päeval seilasime Vaikses ookeanis.

«Silmad lahti! Silmad lahti!» kordasid «Abraham Lincolni» madrused.

Nad ajasid oma silmad tõesti viimase võimaluseni pärani. Ei silmad ega kiikrid, mida, tõsi küll, veidi pimestasid lubatud kaks tuhat dollarit, saanud hetkekski puhkust, ja need, kellel oli võime näha ka pimeduses, olid eriti soodsas olukor-. ras, sest nende võiduvõimalus suurenes viiekümne protsendi võrra.

Mind raha ei tõmmanud, ometi polnud ma teistest vähem valvas. Jättes einestamisele vaid mõned minutid ja magamiseks ainult paar tundi, hoolimata päikesest ja vihmast, ei lahkunud ma tekilt. Reelingule toetudes seisin vaheldumisi kord vööris, kord ahtris ja lausa neelasin pilkudega vahutavat kiiluvett, mis valendas merepinnal nii kaugele kui silm ulatus. Lugematu arv kordi elasin juhtkonna või meeste erutusele kaasa, kui mõne tujuka vaala mustjas selg kerkis lainete pinnale. Ainsa hetkega oli tekk mehi täis. Luukidest voolas

välja madruseid ja ohvitsere, kes hingeldades ja mureliku pilguga asusid vaala liikumist jälgima. Ka mina vaatasin, vahtisin nii, et päris ime, et mu silma võrkkest sellest ära ei kulunud ja ma pimedaks ei jäänud. Samal ajal kordas mulle Conseil rahulikul, flegmaatilisel. toonil: «Vahest oleks härra nii lahke ja ei pungitaks nii väga oma. silmi, siis näeks ta hoopis paremini!»

Ent kogu erutus oli asjatal «Abraham Lincoln» muutis kurssi ja tormas looma suunas, kes osutus aga tavaliseks vaalaks või kašelotiks ning sukeldus üldise sõimuvalingu saatel.

Ned Land säilitas oma kangekaelse umbusu. Ta isegi teeskles, nagu ei jälgiks ta üldse merd muidu kui ainult oma vahikorra ajal, välja arvatud juhud, kui mõni vaal ilmus silmapiirile. Ometi oleks tema terav nägemine võinud osutada suuri teeneid. Kaheksa tundi kaheteistkümnest põikpäine kanadalane luges või magas oma kajutis. Sadu kordi heitsin talle tema ükskõiksust ette.

«Päh!» vastas ta. «Seal pole midagi, härta Aronnax, ja kui mingisugune loom olekski olemas, milline on meie võimalus teda kohata? Eks liigu me pimesi? Kõneldakse, et teda olevat nähtud ulgumerel, keset Vaikset ookeani, ja ma usun seda. Aga see oli ju kolm kuud tagasi, ja kui arvestada selle teie narvali temperamenti, siis ei ole tal kombeks pikemat aega ühes kohas kopitada! Liikumiskiirus on tal erakordne. Loodus ei tee midagi ebamõistlikku, seda teate paremini kui mina; härra professor, ja ta ei anna loomu poolest aeglasele loomale võimet kiiresti liikuda, sest tal pole seda tarvis. Järelikult, kui see elajas on olemas, siis on ta juba kaugel!»

Selle peale ei mõistnud ma midagi kosta. Selge, et liikusime pimesi. Aga mis muud meil üle jäi? Seepärast olid ka meie võimalused väga piiratud. Ometi ei kahelnud keegi edus ja ükski madrus laeval poleks vedanud kihla, et narvalit pole või et ta peatselt nähtavale ei ilmu.

20. juulil sõitsime saja viienda -meridiaani kohal üle Kaljukitse pöörijoone ja sama kuu 27-ndal ületasime ekvaatori saja kümnendal meridiaanil. Sealt võttis laev kursi otsustavalt läände ja suundus Vaikse ookeani keskossa. Kapten Farragut arvas täiesti põhjendatult, et õigem on ristelda sügavamates vetes ja hoiduda eemale mandritest ning saartest, mida loom näis alati vältivat, «kindlasti sellepärast, et seal pole küllalt vett tema jaoks», ütles pootsman. Niisiis purjetas fregatt kaugelt mööda Tuamotu, Markii- ja Havai saartest, ületas Vähi pöörijoone saja kolmekümne teise pikkuskraadi all ning suundus siis Hiina meredesse.

Lõpuks olime piirkonnas, kus olid toimunud koletise viimased seiklused. Olukorda laeval iseloomustades võiks öelda, et seal enam ei elatud. Kõigi südameid oli haaranud mingi kohutav erutus, millest edaspidi said alguse mitmedki parandamatud närvihaigused. Kogu meeskond viibis pidevalt niisuguses ülierutuses, mida on võimatu kirjeldada. Keegi ei söönud ega maganud.

Paarkümmend korda päevas põhjustas mõne saalingutel kõikuva madruse eksitus kauguse hindamisel või lihtne silmapete väljakannatamatuid hirmuhooge. Kordudes kakskümmend korda päevas, hoidsid need meie närve pidevalt äärmise pinge all, millele pidi paratamatult peatselt järgnema reaktsioon.

Tagasilangus ei lasknud end tõepoolest kaua oodata. Juba kolm kuud, kolm kuud, mille iga päev võrdus terve sajandiga, kündis «Abraham Lincoln» kõiki Vaikse ookeani põhjaosas asuvaid meresid ja jälitas valaskalu, kellest talle signaliseeriti. Järjest pidi ta kurssi muutma, pidevalt ühelt halsilt teisele loovima, ootamatult peatuma, siis jälle edasi kihutama, või hoopis andma tagasikäigu, iga hetk masinaga riskides. Ükski punkt Vaikses ookeanis Ameerika ja Jaapani vahel ei, jäänud läbi uurimata. Asjata! Kõikjal vaid piiritu vetevälja tühjusl Kusagil polnud jälgegi ei hiiglaslikust narvalist, veealusest saarekesest, ei triivivast laevavrakist, liikuvast karist ega muust üleloomulikust.

Ja siis toimus murrang! Kõigepealt haaras meeli lootusetus, mis omakorda avas tee umbusule. Laevas tekkis uus meeleolu, milles oli kolm kümnendikku häbi ja seitse kümnendikku raevu. Oldi ju «lausa lollid», lastes end ninapidi vedada mingisugusel viirastusel, ja seda enam oli põhjust raevutseda! Kõik aasta jooksul kokkukuhjatud argumentide mäed varisesid ühe hetkega kokku. Igaüks mõtles ainult sellele, kuidas tasa teha selle aja jooksul mõttetult raisatud lõuna- ja unetunde.

Nii viskuti inimvaimule omase heitlikkusega ühest äärmusest teise. Ettevõtte kõige tulisemad pooldajad muutusid paratamatult selle vihasemaiks vastaseiks. Meeleolumuutus levis all laevaruumis asuvaist valvepostidest kuni komandosillani, ja on päris kindel, et kui poleks olnud kapten Farraguti erakordset kangekaelsust, siis oleks lõplikult pöördutud tagasi lõunasse.

Ometi oli võimatu kasutuid otsinguid kauem jätkata.. «Abraham Lincoln» oli oma ülesande edukaks täitmiseks kõik teinud ning tal polnud endale midagi ette heita. Kunagi polnud ühegi ameerika sõjalaeva meeskond näidanud üles nii-

sugust kannatlikkust ja indu. Ettevõtte ebaõnnestumine polnud tema süü. Jäi üle vaid tagasi pöörduda.

Laeva komandörile tehtigi vastav ettepanek. Ta jäi kindlalt oma juurde. Madrused ei varjanud enam oma rahulolematust ja distsipliin langes. Ma ei ütleks, et laeval puhkes mäss. Kapten Farragut lihtsalt keeldus mõistlikkuse piires järele andmast ja siis - nagu omal ajal Kolumbus - palus veel kolm päeva pikendust. Kui koletis ka selle aja sees ei ilmu nähtavale, siis teeb vahimadrus roolirattaga kolm täisringi ja «Abraham Lincoln» purjetab Euroopa vetesse.

Lubadus anti 2. novembril. Selle peale tõusis otsekohe meeskonna meeleolu. Ookeani jälgiti uue tähelepanuga. Igaüks tahtis talle heita oma viimase pilgu, milles kätkes mälestus kõigest möödunust. Kiikrid tegutsesid palavikuliselt. See oli viimane väljakutse hiigelnarvalile, kes nüüd juba kuidagi ei võinud jätta vastamata sellele üksmeelsele käsule: «Ilmuda!»

Möödus kaks päeva. «Abraham Lincoln» liikus väikese auruga. Tuhandeid vahendeid oli tarvitusele võetud koletise tähelepanu äratamiseks ja apaatiast ülesraputamiseks, juhul kui ta peaks viibima kuskil läheduses. Laeva järele veeti tohutuid rasvakamakaid, peab ütlema, et rohkem küll haide suureks rõõmuks. Kui «Abraham Lincoln» seisis tuulevaikuses, siis ristlesid paadid igas suunas tema ümber, jätmata meres ühtki kohta läbi uurimata. Kuid neljanda novembri õhtu saabus, ilma,et oleks toonud selgust sellesse meresügavuste saladusse.

Järgmisel päeval, 5. novembril kell kaksteist päeval pidi tähtaeg lõppema. Kapten Farragut, ustav oma tõotusele, pidi võtma kursi kagusse ja lõplikult Vaikse ookeani põhjaosast lahkuma. Fregatt asus põhjalaiusel 31°15' ja idapikkusel 136°42'. Jaapani saared jäid meist vähem kui kahesaja miili kaugusele allatuult. Öö lähenes. Kell oli just löönud kaheksa. Suured pilved varjasid kuud, mis oli oma esimeses veerandis. Lained loksusid vaikselt fregati käilas.

Naaldusin paraj asfi kaugele üle tüürpoordi reelingu. Conseil seisis minu kõrval ja vaatas enese

ette. Kogu laeva meeskond asus laialipillatuna vantidel ja vaatles silmapiiri, mis pimenedes vähehaaval koomale tõmbus. Ohvitserid püüdsid oma ööbinoklitega tungida läbi kasvava pimeduse. Aeg-ajalt valgustas tumedat ookeani mõni kuukiir, mis langes läbi pilu kahe pilve vahel. Siis neelas öö viimase valguskuma.
Conseil'd jälgides pidin möönma, et see tubli poiss allus

äärmiselt vähe üldistele meeleoludele. Vähemalt näis mulle nii. Võib olla, et nüüd esmakordselt ka tema närvid ootusärevusest pisut värisesid.

«Noh, Conseil,» ütlesin ma, «viimane võimalus pista tasku kaks tuhat dollarit.»

«Kui härra lubab, siis ütleksin talle, et ma pole kunagi lootnud seda autasu saada,» vastas Conseil. «Ühendriikide valitsus oleks võinud niisama hästi pakkuda sada tuhat dollarit, ilma et ta sellest vaesemaks oleks jäänud.»

«Sul on õigus, Conseil. Lõpuks on see ikkagi üks rumal lugu, millesse oleme end liiga kergemeelselt mässinud. Kui palju raisatud aega ja kasutut närvikulu! Juba kuue kuu eest oleksime võinud olla tagasi Prantsusmaal. . .»

«Härra väikeses korteris, härra. muuseumis!» sõnas Conseil. «Ja härra kivistised oleksid mul juba liigitatudl Ja härra babirussa oleks juba puuris ning kõik pealinna uudishimutsejad käiksid teda Jardin des Plantes'is vaatamas.»

«Nii see on, Conseil, kõnelemata sellest, et nüüd hakatakse meie üle naerma.»

«Kindlasti,» vastas Conseil rahulikult. «Arvan, et härra üle hakatakse naerma. Ja kui tohib. . .»

«Ütle aga julgesti, Conseil.»

«Eks härra saa, mis ta on ära teeninud!»

«Tõsi!»

«Kui kellelgi on au olla teadlane nagu härra, siis ei panda mängu oma. . .»

Conseil ei jõudnudki oma komplimenti lõpetada. Keset üldist vaikust oli kuulda hüüdu. See oli Ned Landi hääl, ja Ned Land hüüdis: «Ahoi! Otsitav ese lei pool traaversis!»

VI TÄISKÄIGUGA

Selle hüüde peale tormas kogu meeskond vaalaküti juurde: kapten, ohvitserid, pootsmanid, madrused ja jungad, isegi insenerid lahkusid masinaruumist ja kütjad jätsid ahjud. sinnapaika. Käsk peatumiseks oli antud ja fregatt liikus edasi veel ainult hoo mõjul.
Valitses pilkane pimedus, ja nii head kui kanadalase silmad

olidki, mina igatahes ei suutnud mõista, kuidas ta üldse midagi nägi ja mida ta õieti nägi. Mu süda peksis lõhkemiseni.

Ned Land polnud eksinud: me kõik nägime eset, millele ta käega osutas.

Kahe kaabeltau kaugusel «Abraham Lincolni» ahtri tüürpoordist näis meri olevat altpoolt valgustatud. Polnud kahtlust, et see ei saanud olla tavaline.merehelendus. Koletis asus mõne sülla sügavuses vee all ja kiirgas välja väga tugevat seletamatut valgust, millest kõnelesid paljude kaptenite teated. Sellist suurepärast kiirgust võis põhjustada ainult väga tugev valgusallikas. Helendus moodustas veepinnal tohutu pikliku ovaali, mille keskel asus eriti hele punkt, kuna äärte poole helendus järkejärgult nõrgenes.

«See pole muud kui fosforestseerivate olendite kogu,» hüüdis üks ohvitseridest.

«Ei, mu härra,» ütlesin veendunult, «ei oherdkarbid ega meritünnikud tekita nii tugevat valgust.

See.on ilmselt elektrivalgus.. . Pealegi, vaadake, vaadake! Ta muudab oma asukohta! Ta liigub edasi, nüüd tagasi! Ta tormab meile otsa!»
Fregatil tõusis üldine kära.
«Vaikust!» karjus kapten Farragut. «Rool pealttuulepoordil. M:asiri; tagasikäik!»

Madrused tormasid rooliratta juurde, insenerid masinaruumi. Silmapilkselt anti tagasikäik ja «Abraham Lincoln», kaldudes paremale küljele, joonistas merepinnale poolkaare ning keeras end ringi.
«Rool otse! Edasi!» hüüdis kapten Farragut.
Kui ka need käsklused olid täidetud, eemaldus fregatt kiiresti helendavast fookusest.
Ei, ma eksisin. Fregatt püüdis eemalduda, kuid üleloomulik olend lähenes kaks korda kiiremini.
Pidasime kõik hinge kinni. Pigem hämmeldus kui hirm sundis meid seisma vaikselt ja liikumatult.
Loom jõudis meile mängleva kergusega järele. Ta tegi ringi ümber fregati, mis sõitis neljateistkümnesõlmelise kiirusega, ja valas meid oma elektrivalgusega nagu hõbedase tolmuga üle. Siis eemaldus ta meist kahe või kol.me miili kaugusele, jättes enda järele helendava joa, mida - võiks võrrelda aurupilvega kiirrongi veduri taga. Ja äkki kuskilt silmapiiri hämaralt veerelt, kuhu ta oli hoovõtuks taganenud, sööstis ta hirmuäratava kiirusega «Abraham Lincolni» poole, peatus ootamatult kahekümne jala kaugusel laevast ja kustus; ta ei sukeldunud, sest sel juhul oleks helendus kadunud pikkamisi, nüüd aga kadus see äkki, nagu oleks valgusallikas kustunud, ja ilmus siis uuesti nähta-

vale teisel pool laeva. Kas ta oli ümber taeva sõitnud või end kiilu alt läbi libistanud, jäi selgusetuks. Iga hetk võis toimuda kokkupõrge, mis oleks saanud meile saatuslikuks.
Samal ajal üllatasid mind fregati manööverdused. Ta ei rünnanud, vaid põgenes. Tema, kes pidi jälitama, oli jälitatu. Ma ütlesin seda kapten Farragutile. Tema tavaliselt nii ükskõikne nägu väljendas nüüd ülimat hämmastust.
«Härra Aronnax,» vastas ta mulle, «ma ei tea, millise hirmsa elajaga on mul tegemist, ja säärases pimeduses ei taha ma oma fregatti ettevaatamatult hädaohtu saata. Pealegi kuidas seda tundmatut rünnata, kuidas end kaitsta? Ootame hommikut ja osad vahetuvad.»
«Ega te ei kahtle enam olendi loomuses, kapten?» .
«Ei, mu härra, see on kindlasti mingi hiigelnarval, lisaks veel elektrinarval.»
«Võib-olla ei võigi talle läheneda nagu elektriangerjale või elektriraile!» lisasin ma.
«Väga võimalik,» vastas kapten. «Ja kui ta on varustatud ülivõimsa elektrielundiga, siis on see tõepoolest kõige kohutavam olend, kelle looja iial on teinud. Sellepärast ma olengi pidevalt valvel.»
Kogu meeskond oli öö otsa jalul. Keegi ei mõtelnud magamisele. Suutmata oma vastasega kiiruses võistelda, aeglustas «Abraham Lincoln» käiku, kuid auru päriselt maha ei võtnud. Sama tegi ka narval, õõtsudes fregati kõrval lainetel ja olles nähtavasti otsustanud võitlustandrilt mitte lahkuda.
Südaöö paiku ta kadus, õigemini küll «kustus» nagu mõni suur jaaniuss. Kas ta põgenes? Seda võis küll karta, aga mitte loota. Juba seitse minutit enne kella ühte öösel kuuldus kõrvulukustavat kohinat, mida võis tekitada ainult määratu jõuga purskuv veejuga.
Kapten Farragut, Ned Land ja mina olime parajasti puubil, püüdes ahnete pilkudega tungida läbi pimeduse.
«Ned Land,» küsis komandör, «kas olete sageli kuulnud valaskalu möirgavat?»
«Sageli, härra kapten, kuid iialgi pole seda teinud vaalad, kelle nägemine oleks mulle sisse toonud kaks tuhat dollarit.»
«Tõepoolest, teil on õigus preemiale,» lausus selle peale kapten, «öelge mulle, kas see on sama hääl, mida vaalad teevad, kui nad oma sõõrmeist vett purskavad?»

«Sama, härra kapten, kuid võrratult tugevam. Siin pole eksitust karta. Meie läheduses on kindlasti mõni vaal. Teie loaga ütleme talle homme koidu ajal paar kõvemat sõna.»

«Kui tal on tuju teid kuulata, mister Land,» laususin .kahtleval toonil.
«Kui jõuan talle nelja harpuuni kaugusele, siis ta peab mind kuulama!» heitis kanadalane vastu.
«Kas selleks, et te saaksite hllle läheneda, pean andma teie käsutusse vaalapüügipaadi?» küsis kapten.
«Kindlasti.»
«See oleks meeste eluga mängimine.»
«Ka minu elu on mängus!» vastas kandalane lihtsalt.
Kella kahe paiku öösel ilmus helendav täpp jälle nähtavale. Tema tugevus ei olnud nõrgenenud, kuid ta asus «Abraham Lincolnis!» viie miili kaugusel pealttuule küljel. Hoolimata kaugusest, tuulest ja lainekohast, oli selgesti kuulda looma kohutavaid sabalööke Ja isegi tema kähisevat hingamist. Näis, et kui see tohutu narval ilmus veepinnale, hingama, siis tungis õhk tema kopsudesse niisuguse pahinaga nagu, aur paari tuhande hobujõulise aurumasina silindreisse.
«Hm!» mõtlesin ma. «Tõesti tore vaal, kellel on ratsarügemendi jõud!»

Kuni valgenemiseni valvasid kõik; valmistuti lahinguks. Püügiriistad asetati piki laeva parrast. Tüürimees laskis laadida vaalapüügikahurid, mis paiskavad harpuuni miili kaugusete, ja pikatorulised jahipüssid lõhkekuulidega, mille tabamus on surmav ka suurimale loomale. Ned Land piirdus sellega, et teritas oma. harpuuni, mis tema käes oli kohutav relv.

Kell kuus hakkas päike tõusma ning koos aovalgusega kadus ka narvali elektriline helendus. Kell seitse oli juba küllalt valge, kuid silmapiiri varjas väga tihe udu, millest ei suutnud läbi tungida ka parimad pikksilmäd. See tekitas pettumust ja viha.
Vinnasin end üles kuni besaanmasti saalinguni. Mõned ohvitserid istusid juba mastitopis.
Rasked udupilved, mis mere kohal rullusid, hakkasid kella kaheksa paiku vähehaaval kõrgemale tõusma. Silmapiir selgines ja avardus.
Nagu õhtulgi kõlas äkki Ned Landi hääl:
«Otsitavese pakpoordi taga!»
Kõigi pilgud. pöördusid märgitud suunas.
Umbes poolteise miili kaugusel kerkis mustjas kere peaaegu meetri võrra üle merepinna. Ägedalt sabaga pekstes tekitas ta tugevat lainetust. Nii võimsalt polnud veel ühegi looma sabauimed vett peksnud. Tema liikumisteed tähistas tohutu

pimestavalt valge vahujuga, mis joonistas veepinnale pikliku kaare.

Fregatt lähenes vaalalisele. Võisin looma täiesti vabalt jälgida. «Shannon!» ja «Helvetia» teadetes oli tema mõõtmeid veidi liialdatud. Mina igatahes hindasin narvali pikkust ainult kahesaja viiekümnele jalale. Mis puutub tema jämedusse, siis oli raske selle üle otsustada, kuid üldiselt näis loom olevat igati suurepäraste proportsioonidega.

Sellal kui me seda fenomenaalset olendit vaatlesime, paiskusid tema sõõrmeist kaks vee- ja aurusammast neljakümne meetri kõrgusele; selle järgi tegin kindlaks looma hingamisviisi. Veendusin lõplikult, et ta kuulus selgroogsete alamhõimkonda, imetajate klassi, pärisimetajate alamklassi, kalalaadsete rühma, vaalaliste seltsi ja... sugukonna kohta ei võinud ma veel midagi ütelda. Vaalaliste selts jaguneb kolme sugukonda: vaallased, kašelotlased ja delfiinlased; viimasesse kuuluvad ka narvalid. Iga sugukond jaguneb omakorda perekondadeks, perekonnad liikideks, liigid teisenditeks. Seega puudusid mul veel sugukond, perekond, liik ja alamliik, kuid ma ei kahelnud, et

taeva ja kapten Farraguti abiga viin määramise lõpule.
Meeskond ootas kannatamatult komandöri käsklusi. See aga, olles enne tähelepanelikult looma jälginud, laskis kutsuda inseneri. Insener ilmus.
«Kas auru on?» küsis kapten.
«On küll, härra kapten,» vastas insener.
«Hästi! Kütke tugevamini, ja siis täiskäik!»
Vastuseks oli kolmekordne hurraa. Võitlustund oli löönud. Mõne hetke pärast paiskasid fregati kaks kortsnat välja musti suitsupilvi ja katelde värisemist oli tekilegi tunda.
«Abraham Lincoln», tõugatuna oma võimsast sõukruvist, võttis kursi otse looma peale. See laskis tal poole kaabeltau kaugusele läheneda ja, ilma et oleks vaevaks võtnud sukelduda, hakkas vaikselt eest ära liikuma, piirdudes vahemaa säilitamisega.
Niisugune jälitamine kestis umbes kolmveerand tundi, ilma et fregatt oleks paari sülla võrragi vaalale lähemale jõudnud. Oli ilmne, et niisuguse kiirusega ei saa me teda kunagi kätte.
Kapten Farragut katkus raevukait tihedat habemetutti oma lõua all.
«Ned Land!» hüüdis ta.
Kanadalane ilmus käsu peale.
«Noh, mister Land, kas ikka veel soovitate mul paadid vette lasta?» küsis kapten.

. «Ei, härra kapten,» vastas Ned Land, «sest see elukas laseb end ainult siis püüda, kui ta ise seda tahab.»
«Mida siis teha?»
«Lisage auru, kui võite. Mina aga asun teie loaga vesitaakidele ja kui jõuame viskekaugusse, heidan harpuuni.»
«Minge,Ned,» lausus kapten ja hüüdis: «Insener, survet juurde.»
Ned Land asus oma kohale. Kateldele tehti kõvem tuli alla. Laeva kruvi tegi nelikümmend kolm tiiru minutis ning äur tungis visisedes ventiilidest välja. Logi näitas, et laeva kiirus oli kaheksateist ja pool miili tunnis.
Kuid see neetud loom ujus samuti kaheksateist ja pool miili tunnis.
Fregatt jätkas tagaajamist sama kiirusega veel terve tunni, ilma et narvali edumaa oleks ainsagi sülla võrra vähenenud! See oli Ameerika sõjalaevastiku ühele kiiremale laevale alandav. Allasurutud viha, täitis kogu meeskonda. Madrused kirusid elajat, kes ei suvatsenud neile isegi vastata. Kapten Farragut ei rahuldunud oma habemetuti katkumisega, ta lausa näris seda.
Insener kutsuti veel kord üles.
«Kas maksimaalne surve on saavutatud?» küsis kapten.
«Jah, härra kapten,» vastas insener.
«Millisele survele on ventiilid reguleeritud?»
«Kuuele ja poolele! atmosfäärile.»
«Seadke nad kümnele atmosfäärile.»
See oli tõepoolest eht-ameerikalik käsk. Ka Mississippil oleks mõne «konkurendi» ennetamiseks niisamuti tehtud!
«Conseil,» ütlesin oma tublile teenrile, kes seisis minu kõrval, «kas tead ka, et varsti me lendame vist õhku?»
«Nagu härrale meeldib!» oli Conseil' vastus.
Tore! Pean tunnistama, et säärane risk mulle meeldis.
. Ventiilidele lisati raskust. Süsi kadus ahjudesse. Ventilaatorid paiskasid õhujugasid tulelõõma. «Abraham Lincolni» kiirus kasvas. Mastid värisesid alusteni, suitsukeerised leidsid liiga kitsastest korstnatest vaevalt väljapääsu.
Logi heideti teist korda merre.

«Üheksateist koma kolm miili, härra kapten!»
«Auru juurde!»
Insener kuuletus. Manomeeter näitas kümme atmosfääri. Ent vaal pani samuti «auru juurde» ja ilma suurema vaevata ujus temagi üheksateist koma kolm miili tunnis. .
Missugune jälitamine! Ei, ma ei suuda kirjeldada erutust, mis pani värisema kogu mu olemuse. Ned Land seisis oma

postil, harpuun käes. Mitmel korral laskis loom meid endale läheneda.
«Jõuame järelei Jõuame järeleI» karjus kanadalane.
Aga iga kord, kui ta valmistus lööma, kadus vaal säärase kiirusega, mis minu arvates ei võinud olla alla kolmekümne miili tunnis. Ja isegi nüüd, kus fregatt kihutas oma maksimaalse kiirusega, ei jätnud ta meid mõnitamata sellega, et tegi tiiru ümber laeval Kõigi rinnast kõlas raevukarje.
Kella kaheteistkümneks olime niisama kaugel kui hommikul kella kaheksa ajal.
Kapten Farragut otsustas nüüd tarvitusele võtta mõjuvamad abinõud.
«Ah nii,» ütles ta, «või siis see elajas liigub kiiremini kui «Abraham Lincoln»! Tubli! Vaatame, kas ta kahurikuulist ka ette jõuab. Pootsman, mehed käilakahuri juurde!»
Otsekohe oli suurtükk laetud, välja sihitud ja tulistas. Mürsk lendas mõne jala võrra vaalast üle, kes asus poole miili kaugusel. «Osavam mees asemele!» karjus kapten. «Viissada dollarit sellele, kes tollele põrgulisele pihta laseb!»
Üks vana, halli habeme, rahuliku pilgu ja külmaverelise olekuga suurtükimees - veel praegugi seisab tema kuju mu silme ees - astus kahuri juurde, võttis asendi sisse ja sihtis tükk aega. Siis käis tugev pauk, mille kaja segunes mees. konna hurraa-hüüetega. .
Mürsk tabas küll looma, kuid libises kuidagi ebaloomulikult selle kunieral pinnal ja põrkas paari miili kaugusele merre.
«Ah nii, või siis see sindrinahk on kuuetolliste terasplaatidega soomustatud!» vandus vana suurtükiväelane tigedalt. «Needus!» kisendas kapten Farragut.
Jaht jätkus ja kapten lausus minu poole kummardudes: «Jälitan looma, lennaku fregatt või tükkideksI»
«Jah,» vastasin, «siin on teil õigus!»
Võis oletada, et looma jõud raugeb, sest ta ei võinud ju olla väsimuse suhtes niisama ükskõikne kui aurumasin. Kuid midagi niisugust ei juhtunud. Tunnid kadusid, ilma et tema juures oleks ilmnenud vähimaidki väsimuse tundemärke.
«Abraham Lincolni» kiituseks tuleb öelda, et ta võitles raugematu visadusega. Minu arvates sõitis ta tolle õnnetu 6. novembri jooksul läbi vähemalt viissada kilomeetrit! Siis saabus öö ja mattis lainetava ookeani pimedusse.
Tol hetkel uskusin, et meie retk on lõppenud ja et me enam iialgi seda fantastilist olendit ei näe. Ma eksisin.
Kell kümme viiskümmend õhtul ilmus fregatist kolme miili

kaugusel allatuult jälle elektrivalgus, mis oli niisama selge ja tugev kui eelmiselgi ööl.
Narval näis liikumatuna. Võib-olla magas ta välja päevast väsimust, lastes end laineist hõljutada? See oli soodus juhus, mida kapten Farragut otsustaski kasutada.
Ta andis vastavad käsud. «Abraham Lincolni» hoiti väikese auru all ja ta lähenes ettevaatlikult, et mitte vastast äratada. Pole sugugi haruldane juhus kohata keset ookeani sügavalt magavaid valaskalu, keda võib siis edukalt rünnata. Ned Land oli enam kui üht vaala une pealt harpuuninud.

Nüüd läks ta tagasi oma kohale vesitaakidele.

Fregatt lähenes hääletult, peatas masinad kahe kaabeltau kaugusel loomast ja liikus edasi vaid hoo mõjul. Laeva pardal ei julgenud keegi enam hingatagi. Tekil valitses sügav vaikus. Olime ainult saja jala kaugusel helendavast punktist, mille üha kasvav sära meid pimestas. Olin parajasti pakil ja nägin üle parda kummardtides enda all Ned Landi, kes hoidis ühe käega trossist kinni, teisega vibutas oma kohutavat harpuuni. Vaevalt kakskümmend jalga lahutas teda liikumatult lamavast loomast.

Äkki tegi käsivars jõulise liigutuse ja harpuun lendas. Kuulsin metalset kõla, otsekui oleks relv põrganud mingi kõva eseme vastu.

Silmapilkselt kustus elektrivalgus ja kaks tohutut veejuga paiskusid fregati tekile, ujutades selle kosena käilast ahtrini üle, paisates ümber inimesi ning purustades kinnitusköisi.

Toimus kohutav kokkupõrge, ja enne kui suutsin millestki kinni haarata, paisati mind üle parda merre.

VII SENITUNDMATUT LIIKI VAAL

Olgugi et kukkumine tabas mind ootamatult, on mul selgesti meeles, mida ma tookord tundsin.

Kõigepealt kisti mind umbes kahekümne jala sügavusse vee alla. Ma ei kavatse end võrretda Byroni või Edgar Poe'ga, kes on selle ala meistrid, kuid olen siiski hea ujuja ja see sukeldumine mind nii väga ei ehmatanud, et oleksin pea kaotanud. Paar tugevat jalgade tõuget tõid mu uuesti veepinnale. Minu esimene mure oli silmadega fregatti otsida. Kas mees-

kond märkas minu kadumist? Kas «Abraham Lincoln» on end ümber pööranud? Kas kapten Farragut laseb paadi vette? Kas mul on mingit pääsemislootust?

Kõikjal valitses pilkane pimedus. Märkasin suurt tumedat kogu, mille tuhmuvad tuled kadusid ida suunas. See oli fregatt. Taipasin, et olen kadunud.

«Appi! Appi!» karjusin ma ja ujusin meeleheitlike tõmmetega «Abraham Lincolnile» järele.

Riided kleepusid mu keha ümber, halvasid mu liigutusi ja takistasid mind ujumast. Vajusin! Olin lämbumas...

«Appi!»

See oli mu viimne karje. Suu täitus veega. Rabeldes vajusin vetesügavusse.

Äkki haaras kellegi tugev käsi mu riietest kinni. Tundsin, kuidas mind jõuliselt veepinnale rebiti, ja kuulsin keda gi mulle kõrva sosistavat:

«Kui härra suvatseks mulle osutada äärmist lahkust ja toetuda mu õlale, siis võiks härra hoopis vabamalt ujuda.»

Haarasin ühe käega kinni oma ustava Conseil' käsivarrest.

«Sina!» ütlesin vaid. «Sina!»

«Mina ise,» sõnas Conseil, «alati härra käsutuses.»

«Nii et kokkupõrge paiskas ka sinu merre?»

«Sugugi mitte, aga olles härra teenistuses, ma järgnesin härrale.»

Tublile poisile näis see täiesti loomulik!

«Ja fregatt?» küsisin ma.

«Ah fregatt!» vastas Conseil end selili keerates. «Arvan, et härra teeks hästi, kui ta sellele enam ei loodaks!»

«Mis sa ütlesid?»

«Ütlesin, et tol hetkel, kui ma merre hüppasin, kuulsin roolimadruseid hüüdvat: «Vint ja tüür on purustatud...»

«Purustatud?»

«Jah! Koletis hammustas need puruks. Arvan, et see oli ainus avarii, mis «Abraham Lincolni» tabas. Meie jaoks aga on see väga ebameeldiv asjaolu, et laev on kaotanud juhitavuse.»
«Siis oleme kadunud!»
«Võib-olla,» kõlas Conseil' rahulik hääl. «Ometi on meile jäänud veel mõni tund, ja mõne tunniga võib nii mõndagi ära teha!»
Conseil' kõigutamatu külmaverelisus tõstis ka minu tuju. Ujusin jõulisemalt, kuid riided takistasid, otsekui oleks mind ümbritsenud tinakest, nii et enese veepinnal hoidmine muutus äärmiselt raskeks. Conseil märkas seda.

«Vahest härra lubaks mul teha väikese operatsiooni,» ütles ta ja, libistanud avatud taskunoa mu riietesse, lõikas need lõhki ülevalt kuni alla. Mina ujusin samal ajal kahe eest.
Seejärel osutasin Conseil'le sama teene ning me jätkasime «purjetamist», hoidudes teineteise lähedusse.
Ometi polnud meie olukord seetõttu muutunud vähem hirmsamaks. Võib-olla polnud meie kadumist üldse märgatud, ja kui seda olekski tähele pandud, poleks fregatt saanud vastutuult meie juurde sõita, sest tüür oli purustatud. Seega võisime loota ainult päästepaatidele.
Conseil kaalus rahulikult seda võimalust ja koostas sellest lähtudes meie tegevusplaani. Kummaline iseloom. See flegmaatiline poiss tundis end vees nagu omas kodus..
Niisiis otsustasime, et kuna meie ainsaks pääsemisvõimaIuseks on see, kui «Abraham Lincolni» päästepaadid. meid välja õngitsevad, siis peame asja korraldama nii, et suudaksime neid võimalikult kaua oodata. Meil tuli oma jõudu võimalikult säästa, ning me leppisime kokku jälgmises: üks meist heidab selili ja püsib liikumatuna, jalad välja sirutatud, käed rinnal, kuna teine samal ajal ujudes teda edasi tõukab. Vaheldumisi oleksime siis puksiiriks, mitte üle kümne minuti korraga. Sel viisil kordamööda ujudes suudaksime mõne tunni kauem, võib-olla isegi päikesetõusuni vastu pidada.
Nõrk lootus! Kuid lootus on }uba kord inimese südamesse sedavõrd juurdunud! Pealegi olime kahekesi. Lõpuks võin kinnitada, nii uskumatu kui see ka ei näi, et kui väga ma püüdsingi eneses igasuguseid illusioone hävitada, kui väga ma püüdsingi meelt heita, ma ei suutnud seda!
Fregati ja vaala kokkupõrge oli toimunud umbes kella üheteistkümne paiku õhtul. Ma arvestasin, et päikesetõusuni tuleks meil umbes kaheksa tundi veepinnal püsida. Kordamööda ujudes oli see äärmisel juhul teostatav. Meri oli vaikne ja väsitas meid vähe. Aeg-ajalt püüdsin tungida pilguga läbi ööpimeduse, mida valgustas fosforne, meie liigutustest värelev vesi. Vaatlesin helendavaid laineid, mis põrkasid vastu mu käsivarsi ja mille sätendavat pinda katsid sinkjad laigud. Näis, nagu oleksime sattunud elavhõbedavanni.
Kella ühe paiku öösel valdas miod äärmine väsimus. Mu liikmed kangestusid ägedates krampides. Conseil pidi mind toetama ja mure meie olemasolu eest lasus nüüd üksnes temal. Peagi kuulsin, kuidas vaene poiss ähkis, ta hingetõmbed muutusid lühikeseks ja kiireks. Mõistsin, et ta ei suuda enam kaua vastu pidada.

«Jäta mindi Jäta mind!» ütlesin talle.
«Härra maha jätta! Mitte iialgi!» vastas ta. «Loodan enne teda uppuda.»
Sel hetkel ilmus kuu nähtavale suure pilve serva tagant, mida tuul itta ajas. Kogu merepind sätendas kuukiirte paistel. Heatahtlik valgus andis meile uut jõudu. Ajasin jälle pea püsti ning vaatasin ringi igasse ilmakaarde. Märkasingi fregatti. Ta asus meist viie miili kaugusel ja moodustas ainult mingi tumeda kogu, mille suurust oli raske hinnata. Paate aga polnud kusagil.
Tahtsin karjuda. Kuid milleks - niisugusesse kaugusesse! Minu punsunud huuled ei toonud

kuuldavale ühtki heli. Conseil suutis siiski mõne sõna öelda ja ma kuulsin teda mitut puhku kordavat: «Appi! Appi!»

Olime hetke liikumatult ja kuulatasime. Ei tea, kas see oli suurest vererõhust tekkiv kohin kõrvus, kuid mulle näis, et mingi hääl Conseil' hüüdele vastas.

«Kas kuulsid?» kähistasin.

«Jah! Jah!» vastas Conseil ning paiskas mereavarusse uue meeleheitliku appikarje.

Seekord polnud enam võimalik eksidal Inimhääl vastas meile. Kas see õnnetu, kes viibis mahajäetuna keset ookeani, oli veel mõni kokkupõrke ohver? Võib-olla oli pimeduses, kust meid hõigati, päästepaat fregatilt? .

Conseil toetus mu õlale, olgugi et mind oli juba haaram'as täielik kangestus, viskus viimase jõupingutusega poole kehani veest välja ning langes täiesti jõuetuna tagasi.

«Mida sa nägid?»

«Nägin...» pomises ta, «nägin... aga parem ärme sellest räägime. . . peame hoidma oma jõudu!»

Mida ta võis näha? Siis aga, ma ei tea isegi miks, torkas mulle esmakordselt pähe mõte koletisest!... Kuid see inimhääl? Pole ju enam need ajad, kui Joonad* valaskala kõhus pelgupaika heidsid!

Conseil aga jätkas minu pukseerimist. Ta tõstis aeg-ajalt pead, vaatas enese ette ja hõikus; sellele vastas hääl, mis üha lähenes. Kuulsin seda vaevalt. Mu jõud oli lõpukorral. Sõrmed olid harali ja seetõttu ei pakkunud käed küllaldast tuge. Suu, mis oli kramplikult avatud, täitus soolase veega. Mind haaras kohutav külmatunne. Viimast korda tõstsin pea ja hakkasin vajuma. . .

Just sel hetkel puudutas mind mingi kõva asi. Klammerdu-

* Piibliloo järgi päästis jumal tormisei merel hukkuva prohvet Joona sel teel, et laskis suurel kalal mehe alla neelata. .

sin selle külge. Tundsin veel, kuidas mind veest välja tõmmati, hingasin sügavalt välja ning... kaotasin teadvuse.

Kindlasti pidin ma üsna varsti jälle meelemärkusele tulema, sest keegi hõõrus mind tugevasti üle kogu keha. Ajasin silmad pilukile . .

«Conseil!» sosistasin.

«Kas härra kõlistas?»

Hetkel, kui viimane kuuvalgus kadus horisondi taha, märkasin üht nägu, mis ei olnud Conseil' oma, kuid mille ma otsekohe ära tundsin.

«Ned!» hüüatasin ma.

«Tema ise, ajab ikka oma preemiat taga!» ütles kanadalane.

«Kas kokkupõrge paiskas ka teid fregatilt merre?»

«Jah, härra professor, kuid mul läks õnnelikumalt kui teil, sest peaaegu otsekohe õnnestus mul maabuda ujuval saarekesel.»

«Missugusel saarekesel?»

«Õieti öelda meie hiiglanarvalil!»

«Rääkige selgemini, Ned.»

«See tähendab, et ma sain peagi aru, miks mu harpuun ei tunginud selle looma keresse, vaid libises tema nahal.»

«Mispärast, Ned, mispärast?» .

«Seepärast, härra professor, et see elajas on tehtud terasplaatidest.» .

Siinkohal pean end koguma, oma mälu värskendama ning seniseid tõekspidamisi revideerima.

Kanadalase viimased sõnad pöörasid mu ajus äkitselt kõik pahupidi. Ajasin end silmapilkselt püsti selle olendi või eseme turjal, mis, olgugi poolenisti vee all, pakkus meile pelgupaika, Katsusin teda

jalaga. See oli ilmselt kõva aine ja üldse mitte pehme mass, millest koosneb suurte vees elunevate imetajate keha.
Kuid see kõva pind võis olla ka sarvainest seljakilp, nagu see esines eelajaloolistel loomadel, ja ma olin valmis teda liigitama kahepaiksete roomajate hulka nagu kilpkonnad ja alligaatorid.
Aga ei! Mind kap.dev mustjas selg oli libe ja läikiv ning ilma soomusteta. Lüües oli tal metaine kõla, ja nii uskumatu kui see ka ei ole, näis ta olevat tehtud terasplaatidest.
Polnud mingit kahtlust! Tuli lihtsalt tunnistada, et see loom, koletis või loodusnähtus, mis lõi laineid teaduseilmas, mis oli rabanud ja ninapidi vedanud mõlema poolkera mere-

43

meeste kujutlusvõimet, oli veel midagi hoopis põrutavamat see oli inimeste kätetöö.

Ka kõige muinasjutulisema, kõige müütilisema olendi avastamine poleks suutnud mind sel määral üllatada. Kui looja teeb imesid, siis pole selles midagi erakordset. Ent äkki oma silmaga näha, kuidas inimene on salapärasel viisil teostanud midagi võimatut - see võib tõesti peast segaseks võtta.

Võis kõhklemata ütelda, et viibisime mingisugusel allveelaeval, mis kujutas endast, niipalju kui mina aru sain, tohutut teraskala. Ned Landi otsus oli kindel. Minul ja Conseil'l jäi üle ainult see omaks võtta.

«Aga säärasel juhul peab sel aparaadil olema mingi liikumapanev mehhanism ja meeskond selle teenindamiseks,» ütlesin ma.

«Selge,» vastas vaalakütt, «ja ometi pole nad kolme tunni jooksul, mis ma selle ujuva saare pinnal viibin, veel mingisugust elumärki andnud.» .
«Kas see laev pole siis liikunud?» .
«Ei, härra Aronnax. Ta laseb end lainetest õõtsutada, aga ise ta ei liigu.»

«Ometi teame päris kindlasti, et tal on suur liikumiskiirus. Kuna kiiruse saavutamiseks on. vaja masinat, masina juhtimiseks aga masinisti, siis teen ma järelduse... et oleme päästetud.»
«Hm!» ühmas Ned kahtlevait.
Otsekui minu väidete kinnituseks hakkas just sel hetkel kummalise aparaadi taga vesi sulisema. Oli ilmne, et see oli vint, mis käima hakates laeva liikuma pani. Vaevalt jõudsime klammerduda laeva ülaosa külge, mis umbes kaheksakümmend sentimeetrit veest välja ulatus. Meie õnneks ei olnud kiirus eriti suur.

«Niikaua kui ta sõidab horisontaalselt, pole mul midagi selle vastu,» pomises Ned Land. «Aga kui tal peaks tulema tuju sukelduda, siis ei paku ma oma naha eest küll paari dollaritki !»

Kanadalane oleks võinud vähemgi pakkuda. Oli viimane aeg ühendusse astuda aparaadi sisemusse selgunud olenditega, kes nad ka ei oleks. Otsisin välispinnalt mingisugust. ava, ukseplaati või luuki, nagu meremehed ütlevad, kuid needid, millega terasplaadid olid liitekohtadest tugevasti ühendatud, olid kõikjal ilusti ühetaoliseit reas.

Pealegi kadus kuu ja me jäime pilkasesse pimedusse. Tuli oodata valgenemist, et leida võimalust allveelaeva sisse pääseda.

44

Seega olenes meie elu üksnes aparaati juhtivate salapäraste tüürimeeste tujust, ja kui neil oleks pähe tulnud sukelduda, oleksime olnud kadunudl See võimalus välja arvatud, ei kahelnud ma, et meil õnnestub nendega ühendusse astuda. Ja tõepoolest, kui nad endale tarvisminevat õhku just ise ei valmistanud, siis pidid nad oma õhutagavara uuendamiseks paratamatult aeg-ajalt veepinnale tulema. Järelikult pidi kuskil olema laeva sisemust välisõhuga ühendav ava.

Mis puutub lootusesse, et kapten Farragut meid päästab, siis tuli sellest täielikult loobuda. Liikusime lääne suunas minu arvestuse järgi võrdlemisi mõõduka kiirusega, mis ei ületanud kahtteistkümmend miili tunnis. Sõukruvi tiivikud peksid laineid matemaatilise korrapärasusega ja tõusid aegajalt üle veepinna, paisates sädelevaid pritsmeid kõrgele õhku.

Kella nelja paiku hommikul allveelaeva kiirus suurenes. Hädavaevu suutsime piitsutavate lainete käes keerisetaolisele veevoolule vastu pidada. Õnneks sattus Nedile pihku lai rõngas, mis oli kinnitatud teraskala seljale, ja meil õnnestus tugevasti selle külge klammerduda.

Viimaks jõudis see pikk öö lõpule. Mu mälestused on liiga katkendlikud, et taaselustada kõiki muljeid. Mulle meenub ainult väike üksikasi. Mõningail hetkil, kui meremüha ja tuulekohin vaiksemaks jäid, oleksin nagu kuulnud ebamääraseid helisid, mingit põgusat harmooniat, mida tekitasid kuskilt kaugelt kostvad akordid. Milliseid saladusi küll varjas endas see allveelaev, millele kogu maailm asjatult seletust otsis? Millised olendid võisid selles kummalises laevas elada? Mis-sugune mehhaaniline jõuallikas võimaldas tal nii kiiresti liikuda?

Saabus päev. Hommikuudu; mis meid ümbritses, hakkas peagi hõrenema. Asusin tähelepanelikult uurima laeva keret, mille ülemine osa moodustas lameda horisontaaltasapinna, kui ma äkki tundsin end vähehaaval vajuvat.

«Tuhat ja tuline!» kisendas Ned Land ja põrutas jalaga vastu kõmisevat terasplaati. «Tehke ometi lahti, nurjatud meresõitjad!»

Vindi kõrvulukustava mürina tõttu oli äärmiselt raske end kuuldavaks teha. Õnneks siiski sukeldumine lakkas.

Allveelaeva sisemusest kostis äkki raua valju ragisemist. Üks plaat kerkis üles ning mehe pea ilmus nähtavale, tõi kuuldavale veidra karjatuse ja kadus otsekohe.

Mõne hetke pärast ilmusid vaikselt kaheksa tugevat maskeeritud meest ja lohistasid meid oma kohutavasse masinasse.

.

VIII MOBILIS IN MOBILI

See äärmiselt jõhker inimrööv toimus välgukiirusel, nii et minul ja mu kaaslastel polnud aega ümbergi vaadata. Ma ei tea, mida nad tundsid, kui neid sellesse ujuvasse vanglasse veeti, kuid minul isiklikult käis jäine värin üle kogu keha. Kellega võis meil tegemist olia? Kindlasti mingit uut liiki piraatidega, kes omal viisil meredel röövisid.

Vaevalt oli kitsas luuk minu järel sulgunud, kui mind ümbritses pilkane pimedus. Päevavalgusega harjunud silmad ei suutnud esialgu midagi tajuda. Tundsin vaid, kuidas mu paljad jalad raudredeli pulkade taha kinni jäid. Ned Land ja Conseil, keda tugevasti kinni hoiti, järgnesid mulle. Redeli lõpus avanes mingi uks, mis otsekohe meie järel kõmisedes sulgus.

Jäime üksi. Kus me olime? Seda ei võinud ma ütelda, vaevalt isegi kujutleda. Kõikjal valitses pimedus, niivõrd täielik pimedus, et mitme minuti järel ei suutnud mu silmad tabada ühtki ebamäärast helki, mida võib näha ka kõige pilkasemal ööl.

Ned Land, keda säärane kohtlemine vihastas, andis oma pahameelele vaba voli.

«Tuhat ja tuline!» vandus. ta. «Need sellid annavad külalislahkusetuses ka uuskaledoonlastele mitu silma ette! Puudub ainult, et nad oleksid inimsööjad! See ei imestaks mind põrmugi, ma vannun, et ilma vastu hakkamata ei lase ma end nahka panna!»

«Rahustuge, sõber Ned, rahustuge,» ütles talle Conseil rahulikult. «Ärge vihastuge enneaegu. Veel pole meid vardasse aetud!»

«Varras pole midagi - praeahju pistavad nad meid, see on selge!» ei jäänud kanadalane vastust võlgu. «Seal on küllalt pime. Õnneks pole mu bowie knife* mind veel maha jätnud, ja et seda kasutada, selleks näen ma igal ajal küllalt hästi. Esimese bandiidi, kes. julgeb oma käe mu külge pista...»

«Ärge ärrituge, Ned,» ütlesin omakorda vaalakütile, «ja ärge kompromiteerige end asjatu ägedusega. Kes teab, võibolla kuulatakse meid. pealtl Katsume parem teada saada, kus me oleme!»

Liikusin kobamisi edasi. Viie sammu järeloli needitud plaa-

* Laia tera ga jahinuga, mida ameeriklased alati kaasas kannavad. (Autori märkus.)

tidest sein. Tagasi tulles läksin vastu puulauda, mille ümber oli mitu taburetti. Kongi põrand oli kaetud paksude punutud mattidega, mis summutasid sammude kõla. Seintes polnud jälgegi aknast ega uksest. Conseil, kes tegi ülevaatust vastassuunas, jõudis minu juurde ning me läksime tagasi kajuti keskele. Ruum võis olla kahekümne jala pikkune ja kümne jala laiune. Mis puutub kõrgusse, siis isegi Ned Land, hoolimata oma suurest kasvust, ei küündinud seda mõõtma.

Oli möödunud juba pool tundi, ilma et meie olukorras oleks toimunud mingit muudatust, kui äkki pärast pilkast pimedust meie silmad pidid taluma kõige eredamat kiirgust. Meie kong muutus äkki valgeks, see tähendab, et ta täitus nii tugeva helendusega, et ma ei suutnud seda esialgu välja kannatada. Värvuse ja tugevuse järgi tundsin ära elektrivalguse, mis oli tekitanud allveelaeva ümber imeilusa helenduse. Kui olin tahtmatult silmad sulgenud, avasin nad jälle ning nägin, et valgus hoovas ülevalt poolkerataolisest mattklaasist esemest.

«Lõpuks ometi näeme jälle selgesti!» hüüdis Ned, kes, nuga käes, oli võtnud kaitseasendi.

«Jah, aga meie olukord on niisama tume kui ennegi,» riskisin ma antiteesi kasutada.

«Olgu aga härra kannatlik,» lausus rahulik Conseil.

Kajuti ootamatu valgustamine võimaldas mul uurida vähimaidki üksikasju. Selles oli ainult üks laud ja viis järi. Nähtamatu uks pidi olema hermeetiliselt suletud, sest meie kõrvu ei kostnud ainsatki heli. Kõik laeva sisemuses näis olevat surnud. Liikus ta ikka veelookeani pinnal või oli sukeldunud meresügavustesse? Sellest polnud mul aimugi.

Laes asuv helendav kera polnud kindlasti süttinud asjata. Lootsin, et meeskonnaliikmed end peagi näitavad. Kui kedagi tahetakse unustada, siis ei hakata teda valgustama.

Ma ei eksinudki. Kuuldus riivide raginat, uks avanes ja kaks meest astusid sisse.

Üks neist oli väikest kasvu, kuid tugevate lihaste ja laiade õlgade, võimsa pea, tihedate mustade juuste ja vurrudega, ärksa ning läbitungivel pilguga. Kogu ta isiksusest hoovas seda lõunarnaist temperamenti, mis iseloomustab Provence'i elanikke Lõuna-Prantsusmaal. Diderot väitis väga õigesti, et inimese žest on metafoorne, ja see väike mees oli kahtlemata sclle elav tõestus. Tundus, et tema igapäevane kõne pidi kubisema personifikatsioonidest, metonüümiaist ja hüperboolidest. Kahjuks ei õnnestunud mul seda kontrollida, sest minu juuresolekul kõneles ta alati mingit iseäralikku, mulle täiesti arusaamatut keelt.

Teine tundmatu väärib hoopis üksikasjalisemat kirjeldust. Mõni Gratiolef või Engeli* õpilane oleks lugenud tema näost nagu avatud raamatust. Kõhklemata võisin otsustada tema põhiliste iseloomuomaduste üle, mis olid: esiteks enesekindlus, sest ta peahoid oli üllas ning tumedaist silmist vaatas vastu külm otsustavus; teiseks rahulikkus, sest tema kahvatu nahk kõneles rahulikust verest; edasi energilisus, mida reetsid ta kulmulihaste kiired kokkutõmbed; ja lõpuks julgus, sest tema sügav hingamine andis tunnistust suurest elujõust.

Lisan veel, et see mees oli uhke. Tema kindel ja rahulik ilme näis väljendavat ülevaid mõtteid. Kogu tema välimusest, tema liigutuste ja näoilme ühtsusest võis füsiognoomide tähelepanekute põhjal järeldada otsekohest iseloomu.

Tundsin tahtmatult tema juuresoleku rahustavat mõju ning olin kindel, et meie kohtumine lõpeb hästi.

Kas see isik oli kolmekümne viie võiviiekümneaastane, seda oli võimatu öelda. Tema kõrge kasv, avar otsaesine, sirge nina, teravate piirjoontega suu, suurepärased hambad, peened pikkade sõrmedega, äärmiselt «vaimsed» käed, kui kasutada käetarkade väljendit, kõik näitas üllast ja kirglikku hinge.

See mees kujutas enesest kahtlemata kõige imetlusväärsemat inimtüüpi, keda ma olen iial kohanud.

Veel üks iseloomustav detail: tal oli nii suur silmadevahe, et ta võis korraga haarata peaaegu veerand horisonti. Sellele lisandus, nagu ma hiljem. veendusin, veelgi teravam nägemine kui Ned Landil. Kui see tundmatu midagi tähelepanelikult vaatas, siis tõmbusid tema kulmud kortsu ja laiad silmalaud näisid koonduvat silmaterade ümber, piirates sellega vaatevälja. Ja siis ta vaatas! Milline pilk! See nagu oleks suurendanud esemeid; mis kauguse tõttu paistsid väikesed. Kuis tungis see vaade otse hingepõhja! Kuis läbistas see meie silmadele läbipaistmatut veepinda ja luges sügavast merepõhjast nagu avatud raamatust! .

Mõlemal tundmatul oli peas merisaarmanahast barett: jalas hülgenahksed säärikud, seljas mingist erilisest materjalist riided, mis liibusid vabalt keha ümber ega takistanud liigutusi.

Pikem mees, kes ilmselt oli laeva kapten, vaatles meid suurima tähelepanuga, lausumata sõnagi. Siis pöördus ta oma. kaaslase poole ning rääkis temaga mingis mulle tundmatus keeles. See oli kõlav, harmooniline ja paindlik kõne, mida iseloomustas täishäälikute äärmiselt mitmekesine rõhutamine.

* G ra t i o l e t ja E n g e l arendasid õpetust, mille järgi iseloomu võib määrata inimese välimuse, liigutuste ja füsioloogiliste iseärasuste järgi.

Teine vastas peanoogutusega ning lisas paar-kolm täiesti arusaamatut sõna. Siis näis tema pilk uurivat otseselt mind.

Vastasin selges prantsuse keeles, et ma ei mõista tema keelt, kuid ta ei paistnud minust aru saavat ja meie olukord muutus üsna täbaraks.

«Ehk härra jutustaks ikkagi meie seiklustest,» ütles mulle Conseil. «Võib-olla need härrased taipavad sellest mõne sõna !»

Alustasin meie looga, rõhutades selgesti iga silpi ja vahelejätmata ainsatki üksikasja. Seejuures esitlesin neile, nii nagu etikett nõuab, koos kõigi nimede ja tiitlitega, professor Aronnaxi, tema teenrit Conseil'd ja vaalakütt Ned Landi.

Pehmete ja rahulike silmadega mees kuulas mind vaikselt, isegi viisakalt ja äärmiselt tähelepanelikult, kuid miski tema näos ei reetnud, et ta mu jutust aru sai. Kui olin lõpetanud, ei lausunud ta sõnagi.

Jäi üle veel kõnelda inglise keelt. Võib-olla suudame end arusaadavaks teha selle keele abil, mis on kujunenud peaaegu ülemaailmseks. Oskasin inglise keelt nagu saksa keeltki ainult niipalju, et võisin vabalt lugeda. Sellest muidugi ei piisanud korralikuks kõnelemiseks. Siin aga oli vaja eelkõige teha end arusaadavaks.

«Laske tulla, nüüd on teie kord,» ütlesin vaalakütile. «Võtke aga oma paunast parim inglise keel, mida üks anglosaks iial on kõnelnud, mister Land, ja proovige, vahest on teil rohkem õnne kui minul.»

Ned ei lasknud end paluda, ja nagu ma umbes aru sain, alustas ta minu jutustusega otsast peale. Sisu oli küll sama, kuid vorm erines. Kanadalane, kellel oli äkiline iseloom, rääkis kätega ning andis lõpuks paljuütleva žestiga mõista, et teda on vastuolus kõigi inimõigustega vangistatud, küsis, missuguse seaduse põhjal teda siin kinni peetakse, tuletas meelde Habeas Corpust*, ähvardas karistusega neid, kes on ta ebaõiglaselt kinni võtnud, läks omaga sootuks sassi, vehkis kätega ning andis lõpuks paljuütleva žestiga mõista, et oleme nälga suremas.'

Siin oli tal täielik õigus, kuigi olime selle peaaegu unustanud.

Oma suurimaks üllatuseks nägi vaalakütt, et tema kõne ei olnud sugugi arusaadavam minu omast. Mõlemad tundmatud ei pilgutanud silmagi. Nüüd oli selge, et nad ei mõistnud ei Arago ega Faraday keelt.

* Habeas Corpus Act - põhilisi kodanikuvabadusi tagav seadus Inglismaal, mille järgi ei tohi kedagi ilma kghtuotsuseta vangis hoida. .

Olin pärast oma keelevarude ilmaaegset äratarvitamist äärmises kitsikuses ega teadnud enam, mida teha, kui Conseil äkki ütles:
«Kui härra lubab, siis ma jutustaksin neile sama loo saksa keeles.»
«Mis!» hüüdsin ma. «Sa oskad saksa keelt?»
«Härra ärgu pangu pahaks, aga ma olen flaamlane.»
«Just vastupidi, olen selle üle väga rõõmus. Lase aga käia, mu poiss.»
Ja Conseil pajatas oma rahuliku häälega kolmandat korda meie mitmesugustest juhtumustest, kuid jutustaja elegantseist väljendeist ja kaunist kõneviisist hoolimata polnud ka saksa keelel vähimatki edu.
Viimases hädas kraapisin kogu oma koolitarkuse välja ja hakkasin meie seiklustest ladina keeles vestma. Cicero oleks kindlasti oma kõrvad kinni toppinud ja mind koos mu ladina keelega kööki saatnud, kuid kõigest hoolimata sain ikkagi hakkama. Tulemus oli endine.
Kui see viimane katse oli lõplikult nurjunud, vahetasid mõlemad tundmatud mõne sõna oma arusaamatus keeles ning lahkusid, ilma et oleksid meid rahustanud kas või mõne liigutusegagi, mis on arusaadavad kõikides maades. Uks sulgus.
«See on nurjatus!» möirgas Ned Land, sattudes juba kahekümnendat korda raevuhoogu. «Mis see siis olgu! Nende kelmidega räägitakse prantsuse, inglise, saksa ja ladina keeles, nemad aga ei võta vaevaks vastatagi!»
«Rahustuge, Ned,» ütlesin märatsevale vaalakütile. «Vihastamisega ei jõua me kuskile.»
«Aga kas teate, härra professor,» ütles meie äkilise meelega kaaslane, «et selles raudkongis võib suurepäraselt nälga surra?»
«Päh!» tähendas Consen, «kui asja filosoofiliselt võtta, siis võib veel kaua vastu pidada.»
«Sõbrad,» laususin ma, «ärgem heitkem meelt. Oleme viibinud halvemaiski olukordades. Tehke mulle seda heameelt ja andke aega mingi seisukoha võtmiseks selle laeva komandöri ja meeskonna suhtes.»
«Minu arvamus on päris kindel,» ütles Ned Land. «Need on sulid . . .»
«Hästi, aga mis mailt?»
«Sulide maalt!»
«Armas Ned, see maa pole veel kaardil küllalt selgelt märgitud ja ma pean tunnistama, et mõlema tundmatu rahvust on raske kindlaks teha. Nad pole ei inglased, prantslased ega

sakslased, see on kõik, mida võib ütelda. Ometi kaldun ma arvama, et nii kapten kui tüürimees on sündinud lõunapoolsete laiuskraadide all. Aga kas nad on hispaanlased, türklased, araablased või hindud, seda pole võimalik nende tunnuste järgi otsustada. Mis puutub nende keelesse, siis on see täiesti arusaamatu.»
«Näete nüüd, kui halb see on, kui ei osata kõiki keeli,» ütles Conseil, «ja kui tülikas see on, et kogu maailmas ei kõnelda ühtainukest keelt.»
«Ka see ei aitaks midagi!» hüüdis Ned. «Kas te ei näe, et neil meestel on oma eri keel, mis on selleks välja mõeldud, et meeleheitele viia ausaid inimesi, kes küsivad süüa! Eks mõisteta igal maal ilma pikema jututa, mida see tähendab, kui inimene teeb suu lahti, liigutab lõugu, teeb hammaste ja huultega närimisliigutusi? Kas ei tähenda see nii Quebecis kui Paumotul, nii Pariisis kui antipoodide juures, et mul on nälg, andke mulle süüa!»
«Oh,» ütles selle peale Conseil, «on ju nii ebaintelligentseid inimesi! . . .»
Vaevalt oli ta need sõnad lausunud, kui uks avanes. Sisse filstus stjuuard. Ta tõi meile riided - mingist erilisest, mulle tundmatust materjalist madrusejakid ja -püksid. Rõivastusin kiiresti ja mu kaaslased järgisid minu eeskuju.
Samal ajal kattis tumm, aga võib-olla ka kurt stjuuard laua kolmele inimesele.

«Vaat see on juba midagi tõsisemat ja paljutõotavamat,» rõõmustas Conseil.
«Päh,» vastas jonnakas vaalakütt, «mida pagana pihta teie arvatas siin süüakse? Küllap vist kilpkonna maksa, haikala fileed ja koerhai biifsteeki!»
«Küllap näeme!» sõnas Conseil.
Hõbekuplitega kaetud road olid laudlinale asetatud sümmeetriliselt. Istusime lauda. Päris kindlasti oli meil tegemist tsiviliseeritud inimestega, ja kui poleks olnud elektrivalgust, oleksin arvanud end einestavat Liverpooli hotellis «Adelph!» või Pariisi «Grand-Hõtelis». Tuleb siiski mainida, et leib ja vein puudus täielikult. Vesi oli küll puhas ja värske, kuid paraku vesi, mis polnud hoopiski Ned Landi maitse. Serveeritud toitude hulgas tundsin ära mitmesuguseid kalu, mis olid väga peenelt valmistatud, kuid nii mõnegi suurepärase roa kohta ei mõistnud ma midagi öelda, isegi seda mitte, kas see oli taime- või lihatoit. Mis puutub lauanõudesse, siis olid need elegantsed ja väga maitsekalt tehtud. Igale riistale, olgu see siis lusikas, kahvel, nuga või taldrik, oli graveeritud N-täht,

mida poolkaarena ümbrits'es möto. Toon sellest siinkohal täpse faksiimile:

L i i k u v l i i k u v a s! See deviis sobis tõepoolest täpselt sellele veealusele aparaadile. N oli kahtlemata meresügavuste salapärasevalitseja nimetäht.
Ned ja Conseil nii pikalt ei mõtisklenud. Nad lausa õgisid ja ma järgnesin viivitamatult nende eeskujule. Pealegi olin nüüd meie edaspidise saatuse suhtes muretu, sest oli ilmne, et meie võõ\ustajad ei kavatsenud lasta meil nälga surra.
Kõik siin ilmas on mööduv, isegi nälg, kui inimene on olnud viisteist tundi söömata. Kõhud täis, tundsime vastupandamatut vajadust magada. See oli täiesti loomulik reaktsioon pärast lõputut ööd täis võitlust surmaga.
«Pagana pihta, küll tahaks magada,» ütles Conseil.
«Mina magangi juba!» vastas Ned Land.
Mu mõlemad kaaslased heitsid vaibale kajuti põrandal ning vajusid kohe sügavasse unne.
Tapvast väsimusest hoolimata ei alistunud ma nii kergesti unele. Liiga palju mõtteid, liiga palju lahendamata küsimusi ja kujutluspilte keerles mu peas ega lasknud silmi sulgeda. Kus me olime? Milline kummaline jõud oli meid oma võimusesse haaranud? Tundsin, õigemini küll arvasin tundvat, et aparaat tungib ikka sügavamatesse veekihtidesse. Mind painasid õudsed nägemused veealustest salaurgastest, tundmatutest loomadest ja allveelaevast, kes niisama kohutavana nende keskel elas ja liigutas, otsekui oleks ta nendetaoline...
Pikapeale aju rahunes, kogu mu kujutlusvõime lahustus mingis ähmases uimasuses ja lõpuks vajusin minagi süngesse unne.

IX NED LANDI RAEVUHOOD

Kui kaua me magasime, seda ma ei tea, kuid uni pidi kestma pikka aega, sest ülime täiesti välja

puhanud. Ärkasin esimesena. Mu kaaslased polnud teist külgegi keeranud ning lamasid üma nurgas nagu elutud kehad.

Kui olin end üma küllaltki kõvalt asemelt püsti ajanud, tundsin, et pea on selge ja vaim virge. Jätkasin meie kambri tähelepanelikku uurimist.

Midagi pülnud muutunud. Vangla oli jäänud vanglaks ja vangid vangideks. Meie magamise ajal oli stjuuard laua koristanud. Miski ei osutanud olukorra peatsele muutumisele ning ma küsisin endalt tõsiselt, kas meid ei jäta määramata ajaks sellesse kongi.

Selline tulevikuperspektiiv tundus seda hirmsam, et kuigi mu mõistus oli vabanenud eelmise õhtu painajalikest kujutelmadest, tundsin ikka, et miski oleks nagu rõhunud mu rinda. Hingastn raskelt. Umbne õhk ei suutnud enam kopsude vajadust rahuldada. Ruumi avarusest hoolimata olime ilmselt ära tarvitanud suurema osa hapnikust, mis selles leidus. Tarvitab ju inimene ühe tunni jooksul sajas liitris õhus sisalduva hapnikuhulga ja väljahingatud õhk, milles on peaaegu niisama palju süsihappegaasi kui seal varem oli hapnikku, muutub kõlbmatuks.

Seega oli otse hädatarvilik uuendada õhku meie kongis ja kindlasti ka kogu allveelaevas.

Nii tärkaski mu peas küsimus, kuidas selle ujuva elamu komandör säärasel juhul talitab? Kas ta saab hapnikku keemilisel teel, vabastades seda soojuse abil kaaliumkloraadist ja absorbeerides süsihappegaasi kaaliumhüdroksüüdiga? Sel juhul pidi ta vajalike ainete saamiseks säilitama mingid sidemed maismaaga. Teine võimalus oli varuda õhku suure surve all vastavatesse anumatesse ja hiljem seda anda meeskonnale tarviduse järgi. Ra see oli võimalik. Kõige hõlpsam ja ökünoomsem, seega ka kõige tõenäülisem õhu hankimise viis oli muidugi tõusta veepinnale hingama nagu vaalad ja uuendada oma õhutagavara kahekümne neljaks tunniks. Milline see meetod ka ei oleks, mulle igatahes näis, et oli viimane aeg seda kasutada.

Olin juba sunnitud hingamist kiirendama, et kätte saada seda vähest hapnikku, mis oli veel jäänud meie kangi, kui äkki tundsin värskendavat õhuvoolu, milles oli tunda soola-

kat merehõngu. See oli tõepoolest elustav joodirikas meretuul! Hingasin läbi pärani avatud suu ja mu kopsud paisusid värske õhu molekulidest. Samal ajal tundsin nõrka, kuid selgesti tajutavat õõtsumist. Allveelaev, see terasest koletis, oli ilmselt tõusnud üükeani pinnale hingama nagu vaaladki. Tema värske õhu hankimise viis oli mulle nüüd selge.

Tõmmanud kopsud täis puhast õhku, hakkasin otsima ava või seadeldist, mis selle tervistava hoovuse meieni tõid. Õige pea avastasin, et. ukse kohalt tulvas kangi õhujuga ning uuendas selle hapnikuvaest õhku.

Olin just jõudnud teha selle tähelepaneku, kui Ned ja Conseil õhutulva mõjul peaaegu üheaegselt ärkasid. Nad hõõrusid silmi, ringutasid käsi ja olid mõne hetkega jalul.

«Kas härra magas hästi?» küsis Cünseil oma tavalise viisakusega.

«Vägagi hästi, mu poiss,» vastasin, «ja teie, mister Land?»

«Sügavasti, härra prüfessor, ja kui ma ei eksi, siis hingan vist mereõhku?»

Meremees ei võinud siin eksida ja ma rääkisin kanadalasele sellest, mis tema magamise ajal oli juhtunud.

«Öige! Sellega seletuvad ju suurepäraselt need möirged, mida kuulsime, kui see niinimetatud narval «Abraham Lincolni» läheduses viibis.»

«Täpselt, see oli tema hingamine!»

«Ainuke viga on see, härra Arünnax, et mul pole vähimatki aimu kellaajast, kui see just pole lõunaaeg.»

«Lõunaaeg! Kulla vaalapüüdja, öelge pigem hommikusöögi aeg, sest kahtlemata on täna juba teine päev.»

«See näitab, et tegime ühe kahekümne nelja tunnilise uinaku,» tähendas Conseil.

«Seda minagi,» kinnitasin.

«Ega ma ei vaidlegi teile vastu,» lausus kanadalane. «Olgu hommikueine või lõunasöök, stjuuard on alati teretulnud, toogu ta meile seda või teist.»
«Nii seda kui ka teist,» ütles Conseil.
«Õige!» kiitis kanadalane. «Meil ün õigus kahele söömaajale, ja mis minusse puutub, siis lasen ma mõlemal endale hea maitsta.»
«Olgu pealegi, Ned, ootame ära,» ütlesin mina. «Ilmselt ei kavatse tundmatud lasta meil nälga surra, sest sel juhul oleks eilne lõunasöök olnud täielik mõttetus.»
«Kui nad meid viimati ei nuuma!» türkas Ned vahele.
«Vaidlen sellele vastu,» vastasin mina. «Ega me ei ole kannibalide kätte sattunudI»

«Üks kord ei tähenda veel harjumust,» arvas kanadalane tõsiselt. «Kes teab, kui kaua need mehed juba ilma värske lihata on, ja niisugusel juhul kolm tervet ja prisket poissi, nagu seda on härra professor, tema teener ja mina...»
«Niisugused mõtted ajage endal peast välja, mister Land,» katkestasin ma vaalaküti jutu, «ja kõigepealt ärge neist lähtuge, sest kui te meie võõrustajate peale vihastate, võib see meie olukorda ainult raskendada.»
«Igatahes olen ma kuradima näljane ja hommiku- või lõunasöök, mis ta ka ei oleks, ei taha tulla!»
«Mister Land,» ütlesin selle peale, «laeva korraga tuleb harjuda. Mulle aga näib, et teie kõht käib koka kellast veidi ette.» .
«Mis sellest, küll ta õigeks seatakse,» lisas Conseil rahulikult.
«Niisugune te olete, sõber ConseiJ,» ei jätnud kannatamatu, kanadalane võlgu. «Te ei kasuta oma sappi ega närve peaaegu üldse! Ikka rahulik! Te saate sellegagi hakkama, et loete tänupalve enne söögipalvet ning kõngete rahumeeles ja ilma nurisemata nälga!» . .
«Mis seegi aitaks?» küsis Conseil.
«Ah et nurisemine ei aita! See on ikka midagil Ja kui need piraadid arvavad - ma ütlen piraadid aupaklikkusest, et mitte vastu vaielda härra professorile, kes keelab neid nimetada inimsööjateks -, kui need piraadid arvavad, et võivad mind selles lämmatavas kongis pidada, ilma et nad kuuleksid, mäherdused vandesõnad mul nende jaoks soolas on, siis nad küll eksivad! Aga härra Aronnax, öelge ausalt, kas te arvate, et nad meid kaua selles raudkastis hoiavad?»
«Tõtt öelda ei tea ma sellest rohkem kui teie, kulla Ned.»
«Aga mida te siiski arvate?»
«Arvan, et juhus on meid teinud tähtsa saladuse kaasteadjaiks. Kui allveelaeva meeskond on huvitatud saladuse hoidmisest ja kui see huvi kaalub üles kolm inimelu, siis ma arvan; et meie elu on suures hädaohus. Kui lugu on vastupidine, siis saadab koletis, kes meid neelas, meid esimesel võimalusel tagasi meietaoliste poolt asustatud maailma.»
«Kui ta just meid sellega kinni ei hoia, et värbab meid oma meeskonda,» ütles Conseil.
«Ja seda niikauaks, kui mõni «Abraham Lincolnist» kiirem või osavam fregatt tabab selle röövlipesa ning saadab meid koos meeskonnaga oma grootseili raa otsa viimset korda värsket õhku hingama,» jätkas Ned.
«Täiesti õige, mister Land,» ütlesin mina, «kuid -seni pole

meile ses suhtes ettepanekut tehtud. Asjatu on arutleda, mida peaksime sel juhul ette võtma. Kordan veel kord - ootame ära, küllap olukorrad meid ise õpetavad, ja kuni pole võimalik midagi teha, ärme teeme midagi.»
«Otse vastupidi, härra professor,» põrutas vaalakütt..«Kui me ei taha alla anda, siis peame midagi tegema.»

«Ja mida siis, mister Land?»
«Põgenema.»
«Juba maapealsest vanglast pole sugugi kerge põgeneda, veealusest vanglast on see minu arvates täiesti võimatu.».
«Noh, sõber Ned,» küsis Conseil, «mida te härra vastuväite peale kostate? Ma ei suuda uskuda, et üks ameeriklane siin jänni jääks!»
Vaalakütt vaikis, olles ilmses kitsikuses. Põgenemine olukorras, kuhu saatus meid oli paisanud, oli absoluutselt võimatu. Kuid kanadalane on alati pool prantslast, mida suurepäraselt tõestas ka Ned Landi vastus, kes hetkelise mõtiskelu järel ütles:
«Nii et teie, härra Aronnax' ei aimagi, mida peavad tegema need, kes ei saa oma vanglast põgeneda?»
«Ei.»
«See on väga lihtne - neil tuleb asi korraldada nii, et nad sinna jääksid.»
«Pagana pihta!» hüüdis Conseil. «Antud juhul on muidugi parem olla sees kui ülal või all!»
«Aga enne tuleb siit välja visata kõik vahid, vangivalvurid ja teised võtmemehed,» lisas Ned Land.
«No kuulge, Ned? Kas te tõesti mõtlete laeva vallutada?»
«Vägagi tõsiselt,» vastas kanadalane.
«See on võimatu.»
«Miks nii, mu härra? Võib avaneda mõni soodus juhus, ja siis ma ei näe kedagi, kes võiks meid takistada seda kasutamast.Kui neid on siin ka oma paarkümmend meest pardal, siis need juba kaht prantslast ja üht kanadalast tagasi ei löö, arvan ma!»
Lihtsam oli vaalaküti ettepanek vastu võtta, kui seda arutada. Nii ma vastasingi:
«Tulgu aga paras juhus, mister Land, ja siis me vaatame. Seniks aga, ma palun teid, taltsutage oma kannatamatust. Siin võib tegutseda ainuIt kavalusega, märatsemisega te soodsaid juhuseid esile ei kutsu. Tõotage mulle ometi ükskord, et lepite olukorraga ilma eriliste vihastamisteta.»
«Tõotan, härra professor,» vastas Ned Land tooniga, mis mind põrmugi ei rahustanud. «Mitte ükski kõva sõna ei tule

üle minu huulte, ükski äge liigutus ei reeda mind, isegi siis mitte, kui toidu serveerimine ei toimu soovikohase korrapärasusega.»
«Mul on teie sõna, Ned,» ütlesin selle peale kanadalasde.
Vestlus soikus ja igaüks vajus mõttesse. Pean tunnistama, et vaalaküti enesekindlusest hoolimata mina küll ei hellitanud mingeid lootusi. Minu arvates polnud olemas mingeid soodsaid juhuseid, millest Ned oli kõnelnud. Kindlaks juhtimiseks vajas allveelaev arvukat meeskonda. Järelikult oleks meil võitluse korral tegemist liiga tugeva vastasega. Lisaks oli vaja kõigepealt olla vaba, aga seda me ei olnud. Ma ei näinud isegi mingit võimalust, kuidas siit hermeetiliselt suletud teraskongist põgeneda. Kui aga selle laeva kummalisel komandöril peaks olema mõni saladus varjata, mis näis vägagi tõenäoline, siis ei lase ta meid pardal vabalt tegutseda. Pealegi oli teadmata, kas ta kavatseb meist vabaneda vägivaldsel teel või heidab meid ühel päeval mingisugusesse maakolkasse? Mõlemad oletused näisid igati võimalikud, kuid selleks pidi olema vaalakütt, et loota oma jõuga vabadust tagasi võita.
Ühtlasi taipasin, et mida enam Ned Land mõtiskles, seda kibestunumad mõtted täitsid tema pead. Kuulsin, kuidas tema kurgupõhjast kostis üha kõvemaid vandesõnu ja märkasin, et ta liigutused muutusid uuesti ähvardavaks. Ta tõusis, keerles nagu metsloom puuris ja peksis rusikate ning jalgadega vastu seina. Aeg venis ja nälg näpistas üha valjemini, stjuuard aga ei ilmunud. Kui meisse oleks suhtutud heade kavatsustega, siis poleks meid kui merehädalisi nii kauaks unustatud.
Ned Land, kelle vägevat magu nälg valusasti piinas, läks aina vihasemaks, ja kuigi muloli tema

ausõna, tundsin tõsist hirmu, et ta plahvatab, niipea kui keegi laeva meeskonnast ilmub.
Kahe järgneva tunni vältel paisus Ned Landi viha veelgi.
Ta hüüdis ja karjus, kuid kõik oli asjata. Terasest seinad jäid tummaks. Ma ei kuulnud isegi mingeid hääli laeva sisemusest, kõik näis olevat surnud. Ilmselt seisis laev paigal, sest muidu oleksin tundnud vindi pöörlemisest tekkivat laevakere värisemist. Allveelaev oli ilmselt sukeldunud vetesügavusse ega kuulunud enam maismaa valdkonda. Kõikjal valitsev sünge vaikus ajas hirmu peale.

Mis puutub meie viibimisse selles kõigist mahajäetud ja eraldatud kongis, siis ei osanud ma arvata, kui kaua see veel võis kesta. Lootus, mis oli tekkinud kohtumisel laeva kapteniga, kustus vähehaaval. Selle inimese leebe vaade, tema

suuremeelne ilme ja õilis hoiak - kõik kadus mu kujutlusest. Nägin seda mõistatuslikku isikut sellisena, nagu ta paratamatult pidigi olema - halastamatu ning julmana. Aimasin, et ta seisis väljaspool inimühiskonda, ligipääsmatu igasugusele kaastundele, leppimatu vaenlane omasarnastele, kellele ta oli vandunud igavest vihkamist.

Kas see mees kavatses tõesti lasta meid selles kitsas kongis nälga surra, jätta meid kõigi nende hirmsate katsumuste meelevalda, millesse kohutav nälg inimesi tõukab? See õudne mõte muutus mu ajus äätmiselt teravaks ning kujutlusvõime mõjul haaras mind peagi meeletu hirm. Conseil jäi rahulikuks, Ned Land möirgas.

Sel hetkel kuuldus väljast mingisugust müra. Metallplaatidel kõlasid inimese sammud. Lukk keerati lahti, uks avanes ja stjuuard ilmus.
Enne kui suutsin kanadalast takistada, tormas ta õnnetu kallale, lõi ta pikali ning haaras tal kõrist kinni. Stjuuard oli võimsas haardes lämbumas.
Conseil püüdis vaalaküti käsi pooleldi lämbunud ohvri kaela ümbert lahti kiskuda ja ma pidin talle juba appi ruttama, kui äkki tardusin soolasambaks - keegi lausus prantsuse keeles:
«Rahustuge, mister Land, ja ka teie, härra professor, suvatsege mind kuulata !»

X MERESÜGAVUSTE ELANIK

Nõnda kõneles allveelaeva komandör.
Tema sõnade peale kargas Ned Land otsekohe püsti. Peaaegu kägistatud stjuuard tuikus oma isanda märguande peale välja. Komandöri võim oli nii suur, et ükski liigutus ei reetnud mehe tundeld, kes kahtlemata pidi kanadalase peale vihane olema. Conseil's oli tärganud huvi, mina olin rabatud - nii ootasime vaikides olukorra lahenemist.

Komandör nõjatus laua nurgale, käed ristis rinnal, ja silmitses meid pingelise tähelepanuga. Võib-olla ei teadnud ta, kuidas alustada? Vahest kahetses ta oma prantsuse keeles lausutud sõnu? Seda võis arvata.
Pärast lühikest vaikust, mida keegi meist ei söandanud katkestada, lausus ta rahulikul ning läbitungival häälel:
«Härrased, ma räägin nii prantsuse, inglise, saksa kui ka

ladina keelt. Seega oleksin: võinud teile vastata juba meie esimesel kohtumisel, kuid ma tahtsin teid enne tundma õppida ja siis asja üle järele mõtelda. Teie nelja jutustuse põhjal, mis sisuliselt olid täiesti sarnased, tegin kindlaks teie isikud. Nüüd ma tean, et juhus on mind kokku viinud härra Pierre Aronnaxiga, Pariisi Loodusloomuuseumi professoriga, kes viibis teaduslikul komandeeringul välismaal, tema teenri Conseil'ga ning kanada päritolu harpuunija Ned Landiga, kes kõik viibisid

Ameerika ühendriikide sõjalaevastiku fregati «Abraham Lincolni» pardal.»
Kummardasin nõusoleku märgiks. Komandör polnud ju esitanud mulle mingisugust küsimust, järelikult polnud vaja ka vastata. See inimene kõneles prantsuse keelt täiesti vabalt ja ilma igasuguse aktsendita. Tema laused olid selged, sõnad täpsed, kõne haruldaselt voolav. Ometi ei «tundnud» ma temas oma kaasmaalast.
Ta jätkas järgmiste sõnadega:
«Kindlasti leiate, mu härra, et minu teine külastus on liiga kaua viibinud. See on tingitud sellest, et olles kindlaks teinud teie isikud, tahtsin põhjalikult kaaluda, mida teiega ette võtta. Kõhklesin kaua. Kõige ebameeldivamad asjaolud on teid toonud inimese juurde, kes on katkestanud kõik suhted inimkonnaga, Te tulite minu elu segama. . .»
«Tahtmatult,» ütlesin ma vahele.
«Tahtmatult?» lausus tundmatu küsivalt, tõstes veidi häält.
«Kas «Abraham Lincoln» jälitab mind tahtmatult kõigil meredel? Kas teie läksite tahtmatult fregati pardale? Kas teie mürsud riivasid minu laeva keret tahtmatult? Kas mister Ned Land heitis tahtmatult minu pihta oma harpuuni?»
Tundsin tema sõnade taga pidevat ärritust. Kõigile neile süüdistustele oli loomulikult ainult üks vastus, ja nii ma ütlesingi:
«Mu härra, te pole kindlasti teadlik diskussioonist, mis toimub teie üle Ameerikas ja Euroopas. Teie ei tea, et kokkupõrgete tagajärjel teie veealuse aparaadiga juhtusid mitmesugused õnnetused, mis erutasid avalikku arvamust mõlemal kontinendil. Ma ei hakka teid vaevama mitmesuguste hüpoteeside esitamisega, millega püüti seletada seda arusaamatut. nähtust, mille saladust tunnete ainult teie. Kuid teadke, et teid Vaikse ookeanis meredel jälitades pidas «Abraham Lincoln» teid mingiks. võimsaks merekoletiseks, kellest ookean tuleb iga hinna eest vabastada.»
Komandöri huuli kõverdas põgus muie, kuid ta jätkas veidi rahulikumalt:

«Härra Aronnax, kas te julgeksite väita, et teie fregatt poleks jälitanud ja suurtükist tulistanud allveelaeva niisamuti nagu mõnd koletistki?»
See küsimus viis mu kimbatusse, sest kindlasti poleks kapten Farragut kõhklema löönud. Ta oleks pidanud oma kohuseks nii seda liiki aparaadi kui ka hiidnarvali hävitamist.
«Kas mõistate nüüd, mu härra, et mul on õigus teid vaenlastena kohelda?» ütles tundmatu.
Jätsin sellele küsimusele vastamata, ja õigesti tegin, sest milleks vaielda olukorras, kus jõud võib kummutada parimadki vastuväited.
«Ma kahtlesin kaua,» jätkas allveelaeva komandör, «sest miski ei kohusta mind teile osutama külalislahkust. Kui mul tuleks teist lahkuda, siis poleks mul vähimatki huvi teid veel kord kohata. Ma paneksin teid sellesama laeva tekile, mis sai teie päästjaks, sukelduksin meresügavustesse ning unustaksin, et te üldse kunagi olemas olite. Kas mul ei ole selleks õigus?»
«See oleks metslase, mitte tsiviliseeritud initnese õigus,» vastasiu mina.
«Härra professor,» lausus nüüd kapten, «ma pole see, keda teie nimetate tsiviliseeritud inimeseks! Olen katkestanud kõik suhted inimühiskonnaga, ja seda põhjusel, mille üle ainult mina võin otsustada. Ma ei allu inimeste seatud normidele ja ma nõuan, et te edaspidi neid minu juuresolekul iialgi meelde' ei tuletaks.»
See oli selgesti öeldud. Tundmatu silmis oli süttinud viha ja põlgusesäde ning ma aimasin selle inimese elul lasuvat kohutavat minevikuvarju. Ta ei asunud mitte lihtsalt väljaspool inimlikke seadusi, vaid oli vaba selle sõna kõige täielikumas mõttes, oli kättesaamatu! Kes küll oleks söandanud teda jälitada merede põhjas, kui ta juba veepinnal ajas nurja kõik tema vastu sihitud pingutused? Milline laev suudaks taluda selle veealuse monitori rammimist? Milline soomus, kui tahes paks see ka ei oleks, peaks vastu allveelaeva rünnakule? Polnud ühtki inimest, kellele ta oleks

pidanud oma tegudest aru andma. Jumal, kui ta sellesse uskus, ja tema enda südametunnistus, kui tal see ohmas oli - need olid tema ainsad kohtumõistjad.
Sellised mõtted läbisid välgukiirusel mu pead, sellal kui see kummaline isik hajameelsett ja endassesüvenenult vaikis. Vaatlesin teda huviga segatud hirmutundega, umbes nii nagu Oidipus vaatas sfinksi.
Küllaltki pika vaikimise järel jätkas allveelaeva komandör:

«Nii ma siis kõhklesin, kuid mõtlesin siiski, et võin oma huvid ühendada. Selle loomuliku kaastundega, millele on õigus igal inimolendil. Te jääte minu laevale, kui saatus on teid kord siia heitnud. Olete siin vabad, kuid vastutasuks selle vabaduse eest, mis muide on täiesti suhteline, sean üles ainult ühe tingimuse. Mulle piisab. sellest, kui annate sõna sellele alluda.»

«Kõnelge, mu härra,» vastasin talle. «Ma loodan, et see tingimus kuulub niisuguste hulka, mis on vastuvõetav igale ausale inimesele?»

«See on järgmine: võimalik, et ettenägematud sündmused sunnivad mind sulgema teid kajuteisse kas mõneks tunniks või isegi mitmeks päevaks, olenevalt olukorrast. Kuna ma ei soovi kasutada vägivalda, siis ootan ma teilt just sel puhul passiivset kuuletumist. Sellega võtan teilt vastutuse ning vabastan teid täielikult igasugustest kohustustest, sest minu kohus on teha teile võimatuks selle nägemine, mida teil pole vaja näha. Kas nõustute selle tingimusega?»

Järelikult toimus laeva pardal ebatavalisi sündmusi, mida ei tohtinud näha need, kes ei asunud väljaspool seadust! See polnud väikseim üllatuste seas, mida tulevik mulle varus.
«Oleme nõus,» vastasin ma, «kuid ma palun luba esitada üks küsimus.»
«Rääkige, mu härra!»
«Te ütlesite, et oleme teie laeva pardal vabad?»
«Täiesti.»
«Siis ma küsiksin teilt, mida te selle vabaduse all mõistate?»
«See on vabadus minna, tulla, näha, isegi vaadelda kõike, mis siin toimub, välja arvatud mõned harvad juhud, ühesõnaga vabadus, mida me kõik, minu seltsimehed ja mina, kasutame.»
Oli ilmne, et me ei mõistnud teineteist sugugi. «Vabandage, mu härra,» jätkasin ma, «aga see on ju vangi vabadus oma kongis liikudal Sellest ei piisa meile.»
«Ometi peab sellest piisama!»
«KuidasI Kas me siis kunagi enam ei saa näha oma kodumaad, oma sõpru ja omakseid?»

«Ei, mu härra. Kuid loobumine sellest talumatust maapealsest ikkest, mida inimesed peavad vabaduseks, polegi nii raske, kui teie arvate!»

«Mina ei anna küll iialgi tõotust, et ma ei tee katset põgenedal» hüüdis Ned Land.
«Ma ei nõuagi teilt ausõna, mister Land,» ütles komandör külmalt.

«Mu härra,» ei suutnud ma end pidada, «te kuritarvitate oma seisundit meie suhtes! See on julmus!»

«Ei, härra professor, see on halastus! Pärast lahingut olete minu sõjavangid! Ma jätan teid ellu, olgugi et võiksin teid ookeanisügavustesse uputada ! Teie tungisite mulle kallalel Teie paljastasite saladuse, mida ükski inimene ei tohi teada, sest sellest oleneb minu olemasolu! Ja teie arvate, et saadan teid tagasi sellesse maailma, kus keegi ei tohi minust enam midagi teadal Ei iialgi! Kui ma teid siia jätan, siis ei hoia ma mitte teid, vaid iseennast!»
Need sõnad näitasid, et komandöri otsust ei suutnud muuta ükski vastuväide.
«Ühesõnaga annate meile lihtsalt valida elu ja surma vahel?» laususin ma.
«Väga lihtsalt.»

«Sõbrad,» ütlesin oma kaaslastele, «kui küsimus on nii asetatud, siis pole sellele enam midagi vastata. Kuid ükski lubadus ei seo meid selle laeva peremehega.»
«Mitte mingisugune,» ütles tundmatu ning jätkas siis leebemal häälel:
«Nüüd aga lubage mul öelda teile kõik, mida tahtsin. Ma tunnen teid, härra Aronnax. Teil ja teie kaaslastel ei maksaks võib-olla nii väga nuriseda juhuse üle, mis ühendas teie saatused minu omaga. Raamatute hulgas, mida ma kasutan oma armsamate uurimušte juures, leiate ka oma teose suurte meresügavuste kohta. Olen seda sageli lugenud. Olete oma teoses jõudnud piirini, mida võimaldab maapeaine teadus. Kuid te ei tea veel kõike, te pole veel kõike näinud. Lubage endale õelda, härra professor, et te ei hakkagi nii väga kahetsema seda, et viibite minu laeva pardal. Meie reisid viivad teid imede maailma. Üllatus ja hämmeldus on edaspidi arvatayasti teie tavaline hingeseisund. Pole kerge harjuda alatise vaatemänguga; mida merepõhi teie silmadele pakub. Asun uuele veealusele ümbermaailmareisile, mis jääb võib-olla viimaseks. Kavatsen uuesti üle vaadata kõik selle, mida ma merede põhjas oma veealustel reisidel olen juba lugematuid kordi uurinud, teie aga saate minu uurimiskaaslaseks. Sellest päevast peale astute uude elementi ning näete seda, mida pole näinud veel ühegi inimese silm, sest mina ja mu kaaslased ei tule enam arvesse. Tänu minule avab meie planeet teie ees oma viimased saladused.»
Ma ei suuda eitada, et need allveelaeva komandöri sõnad avaldasid mulle sügavat mõju. Ta haaras mind mu nõrgast küljest ja ma unustasin hetkeks, et kõigi nende suurepäraste

asjade nagemine ei viiari kaotatud vabadust. Kuid ma lootsin selle tõsise küsimuse lahendamisel tulevikule ning vastasin lühidalt:
«Mu härra, kuigi te olete katkestanud kõik suhted inimetega, usun ma siiski, et te pole loobunud inimlikest tunnetetest. Me ei unusta kunagi, et oleme merehädalised, keda te lahkesti oma laeva v6tsite. Mis puutub isiklikult minusse, siis ma ei eita, et teinekord võivad teaduse huvid kaaluda üles isegi vabadusekaotuse, mistõttu meie kohtumine tõotab mulle rohket hüvitust.»
Arvasin, et laeva komandor sirutab mulle oma käe, et meie lepingut kinnitada. Midagi niisugust ei juhtunud. Kahju, et ta seda ei teinud.
«Üks küsimus veel,» ütlesin ma, kui see seletamatu olend näis kavatsevat lahkuda.
«Kõnelge, härra professor!»
«Kuidas pean teid nimetama?»
«Teie jaoks, mu harra, olen ma ainult kapten Nemo,» vastas ta,«ning teie ja teie kaaslased pole minu jaoks muud ainult reisijad «Nautiluse» pardal.»
Kaplen Nemo hüüdis. Stjuuard ilmus. Kapten andis talle oma käsud selles kummalises keeles, mida ma ei suutnud ära tunda. Siis poordus ta kanadalase ja Conseil' poole ning lausus:
«Eine ootab teid teie kajutis. Palun järgnege sellele mehele.»
«Sellest me juba ära ei ütle,» lausus kanadalane.
Koos Conseil'ga pääsesid nad lõpuks kongist, kus neid oli juba üle kolmekümne tunni kinni peetud.

«Ja nüüd, härra Aronnax, meie hommikueine on valmis. Lubage, ma lähen ees.»

«Kuulan teid, kapten.»
Järgnesin kapten Nemole. Üle ukse läve astudes sattusin otsekohe laevakoridori-taolisse vahekäiku, mida valgustasid elektrituled. Umbes kümne meetri järel avanes minu ees teine uks.
Astusin söögisaali, mis oli sisustatud ja dekoreeritud ranges stiilis. Kummaski saali otsas asusid kõrged tammepuust, eebeninikerdistega puhvetkapid, mille lainelise servaga riiuleil sarasid hindamatu viiiirtusega fajanss-, portselan- ja kristallnõud. Kuld- ja hõberiistad satendasid laest tuleva valguse kiirtes, mida õhulised laemaalid mahendasid.
* Ei keegi (Iadina k.).

Saali keskel asus rikkalikult kaetud söögilaud. Kapten Nemo osutas toolile, kuhu pidin istuma.
«Võtke istet,» ütles ta mulle, «ja sööge, nagu peab sööma inimene, kes oleks peaaegu nälga surnud.»

Hommikueine koosnes arvukaist roogadest, mis olid valmistatud eranditult merest saadud toiduainetest, aga ka mõningaist toitudest, mille päritolu oli mulle teadmata. Pean tunnistama, et needki olid head, kuid mingi erilise kõrvalmaitsega, millega oli kerge harjuda. Kõik mulle tundmatud road näisid sisaldavat rikkalikult fosforit ning ma arvan, et nad olid samuti pärit merest.

Kapten Nemo vaatles mind. Ma ei küsinud temalt midagi, kuid ta aimas mu mõtteid ja vastas ise küsimusele, mis mul keelel kipitas.

«Enamik neist toitudest on teile tundmatud,» ütles ta, «kuid võite neid kartuseta süüa. Nad on tervislikud ja toitvad. Olen juba ammugi loobunud maapealsest toidust ega tunne end seepärast sugugi halvemini. Minu meeskond, kõik tugevad mehed, toitub samuti kui mina.»

«Nii et kogu teie toit on pärit merest?» küsisin ma. «Jah, härra professor, meri rahuldab kõik meie vajadused. Mõnikord heidan vette traalnoodad ja välja tõmmates on nad alati saagi raskuse all rebenemas. Teinekord jälle lähen jahile sellesse elementi, mis näib olevat inimesele ligipääsmatu, ja püüan metsloomi, kes elutsevad minu veealustes metsades. Nagu vanal Neptunil, söövad minu loomakarjad kartmatult ookeani avarail aasade!. Seal asuvad minu tohutud valdused, kus loodus ise kõike kasvatab.»

Vaatasin kapten Nemole teatava hämmeldusega otsa, enne kui ütlesin:

«Mõistan väga hästi, mu härra, et teie noodad varustavad teie kööki suurepärase kalaga; seda, et te mereloomadele veealustes metsades jahti peate, mõistan ma juba vähem; aga et teie menüüs pisimatki tükikest liha ei esine, see jääb mulle täiesti arusaamatuks.»

«Ma ei söö kunagi maismaa loomade liha,» vastas kapten Nemo.

«Aga see siin,» osutasin ma vaagnale, kuhu olid jäänud veel mõned fileelõigud.

«See, mida te lihaks peate, härra professor, on tegelikult merikilpkonna filee. Siin on mõned delfiinimaksad, teie pidasite neid searaguuks. Minu kokk on hea konserveerija, kes oskab ookeanisaadusi suurepäraselt säilitada. Maitske kõiki neid toite. Siin on meripurakonserv, mida iga malailane peaks

maailma parimaks, see koor seal on saadud vaalaliste nisadest lüpstud piimast, siin aga on Põhjamere pruunvetikaist valmistatud suhkur. Lõpuks lubage teile pakkuda sissetehtud merianemoone, mis ei jää maha kõige mahlakamatest puuviljadest.»

Nii ma siis nautisingi neid toite, rohkem küll uudishimutseja kui asjatundjana, samal ajal aga võlus kapten Nemo mind oma uskumatu te lugudega.

«Seesama meri, härra Aronnax,» jätkas ta oma jutustust, «ei piirdu ainult sellega, et on meie helde ja ammendamatu toit ja, vaid ta annab meile ka kehakatte. Riided, mida kannate, on kootud büssusest ning värvitud juba antiikajast tuntud purpuriga. Sellele on lisatud violetseid värvaineid, mida saan Vahemeres elavast merijänesest. Teie tualettlaualolevad lõhnaõlid on meretaimede destilleerimise saadus. Teie voodi on tehtud ookeanide pehmeimast meriheinast. Teie kirjutussulg on vaalakiusest, tindiks aga on seepia või kalmaari vedelik. Nüüd tuleb kõik minu vara merest ja läheb sinna ükskord tagasi.»

«Te armastate merd, kapten?»

«Jah, ma armastan merd! Meri on kõik! Ta katab seitse kümnendikku maakerast. Tema hingus on puhas ja tervislik. See on tohutu kõrb, kus inimene pole iial üksi, sest kõikjal enda kõrval tunneb ta pulbitsemas elu. Meri on üleloomuliku ja imepärase elu allikas: kõik temas on liikumine ja armastus, ta on elav lõpmatus, nagu ütleb üks teie poeete. Ja tõepoolest, härra professor, loodus on siin esindatud oma kolme riigi - kivi-, taime- ja loomariigi näol. Eriti arvukalt on esindatud, viimane: viis hõimkonda zoofüüte*, kolm klassi lülijalgseid, viis klassi molluskeid, kolm klassi selgroogseid -

imetajad, roomajad ja arvutud leegionid kalu. See on kõige arvukam loomade klass üle kolmeteistkümne tuhande liigiga, millest ainult üks kümnendik elab magevees. Meri on looduse tohutu veeanum. Elu maakeral sai alguse veest ja võib-olla lõpetab ta ükskord sealsamas! Meres on ka ülim vaikus. Meri ei kuulu rõhujaile, kes küll tema pinnal võivad rakendada oma ülekohtusi õigusi, võivad sõdida, üksteist õgida, tuua sinna üle kõik maapealsed õudused, kuid kolmkümmend jalga allpool merepinda lõpeb nende võim, kustub nende mõju, kaob nende vägevus! Ainult seal on sõltumatus! Seal ei tunnusta ma ühtki isandat! Seal olen ma vaba!»
Keset ülevoolavat vaimustusehoogu jäi kapten Nemo äkki
* Z o o f ü ü d i d e. loomtaimed - mitmesuguste alamate loomade (käsnad, ainuõõssed, okasnahksed jt.) vananenud nimetus.

66

vait. Oli ta läinud liiga kaugele, hoolimata oma tavalisest kinnisusest? Vahest oli ta rääkinud liiga palju? Suures erutuses jalutas ta mõned hetked edasi-tagasi. Siis ta närvid rahunesid, nägu omandas oma tavalise jäise ilme ning ta lausus minu poole pöördudes:

«Nüüd aga, härra professor, kui soovite «Nautilusega» tutvuda, siis olen teie käsutuses.»

XI «NAUTILUS»

Kapten Nemo tõusis. Tegin samuti. Ta avas kahekordse ukse saali tagumises seinas ja ma astusin tuppa, mis oli niisama suur kui see, millest äsja lahkusin.

See oli raamatukogu. Kõrgete palisandripuust, vaskilustustega kappide riiuleid täitis lugematu hulk ühtlases köites raamatuid. Kapid ümbritsesid kogu ruumi ja nende vastu toetusid igati mugavad pruuni nahaga kaetud laiad diivanid.
Samas olid loetava raamatu asetamiseks kerged puldid, mida võis soovi korral lähemale või kaugemale nihutada. Keset tuba suurel laual oli rohkesti brošüüre ja mõned juba vananenud ajalehed. Kogu seda harmoonilist ansamblit valgustasid neli kerakujulist mattklaasist elektrilampi, mis olid poolenisti lae õnarustesse peidetud. Vaatasin siira vaimustusega nii leidlikult sisustatud ruumi ega uskunud oma silmi.

«Kapten Nemo,» ütlesin oma võõrustajale, kes oli diivanil istet võtnud, «selline raamatukogu teeks au nii mõnelegi maapealsele lossile ja ma tunnen tõelist imetlust, kui mõtlen, et kõik see võib teile järgneda ka kõige sügavamale merepõhja.»

«Kust te leiaksite täielikumat üksildust ja vaikust, härra professor? Kas teie kabinet Loodusloomuuseumis võimaldab teil veelgi rahulikumalt töötada?»

«Ei, kapten, ja ma pean lisama, et teie raamatukogu kõrval tundub ta väga vaesena. Teil on siin vist oma kuus või seitse tuhat köidet. . .»

«Kaksteist tuhat, härra Aronnax. Need on minu ainsad sidemed maismaaga, Minu jaoks oli maailma lõpp tol päeval, mil «Nautilus » esimest korda meresügavustesse sukeldus. Tol päeval ostsin oma viimased raamatud, brošüürid ja ajalehed,

67

ja tollest päevast peale tahan ma uskuda, et inimesed ei mõtle ega kirjuta enam midagi. Muide, kõik need raamatud on teie käsutuses, härra professor, ja te võite neid oma äranägemise järgi kasutada.»

Tänasin kapten Nemot ning asusin riiulite juurde. Seal leidus rikkalikult kõikvõimalikes keeltes raamatuid teaduste, filosoofia ja kirjanduse valdkonnast, aga mitte ainsatki teost poliitilise ökonoomia kohta, otsekui oleks see teadus laeval rangelt keelatud. Huvitav oli ka see, et erinevates

keeltes - raamatud asusid riiuleil läbisegi, ilma kindla korrata, mis näitas, et «Nautiluse» kapten pidi vabalt lugema kõiki neid keeli, ükskõik mis talle parajasti kätte juhtus.

Raamatute seas nägin ma kõigi aegade suurte kirjanike meistriteoseid, kõik ilus, mis inimkond on loonud ajaloo, luule, romaani ja teaduse alal Homerosest kuni Victor Hugoni, Xenophonist Miehelet'ni, Rabelais'st George Sandini. Kuid selle kogu eriline väärtus seisis teaduslikus kirjanduses. Mehhaanikal, ballistikal, hüdrograafial, meteoroloogial, geograafial, geoloogial jne. oli seal niisama tähtis koht kui elusloodusega tegelevatel teadustel, ja mulle oli kohe selge, et need, moodustavadki kapteni peamise uurimisala. Nägin siin kõiki Humboldti ja Arago teoseid, Foueault', Henri Sainte-Claire.. Deville'i, Chasles'i, Milne-Edwardsi, Quatrefages'i, Tyndalli, Faraday, Berthelot', Secchi, Petermanni, kapten Maury, Agassiz' ja paljude teiste töid, muu hulgas ka neid kaht köidet, tänu millele sain kapten Nemo poolt suhteliselt heatahtliku vastuvõtu osaliseks. Joseph Bertrand'i teoste hulgas oleva raamatu «Astronoomia rajajad» põhjal, mille teadsin olevat ilmunud 1865. aastal, võisin määrata isegi «Nautiluse» vettelaskmise aja, mis pidi kuuluma umbes sellesse perioodi. Seega oli kapten Nemo alustanud oma veealust elu mitte üle kolme aasta tagasi. Lootsin, et edaspidi mõned hilisemad trükised võimaldavad mul seda veelgi täpsustada. Kuna mul oli küllaldaselt aega selle küsimuse selgitamiseks, siis ei tahtnud ma edasi lükata meie käiku «Nautiluse» imedemaailma.

«Ma tänan teid, mu härra,» ütlesin kaptenile, «et annate raamatukogu minu käsutusse. See on teaduse varasalv, mida ma ei jäta kasutamata.»

«See pole mitte ainult raamatukogu, vaid ka suitsetamistuba,» ütles kapten Nemo.

«Suitsetamistuba!» hüüdsin ma. «Kas siis allveelaevas ka suitsetatakse?»

«Muidugi.»

«Sel juhul pean küll arvama, et olete säilitanud mõningad suhted Havannaga.»

«Sugugi mitte,» vastas kapten. «Palun proovigeseda sigarit, härra Aronnax. See ei tule Havannast, aga te jääte rahule, kui olete asjatundja.»

Võtsin vastu pakutud sigari, mille kuju meenutas havanna sigareid. See näis olevat tehtud kollastest lehtedest. Läitsin ta väikese sigarisüütajaga, mis asetses elegantsel pronksjalal, ning ahmisin suitsu asjaarmastaja naudinguga, kes pole kaks päeva suitsetanud.

«Suurepärane,» ütlesin, «kuid see pole tubakas.»

«Ei,» vastas kapten, «see ei ole pärit ei Havannast ega ka idamailt. See on üks suure nikotiinisisaldusega vetikaliik, mida saan samuti merest, kuigi ta on sellega kaunis kitsi. Kas te nüüd ka veel havanna sigareid taga kahetsete?»

«Sellest päevast peale põlgan ma neid, kapten!»

«Suitsetage aga nii palju kui soovite, ja ärge uurige nende päritolu. Nad pole küll ühestki tolliametist läbi kä.inud, kuid minu arvates ei tee see neid halvemaks.»

«Otse vastupidi.»

Siis avas kapten Nemo ukse, mis asus selle vastas, kustkaudu me olime raamatukokku sisenenud, ning me astusime avarasse hästi valgustatud salongi.

See oli suur risttahukakujuline ruum, kümme meetrit pikk, kuus lai ja viis kõrge. Õhuliste arabeskidega kaunistatud helendav lagi heitis selget ning mahedat valgust kõigile siia muuseumi kogutud imeasjadele. See oli tõepoolest muuseum, kuhu tark ja helde käsi oli kogunud igasuguseid looduse ja kunsti meistriteoseid, mis olid maitsekalt asetatud nagu maalikunstniku ateljees.

Umbes kolmkümmend suurte meistrite ühetaolistes raamides maali kaunistasid mustriliste vaipadega kaetud seinu. Maalide vahel särasid haruldaste relvade kogud. Nägin siin äärmiselt hinnalisi lõuendeld, millest suuremat osa olin võinud juba imetleda Euroopa erakogudes või kunstinäitustel.

Vanu maalikunsti koolkandi esindasid siin üks Raffaeli madonna, üks Leonardo da Vinci püha neitsi, üks, Correggio nümf, üks Tiziani naiseportree, üks Kristuse kummardamine Veroneselt, üks Maarja taevaminek Murillolt, üks Holbeini
maalitud portree, Velazqueze munk, üks Ribera märtritest, Rubensilt üks külapidu, kaks .Flaami maastikku Teniersilt, kolm žanrimaa'li Gerard Doult, Metsult ja Paul Potterilt, paar Gericault' ja Prud'honi maali, mõned merepildid Bakhuyzenilt ja Vernet'lt. Moodsa maalikunsti esindajate, seas võis
69

märgata lõuendeld Delacroix', Ingres'i, Decamps'i, Troyoni, Meissonnier', Daubigny jt. signatuuridega.Selle suurepärase muuseumi nurkadesse olid asetatud vastavaile aluseile antiikaja parimate eeskujude järgi tehtud väikesed pronks- ja marmorkujud. Pidev hämmelduseseisund, mida «Nautiluse» komandör mulle oli ennustanud, hakkas juba mu meeli valdadama, kui äkki see kummaline isik lausus:

«Vabandage, härra professor, et ma teid nii koduselt vastu võtan, ja segadust, mis siin salongis valitseb.»

«Mu härra,» vastasin mina, «ilma et tahaksin teada, kes te olete, olgu mulle siiski lubatud teis kunstnikku tunda.»

«Olen vaid asjaarmastaja, mu härra. Omal ajal armastasin koguda inimeste loodud kauneid teoseid. Olin agar otsija, väsimatu tuhnija ning suutsin kokku korjata mõned väärtuslikud esemed. Need on viimased mälestused minu jaoks surnud maast. Minu silmis kuuluvad ka moodsad kunstnikud antiikaega. Kõigil neil on kaks või kolm tuhat aastat seljataga ja minu vaim ei suuda neid eristada. Ajan nad kõik segi. Suurtel meistritel pole vanust.»

«Ja muusikud?» küsisin ma, osutades Weberi, Rossini, Mozarti, Beethoveni, Haydni, Meyerbeeri, Heroldi, Wagneri, Auberi, Gounod' ja paljude teiste heliloojate nootidele. Need asusid laialipaisatuina väikesel orelil, mis võttis enda alla salongi ühe seina.

«Need on kõik Orpheuse kaasaegsed, sest ajalised erinevused kaovad surnute mälus, mina aga olen surnud, härra professor, niisama surnud kui need teie sõbrad, kes puhkavad kuue jala sügavuses maa all.»

Kapten Nemo jäi äkki vait ning näis olevat vajunud sügavatesse unistustesse. Vaatlesin teda ülima erutusega ning uurisin sõnatult tema omapäraseid näojooni. Hinnalise mosaiiklaua nurgale toetudes näis ta olevat minu juuresoleku täiesti unustanud ega paistnud mind üldse enam märkavat.

Austasin tema endassesüvenenud mõtiskelu ning asusin tutvuma salongi kogutud aaretega.

Kunstiteoste kõrval leidus siin väga palju haruldasi taimi, karpe ja teisi ookeani saadusi, mis olid nähtavasti kapteni enda kogutud. Salongi keskel oli väike elektriga valgustatud purskkaev, mille vesi langes ühestainsast hiigelkarbist valmistatud basseini. See kuulus rõõneskarbile, suurimale liistaklõpuselisele, ja tema ümbermõõt võis olla umbes kuus meetrit. See oli suurem Veneetsia vabariigi poolt François I-le kingitud merikarpidest, millest Saint-Sulpice'i kirikule Pariisis on valmistatud kaks hiiglasuurt ristimisvaagnat. .
70

Purskkaevu ümbritsesid vaskraamidega kinnitatud elegantsed vitriinid, kus asusid korralikult klassifitseeritud ja nimesiltidega varustatud kõige haruldasemad mereloomad, mida üks loodusteadlane iial on näinud. Kujutlege ise, millist professorirõõmu ma siin tundsin.

Zoofüütidest leidus seal väga huvitavaid ainuõõssete ja okasnahksete hõimkonna esindajaid. Mainiksin orelkoralle, lehvikutaolisi korkkoralle, süüria maguskäsni, iisiseks nimetatud polüüpe Maluku vetest, merisulelisi, muu hulgas ka üht Norra mere imetlusväärset merisulge, nahkkorallilisi, hulgaliselt kivikorallilisi, keda minu õpetaja Milne-Edwards on nii arukalt rühmadesse jaganud, nende seas ka imeilusaid Reunioni saare juures leiduvaid silmkoralle, «Neptuni aju» Antilli vetest

ning paljusid teisi kauneid koralliliike, mille kännised moodustavad juba tänapäeval terveid saari, ja pole kaugel aeg, kus saartest kujunevad mandrid. Okasnahksetest leidus siin asteroiide ehk meritähti, meriliiliaid, madutähti, merisiilikuid, meripurasid, ühesõnaga täielik kogu selle hõimkonna esindajaid. .

Mõni nõrganärviline konhülioloog* oleks kahtlemata minestanud veelgi arvukamate vitriinide ees, kus klasside järgi asusid limuste hõimkonna esindajad. See oli hindamatu väärtusega kogu, mille täielikuks kirjeldamiseks mul puudub aeg.

Nimetaksin ainult elegantset kuninglikku vasarkarpi India ookeanist, mille lumivalged täpid punasel ja pruunil taustal eriti snma torkasid, üht eredavärvilist üleni ogadega kaetud Spondylus imperialis’t, suurt haruldust Euroopa muuseumides, mille väärtust ma hindasin kahekümnele tuhandele frangile, tavalist vasarkarpi Austraalia vetest, keda on väga raske püüda, valgeid kahe poolmega hapraid Senegali südakarpe, mille ainus tuulepuhang oleks purustanud nagu seebimulli, mitmesuguseid lehtjate narmastega ääristatud lubiainest torutaolisi Jaava sõelkarpe, mille pärast asjaarmastajad on valmis lahinguid lööma, tervet rida igasuguseid koonuskodalasi, ühed kollakasrohelised, pärit Ameerika meredest, teised punakaspruunid, keda püütakse Austraalia vetest, kolmandad, eriti väärtuslikud oma mustrilise koja tõttu, kes elavad Mehhiko lahes. Edasi leidus siin suurepäraseid lamekarpe, kallihinnalisi veenuskarpe, kõik portselankodalaste liigid, mida Indias ja Aafdkas kasutatakse rahadena, «Mere kuulsus», Ida-India kalleim merikarp, ja lõpuks veel igasuguseid ranniklasi, tornkodalasi. kurdkodalasi, munakodalasi,

* Konhülioloog - zooloog, kes uurib limuste kodasid.

mütstigusid, kiiverkodalasi, purpurIasi, tõrikodalasi, kannelkodalasi, lõitkodalasi, sarvkodalasi, värtenkodalasi, tiibkodalasi, sõrmkodalasi, liudkodalasi, tiibjalalisi ning paljusid teisi õrnu ja hapraid molluskeid, kellele teadlased on andnud kõige imepärasemaid nimesid.

Eraldi osakonda olid paigutatud keed kõige kaunimatest, pärlitest, mille pinnalt elektrivalgus tuhandete tulesädemetena vastu säras. Siin oli Punase mere pistkarpidest püütud roosasid pärleid, merikõrvade karpides leiduvaid rohelisi pärleid, kollaseid, siniseid, musti pärleid ja igasuguseid muid kummalisi moodustisi, mis kasvavad kõigis meredes ja mõnedes põhjapoolsetes jõgedes elavates karpides. Lõpuks säilitati siin üksikuid hindamatu väärtusega pärleid. Mõned neist olid tuvimunast suuremad ning kaugelt hinnalisemad sellest pärlist, mille rännumees Tavernier* müüs kolme miljoni frangi eest Pärsia šahhile, ja ületasid isegi Maskati imaami oma, mida ma seni pidasin maailma suurimaks. '

Niisiis oli minu arvates täiesti võimatu selle kogu väärtust hinnata. Kapten Nemo pidi olema kulutanud kõigi nende haruIduste ostmiseks miljoneid. Kust võis ta võtta nii palju raha, et rahuldada oma kogumiskirge? Olin just esitanud endale selle küsimuse, kui minu mõtiskelu katkestasid järgmised sõnad:

«Te vaatate minu karpe, härra professor? Nad võivad loodusteadlases tõepoolest huvi äratada. Minu jaoks aga on neil eriline väärtus veel seetõttu, et olen nad ise oma käega merepõhjast korjanud. Oma uurimisretkedelolen käinud läbi kõik maailma mered.»

«Ma mõistan, kapten, mõistan täiesti, milline rõõm on viibida niisuguste aarete keskel. Teie olete üks neist, kes ise on loonud endale varanduse. Ühelgi Euroopa muuseumil ei ole sääraseid kogusid ookeanide taimestikust ja loomastikust. Aga kui ma raiskaksin kogu oma imetluse ainult neile, mis jääks siis üle laeva jaoks, mis neid kannab! Ma ei taha tungida saladustesse, mis on ainult teie päralt, ja ometi pean ma tunnistama, et teie «Nautiluse» tohutu liikumisjõud, seadeldised, mis võimaldavad teda juhtida, võimas jõuallikas, mis on tema hingeks, kõik see erutab ülimalt minu uudishimu. Näen siin seinal instrumente, mille otstarvet ma ei tunne. Kas ma tohiksin teada? . . .»

«Härra Aronnax,» vastas kapten Nemo, «ma ütlesin teile,

* T a v e r n i e r, Jean Baptiste (1605-1689) - suurimaid prantsuse reisimehi 17. sajandil, rändas peamiselt Türgis, pärsias ja Indias, suri oma seitsmenda reisi ajal Moskvas.

et minu laeva pardal olete vaba. Järelikult pole «Nautiluses» ühtki nurgakest, kus teil oleks keelatud viibida. Võite kõigega kuni viimase üksikasjani tutvuda ning minu jaoks pole midagi meeldivamat kui olla teie tšitšeroone*.»

«Ma ei tea, kuidas teid tänada, kuid ma ei tahaks teie lahkust kuritarvitada. Ma sooviksin ainult teada, missugust ülesannet täidavad kõik need füüsikainstrumendid?»

«Härra professor, samasugused instrumendid on ka minu toas ja seal ma seletaksin meelsamini teile nende kasutamist.

Enne aga tulge vaadake teile määratud kajutit. Te peate ju teadma, kuidas end «Nautiluse» pardal sisse seada.»

Järrgnesin kapten Nemole. Salongi mõlemas nurgas olid uksed. Ta avas ühe neist ja juhtis mu koridori, mis viis laeva vööri. Seal leidsingi mitte lihtsalt kajuti, vaid elegantse toa, mida sisustasid voodi, tualettlaud ja veel mõned mööbliesemed. .

Mul jäi üle oma võõrustajat ainult tänada.

«Teie tuba asub minu oma kõrval,» ütles ta, «ja minu omast viib uks otse salongi, kus me juba käisime.»

Astusin kapteni tuppa. Siin valitses äärmine, võiks öelda mungalik vähenõudlikkus. Raudvoodi, töölaud, tualett-tarbed. Ruumis valitses poolhämarus. Ei mingeid mugavusi. Ainult kõige hädavajalikum.

Kapten Nemo osutas toolile ning lausus:

«Palun istuge.» . .

Istusin ja kapten hakkas kõnelema.

XII KÕIK ELEKTRI JÕUL

«Mu härra, näete, siin on «Nautilusele» vajalikud navigatsiooniriistad,» alustas kapten Nemo ja osutas seinal rippuva. tele aparaatidele. «Nii siin kui ka salongis hoian neil alati silma peal ning nad näitavad mulle minu täpse asukoha ja liikumissuuna ookeanis. Mõningad neist on teile tuntud, nagu näiteks termomeeter, mis näitab temperatuuri «Nautiluse» sisemuses; baromeeter, mis mõõdab õhurõhku ja ennustab ilmamuutust; hügromeeter õhuniiskuse määramiseks; tormi

* Tšitšeroone-turistide juht, giid

klaas erilise seguga,mille lagunemine ennustab peatset tormi; kompass, mis määrab minu sõidusuuna; sekstant, millega mõõdan päikese kõrgust laiuskraadi kindlaksmääramiseks; kronomeetrid, mis võimaldavad pikkuskraadi välja arvutada, ja lõpuks pikksilmad päeva ja öö jaoks, millega vaatlen merd, kui «Nautilus» tõuseb pinnale.»

«Need on meresõitja tavalised instrumendid, mille tarvitamist ma tunnen, kuid siin on ka teisi, mis on kahtlemata vajalikud «Nautiluse» juhtimiseks erilistes tingimustes. See liikuva osutiga numbrilaud siin, kas see ei ole mitte manomeeter?»

«See on tõepoolest manomeeter. Ta on ühenduses veega ja näitab rõhumist «Nautiluse»

välispinnale ning koos sel!ega sügavust, milles allveelaev parajasti viibib.»
«Aga need siin on vist mingid uut tüüpi loodid?»
«Need on termomeeterloodid, mis mõõdavad mitmesuguste veekihtide temperatuuri.»
«Ja need teised instrumenaid, mille otstarvet ma ei tunne?»
«Siinkohal, härra professor, pean tegema mõningad selgitavad märkused. Palun kuulake mind.»
Kapten Nemo vaikis mõne hetke ja ütles siis:
«On olemas Üks võimas, kuulekas, kiire ja igaks otstarbeks hõlpsasti. kasutatav jõuallikas, mis minu laeva pardal on täielik valitseja. Kõlk toimub tema abil. Ta valgustab ja soojenda b mind, ta on minu masinate hingeks. See jõuaiiikas on elekter.»
«Elekter!» hüüdsin ma üpris üllatunult.
«Jah, mu härra.»
«Aga teie laeva liikumiskiirus on liiga suur, see pole sugugi kooskõlas elektri omadustega. Seni on tema dünaamiline võrmsus jäänud küllaltki piiratuks!»

«Härra professor, minu elekter pole see mis mujal maailmas. See on kõik, mis võin teile öelda.»

«Ma ei taha olla pealetükkiv ja piirdun teie suursaavutuste imetlemisega. Esitaksin siiski ühe küsimuse, millele, kui see on ebadiskreetne, võite jätta vastamata. Elemendid, mida kasutate selle imepärase jõu saamiseks, kuluvad vist küll väga kiiresti. Ja millega te asendate tsinki, kui teil pole mingeid suhteid maismaaga?»

«Kohe vastan teie küsimusele,» lausus kapten Nemo. «Kõigepealt aga ütlen teile, et merepõhjas leidub tsingi, raua, kulla j? hõbeda leiukohti ja nende ekspluateerimine oleks päris kindlasti võimalik, kuid ma pole ühtegi neist maismaa m,etaoJli.

dest kasutanud, sest tahtsin elektri saamiseks vajalikud ained võtta merelt eneselt.»
«Mereit?»
«Jah, härra professor, sest võimalustest pole puudust. Oleksin võinud saada elektrivoolu kas või kahe erinevas sügavuses asuva juhtme vahel, kus see tekib temperatuuride erinevuse tõttu, aga ma eelistasin praktilisemat moodust.»
«Ja millist?»
«Te tunnete merevee keemilist koostist. Iga tuhande grammi kohta on selles üheksasada kuuskümmend viis grammi vett, umbes kakskümmend seitse grammi naatriumkloriidi, peale selle vähemal määral kaalium- ja magneesiumsoolasid, magneesiumbromiidi,. magneesiumsulfaati, kaltsiumsulfaati ja kaltsiumkarbonaati. Nagu näete, sisaldab merevesi silma. paistval hulgal naatriumkloriidi. Naatrium ongi see aine, mida ma saan mereveest ning millest ma teen oma elektrielemendid.»
«Naatrium?»
«Jah, naatrium .annab elavhõbedaga sulami, mis Bunseni elemendis asendab tsinki. Seejuures elavhõbe säilib ning ainult naatrium kulub, kuid seda saan ma igal ajal mereveest. Peale selle ütlen teile, et naatriumelemente tuleb pidada kõige võimsamaiks ja et nende elektrodünaamiline võimsus ületab kahekordselt tsinkelementide oma.»

«Ma, mõistan täelikult naatriumi eeliseid teie olukorras, härra kapten. Seda leidub meres. Hästi. Kuid enne tuleb seda ju saada, see tähendab toota. Kuidas te seda teete? Selleks otstarbeks võiksite muidugi kasutada oma patareisid. Aga kui ma ei eksi, siis vajaksite säärasel juhuloma patareide toitmiseks rohkem naatriumi kui suudaksite toota. Tuleks nii välja, et tootmiseks kulutate rohkem kui toodate!»
«Seepärast ei kasutagi ma selleks elektrienergiat, vaid lihtsalt kivisöe põlemisel vabanevat energiat.»
«Kuid seda kaevandatakse ju maapõuest,» käisin ma peale.
«Minugipoolest,» vastas kapten Nemo, «mina aga saan seda merepõhjast!»
«Kas te tõesti olete suuteline vee all sütt kaevandama?»

«Härra Aronnax, te näete mind veel seda tegemas. Ma ei palu teilt muud kui ainult veidi kannatust. Aega teil ju on. Ärge unustage ainult üht: kõige eest, mis mul on, võlgnen tänu ookeanile. Ta an.nab mulle elektrienergiat ja elektrienergia annab «Nautilusele» soojust, valgust, liikumisenergiat, ühesõnaga, annab talle elu.»

«Kuid mitte õhku hingamiseks?»

«Oh! Võiksin oma tarbeks valmistada ka õhku, aga see oleks mõttetu, sest võin tõusta veepinnale alati, kui muqe meeldib. Olgugi et elekter ei valmista mulle õhku, paneb ta käima võimsad pumbad, mille abil varun õhku vastavaisse reservuaaridesse. Need aga võimaldavad mul vajaduse korral viibida vee all nii kaua kui ma tahan.»

«Kapten, mul jääb üle ainult imestada,» ütlesin mina, «Teie olete ilmselt avastanud selle, mille inimesed ükskord kindlasti avastavad, nimelt elektrodünaamilise jõu.»

«Võib ju olla, et nad selle avastavad,» lausus kapten Nemo kuivalt. «Igatahes olete võinud tutvuda selle väärtusliku jõuallika esmakordse rakendamise juhuga minu poolt. Elekter on see, kes meid valgustab palju ühtlasemalt ja püsivamalt kui päike. Nüüd vaadake seda kella. See on elektrikell, mis oma täpse käigu poolest võib võistelda parimate kronomeetritega. Jagasin numbrilaua kahekümne neljaks tunniks nagu itaalia tornikelladel, sest minu jaoks pole olemas ei ööd ega päeva, ei kuud ega päikest, on ainult kunstlik valgus, mille ma viin endaga kaasa meresügavussel Näete, praegu on kell kümme hommikul.»

«Täpselt.»

«Siin on veel üks elektri rakendamise võimalusi. Teie ees asuv skaala näitab «Nautiluse» kiirust. Elektrijuhtme abil on ta ühenduses logi propelleriga ning osuti näitab mulle allveelaeva tegelikku kiirust. Nagu näete, teeme praegu tagasihoidlikult viisteist miili tunnis.»

«See on imetlusväärne, kapten. Näen, et olete õieti talitanud, kasutades seda energialiiki, mis tulevikus asendab tuule, vee ja auru.»

«Ma pole veel lõpetanud, härra Aronnax,» jätkas kapfen Nemo. «Kui suvatsete mulle järgneda, siis tutvuksime ka «Nautiluse» ahtriga.»

Ja tõesti, tundsin ainult allveelaeva vööri, mille täpse jaotuse nüüd esitan, alates laeva keskelt: kõigepealt viie meetri pikkune söögituba, mis on raamatukogust veekindla vaheseinaga eraldatud, siis viie meetri pikkune raamatukoguruum, kümne meetri pikkune salong (kapteni kajutist jällegi eraldatud veekindla vaheseinaga), seejärel viie meetri pikkune kapteni tuba, kahe ja poole meetri pikkune minu tuba ning lõpuks seitsme ja poole meetrine õhureservuaar, mis ulatus laeva ninani. Kokku seega kolmkümmend viis meetrit. Veekindlates vaheseintes olid kautšukist tihendite abil hermeetiliseit suletavad uksed. Sellega oli garanteritud «Nautiluse» täielik julgeolek juhuks, kui kuskil peaks lekk tekkima.

Järgnesin kapten Nemole mööda koridore ning jõudsin laeva keskele. Seal asus kõrge ruum kahe veekindla seina vahel. Seina külge oli kinnitatud redel, mis viis otse lae alla.

Küsisin kaptenilt selle otstarvet.

«See viib paati,» vastas ta.

«Kuidas? Kas teil on ka paat?» küsisin kaunis üllatunult.

«Muidugi. Suurepärane sõiduriist, kerge ja täiesti veekindel. Kasutan seda lõbusõitudeks ja kalastamiseks.»

«Aga te peate ju tõusma veepinnale, et paadiga välja sõita?»

«Sugugi mitte. Paat asub «Nautiluse» kere ülaosas vastavas lahus. Ta on üleni kaetud, täiesti veekindel ning tugevate poltidega laeva külge kinnitatud. See redel viib luugi juurde, mis on

spetsiaalselt selle jaoks «Nautiluse» keresse tehtud ja mille vastas asub samasugune luuk paadi põhjas. Selle kahekordse ava kaudu ronin paati. Luuk «Nautiluse» keres suletakse minu järel. Ise sulen ma tiibkruvide abil teise luugi.

Seejärel keeran mutrid poltide küljest lahti ja. paat kerkib suure kiirusega veepinnale. Avan paadi laes asuva luugi, mis seni oli .kõvasti suletud,tõmban masti ja purjed üles või võtan aerud ning «jalutan».»

«Ent kuidas te laeva pardale tagasi pöördute?»

«Ma ei pöördugi. «Nautilus» tuleb mulle järele, härra Aronnax.»

«Teie käsu peale?»

«Minu käsu peale:.Olen laevaga traadi kaudu ühenduses. Saadan telegrammi ja sellest piisab.»

«Tõepoolest, pole midagi lihtsamat!» pidin imedest uimasena tunnistama.

Läbinud ruumi, kus asus laevalaele viiv trepp, sattusin kahe meetri pikkusesse kajutisse, kus Ned ja Conseil lasid hea maitsta suurepärasel toidul, millest nad lausa võlutud olid. Seejärel avanes uks kolme meetri pikkusesse kööh, mis asus laeva mahukate hoiuruumide vahel.

Toiduvalmistamine käis samuti elektriga, mis on võimsam ja kuulekam isegi gaasist. Plaatinast keeduplaatide all asusid elektrijuhtmed, mis andsid neile edasi oma ühtlaselt jaotuva ning püsiva soojuse. Elektriga köeti samuti destilleerimisseadmeid, mis andsid suurepärast joogivett. Köögi kõrval asus mugavalt sisustatud vannituba sooja- ja külmaveekraanidega.

Köögile järgnes viie meetri pikkune meeskonnaruum, mille uks oli aga suletud, nii, et ma ei saanudki näha selle sisse

seadet, mis oleks võimaldanud umbkaudseltki kindlaks teha «Nautiluse» meeskonna suuruse.

Lõpuks oli veel üks. veekindel vahesein, mis eraldas meeskonnaruumi mootoritest. Uks avanes ning ma leidsin end sellest laeva osast, kuhu kapten Nemo asjatundliku insenerina oli projekteerinud jõuseadmed.

Hästi valgustatud masinaruum oli vähemalt kakskümmend meetrit pikk ning jaotatud kahte ossa. Esimeses olid elektrielemendid, teises mehhanismid, mis kandsid elektrienergia üle sõukruvile. Kõigepealt üllatas mind iseäralik lõhn, mis täitis seda ruumi. Kapten Nemo märkas seda ja ütles:

«Need on naatriumi kasutamisel tekkivad gaasid, aga see on väike ebameeldivus. Pealegi tuulutame seda ruumi igal hommikul.»

Samal ajal uurisin igati mõistetava uudishimuga «Nautiluse» masinaid.

«Nagu näete,» jätkas kapten Nemo, «ei kasuta ma mitte Ruhmkorffi, vaid Bunseni elemente. Esimesed poleks andnud küllaldast võimsust. Bunseni elemente on arvuliselt vähe, kuid selle eest on nad suured ja võimsad, mis on hoopis kasulikum, nagu katsed näitavad. Patareide vool juhitakse laeva ahtrisse, kus ta suurte elektromagnetite kaudu annab oma energia erilise vääntade ja -hammasrataste süsteemi kaudu üle vindile, mille läbimõõt oli kuus meetrit, samm seitse ja pool meetrit ning mis võib teha sada kakskümmend tiim sekundis.»

«Ja te saavutate? . . .»

«Viiskümmend miili tunnis.»

Siin peitus mingi saladus, kurd ma ei käinud rohkem peale, et seda teada saada. Kuidas võis elekter omada nii suurt jõudu? Kust küll võis see peaaegu piiramatu võimsus pärit olla? Oli see mingisuguste uuelaadsete poolide abil saavutatud äärmiselt kõrge pinge? Või peitus siis saladus senitundmatus väntmehhanismis, mis ei tundnud piire?* Kõike seda ei suutnud ma mõista.

«Kapten Nemo,» ütlesin, «ma piirdun teie saavutuste konstateerimisega ega püüagi neid seletada. Nägin, kuidas «Nautilus» «Abraham Lincolni» ees manööverdas, ja tean, mida tema kiirusest arvata. Aga liikumisest üksi on vähe. On vaja ka näha, kuhu liigutakse! Laeva peab saama juhtida paremale

* Hiljuti oli kuulda, et on leiutatud uuelaadne väntmehhanism, millega saavutatakse suuri võimsusi. Ega leidur ole viimati kohanud kapten Nemot? (J. Verne'i märkus.)

ja vasakule, üles ja alla! Kuidas tungida suurtesse sügavustesse, kus üha kasvavat survet mõõdetakse sadade atmosfääridega? Kuidas pöördute tagasi ookeani pinnale? Ja lõpuks - kuidas suudate hoida end vajalikus sügavuses? Võib-olla on minu poolt ebadiskreetne kõike seda küsida?»

«Sugugi mitte, härra professor,» vastas kapten pärast hethelist kõhklust, «sest te ei lahku ju enam kunagi allveelaeva pardalt. Lähme salongi. Seal on meie tõeline töökabinet ja seal ütlen teile kõik, mis teil on vaja «Nautilusest» teada.»

XIII MÕNINGAID ARVE

Mõne hetke pärast istusime salongis diivanil, sigarid hambus. Kapten asetas minu ette joonised, mis kujutasid «Nautiluse» läbilõikeid eest-, pealt- ja külgvaates, ning alustas:

«Siin, härra professor, näete mitmesuguseid läbilõikeid laevast. See kujutab endast piklikku silindrit, mille otsad on koonusekujulised, ja tuletab väga meelde sigarit. Selline kuju ongi juba Londonis kasutusele võetud enamiku seda liiki konstruktsioonide juures. Sigari pikkus ühest otsast teise on täpselt seitsekümmend meetrit, tema suurim laius kaheksa meetrit. Pikkuse ja laiuse suhe pole seega kümme ühele nagu teie suurtel kiiraurikutel, kuid küllaldane selleks, et kõrvalesurutud vesi libiseks kergesti ta pinnal ega takistaks liikumist.

Nende kahe mõõtme abil võite väga lihtsalt välja arvutada «Nautiluse» pindala ja ruumala. Välispind on tuhat üksteist koma nelikümmend viis ruutmeetrit. Ruumala on tuhat viissada koma kaks kuupmeetrit, seega täieliku sukeldumise juures on tema kaal ja veeväljasurve tuhat viissada kuupmeetrit ehk tonni.

Kui ma seda allveelaeva projekteerisin, siis tahtsin, et ujudes oleks üheksa kümnendikku temast vee all ja ainult üks kümnendik ulatuks üle veepinna. Sellisel juhul oleks tema veeväljasurve ainult üheksa kümnendikku oma ruumalast ehk tuhat kolmsada viiskümmend kuus kuupmeetrit ja kaal sama palju tonne. Nii ei tohtinud ma «Nautilust» antud mõõtmete järgi konstrueerides seda kaalu ületada.

«Nautilusel» on kaks keret, sisemine ja välimine, mis on

omavahel ühendatud T -raudadega. See annab talle erakordse tugevuse. Tänu niisugusele kambrilisele ehitusele on ta survele niisama vastupidav, nagu oleks ta ühest tükist ja seest täis. Selline laevakere ei või järele anda, kuna ta ei seisa koos mitte neetide abil, vaid iseenesest, kusjuures osade kokkumonteerimine on esmaklassiline. See võimaldab tal vastu panna ka kõige ägedamale tormile.

Mõlemad «Nautiluse» kered on valmistatud terasplaatidest, mille erikaal on vee erikaalust seitse koma kaheksa korda suurem.. Sisemise paksus on üle viie sentimeetri ning ta kaalub kolmsada üheksakümmend neli koma üheksakümmend kuus tonni. Väliskere, mille juurde kuulub viiekümne sentimeetri kõrgune ja kahekümne viie sentimeetri laiune kiil kaaluga kuuskümmend kaks tonni, masinad, ballast, mitmesugused seadeldised, sisemised vaheseinad ja toed, kõik see kaalub kokku üheksasada kuuskümmend. Üks koma kuuskümmend kaks tönni. Liites sellele kolmsada üheksakümmend neli koma üheksakümmend kuus tonni, saamegi nõutavad, tuhat kolmsada viiskümmend kuus koma nelikümmend kaheksa tonni. Kas on arusaadav?»

«Täiesti.»

«Niisiis: kui «Nautilus » sellises kaalus asub veepinnal, siis ulatub üks kümnendik temast välja. Kui nüüd minu käsutuses oleksid veereservuaarid, mille mahutavus vastaks sellele kümnendikule ehk saja viiekümnele ja seitsmekümne kahele sajandikule tonnile, siis pärast nende täitmist veega on «Nautiluse» veeväljasurve tuhat viissada seitse tonni ja ta vajuks täielikult vee alla. Nii see tegelikult ka toimub, härra professor. Reservuaarid on olemas ja nad on paigutatud ühtlaselt piki laevakere alumist osa. Ma avan kraanid, paagid täituvad veega ja laev vajub üleni allapoole veepinda.»

«Hästi, kapten, aga siin põrkame suurtele raskustele. Seda ma mõistan täiesti, et te vee alla vajute, aga kui te tahate sukelduda yeelgi sügavamale, kas siis ei suru vesi teie laeva alt üles tugevusega, mis võrdub ühele atmosfäärile iga kolmekümne jala kohta, seega umbes ühele kilogrammile ruutsentimeetri kohta.»

«Täpselt, mu härra.»

«Järelikult tuleb teil terve «Nautilus» veega täita, sest suurtesse sügavustesse sukeldumiseks ei näe ma muud võimalust.»

«Härra professor,» vastas kapten Nemo, «ei tohi ära segada staatikat ja dünaamikat, muidu võite suuri vigu teha. Selleks et ookeanisügavustesse tungida, on tegelikult vaja üpris vähe

jõudu kulutada, sest kehadel on kalduvus muutuda «süvamerelisteks». Kuulake minu seletust.»

«Kuulan teid, kapten.»

«Kui ma tahtsin «Nautiluse» sukeldumiseks vajalikku kaalu määrata, siis tuli mul uurida merevee ruumala vähenemist seoses sügavuse suurenemisega.»

«Täiesti selge.»

«On ju teada, et vesi on kokkusurutav, kuigi väga vähesel määral. Kõige viimaste arvutuste põhjal väheneb tema ruumala ainult ühe neljasaja kolmekümne kuue kümnemiljondiku võrra, kui rõhumine tõuseb ühe atmosfääri võrra, tähendab, kui veekiht asub kolmekümne jala võrra sügavamal. Tuhande meetrise sügavuse juures arvestaksin vastava veesamba survet sajale atmosfäärile, mis annab ruumala vähenemise ühe neljasaja kolmekümne kuue sajatuhandiku võrra. Seega peaksin kaalu sel määral suurendama, et allveelaev tuhande viiesaja seitsme koma kahe tonni asemel kaaluks tuhat viissada kolmteist koma seitsekümmend seitse tonni. Järelikult suureneks kaal ainult kuue koma viiekümne seitsme tonni võrra.»

«Ainult?» .

«Ainult, härra Aronnax, ja seda arvestust on lihtne kontrollida. Seejuures on mul sajatonnise mahutavusega lisareservuaarid, nii et võin sukelduda üsna suurtesse sügavustesse. Kui tahan uuesti pinnale tõusta, siis piisab lisareservuaaride tiihjendamisest. Kui ma aga tahan, et «Nautilus» tõuseks ühe kümnendiku võrra üle veepinna, siis pean kõik reservuaarid täielikult tühjendama.»

Ma ei saanud vastu vaielda arvudel põhinevatele arutlustele.

«Nõustun teie arvutustega, kapten, ja minu poolt oleks ebaviisakas eitada seda, mida praktika iga päev tõestab. Aga mulle tundub, et siin tekivad reaalsed raskused.»

«Missugused, mu härra?»

«Tuhande meetri sügavuses on surve «Nautiluse» seintele sada atmosfääri. Kui te nüüd tahate oma lisareservuaarid allveelaeva kaalu kergendamiseks ja pinnale tõusmiseks tühjendada, siis peavad teie pumbad ületama surve, mis on sada kilogrammi ruutsentimeetrile. Selleks on vaja võimsust.. .»

«Mida ainult elekter võib mulle anda,» ütles kapten Nemo kiiresti. «Kordan teile, mu härra, et minu elektrimootorite võimsus on peaaegu piiramatu. «Nautiluse» pumbad on erakordselt tugevad, milles võisite isiklikult veenduda, kui kaks veejuga koskedena «Abraham Lincolni» tekile langesid. Lisareservuaare kasutan ma muide ainult keskmiste sügavuste,

see on tuhande viiesajast kuni kahe tuhande meetri saavutamiseks, sedagi peamiselt masinate säästmiseks. Kui mul aga tuleb tahtmine külastada ookeani sügavamaid kihte nii umbes kahe või kolme miili sügavuses, siis kasutan mõneti aeganõudvamaid, kuid niisama kindlaid meetodeld.»
«Milliseid nimelt, kapten?» küsisin.
«Siinkohal pean teile muidugi seletama, kuidas «Nautilust» juhitakse.»
«Seda tahaksin küll võimalikult kiiresti teada saada.»
«Selleks et pöörata laeva tüürpoordi või pakpoordi, seega horisontaalses tasapinnas manööverdamiseks kasutan ma tavalist, laia plaadiga tüüri laeva ahtris, mida pööratakse rooliratta ja trosside abil. Kuid ma võin «Nautilust» juhtida ka vertikaalses tasapinnas - alt üles ja ülevalt alla - kahe liikuva horisontaalplaadi abil, mis on kinnitatud laeva kummalegi küljele veeliini kohale. Neile annavad vajaliku kalde laeva sees olevad võimsad hoovad. Kui nad on laeva suhtes paralleelsed, siis liigub see horisontaalselt. Kui aga juhtpinnad asuvad kaldu, siis vastavalt nende kaldenurgale «Nautilus» kas sukeldub sõukruvi tõukel mööda diagonaali nii sügavale kui mulle vaja või tõuseb veepinnale. Kui ma aga tahan kiiremini veepinnale jõuda, siis seiskan masinad ning veesurve tõstab «Nautiluse» otse üles nii nagu õhk vesinikuga täidetud õhupalli.»
«Braavo, kapten!» hüüdsin ma: «Aga kuidas suudab roolimees vee all teie antud kurssi pidada?»
«Roolimees asub kumerläätsekujuliste läbipaistvate klaasakengega ruumis, mis «Nautiluse» kere ülemisest osast välja ulatub.»
«Ja see klaas ei purune niisuguse tohutu surve all?»
«Ei. Olgugi et kristall löögi mõjul kergesti puruneb, on ta siiski väga vastupidav. Elektrivalguse abil Põhjameres 1864. aastal katsetatud kalapüügi kogemused näitasid, et ainult seitsmemillimeetrised klaasläätsed talusid kuni kuueteist. kümneatmosfäärilist survet, olgugi et neid läbistasid ebaühtlaselt soojendavad kiired. Klaasid, mida mina tarvitan, on keskelt kahekümne ühe sentimeetri paksused, seega kolmkümmend korda paksemad.»
«Nõustun teiega, kapten Nemo, aga nägemiseks on vaja valgust. Tekib küsimus, kuidas. te merepõhja pilkases pimeduses . . .»
«Roolikambritaga asub võimas elektri jõul töötav helgiheitja, mille kiired valgustavad vett poole miili kaugusele.»
«Braavo, kapten, kolm korda braavo! Nüüd ma mõistan,

83

kust tuli selle arvatava narvali helendamine, mis teadlastele rahu ei andnud! Niisugusel juhul küsiksin teilt, kas «Nauti- .. Iuse» kokkupõrge «Scotiaga», mis kõigile nii palju kõneainet andis, toimus juhuslikult?»
«Täiesti juhuslikult, mu härra. Sõitsin parajasti kahe meetri sügavuses, kui kokkupõrge toimus. Siis aga nägin, et sel pol
nud mingeid tõsisemaid tagajärgi.» ,
«Ei mingisuguseid, mu härra, aga teie kohtumin~ «Abraham Lincolniga»?»
«Härra professor, mul on Ameerika vapra sõjalaevastiku ühest paremast fregatist väga kahju, aga kui ta mind ründas, siis pidin end kaitsma! Ometi piirdusin ma uksnes sellega, et muutsin ta võimetuks mind edaspidi kahjustama. Lähimas sadamas parandab ta oma vigastused suurema vaevata.»
«Ah, kapten,» hüüdsin veendunult, «teie «Nautilus» on tõesti suurepärane laev!»
«Jah, härra professor,» vastas kapten Nemo märgatava liigutusega hääles, «armastan teda, nagu oleks ta liha minu lihast ja veri minu verest! Kui teie laevadel valitseb kõikjal hädaoht, sest nad on antud ookeani meelevalda, mis sisendab eelkõige kuristikutunde, nagu seda on väga hästi väljendanud hollandlane Jansen, siis vee all ja «Nautiluse» pardal pole inimesel vaja enam midagi

karta. Ei vee muljumist suurtes sügavustes, sest selle laeva kahekordne kere on tugevam rauast; tal pole taglast, mida lainetus kulutab, purjesid, mida tuul puruks rebib, ei katlaid, mis auru survel lõhkevad. Teda ei ähvarda ka tuleoht, sest minu aparaat ei ole tehtud puust, vaid terasplaatidest. Siin pole vaja sütt, mille tagavarad kuluvad, sest jõuallikaks on elekter. Samuti pole karta kokkupõrkeid, vähemalt niikaua, kui ta on ainus laev, mis sõidab vee all, ega ka torme, sest mõni meeter allpool merepinda valitseb absoluutne vaikus! Vaadake, mu härra, see siin on laev selle sõna tõelises mõttes! Kui on tõsi, et konstruktoril on rohkem usku oma projekteeritud laevasse kui selle ehitanud inseneril, viimasel aga rohkem usku kui laeva kaptenil, siis te mõistate ometi, millise andumusega ma usaldan end «Nautiluse» hoolde, olles ühtlasi tema kapten, ehitaja ning konstrueerija!»

Kapten Nemo kõneles haaravalt. Tema silmad põlesid, tema liigutused olid kirglikud, ta oli otsekui ümber sündinud. Tõepoolest! Ta armastas oma laeva, nagu isa armastab oma. poega.

Ometi kerkis üles veel üks küsimus, mis oli võib-olla küll ebadiskreetne, kuid ma ei suutnud hoiduda seda esitamast: .

«Niisiis olete insener, kapten Nemo?»

«Jah, härra professor,» vastas ta, «olen õppinud Londonis, Pariisis, New Yorgis - muidugi tollal, kui elasin veel kuival maal.»

«Ent kuidas suutsite oma suurepärase «Nautiluse» salaja ehitada?»

«Iga tema osa on tellitud ise maailmaotsast mingiks välja mõeldud otstarbeks. Kiil on sepistatud Creusot' juures, sõuvõll Pen & Co juures Londonis, terasplaadid Leardi tehastes Liverpoolis, sõukruvi on Scotti töö Glasgow's. Paagid valmistas Cail & Co Pariisis, mootori Kruppi firma Preisimaal, rammi laeva ninas Motala vabrikud Rootsis, mõõteriistad vennad Hartid New Yorgis jne. Igaüks neist sai minult plaanid eri nimede all.»

«Sellisel viisil valmistatud osad oli ju vaja kokku monteerida,» jätkasin küsitlemist.

«Härra professor, selleks lasin ehitada vastavad töökojad keset ookeani asuvale tühjale saarele. Minu töölised, see tähendab minu vaprad kaastased, kellele ma olin andnud vastava hariduse ja väljaõppe, ja mina ise viisime seal «Nautiluse» ehitamise lõpule. Pärast seda hävitasime tulega kõik jäljed meie viibimisest saarel, mille ma oleksin meelsasti õhku lasknud, kui oleksin suutnud.»

«Niisugusel juhul näib mulle, et. laeva ehitamine pidi tulema äärmiselt kulukas.»

«Härra Aronnax, tavalise raudlaeva ehitamine maksab tuhat ükssada kakskiImmend viis franki iga tonni kohta.

«Nautiluse» veeväljasurve on tuhat viissada tonni ja ta läks maksma miljon kuussada kaheksakümmend seitse tuhat franki, ütleme kaks miljonit franki koos sisseseadega või siis neli kuni viis miljonit koos kunstiteoste ja muude temas asu~ vate kollektsioonidega.»

«Viimane küsimus, kapten Nemo.» «Palun, härra professor.»

«Te olete vist rikas?»

«Põhjatu rikas, mu härra, nii rikas, et ma võiksin hõlpsasti kinni maksta kaks miljardit franki Prantsusmaa riigivõlga!»

Vaatasin teravalt otsa sellele kummalisele isikule, kes nõnda kõneles. Kas ta kuritarvitas minu kergeusklikkitst? Tulevik pidi sellele vastuse andma.

XIV MUST JÕGI

Vesi katab maakera piridalast umbkaudsete arvestuste järgi kolmsada kaheksakümmend kolm miljonit kakssada viiskümmend viis tuhat kaheksasada ruutkilomeetrit. Selle veemassi ruumala on

kaks miljardit kakssada viiskümmend miljonit kuupmiili, mis moodustaks kuuekümneljöölise läbimõõduga veekera ning kaaluks kolm kvintiljonit tonni. Et see arv oleks meile arusaadavam, siis olgu öeldud, et kvintiljon on miljardist niisama palju suurem kui miljard on suurem ühest. See tähendab, et kvintiljonis on niisama palju miljardeld kui miljardis ühtesid. Maailmamere mass võrdub ligikaudu veehulgaga, mida kõik maakera jõed kannavad merre neljakümne tuhande aasta jooksul.

Möödunud geoloogilistest aegkondadest oli esimene tule ja teine vee aegkond. Kogu maakera pind oli tollal kaetud veega. Alles siluri ajastul ilmusid üksikud mäetipud vähehaaval vee alt nähtavale, tekkisid saared, mis kohalike veeuputuste tagajärjel aeg-ajalt kadusid, siis jä1le uuesti tekkisid, omavahel liitusid ning moodustasid lõpuks mandrid sellistena, nagu me neid praegu tunneme. Maa oli võitnud merelt ühtekokku kolmkümmend seitse miljonit kuussada viiskümmend seitse ruutmiili ehk kaksteist tuhat üheksasada kuusteist miljonit hektarit.

Mandrite piirjooned võimaldavad jaotada maailmamere viide suurde ossa: Põhja-Jäämeri, Lõuna-Jäämeri, India ookean, Atlandi ookean ja Vaikne ookean.

Vaikset ookeani piirab nii põhjast kui lõunast polrarjoon, läänest Aasia ja idast Ameerika, mi1le kaugus teineteisest võrdub saja neljakümne viie pikkuskraadiga. See on ookeanidest kõige vaiksem, tema hoovused on laiad ning aeglase vooluga, tõusud ja mõõnad väikesed, sademete hulk aga suur. Niisugune on ookean, mille pidin saatuse tahtel läbi sõitma nendes uutes kummalistes tingimustes.

«Härra professor,» ütles kapten Nemo, «kui soovite, siis lähme ja määrame täpselt kindlaks meie reisi lähtepunkti. Kell on kolmveerand kaksteist. Tõusen nüüd veepinnale.»

Kapten vajutas kolm korda elektrilülitile. Pumbad hakkasid paake veest tühjendama. Manomeetriosuti märkis vastavalt «Nautiluse» kerkimisele veesurve pidevat vähenemist ning peatus lõpuks.

«Jõudsime pärale,» lausus kapten.

86

Läksin laevalaele viiva trepi juurde ning ronisin raudastmeid mööda läbi avatud luugi «Nautiluse» tekile, mis ulatus ainult kaheksakümmend sentimeetrit üle veepinna. Oma värtnakujuliselt teravneva esimese ja tagumise osaga meenutas allveelaev tõepoolest suurt pikka sigarit. Ma panin tähele, et terasplaadid olid asetatud soomusetaoliselt, nii et nende servad ulatusid üksteisest veidi üle ning andsid laevale suurtele roomajatele omase välimuse. Sellega seletub ka see, et parimaist pikksilmadest hoolimata oleks seda laeva alati peetud mõneks mereloomaks.

Laevalae keskosa oli veidi kummis, sest seal asus poolenisti kere sisse peidetud paat. Sellest natuke ees- ja tagapool oli kaks väikest kaldseintega kambrikest läätsekujulistest klaasidest illuminaatoritega. Üks neist oli roolimehe jaoks, kes «Nautilust» juhtis, teises asus helgiheitja, mis valgustas laeva teed.

Meri oli suurepärane, taevas selge. Meie pikk sõiduriist peaaegu ei õõtsunudki ookeani laiadel lainetel. Kerge idatuul pani veepinna virvendama. Udu oli silmapiirilt kadunud ja vaatlusvõimalused head.

Ümberringi ei olnud midagi näha, ei ühtki kaljurahu ega saarekest. «Abraham Lincolni» polnud kuskil. Kõikjal valitses ääretu tühjus.

Kapten Nemo mõõtis sekstandiga päikese kõrgust, mille järgi ta võis kindlaks määrata. laiuskraadi. Ta ootas mõne silmapilgu, kuni taevakeha jõudis oma kulminatsioonipunkti.

Sellal kui ta vaatlust tegi, ei liigatanud temas ükski muskel ning vaevalt oleks instrument püsinud kindlamini paigal isegi siis, kui seda oleksid hoidnud mõne raidkuju marmorikäed.

«Kaksteist,» ütles ta siis. «Härra professor, vahest suvatseksite? . . .»

Heitsin veel viimase pilgu ookeanile, mis oli veidi kollakas Jaapani rannikult tulevaist uhteist, ning laskusin alla salongi.

Seal märkis kapten üles laiuskraadi, arvutas kronomeetri järgi meie geograafilise pikkuse, mida ta

kontrollis eelnevalt mõõtmiste tulemuste abil, ja ütles siis:
«Härra Aronnax, asume praegu idapikkusel sada kolmkiimmend seitse kraadi viisteist minutit. . .»
«Missugusest meridiaanist lähtudes?» küsisin ma kiiresti, lootes, et kapteni vastus võimaldab mul kindlaks teha tema rahvuse, kuid ta vastas:
«Härra, mul on mitu kronomeetrit, mis on seatud Pariisi, Greenwichi ja Washingtoni meridiaani järgi. Teie auks võtan ma aluseks Pariisi.»

See vastus ei öelnud midagi. Ma kummardasin tänutäheks ja kapten jätkas:
«Asume pikkusel sada kolmkümmend seitse kraadi viisteist minutit Pariisi meridiaanist ida pool ja põhjalaiusel kolmkümmend kraadi seitse minutit, seega umbes kolmsada miili Jaapani rannikust. Täna, kaheksandal novembril kell kaksteist päeval algab siit meie veealune uurimisreis.»
«Kaitsku meid jumal,» vastasin mina.
«Nüüd aga, härra professor, võite oma uurimusi jätkata. Kurss on ost-nord-ost, sügavus viiskümmend meetrit. Siia kaardile märgitakse meie reisi tähtsamad punktid, nii et võite meie liikumist jälgida. Salong on teie käsutuses, nüüd aga palun luba teist lahkuda.»
Kapten Nemo kummardas ja väljus. Jäin üksinda ning süvenesin oma mõtteisse, mis kõik olid ühenduses allveelaeva komandöriga. Kas saan ma iialgi teada selle kummalise mehe rahvuse, kes väitis, et tal polegi seda? Kuid tema vaen, mida ta oli vandunud kogu inimkonnale, see viha, mis näis ihkavat kohutavat kättemaksu, kes küll oli selle põhjustanud? Kas oli ta mõni tunnustamata teadlane, üks neist geeniustest, kellele Conseil' sõnade järgi oli «kurja tehtud», mõni tänapäeva Galilei või midagi ameerika teadusemehe Maury taolist, kelle karjääri katkestas poliitiline revolutsioon? Selle kohta ei saanud ma praegu midagi öelda. Mind, keda saatus oli heitnud tema laeva pardale ja kelle elu oli tema meelevallas, võttis ta vastu külmalt, kuid külalislahkelt. Ainult minu kätt, mille. talle sirutasin, ei võtnud ta vastu. Oma kätt ei ulatanud ta mulle kunagi.
Mõtisklesin niiviisi terve tunni, püüdes seda minu jaoks nii huvitavat saladust paljastada. Siis peatus mu pilk suurel maailmakaardil ja ma asetasin sõrme nimetatud meridiaani ja paralleeli ristumiskohale.
Merel on omad jõed nagu mandriteigi. Need on hoovused, mida võib ära tunda vee temperatuuri ja värvuse järgi. Tähtsamat neist tuntakse Golfi hoovuse nime all. Teadus on maakeral kindlaks teinud viis peamist merehoovust. Esimene neist asub Atlandi ookeani põhjaosas, teine Atlandi ookeani lõunaosas, kolmas Vaikse ookeani põhjaosas, neljas Vaikse ookeani lõunaosas ja viies India ookeani lõunaosas. Võimalik, et kunagi esines ka kuues hoovus India ookeani põhjaosas, sellal kui Kaspia ning Araali meri koos teiste Aasia suurte järvedega moodustasid üheainsa suure veekogu.
Kaardil märgitud kohas voolaski üks neist hoovustest, mida jaapanlased nimetavad Kurošivoks ehk Mustaks jõeks. See

algab Bengali lahest, kust ristloodis langevatest päikesekiirtest soojendatud vesi voolab läbi Malaka väina põhja poole piki Aasia kagurannikut kuni Aleuudi saarteni, kandes endaga kaasas kampripuutüvesid ja muid troopilise päritoluga taimi ning lõhestades oma soojade indigosiniste vetega Vaikse ookeani voogusid. Mööda seda hoovust hakkaski kulgema «Nautiluse» tee. Jälgides pilguga selle kadumist Vaikse ookeani piirituisse avaruisse, tundsin, kuidas see mind endaga kaasa haaras. Siis ilmusid Ned ja Conseil salongi uksele.
Minu mõlemad reisikaaslased jäid hämmastusest kangeks, kui nad nägid oma silmaga siia kokkukuhjatud imesid.
«Kus me oleme? Kus me oleme?» hüüdis kanadalane. «Kas Quebeci muuseumis või?»
«Kui härrale meeldib, siis oleme pigem Sommerard'i* muuseumis,» tähendas Conseil.
«Mu sõbrad,» laususin ma, andes neile märku sisse astuda, «te pole ei Kanadas ega Prantsusmaal, vaid «Nautiluse» pardal, viiskümmend meetrit allpool veepinda.»

«Kui härra ütleb, siis peab uskuma,» sõnas Conseil, «aga ausalt öelda paneb see salong isegi minusuguse flaamlase imestama.»

«lmesta aga imesta, sõbrake, ja vaata, sinutaolisele liigitajale leidub siin küllaldaselt tööd.»

Mul polnud vaja Conseil'd julgustada, sest see tubli poiss kummardus juba vitriinide kohale ja pomises loodusteadlaste keeies: «Kõhtjalgsete klass, portselantigulaste sugukond, kauride perekond, liik Cypraea madagascariensis jne. . .»

Samal ajal Ned Land, kes polnud konhülioloog, päris minult teateid kapten Nemo kohta. Ta küsis, kas ma olin välja uurinud, kust ta pärit on, kuhu ta läheb ja millistesse meresüga.vustesse ta kavatseb meid endaga vedada? Ta lisas veel sadu küsimusi, millele ma ei jõudnud vastata.

Ütlesin talle kõik, mida teadsin, pigem küll seda, mida ma ei teadnud, ning küsisin omalt poolt, kas ehk tema pole midagi kuulnud.

«Ma pole midagi kuulnud ega näinud,» vastas kanadalane, «isegi laeva meeskonda pole ma märganud. Võib-olla on ka see juhtumisi elektriline.»

«Elektriline!» hüüatas in mina.

«Pagana pihta, ma peaaegu usun seda,» jätkas Ned, kes

* Sommerard, Alexandre du (1779-1842) -prantsuse arheoloog ja kollektsionäär, kelle kogud hiljem muudeti riiklikuks muuseumiks.

polnud veeloma ideest loobunud. «Aga härra Aronnax, kas te ei võiks mulle siiski öelda, mitu meest on sellel laeval? Kümme, kakskümmend, viiskümmend, sada?»

«Ma ei või teile midagi öelda, mister Land. Pealegi, uskuge mind, käesoleval momendil on parem loobuda mõttest «Nautilus» vallutada või sellelt põgeneda. See laev on üks tänapäeva suurtööstuse meistriteoseid ja muloleks väga kahju,

kui ma ei saaks seda näha! Paljud inimesed lepiksid meie olukorraga, sest viibime ju kogu aeg imede keskel. Nii et püüdke olla rahulik ja katsume vaadata, mis meie ümber toimub.»

«Vaadata!» hüüdis vaalakütt. «Aga siin pole ju midagi näha! Selles terasvanglas ei saagi midagi olla! Me liigume, see tähendab, sõidame ju pimesi. . .»

Vaevalt oli Ned Land lausunud oma viimased sõnad, kui äkki muutuski kõik täiesti pimedaks. Helendav lagi kustus nii järsku, et see tegi mu silmadele lausa valu, umbes nagu pilkasest pimedusest ereda valguse kätte sattudes.

Jäime tummalt ja liikumatult seisma, teadmata, mis meid ootab, kas meeldiv või ebameeldiv üllatus. Siis kuuldus mingisugust libisemist, otsekui oleksid «Nautiluse» küljeplaadid liikunud.

«See on küll kõigi asjade ots!» lausus Ned Land.

«Oh sa hüdromeduuside selts!» pomises Conseil.

Äkitselt hakkas salongi mõlemas küljes olevaist ovaalseist avadest paistma valgust. Võis selgesti näha elektrikiirgusest helendavaid veemasse. Kaks kristallplaati eraidasid meid merest. Esialgu värisesin ma mõtte juures, et see õrn vahesein võiks puruneda, kuid tugevad vasest raamid ümbritsesid klaase, andes neile tohutu tugevuse.

Meri oli «Nautiluse» ümber selgesti nähtav peaaegu miili raadiuses. Milline vaatepiltl Milline sulg oleks küll võimeline seda kirjeldama? Kes küll suudaks maalida läbipaistvaisse veekihtidesse tungivate kiirte valgusefekte, seda valguse mahedat üleminekut varjuks ookeani alumiste ja ülemiste kihtide suunas!

Merevee läbipaistvus on üldiselt tuntud. On teada, et ta on selgem kõige puhtamast allikaveest. Merevees lahustunud mineraalsed ja orgaanilised ained isegi suurendavad tema läbipaistvust. Mõnedes ookeani osades, nagu näiteks Antilli saarte juures, võib läbi saja neljakümne viie meetri paksuse veekihi näha üllatavalt selgesti liivast merepõhja ning päikesekiirte mõju näib lõppevat alles kolmesaja meetri sügavuses. Kuna nendes veekihtides, kus «Nautilus» liikus, asus

valgusallikas meresügavuses endas, siis ei ümbritsenud meid mitte valgustatud vesi, vaid otsekui vedel valgus.

Kui pidada õigeks Ehrenbergi hüpoteesi, et sügaval asuvad veekihid helendavad, siis on loodus määranud süvamere elanikele küll ühe oma imepärasemaist vaatepiltidest, mille valgusefekte ma nüüd võisin nautida. Kahel pool avanes vaade senitundmatuisse sügavusisse. Ruumis valitseva pimeduse tõttu pääses välisvalgus mõjule ning kristallklaasist illuminaator paistis meile tohutu akvaariumi seinana.

Näis, nagu seisaks «Nautilus» paigal, mis seletub sellega, et nähtavuses polnud ühtki liikumatut eset. Siiski tormasid aeg-ajalt kohutava kiirusega meie silme eest mööda laevaninast lõhestatud veejoad.

Täis imetlust viibisime käsipõsakil kristallakende ees ning ükski meist polnud seda vaikset hämmeldust veel katkestanud, kui Conseil lausus:

«Te tahtsite näha, sõber Ned. Nüüd te siis näete!»

«Kummaline, kummaline...» pomises kanadalane, olles mingi vastupandamatu külgetõmbejõu mõjul unustanud kõik oma vihastamised ning põgenemiskavatsused. «Seda värki tasuks kaugemaltki vaatama tulla!»

«Ahaa!» hüüatasin. «Nüüd on mul selle mehe elust selge pilt! Ta on loonud endale omaette maailma, mis pakub talle kõige hämmastamapanevamaid imesid!»

«Aga kus kalad on?» küsis kanadalane, «Ma ei näe ühtki kala!»

«Kas see pole teile ükspuha, sõber Ned,» vastas talle Conseil, «te ei tunne neid ju niikuinii.»

«Mina!» hüüdis Ned Land. «Ma olen ju kalur!»

Kahe sõbra vahel puhkes sel teemal vaidlus, sest mõlemad tundsid kalu, kuid kumbki väga erinevast vaatevinklist.

On ju üldiselt teada, et kalad moodustavad selgroogsete alamhõimkonna esimese klassi. Neid on väga õigesti määratletud kui «kõigusoojaseid kahe ringelundkonnaga selgroogseid, kes hingavad lõpustega ning on kohanenud eluks vees». Nad moodustavad kaks erinevat rühma: luukalad, kelle toes koosneb luust, ja kõhrkalad, kelle toes on kõhrest.

Arvatavasti tundis kanadalane seda jaotust, kuid Conseil teadis sellest palju rohkem. Kuna teda Nediga nüüd sõprussidemed ühendasid, siis ei meeldinud talle, et tema sõber on vähem haritud kui ta ise, ning ta ütles:

«Sõber Ned, teie olete kalade küttija, väga osav kalur. Kindlasti olete neid huvitavaid ülendeld suurel hulgal püüdnud.

Aga ma võin kihla vedada, et te ei tea, kuidas neid liigitatakse.»

«Miks mitte,» vastas vaalakütt tõsiselt. «Kalu liigitatakse söödavaiks ja mittesöödavaiks!»

«See on maiasmoka liigitus,» ütles Conseil, «kuid öelge mulle, kas te teate, milline vahe on luu ja kõhrkalade vahel?»

«Võib olla, et tean ka.»

«Aga mõlema rühma edasist jaotust?»

«Pole aimugi.»

«Niisiis, sõber Ned, kuulake ja pidage meeles! Luukalad jagunevad kuude seltsi. Primo* kiiruimelised, kellel on terviklik liikuv ülemine lõualuu ning kammikujulised lõpused. Sellesse seltsi kuulub viisteist sugukonda, seega kolm neljandikku meile tuntud kaladest. Tüüpiline esindaja: tavaline ahven.»

«Kõlbab päris hästi süüa,» lausu Ned selle peale.
«Secundo**,» jätkas Conseil, «kõhuseis-uimelised, kelle kõhu-uimed asuvad rinnauimedest tagapool kõhu all ega ole kinnitatud eesvöötme külge. See selts, kuhu kuulub enamik mageveekalu, jaguneb viide sugukonda. Tüüpilised esindajad: karpkala, haug.»

«Päh!» ütles kanadalane teatava põlgusega. «Mageveekalad!»

«Tertio***,» lausus Conseil, «kurguseis-uimeliste selts, kelle kõhuuimed asuvad rinnauimede alI ning on vahetult kinnitatud eesvöötme külge. Siia kuulub neli sugukonda. Tüüpilised esindajad: merilestad, soomuslestad, kammeljad, hiidlestad, merikeeled jne.»

«Suurepärane! Suurepärane!» hüüdis vaalakütt, kes keeldus kalu hindamast muust kui ainult kokakunsti seiukohast.

«Quarto*4,» ei lasknud Conseil end segada, «angerjalaadsed uimetud kalad pikliku ussitaolise kehaga, ilma kõhuuimedeta, kuid tugeva, sageli limase nahaga. Siia kuulub ainult üks sugukond, tüüpilised esindajad: harilik angerjas, elektriangerjas.»

«Keskpärane!» arvas Ned Land.

«Quinto*5 kimbuslõpuselised,» ütles Conseil. «Neil on terviklikud vabalt liikuvad lõualuud, kuid lõpuslehed on kimpudeks koondunud, rippudes paarikaupa lõpuskaarte küljes. Ka siin

* Esiteks (ladina k).
** Teiseks (ladina k).
*** Kolmandaks (ladina k).
*[4] Neljandaks (ladina k).
*[5] Viiendaks (ladina k.).

on ainult üks sugukond, mille tüüpilised esindajad on merihobukesed ja tiibhobused.»

«Halb!» oli vaalaküti hinnang.

«Ja lõpuks sexto* liitlõualiste selts. Neil on ülalõualuu tugevasti kinnitunud sälguluu külge ja suulagi kolju külge,
mis muudab lõua liikumatuks. Samuti puuduvad neil tõelised kõhuuimed. SeIles seltsis on ainult kaks sugukonda, mille tüüpilised esindajad on kerakalad ja kuukalad.»

«Mis on häbiks igale pajale!» hüüdis kanadalane.

«Kas saife aru, sõber Ned?» küsis kõrgesti õpetatud Conseil.

«Mitte kõige vähematki, armas Conseil,» vastas vaalakütt, «aga laske muudkui edasi, teie jutt on ilmatu huvitav.»

«Mis puutub kõhrkaladese,» jätkas Conseil kõigutamatu rahuga, «siis need jagunevad kolme seltsi.»

«Seda parem,» tähendas Ned.

«Primo sõõrsuud, kelle Jõualuud on liitunud üheksainsaks liikuvaks rõngaks ja lõpused avanevad arvukate avadena.

Siia seltsi kuulub ainult üks sugukond, mille tüüpiline esindaja on silm.»

«Seda kala tuleb armastada,» arvas Ned Land.

«Secundo varilõpuselised, eelmistega sarnanevate lõpustega, kuid liikuva alumise lõualuuga. See on kogu klassi kõige tähtsam selts ja siia kuulub kaks sugukonda: hailased ja railased.»

«Mis!» röögatas. kanadalane, «raid ja haid ühes seltsis! No kuulge, armas Conseil, raide huvides ei soovita ma teile küll neid ühte patta panna!»

«Tertio,» jätkas Conseil, «tuuralised, kelle lõpused on avatud nagu tavaliselt üheainsa lõhena, mida katab väike lõpuskaas. Siia kuulub neli perekonda. Tüüpiline esindaja: tuurakala.»

«Ohoo, sõber Conseil, kõige parema jätsite lõpuks, vähemalt minu arusaamise järgi. Kas see on kõik?»

«Jah, Ned, kuid pidage silmas, et kõik see, mida te kuulsite, pole veel midagi, sest sugukonnad jagunevad perekondadeks, perekonnad alamperekondadeks, need omakorda liikideks, liigid teisenditeks . . .»
«Hästi, sõber Conseil, kuid vaadake, seal mööduvadki mõned teisendid,» ütles vaalakütt akna poole kummardudes.
«Tõepoolest, kalad!» hüüatas Conseil. «Võiks arvata, et seisame akvaariumi ees!»
«Ei,» vaidlesin ma vastu, «akvaarium on ikkagi puur, need kalad on aga niisama vabad kui linnud taeva all.»
* Kuuendaks (ladina kl.

«Noh, armas Conseil, nimetage mulle neid, nimetage ometi!» käis Ned Land peale.
«Sellega ma küll hakkama ei saa,» vastas Conseil. «See on peremehe asi.»
See tubli poiss ja kange klassifitseerija polnud kaugeltki veel loodusteadlane ning ma kahtlen, kas ta suudaks atlandi tuuni vahemere tuunist eristada - ühesõnaga täielik vastand kanadalasele, kes võis kõhklemata öelda iga kala nime.
«Ogaselg,» ütlesin ma.
«Pealegi hiina ogaselg,» täpsustas Ned Land kähku.
«Ogaselgade perekond, kuukalalaste sugukond, liitlõualiste selts. . .» pomises Conseil.
Kahe peale kokku oleks Nedist ja Conseil'st saanud kindlasti silmapaistev loodusteadlane.
Kanadalane ei eksinud. Terve parv laperguse keha ja krobelise nahaga kalu, pikk oga seljal, mängles «Nautiluse» ümber ja liigutas oma teravaid nelja reana mõlemal pool saba asuvaid ogasid. Pole midagi kaunimat nende hallidest selgadest ja valgetest kuldtähnilistest kõhualustest, mis varjukais voogudes sätendasid. Nende vahel hõljusid raid nagu tuule kaes lehvivad linad. Oma suureks rõõmuks märkasin ka üht pealt kollakat, õrnroosa kõhualuse ja silmade taga asuva kolme pika ogaga haruldast hiina raikala, kelle olemasolu Lacepede omal ajal isegi kahtlaseks pidas, kuna ta polnud seda kala iialgi oma silmaga kuskil mujal näinud kui ainult ühes jaapani joonistuste kogus.
Tervelt kaks tundi saatis kogu see veealune armee «Nautilust». Mänglevate ja hüplevate kalade seas, kes võistlesid omavahel kauniduses, sädelevuses ja väleduses, nägin rohelist huulkala, meripoisurit kahe musta vöödiga, ümara saba-
uimega mudillast perekonnast Eleotriodes, kelle valget selga kirjasid lillad tähnid, jaapani makrelli, siinsete merede toredat sinise keha ja hõbedase peaga kala, sätendavaid azuroore, kelle nimi üksi juba äratab vaimustust, edasi rohkesti merikogerlasi, küll triibulisi, siniste ja kollaste uimedega, küll ühe musta vöödiga ümber saba või kuue tumeda triibuga ümber kere, torukalaliste hulka kuuluvat tohutu pika ninamikuga vilekala, kes mõnikord võivad kasvada kuni meetri pikkuseks, mureene, kuue jala pikkusi maotaolisi röövkalu, kellel on väikesed tigedad silmad ja tohutu hambuline suu, jne.
Meie vaimustusel polnud piire ning imestlushüüetel lõppu. Ned nimetas kalu, Conseil klassifitseeris, mina aga vaatlesin harduses nende väledaid liigutusi ja ilusaid vorme. Kunagi

veel polnud mul õnnestunud jälgida elusaid kalu vabadena nende loomulikus keskkonnas.
Ma ei kavatse nimetada ükshaaval kõiki meie silmade eest möödunud liike, kogu seda Jaapani ja Hiina merede ammendamatut kalade kollektsiooni. Nad olid seal palju arvukamad kui linnud taeva all. Kindlasti meelitas elektrivalgus neid ligi.

Siis muutus salongis äkki valgeks. IIluminaatori terasluugid sulgusid. Imeline nägemus oli kadunud. Viibisin veel kaua unelmate hõlmas, kuni mu silmad peatusid lõpuks seinal rippuvatel mõõteriistadel. Kompass näitas ikka veel kurssi

NNO, manomeeter - atmosfääri, mis vastab viiekümnemeetrisele sügavusele, elektrilogi järgi aga liikusime viieteistkümnemiilise tunnikiirusega.
Ootasin kapten Nemot, kuid ta ei ilmunud. Kell oli viis. Ned Land ja Conseil läksid oma kajutisse, mina omasse. Lõunasöök oli juba laual. See koosnes kõige hõrgematest karettkilpkonnadest valmistatud supist, pisut kihilise valge lihaga meripoisurist, kelle maksast oli praetud veel omaette roog, ja. imperaator-ingelkala fileest, mille maitse tundus mulle lõhekalast parem.
Veetsin õhtu lugedes, kirjutades ja mõtiskledes. Siis vallutas mind uni, heitsin mererohust voodisse ja jäin raskelt magama. Samal ajal libises «Nautilus» mööda Musta jõe

kiiret v,oolust. .

XV KIRJALIK KUTSE

Järgmisel päeval, 9. novembril, ärkasin pärast pikka, kaksteist tundi kestnud und. Conseil tuli oma harjumuse kohaselt küsima, «kuidas härral öö möödus?», ja pakkus oma teeneid.
Ta oli kanadalasest sõbra jätnud nii sügavasse unne, otsekui poleks too oma elus muud teinudki kui maganud.
Lasksin tublil poisil oma tahtmist mööda lobiseda, ilma et oleksin sõnagi lausunud. Mulle tegi muret kapten Nemo puudumine eelmise õhtu vaatemängult ja ma lootsin teda sel päeval näha.
Peagi olin tõmmanud selga oma rõivad, millest Conseil' oli mitmel korral juttu teinud. Ütlesin talle, et need on tehtud

büssusest, siiditaolisest läikivast kiudainest, mida kaljude külge jätab Vahemere kallastel rohkesti levinud karbiliik. Vanasti tehti neist väga ilusaid kangaid, sukki ja kindaid, sest need on ühtlasi hästi pehmed ning soojad. Seega võis «Nautiluse» meeskond odavalt riietuda, ilma et oleks tarvitsenud maismaa puuvillapõõsastele, lammastele või siidiussidele mingeid nõudmisi esitada.
Kui olin riides, läksin salongi. See oli tühi.
Süvenesin konhülioloogia varasalvedesse, mis olid siinseisse vitriinidesse kogutud. Tuhnisin samuti tohutuis herbaariumes, kus leidus väga haruldasi meretaimi, mis ka kuivatatult säilitavad oma imetlusväärsed värvid. Nende hinnaliste veetaimede hulgas märkasin padiinasid, viinamarjalehti meenutavaid suuri kaulerpasid, õrnu sarlakpunaseid tseraariume, lehvikutaolisi agarvetikaid, lapikuid seenekübarale sarnanevaid atsetabulaariaid, mida kaua aega liigitati zoofüütide hulka, ja lõpuks veel mitmesuguseid adrusid.
Nii möödus päev, ilma et kapten Nemo oleks mind oma külaskäiguga austanud. Salongi illuminaatorid jäid suletuks. Võib-olla ei tahetud meid ilusate asjadega liiga ära hellitada.
«Nautiluse» kurss püsis ONO, kiirus oli kaksteist miili tunnis, sügavus viiekümne ja kuuekümne meetri vahel.
Järgmisel päeval, 10. novembril, valitses ikka endiselt mahajäetus ja üksildus. Ma ei näinud ühtki meeskonnaliiget.
Ned ja Conseil veetsid suurema osa päevast koos minuga. . Ka neid hämmastas kapten Nemo seletamatu kadumine. Kas oli see kummaline isik haigestunud? Või oli ta muutnud oma kavatsusi meie suhtes?
Lõpuks, nagu Conseil väga õigesti märkis, nautisime ju laeval täielikku vabadust, olime maitsvalt ja piisavalt toidetud. Meie peremees pidas rangelt oma lubadust. Polnud millegi üle kaevata, ja kuna saatus pakkus meile kõige eest nii rikkalikku hüvitust, siis ei olnud meil esialgu õigust teda milleski süüdistada.
Sel päeval alustasin päeviku pidamist meie seikluste kohta, mis võimaldab mul neid nüüd suurima

täpsusega jutustada. Huvitava pisiasjana mainiksin veel, et päevik on kirjutatud meriheinast valmistatud paberile.

11. novembri varahommikul tundsin «Nautiluse» ruumides värsket õhku ja taipasin, et uuendame ookeani pinnal oma hapnikutagavara. Ronisin mööda redelit laevalaele.

Kell oli kuus. Taevas oli pilves, meri hall, kuid vaikne, lainetus vaevalt märgatav. Kas kapten Nemo, keda lootsin

96

kohata, tuleb täna? Nägin vaid roolimeest klaaskastis. Astunud laevalaest väljaulatuvale paadikambrile, hingasin naudinguga soolast mereõhku.

Vähehaaval hajutasid päikesekiired udu ja kiirgav taevakeha ilmus idapoolsel silmapiiril nähtavale. Meri süttis tema pilgu all otsekui püssirohi. Kõrgustesse laialipaisatud pilved värvusid erakordselt eredates ja mitmekesistes värvitoonides ning arvukad kiudpilved,ennustasid tuult kogu päevaks. Aga mida tähendas tuul «Nautilusele», kui isegi tormid ei suutnud teda heidutada!

Nii ma siis imetlesin seda rõõmsat päikesetõusu, nii reibast ja elustavat, kui äkki kuulsin, et keegi ronib laevalaele. Valmistusin juba kapten Nemot tervitama, kui märkasin, et see oli tüürimees, seesama, keda olin näinud meie esimesel kohtumisel kapteniga. Ta tuli tekile, kuid ei paistnud minu juuresolekut märkavatki. Võimsa pikksilmaga uuris ta äärmiselt tähelepanelikult iga punkti silmapiiril. Lõpetanud vaatluse, läks ta luugi juurde ning ütles lause, mille siinkohal ära toon. See jäi mulle meelde, sest kordus igal hommikul samades tingimustes ja kõlas järgmiselt:

«Nautron respoe lorni virch.»

Ma ei tea, mida see tähendab.

Lausunud need sõnad, läks tüürimees alla tagasi. Tegin samuti, arvates, et «Nautilus» jätkab oma veealust teekonda, ning läksin mööda koridore oma kajutisse.

Nii möödus viis paeva, ilma et olukord oleks muutunud. Igal hommikul läksin laevalaele. Sama isik kordas sama lauset. Kapten Nemo aga ei ilmunud.

Olin juba leppinud sellega, et ma teda enam ei näe, kui ma 16. novembril koos Nedi ja Conseil'iga oma tuppa astudes leidsin laualt mulle adresseeritudümbriku. Avasin selle kannatamatult. Teade oli kirjutatud selge ja otsekohese käekirjaga, mis mõneti meenutas gooti kirja.

Kirja sisu oli järgmine:

Härra professor Aronnax, «Nautiluse» pardal

16. novembril 1867

Kapten Nemo kutsub härra professor Aronnaxi jahiretkele, mis toimub homme hommikul Crespo saare metsades. Ta loodab, et midagi ei takista härra professorit sellest osa võtmast, ja taloleks hea meel, kui härra, kaaslased tuleksid koos temaga.

«Nautiluse» komandör
kapten NEMO

97

«Jahile!» hüüatas Ned.

«Ja Crespo saare metsadesse!» lisas Conseil.

«Nii et see tegelane käib ikka maal kah?» imestas Ned Land. .

«Mulle näib, et see on siin sõnaselgelt öeldud,» tähendasin ma kirja uuesti üle lugedes.

«No see pakkumine tuleb küll vastu võtta,» ütles kanadalane. «Kui oleme kord juba kuival maal, eks siis näe, mis edasi saab. Pealegi ei teeks paha süüa suutäis värsket liha.»

Ilma et oleksin püüdnud selgitada vastuolusid, mis valitsesid kapten Nemo kutse ja tema ilmse

vastikustunde vahel igasuguste mandrite ja saarte vastu, ütlesin:
«Kõigepealt vaatame, kus see Crespo saar asub.»
Uurisin maailma kaarti ning leidsin põhjalaiusel 32°40’ ja idapikkusel 167°50’ saare, mille kapten Crespo oli 1801. aastal avastanud ja mida vanad hispaania kaardid nimetasid Roca de la Plataks ehk Hõbekaljuks. Olime juba umbes tuhande kaheksasaja miili kauguseloma lähtepunktist ja «Nautiluse» veidi muudetud kurss viis meid kagusse.
Näitasin oma kaaslasteleseda Vaikse ookeani põhjaosa avarustesse kaduvat väikest kaljut ja ütlesin neile:
«Kui kapten Nemo mõnikord lähebki maale, siis valib ta selleks täiesti inimtühjad saared.»
Ned Land noogutas sõnagi lausumata ja nad lahkusid koos Conseil'ga. Pärast õhtusööki, mille seesama tumm ja tundetu stjuuard mulle tõi, heitsin magama, kuid mitte ilma teatava rahutuseta.
Järgmise päeva, 17. novembri hommikulärgates tundsin, et «Nautilus » seisis täiesti liikumatult. Riietusin kiiresti. ja lak. sin suurde salongi.
Kapten Nemo oli seal ja ootas mind. Ta tõusis, tervitas ja küsis, kas mul on võimalik temaga kaasa tulla.
Kuna ta ei viidanud oma äraolekule viimase kaheksa päeva jooksul, siis hoidusin sellest kõnelemast ja vastasin lühidalt, et mina ja mu kaaslased oleme nõus talle järgnema.
«Mu härra,» lisasin ma veel, «kui tohib, siis esitaksin teile ühe küsimuse.»
«Esitage, härra Aronnax, ja kui ma võin sellele vastata, siis vastan.»
«Kuulge, kapten, kuidas on see võimalik, et teile, kes te olete katkestanud kõik sidemed maaga, kuuluvad metsad Crespo saarel?»
«Härra professor,» ütles kapten Nemo, «minule kuuluvad metsad ei vaja päikeselt ei valgust ega soojust. Nendes ei

hulgu ei lõvid, tiigrid, pantrid ega muud neljajalgsed. Mina olen ainus, kes nende olemasolust teab, ja nad kasvavad ainult mulle. Need pole mitte maapealsed, vaid veealused metsad.»
«Veealused metsad!» hüüatasin ma.
«Jah, härra professor.»
«Ja te tahate mind sinna viia?»
«Täpse!t nii.»
«Jalgsi?»
«Isegi kuiva jalaga.»
«Jahile?»
«Jahile.»
«Püssiga?»
«Püssiga.»
Vaatasin «Nautiluse» komandörile otsa niisuguse näoga, mis ei väljendanud tema isiku kohta midagi meelitavat.
«Kindlasti pole tema aju.dega kõik korras,» mõtlesin ma. «Arvatavasti tabas teda mingi atakk, mis kestis kaheksa päeva ja kestab veelgi. Kui kahju! Veidrikuna meeldis ta mulle rohkem kui hullumeelsena.»
Seda mõtet võis selgesti lugeda mu näolt, kuid kapten piirdus sellega, et palus mind kaasa tulla. Järgnesin talle, olles kõigeks valmis.
Jõudsime söögisaali, kus hommikueine meid juba ootas.
«Härra Aronnax, palun teid minuga jagada lihtsat hommikueinet,» ütles kapten Nemo. «Me vestleme süües. Kui ma kutsusin teid väikesele jalutuskäigule metsa, siis ei tähenda see, et tee ääres oleks mõni restoran. Nii et sööge tugevasti, sest lõuna jääb arvatavasti hilja peale.»

Tegin toidule au. Eine koosnes mitmesugustest kalaroogadest ja meripuralõikudest, mis olid vürtsitatud niisuguste isuäratavate vetikatega nagu Porphyria laciniata ja Laurentia primafoetida. Joogiks oli puhas vesi, millele ma kapteni eeskujul lisasin mingisugust käärimise teel valmistatud vedelikku, mida Kamtšatka elanikud valmistavad Rhodomenia palmea nimelisest vetikaist.
Algul sõi kapten Nemo sõnagi lausumata, siis aga ütles:
«Härra professor, kui ma kutsusin teid jahiretkele oma Crespo metsadesse, siis arvasite, et olen sattunud iseendaga vastuollu. Kui ma ütlesin, et need on veealused metsad, siis pidasite mind hullumeelseks. Kunagi ei tohi inimeste üle ennatlikult otsustada, härra professor.»
«Aga kapten, uskuge mind. . .»

«Suvatsege mind kuulata ja te näete, kas teil on õigus süüdistada mind hullumeelsuses või vastuolulisuses.»
«Kuulan teid.»
«Te teate niisama hästi kui minagi, härra professor, et inimene võib elada vee all, kui tal on kaasas hingamiseks vajalik õhk. Veealuste tööde puhul on tuuker rõivastatud veekindlasse ülikonda, tema pea ümber on metallkapsel ja õhku saab ta sinna sisse vastavate pumpade ning regulaatorite abil väljastpoolt.»
«See on skafander,» ütlesin ma,
«Õige, kuId niisugusel juhul inimene ei ole vaba. Ta on alati seotud pumbaga, mis varustab teda kummivooliku kaudu ehuga, ja see aheldab ta maa külge. Kui me oleksime niiviisi «Nautilusega» seotud, siis ei saaks me minna kuigi kaugele.»
«Ja kuidas end sellest vabastada?» küsisin ma.
«Selleks on Rouquayrol-Denayrouze'i aparaat, kahe teie kaasmaalase leiutis, mida ma olen vastavalt oma vajadustele täiendanud. See võimaldab tungida hoopis uude elukeskkonda, ilma et teie organid sene all mingil määral kannataksid. Aparaat koosneb paksust terasplekist valmistatud reservuaarist, kus asub õhutagavara viiekümneatmosfäärilise surve all. Reservuaar kinnitatakse seljale vastavate kanderihmadega nagu sõduriranits. Tema ülemises osas asub väike karp, kuhu õhk pääseb ainult normaalse surve all vastava mehhanismi kaudu, mis meenutab sepalõõtsa. Tavalisel Rouquayroli aparaadil ühendavad kaks kummivoolikut õhureservuuari erilise maskiga, mis katab suud ja nina. Ühe kaudu juhitakse sisse värske õhk, teise kaudu väljub tarvitatud õhk, kusjuures keelega avatakse üks või teine ava, vastavalt vajadusele. Aga et mul on merepõhjas tegemist suurte survetega, siis tuli mul nagu tuukriülikondadelgi mask asendada vaskkestaga, kuhu suubuvad õhujuhtmed nii sisse- kui ka väljahingatava õhu jaoks.»
«Suurepärane, kapten Nemo, kuid kaasaskantav õhk lõpeb ruttu, sest niipea kui hapnikusisaldus langeb alla viieteistkümne protsendi, muutub see hingamiskõlbmatuks.»
«Seda muidugi, aga ma ütlesin juba, härra Aronnax, et «Nautiluse» pumbad võimaldavad mul seda varuda väga suure suure surve all, ja sellisel juhul võib aparaat anda hapnikurikast õhku üheksaks kuni kümneks tunniks.»
«Mul pole enam vastuväiteid,» ütlesin ma, «aga mul oleks teile siiski veel üks küsimus: kuidas te valgustate oma teed ookeani põhjas?»

«Ruhmkorffi aparaadiga, härra Aronnax. Kui ma õhuaparaati kannan seljas, siis teine on kinnitatud vöö külge. Viimane koosneb Bunseni elemendist, milles ma ei kasuta mitte kaaliumbikromaati, vaid naatriumi. Induktsioonipooli abil saavutan vajaliku elektrivoolu, mille juhin erilise ehitusega lampi. See koosneb süsihappegaasiga täidetud klaasspiraalist, mis aparaadi käivitamisel annab ühtlast valkjat helendust. Nii ma hingan ja näen vee all.»

«Kapten Nemo, te oiete oma vastustega purustanud kõik minu vastuväited, nii et ma ei julge enam milleski kahelda.

Kuigi olen sunnitud ana vanduma Rouquayroli ja Ruhmkorffi aparaatidele, ei teeks ma seda püssi suhtes, millega kavatsete mind relvastada.» .

«See ei ole tulirelv, mis laseb püssirohuga,» ütles kapten.

«Järelikult õhupüss?»

«Loomulikult. Kuidaspeaksin ma teie arvates oma laeva pardal püssirohtu valmistama, kui mul pole ei salpeetrit, väävlit ega sütt?»

«Kõigele lisaks on vesi kaheksasada viiskümmend viis korda tihedam kui õhk ja niisuguses keskkonnas laskmiseks on vaja ületada tohutult suurem takistus.»

«See ei ole peamine põhjus. On erilisi suurtükke, mida peale ameeriklase Fultoni on täiendanud veel inglased Philip Coles ja Burley, prantslane Furcy ja itaallane Landi. Need on varustatud, erilise lukuga ja võivad tulistada ka niisugustes tingimustes. Aga ma kordan teile, et kuna mul pole püssirohtu, siis olen selle asendanud suruõhuga, millega «Nautiluse» pumbad mind rikkalikult varustavad.»

«Aga see kulub ju väga kiiresti.» .

«Mis sellest, minu Rouquayroli aparaadi reservuaar võib mind küllaIdasel määral varustada. Selleks on vaja ainult vastavat kraani keerata. Pealegi võite varsti ise veenduda, härra Aronnax, et veealusel jahiretkel ei kulutata kuigi palju suruõhku ega kuule.»

«Ometi näib mulle, et sealses poolpimeduses ja õhuga võrreldes väga tihedas keskkonnas on laskekaugus väike ja tabamused harva surmavad.»

«Mu härra, kõik selle püssi tabamused on surmavad. Kuuli vähimgi riivamine tapab looma silmapilkselt.»

«Mispärast?»

«Sellepärast, et püss ei lase mitte tavaliste kuulidega, vaid austria keemiku Leniebrocki poolt leiutatud eriliste klaaskapslitega, mida mul on suurel hulgal. Raskuseks on neil tina

põhik Ja nad on kaetud teraskestaga, kujutades endast väikesi leideni purke, mis on laetud väga kõrge elektripingega. Vähimagi löögi puhul laeng vabaneb ja loom olgu ta nii suur kui tahes, langeb surnult maha. Lisan veel, et need kapslid pole suuremad kui neljanda numbri haavlid ja tavalisse jahipüssi laengusse mahub neid kümme tükki.»

«Ma ei vaidle enam,» ütlesin ma lauast tõustes. «Nüüd pole muud kui püss kätte. Kuhu lähete teie, sinna lä.hen ka mina.

Kapten Nemo viis mu «Nautiluse» ahtrisse. Nedi ja Conseil' kajutist möödudes hüüdsin neid ja mõlemad järgnesid meile viivitamatult. Jõudsime kambrisse, mis asus vahetult masinaruumi ees. Seal pidime veealuseks matkaks ümber riietuma.

XVI JALUTUSKÄIK LAGENDIKUL

See kamber oli sõna otseses mõttes «Nautiluse» relvaladu ja riidehoidla.Seinal rippus tosinajagu skafandreid ning ootas jahimehi. Kui Ned Land neid märkas, krimpsutas ta vastikusest nägu - ilmselt polnud tal erilist soovi midagi niisugust selga panna.

«Kuid Crespo saare metsad on ju veealused metsad,» seletasin ma tublile kanadalasele.

«Olgu pealegi,» ütles pettunud vaalakütt, näh.es hajumas oma unistusi värskest lihast, «ega ometi teie, härra Aronnax, ei mõtie endale neid ürpe selga ajada?»

«Pole parata, mister Land.»

«Tehke nagu heaks arvate, härra,» lausus selle peale vaalakütt õlgu kehitades. «Mis minusse puutub, siis ilma sundi mata ma küll sinna sisse ei roni.»
«Keegi ei sunnigi teid, mister Land,» ütles kapten Nemo. «Aga kas Conseil riskib?» küsis Ned.
«Mina saadan härrat kõikjale, kuhu härra läheb,» vastas Conseil. .
Kapteni hüüde peale ilmusid kaks madrust ja aitasid meil selga panna rasked veekindlad tuukriülikonnad, mis olid tehtud kummist ilma ühegi liitekohata ning võisid taluda suurt survet. Nad meenutasid turvistikku, mis on samavõrra pain~ duv kui vastupidavgi, koosnedes pükstest, mille otsas olid

rasked tinataldadega saapad, ja vaskribidega kuuest, mis kaitses rinnakorvi veesurve vastu ning võimaldas kopsudel vabalt hingata. Käised lõppestd pehmete kummikinnastega, mis ei takistanud sõrmi liigutada.
Nagu näha, oli siin kaugele ette jõutud XVIII sajandil leiutatud ja tarvitusele võetud kohmakatest tuukriaparaatidest ja -ülikondadest.
Kapten Nemo, üks tema kaaslastest, suurekasvuline nagu Herakles ja tõenäoliselt kohutava jõuga, Conseil ja mina, kõik me olime varsti kummiülikondades, jäi üle ainult pista pea ümmargusse metallkesta. Enne palusin ma veel kaptenilt luba vaadata meie relvi.
Üks madrustest ulatas mulle lihtsa püssi, milleloli tavalisest suurem terasplekist kaba. See oli seest tühi ning mahutas enesesse suruõhu-tagavara, mis päästiku abil reguleeritava ventiili kaudu võis tungida rauaõõnde. Samas asus ka laskemoonakassett umbes kahekümne elektrikuuliga, mida vedru surus automaatselt rauda, niipea kui lask oli toimunud.
«Kapten Nemo,» ütlesin ma, «see on täiuslik relv ja seda on lihtne käsitseda. Mu ainus soovon seda võimalikult kiiresti proovida. Aga kuidas me siit merepõhja pääseme?»
««Nautilus» lamab praegu kümne meetri sügavusel merepõhjas ning meil on aeg minna.»
«Kuidas me väljume?» .
«Kohe näete.» .
Kapten Nemo pistis pea kerakujulisse kiivrisse, mina ja Conseil tegime samuti, enne aga kuulsime veel, kuidas kanadalane meile irooniliselt «kivi kotti» soovis. Ülikonnal oli keermestatud poldiaukudega vaskkrae, mille külge metallkiiver kruviti. Selles oli kolm tugevast klaasist sõõri, mis võimaldasid vaadata igas suunas, kui pead kiivri sees keerata. Kui peakaitse oli paigaldatud, hakkas seljale kinnitatud Rouquayroli aparaat tööle ja ma hingasin täiesti vabalt. Olin minekuvalmis, Ruhmkorffi lamp vööl, püss käes, kuid rasked rõivad hoidsid mind vangis, tinatallad naelutasid mu põranda külge, nii et ma ei suutnud sammugi astuda.
Kuid ka sellele oli mõeldud. Mind lükati riietusruumi kõrval asuvasse väiksesse kambrisse. Minu kaaslased järgnesid mulle samal viisil. Kuulsin, kuidas tihenditega uks suleti ning meid ümbritses pilkane pimedus.
Mõne minuti pärast tajus mu kõrv teravat vilinat. Siis tundsin jalgade ümber külma, mis tõusis üha kõrgemale. Ilmselt oli avatud kraan, mis võimaldas sissepääsu mereveele. Peagi loli kamber täitunud. Nüüd avanes «Nautiluse» küljes olev

teine uks ja me nägime hämarat valgust. Mõne hetke pärast puudutasid meie jalad juba merepõhja.
Ja nüüd ei tea ma enam, kuidas peaksin esitama oma muljeid sellest allveematkast? Sõnad on võimetud edasi andma niisuguseid imesid! Kui juba pintsliga on raske kujutada vete omapäraseid valgusefekte, kuidas peaks seda suutma sulg?
Kõige ees sammus kapten Nemo, tema seltsimees aga järgnes meile mõne sammu kaugusel. Meie Conseil'ga hoidusime teineteise lähedusse, otsekui oleksime võinud läbi oma metallkiivri vestelda.

Ma ei tundnud enam oma rõivaste, saabaste ega õhureservuaari raskust, samuti ei rõhunud mind enam raske kera, mille keskel mu pea asus nagu pähklituum koores. Kõik vette asetatud kehad kaotavad oma raskusest niipalju, kuipalju kaalub nende poolt väljatõrjutud vesi, ja tänu sellele Arehimedese avastatud füüsikaseadusele tundsin end suurepäraselt. Ma polnud enam liikumatu mass, vaid kasutasin võrdlemisi suurt liikumisvabadust.

Enam kui kolmekümne jala sügavuses oli merepõhi hämmastamapanevalt heledasti valgustatud. Päikesekiired tungisid hõlpsasti läbi veemassi ning muutsid ta värvituks. Lihtne oli eristada esemeid, mis asusid saja meetri kaugusel. Eemal omandas foon üha tumenevaid ultramariinseid toone, mis lõpuks kadusid ebamäärasesse pimedusse. Vesi minu ümber oli tõepoolest nagu õhk, olgugi tihedam kui maakera atmosfäär, kuid peaaegu niisama läbipaistev. Pea kohal nägin siledat merepinda.

Liikusime mööda peent tasast liivikut, mis polnud laineline nagu rannaäärne merepõhi. See silmipimestavalt hele riivavaip oli otsekui reflektor, mis peegeldas üllatavalt hästi päikesekiiri. Sellest ka hele valgus, mis näis igast veeosakesest läbi tungivat. Kas usub mind keegi, kui väidan, et kolmekümne jala sügavuses vees nägin niisama hästi kui maapeal päise päevaajal?

Veerand tundi kõndisime mööda väikeste merikarpidega nagu tolmuga ülepuistatud helendavat liiva. «Nautiluse» kere, mis näis pikliku karina, hajus vähehaaval kaugusse. Tema helgiheitja aga pidi oma ereda kiirgusega aitama meil pärast öö saabumist tagasiteed leida. Kes on näinud elektrivalgust ainult kuivamaa tolmust küllastunud atmosfääris, kus see näib helendava uduna, sel on raske kujutleda tema puhast valevust nii vee peal kui vee all.

Liikusime üha edasi mööda lõputuna näivat liivalagendikku. Tõukasin käega oma teelt ,eemale veemasse, mis sulgusid mu

selja taga nagu eesriided, ja veerõhumine kustutas silmapilkselt minu jäljed liivas.

Varsti hakkasin kauguses eristama mingeid ebamääraseid piirjooni. Lähenedes tundsin peagi ära uhked kaljud, mida vaibana katsid kõige kaunimad zoofüüdid, ja mind rabas otsekohe valgusefekt, mis on võimalik ainult vedelas keskkonnas.

Oli parajasti kell kümme hommikul. Päikesekiired langesid küllaltki terava nurga all ja murdusid veepinnal nagu prismas, mistõttu õisloomade, kaljude, taimede, merikarpide ja korallide piirjooned paistsid vikerkaarevärvilistena. See oli imekaunis värvidemäng, tõeline silmarõõm, kus roheline, kollane, oranz, lilla, indigosinine, ühesõnaga kõik värvitoonid justkui mõne meeletu maalikunstniku paletilt moodustasid kireva kaleidoskoobi. Kahju, et ma ei saanud Conseil'ga muljeid vahetada ja temaga vaimustushüüetes võistelda! Me ei osanud leppemärkide abil suhelda, nagu seda tegid kapten Nemo ja tema kaaslane. Mul ei jäänud muud üle, kui kõnelda iseendaga oma vaskkestas, raisates niiviisi tühjadeks sõnadeks rohkem õhku kui tarvis.

Conseil oli nagu minagi selle imepärase vaatepildi ees seisatanud. Kõiki neid veetaimi ja limuseid nähes ei teinudki see tubli poiss vist muud, kui aina liigitas ja liigitas. Meie jalgealune kubises ainuõõsseist ja okasnahkseist. Mitmesugused iisised, üksikult elavad sarvkorallid, terved siImkorallide põõsad; mida vanasti kutsuti «valgeteks korallideks», seenkorallid, lihaselise ketta abil mitmele poole kinnituvad merianemoonid, - kõik see kokku sarnanes veealuse lilleaiaga, mida kaunistasid ketaslased oma helesiniste kombitspärgadega, igasuguseid tähekogusid moodustavad meritähed ja käsnataolised urbsed tähtkorallid, kes hõljusid meie liikumisest tekkinud kerges lainetuses nagu näkineidude valmistatud peenimad pitsid. Millist kurvastust ma tundsin, kui pidin jalgade all lömastama kauneimaid molluskeid, keda lebas liival tuhandeid. Seal võis kohata kumeraid kammkarpe, vasarkarpe, hüppavaid kolmnurkkarpe, punaseid kiiverkodalasi, tiibkodalasi, keda kutsutakse vahel ka inglitiibadeks, õõnes-liudkodalasi, merijäneseid ja lõpmatul hulgal teisi ookeanielanikke. Kuid oli vaja edasi minna ja me läksime. Meie peade kohal hõljus tervete parvedena lehvivate ultramariinsete kombitsatega meripõisi. Opaalsete või õrnroosade vihmavarjude sarnased taevassiniste narmastega meduusid varjasid meid päikese eest. Samas olid ka merikellad,

mis pimeduses oleksid fosforse helgiga meile teed valgustanud.

Kõiki neid imesid nägin põgusalt veerand miili pikkusel teel, sest peatumiseks polnud mahti. Tuli kiiresti sammuda kapten Nemo kannul, kes andis mulle märku mitte maha jääda. Peagi merepõhi muutus. Liivalagendik asendus kleepuva mudaga, mida Ameerika elanikud nimetavad oaze ja mis koosneb lubi- ning räniainest mereloomade jäänustest. Seejärel läbisime vetikatega kaetud aasa. Need taimed, mida vesi polnud veel lahti rebinud, kasvasid erakordselt lopsakalt ning muutsid meie jalgealuse pehmemaks kui peenimad inimkäte poolt valmistatud vaibad. Rohelus ei laiunud mitte ainult meie jalge all, vaid hõljus ka meie peade kohal. Lainetaval merepinnal nägin pikki kerakujulisi ja torutaolisi adrusid, laurentsiaid, palmitaolisi rodomeeniaid, kogu seda tohutut vetikate sugukonda, millest tuntakse rohkem kui kaks tuhat liiki. Märkasin, et rohelised taimed hoiduvad rohkem pinnale, punased asuvad keskmises sügavuses, jättes mustade või pruunide veetaimede hooleks aedade moodustamise sügavamal ookeani põhjas.

Vetikad on tõeline looduseime, ainulaadne nähtus kogu maakera flooras. Nende hulka kuuluvad ühtaegu maakera kõige suuremad ja kõige väiksemad taimed. Samal ajal kui viies kuupmillimeetris vees on leitud nelikümmend tuhat nähtamatut taimekest, esineb pruunvetikaid pikkusega üle viiesaja meetri. \

Olime «Nautiluselt» lahkunud umbes poolteist tundi tagasi. Kell hakkas kaksteist saama. Märkasin seda sellest, et päikesekiired langesid veepinnale ristloodis ega murdunud enam. Värvidemäng hajus vähehaaval ning safiirsed ja smaragdsed toonid kadusid meie taevalaotuselt. Kõndisime taktis ja meie sammude kaja merepõhjal oli otse hämmastav. Vähimgi heli kandus edasi kiirusega, millega kõrv pole maapinnal harjunud. Levib ju hääl vees peaaegu neli korda kiiremini kui õhus.

Merepõhi hakkas äkki langema. Valgustus muutus ühtlaseks. Jõudsime saja meetri sügavusse, kus veerõhumine on kümme atmosfääri, kuid minu skafander oli valmistatud nii, et ma seda peaaegu ei tundnudki. Ainult sõrmedeliigutamine oli mõneti raskendatud, aga ka see ebameeldivus kadus peagi. Mis puutub loomulikku väsimusse pärast kahetunnilist rännakut, siis ei tundnud ma seda üldse, vaatamata harjumatult raskele kandamile. Üllatavalt kerge oli end liigutada, otsekui oleks vesi abistanud.

Kolmesaja jala sügavuses nägin veel päikesekiiri, kuigi väga ähmaselt. Ere valgus oli asendunud punaka kumaga, millegi öö ja päeva vahepealsega. Nähtavus aga oli veel kül-

lalt hea, nii et Ruhmkorffi aparaati polnud vaja sisse lülitada.

Siis peatus kapten Nemo, ootas, kuni ma järele jõudsin, ning osutas sõrmega mingile tumedale massile, mis hämaruses paistis õige lähedal olevat.

«See ongi Crespo saare mets,» mõtlesin, ja ma ei eksinud.

XVII VEEALUNE METS

Lõpuks jõudsimegi metsa servale, mis kahtlemata oli üks kauneimaid kapten Nemo tohututes valdustes. Ta pidas seda enese omaks, võttes endale sama õiguse, mis oli esimestel inimestel maailma algupäevil. Ja kes olekski vaidlusteinud tema õigusi neile veealustele valdustele? Milline temast veel julgem pioneer oleks tulnud, kirves käes, raadama neid süngeid tihnikuid?

Allveemets koosnes suurtest puutaolistest taimedest. Kõigepealt rabas mind okste asend, millist ma polnud kunagi varem näinud. Ükski merepõhjas haljendav rohulible, ükski võsu ei kõverdunud, ei roninud mööda maad, ei kasvanud horisontaalselt. Kõik sirutus üles ookeani pinnale. Ka kõige

peenemad võsud ja varred seisid sirgelt nagu raudvarvad. Adrud ja teised vetikad kasvasid neid ümbritseva tihedama keskkonna tõttu kõik rangelt püstloodis. Kui ma püüdsin neid painutada, siis võtsid nad taas oma endise asendi. Kõikjal valitses vertikaalsus.
Peagi harjusin sellega, samuti ümbritseva pimedusega.
Metsaalune oli täis teravaservalisi kivirünkasid, mis takistasid liikumist. Veealune taimestik paistis siin olevat küllaltki täielik, hoopis rikkalikum kui põhjapoolsete vööndite või troopikapiirkondade meredes, kus veetaimi on suhteliselt vähem. Esialgu oli kaunis raske loomariiki taimeriigist eraldada. Ent kes poleks siin eksinud! Põimuvad ju loomastik ja taimestik selles veealuses maailmas omavahel nii tihedalt.
Panin tähele, et kõik veetaimed kinnitusid põhja külge väga kergelt. Kuna neil pole juuri, siis ei nõua nad pinnaseit mitte eluks vajalikke aineid, vaid ainult kinnituskohta. Seepärast ongi neil ükskõik, kuhu end kinnitada, kas kivi, liiva, merikarbi või mõne muu kõvema eseme külge. Nende eluallikaks

on ümbritsev vesi, mis neid kannab ja toidab. Enamikul on lehtede asemel sageli väga kummalise kujuga rakis, mille värvigamma piirdub roosa, karmiinpunase, rohelise, oliivja, kollase ja pruuniga: N ägin siin mitte enam kuivatatud, nagu «Nautiluse» herbaariumides, vaid tõelisi padiinasid, mis näi~ sid tuule käes avatud lehvikuina, tuliounaseid tseraamiume,
lehtadrusid noorte söödavate võsudeg;, viieteistkümne meetri
kõrgusi niitjaid nereotsüste, terveid salusid otsast jämenevaid atsetabulaariaid ja teisi veetaimi, kõik ilma õiteta. «M,illine . veider anomaalia, milline kummaline element,» ütles K~nagi . Üks teravmeeIne loodusteadlane, «kus loomariik õits'eb ja
taimeriik ei õitseb>
Nende mitmesuguste taimede all, mis suuruselt ei jäänud maha parasvöötme puudest, asusid tiheda võsana zoofüüdid oma elusate õitega. Üle nende kõrgusid käärulised ajukorrallid, läbipaistvate kombitsatega kollased nelkkorallid ja merikakarde haljendavad tuustid. Ja et illusioon oleks täielik, lendlesid väikesed kalakesed oksalt oksale nagu: koolibrite parv, sellal kui meie jalge eest otsekui parv tikutajaid pagesid teravate luuplaadikestega kaetud kollased ogalikud, uimtiiblased ja käbikalad.

Kella ühe paiku andis kapten Nemo märku peatuda. Mina olin sellega üpris rahul ja me heitsime suure vetika varju, mille pikad peened varred ümbritsesid meid nagu odad.
Puhkus tundus mulle tol hetkel eriti meeldiv. Puudus ainult mõnus vestlus, sest võimatu oli midagi öelda või kuulda. Ainus, mida sain teha, oli panna oma suur vaskne pea Conseil' oma lähedale. Nägin tubli poisi silmi heast meelest säramas ja ta tegi rahulolu märgiks metallkiivris kõige koomilisemaid näomoonutusi.
Olin väga imestunud, kui ma pärast neljatunnilist rännakut ei tundnud kohutavat nälga. Kuidas kõht suutis nii kaua vastu pidada, seda ei oska ma seletada. Küll aga tundsin vastupandamatut vajadust magada, mis sageli esineb tuukrite juures. Peagi sulgusid mu silmad paksude klaasakende taga ning ma vajusin sügavasse unne, mida seni ainult käimine oli suutnud eemale peletada. Kapten Nemo ja tema hiiglasest kaaslane olid juba enne meid magama jäänud.
Kui kaua majust sügavas unes viibisin, seda ma ei tea; kuid ärgates märkasin, et kapten Nemo oli juba tõusnud. Valmistusin oma liikmeid sirutama, kui üks ootamatu ilmutis sundis mind silmapilkselt jalule kargama.
Mõne sammu kaugusel kõõritas mind umbes meetrikõrgune hiidkrabi, valmis iga hetk mulle kallale sööstma. Olgugi et

skafander oli küllalt paks, et mind elaja hammustuste vastu kaitsta, ei suutnud ma hoiduda

hirmuvõpatusest. Sel hetkel ärkasid Conseil ja «Nautiluse» madrus. Kapten Nemo näitas oma kaaslasele vastikut kooriklooma, kelle see silmapilkselt püssipäralöögiga tappis. Nägin vaid koletise kohutavaidjalgu surmakrampides kõverdumas.

See kohtumine pani mind mõtlema veelgi õudsematest loomadest, kes võisid pimedas merepõhjas elada ning kelle kallaletungi vastu skafander ei kaitsnud. See polnud mulle pähegi tulnud ning ma otsusfasin edaspidi valvsam olla. Arvasin, et uinak tähendas teekonna lõppu, kuid eksisin. «Nautilusele» tagasipöördumise asemel jätkas kapten Nemo oma julget retke.

Pind meie jalge all üha langes, kallak muutus aina järsemaks, tee viis meid ikka sügavamale. Kella kolme paiku jõudsime orgu, millelolid järsud kaljuseinad ja mis asus saja viiekümne meetri sügavusel. Tänu täiuslikele aparaatidele olime tunginud sügavamale üheksakümnest meetrist, mis arvatakse olevat inimese veealustele retkedele looduse enda poolt seatud piir.

Ma hindasin sügavust saja viiekümnele meetrile, olgugi et mul polnud ühtki mõõteriista. Kuid ma teadsin, et ka kõige selgema veega meredes ei tungi päikesekiired sügavamale. Ja just nüüd hakkas pimedus muutuma täielikuks. Kümnest sammust kaugemale polnud enam midagi näha. Kõndisime kobamisi, kui äkki süttis küllaltki hele valgus. Kapten Nemo oli oma valgustusaparaadi sisse lülitanud. Sama tegi ka tema kaaslane. Mina ja Conseil järgisime nende eeskuju. Vastavat nuppu pöörates ühendasin induktsioonipooli klaasspiraaliga ja meie neli laternat panid mere kahekümne viie meetri raadiuses helendama.

Kapten Nemo tungis edasi pimedasse metsa, kus puud jäid üha harvemaks. Märkasin, et taimed kadusid enne kui loomad. Sellal kui me ei kohanud enam peaaegu ühtki veetaime, kubises ümbrus veel loomadest - zoofüütidest, lülijalgsetest, molluskitest ja kaladest.

Lootsin, et Ruhmkorffi aparaatide valgus meelitab paratamatult ligi mitmesuguseid pimedate veekihtide elanikke, kuid nad jäid meist kõik vähemalt jahimehe jaoks kahetsusväärsesse kaugusse. Kapten Nemo pani juba mitu korda püssi palge, kuid pärast hetkelist järelemõtlemist laskis selle jälle langeda ning jätkas teekonda.

Viimaks lõppes see imelik retk. Kell võis olla juba neli. Meie ette kerkis uhke ja võimas hiiglaslikest graniitrahnudest

kaljumüür hämarate, veest uuristatud koobastega. Sein oli võrdlemisi järsk ja astanguteta. See oli Crespo saare jalam. Siit algas maa.

Äkki jäi kapten Nemo seisma. Käeliigutusega sundis ta ka meid peatuma. Nii väga kui ma ka oleksin tahtnud edasi minna, tuli siiski alistuda. Siin lõppes kapten Nemo valdus. Ta ei tahtnud piiri ületada. Siit algas see osa maakerast, kuhu ta ei võinud oma jalga tõsta.

Pöördusime tagasi. Kapten Nemo astus endiselt kõhklusteta meie ees. Mulle näis, et me tuldud teed tagasi ei läinud. Uus tee kulges mööda tõusu ja oli seetõttu muidugi väga vaevaline, kuid viis meid kiiresti merepinnale lähemale. Tõus polnud siiski nii järsk, et veerõhk oleks liiga kiiresti langenud. See oleks võinud meie organismis esile kutsuda tõsiseid häireid, isegi verejooksu, mis on tuukreile nii ohtlik. Kiiresti muutus kõik uuesti valgeks, ja kuna päike oli juba madalal, siis ümbritses kiirte murdmisest tekkiv vikerkaarevärviline pärg taas kõiki esemeid. .

Olles nüüd kümne meetri sügavuses, sammusime keset tihedat kalaparve, mis koosnes iga liiki kalade maimudest. Neid oli rohkem ja nad olid kiiremad kui linnud õhus. Ühtki lasku väärivat ulukit polnud ikka veel silmapiirile ilmunud. Siis aga nägin kaptenit relva kiiresti palge panemas. Ta jälgis mingisugust põõsastesse peitunud looma. Kapten tulistas. Kuulsin vaid tasast vihinat ja loom langes mõne sammu kaugusele surnult maha.

See oli tore merisaarmas, ainus neljajalgne, kes elab täielikult vees. Saarma pikkus oli poolteist - meetrit ja ta pidi olema väga hinnaline. Tema seljalt tumepruun ja kõhu alt hõbedane nahk on nõutav kaup Vene ja Hiina turgudel. Erakordselt pehme ja toreda läikega karusnahk võis olla vähemalt kaks tuhat franki väärt. Olin vaimustuses sellest ümara pea, lühikeste kõrvade ja ümmarguste silmadega

imetajast, kellel on valged vurrud nagu kassil, ujunahkade ja küünistega käpad ning karvane saba. See hinnaline kärplane, keda kalurid kõikjal jälitavad ja kütivad, on muutunud äärmiselt haruldaseks. Teda leidub veel ainult Vaikse ookeani põhjaosas ning on väga tõenäoline, et ta õige pea täiesti hävitatakse.

Kapten Nemo kaaslane viskas looma õlale ning me jätkasime teekonda.

Terve tunni jooksul laius meie ees liivalagendik, mis sageli kerkis kuni kahe meetrini merepinnast. Võisin pea kohal näha ümberpööratud peegelpilti, kus liikus samasugune salgake

inimesi, tegi täpselt samasüguseid liigutusi, kuid kõike vastupidi, pea all ning jalad üleval.

Veel üks huvitav tähelepanek. Mulle näis, et meie pea kohal kogunevad pilved, kuid siis mõistsin, et need näilised pilved pole muudkui suured lained. Võisin näha, kuidas nende harjadelt veepinnale valget vahtu pritsis, ja isegi suurte lindude varje, kes meie pea kohal lennates veepinda riivasid.

Seekord olin ma ka toredaima tabamuse tunnistajaks, mis iial on jahimehe vere kihama pannud. Lähenes suure tiibade siruulatusega lind. Oli selgesti näha, kuidas ta meie kohal liugles. Kapten Nemo kaaslane pani püssi palge ja tulistas, kui lind oli vee pinnast paari meetri kõrgusel. See langes nagu välgust rabatuna vette ning langemise hoog tõi ta osava küti käeulatusse, kes haaras linnu, mis osutus üheks kõige kaunimat liiki albatrossiks, merelindude uhkeimaks esindajaks.

See vahejuhtum ei peatanud meie edasiliikumist. Kaks tundi sammusime mööda liivalagendikke, mis vaheldusid raskesti läbitavate adruniitudega. Tõtt-öelda oli mu jõud juba täiesti otsakorral, kui märkasin umbes poole miili kaugusel läbi tumeda vee paistvat ebamäärast kuma. See oli «Nautiluse» helgiheitja. Veel kakskümmend minutit ja me oleme laeva pardal, kus saan jälle vabalt hingata. Mulle näis, et suruõhureservuaar varustab mind vägagi hapnikuvaese õhuga. Ma ei arvestanud aga ettenähtamatut juhtumit, mis. tõttu meie päralejõudmine veidi viibis.

Olin umbes paarkümmend meetrit teistest maha jäänud, kui äkki nägin, et kapten Nemo mulle kiiresti läheneb. Oma võimsa käega sundis ta mind pikali heitma, tema kaaslane tegi Conseil'ga samuti. Esialgu ei osanud ma sellest ootamatust kallaletungist midagi arvata, kuid rahunesin, nähes kaptenit enda kõrval liikumatult lamamas.

Olin juba tükk aega end pruunvetikapõõsas varjanud, kui pead tõstes märkasin äkki kaht tohutut helendavat hiiglakogu mühinal mööda ujuvat.

Veri tarretus mul soontes! Need olid mõrtsukhaid, võimsa saba ning tuhmi, klaasise pilguga röövkalad. Oma hirmsate lõugadega võivad nad inimese korraga pooleks hammustada. Ei tea, kas Conseil neid sel hetkel liigitas, mina igatahes vaatasin nende hõbedast kõhualust ja õudset hambulist suud hoopiski mitte teadlase või looduseuurija, vaid rohkem ohvri pilguga.

Õnneks näevad need aplad kiskjad halvasti. Nad möödusid meid märkamata, kuigi nad meid oma pruunikate uimedega

isegi riivasid. Nii pääsesime kaugelt suuremast hädaohust, kui seda on tiigri kohtamine džunglis.

Eredast elektrivalgusest juhituna jõudsime poole tunni pärast «Nautiluse» juurde. Välimine uks oli lahti. Kui olime kambrisse astunud, sulges kapten Nemo ukse ja vajutas nupule. Pumbad asusid tööle ning ma tundsin, kuidas vesi minu ümber hakkas alanema. Mõne hetkega oli kamber veest tühi, sisemine uks avanes ja me astusime riietusruumi.

Meil võeti skafandrid seljast, mis polnudki nii lihtne, ja näljast ning väsimusest lausa nõrkemas, kuid ikka veel võlutud sellest hämmastavast veealusest retkest, läksin oina kajutisse.

XVIII NELI TUHAT LJÖÖD VALKSE OOKEANI SÜGAVUSTES

Järgmisel hommikul, 18. novembril, olin eelmise päeva väsitavatest seiklustest täiesti välja puhanud. Jõudsin laevalaele just sel hetkel, kui tüürimees kordas oma tavalist lauset. Siis torkaski mulle pähe, et see peaks tähendama umbes seda, et merel pole midagi näha.
Ookean oli tõepoolest tühi. Silmapiiril polnud ühtki purje.
Crespo saare kõrgustikud olid öö jooksul kadunud. Meri, milles peelduvad kõik spektrivärvused peale sinise, oli omandanud kõikjale peegelduva suurepärase indigosinise tooni.

Nautisin parajasti seda suurepärast vaadet ookeanile, kui ilmus kapten Nemo. Ta ei paistnud mind märkavat ning hakkas kohe tegema mitmesuguseid astronoomilisi vaatlusi. Kui oli need lõpetanud, nõjatus ta helgiheitjale ning ta pilk süüvis ookeaniavarusisse.

Vahepeal oli laevalaele ilmunud umbes kakskümmend «Nautiluse» madrust, kõik suured ja tugevad mehed, kes hakkasid välja tõmbama öösel merre lastud traale. Ilmselt kuulusid meremehed mitmesugustesse rahvustesse, kusjuures välimuse järgi võis kõiki pidada eurooplasteks. Tundsin nende seas päris kindlasti ära iirlasi, prantslasi, mõned slaavlased, ühe kreeklase või kreetalase. Mehed olid sõnaahtrad ja kõnelesid omavahel ainult seda kummalist keelt, millest mul polnud aimugi. Seepärast pidin nende küsitlemisest loobuma. Püünised tõmmati välja. Need sarnanesid Normandia kalu-

113

rite traalidega: palgi külge on kinnitatud suur võrkkott, mille suud hoiab lahti võrgusilmadest läbipunutud kett. Trossiga laeva järele veetuna lohiseb selline traal mööda merepõhja ja haarab endasse kõik ettejuhtuva. Tol päeval tulid päevavalgele huvitavad näidised selle saagirikka piirkonna kaladest: merikuradilised, keda nende koomiliste liigutuste pärast kutsutakse veiderdajateks, mustad tundelkalad, punaste triipudega kühmulised ogaseljad, väga salakavala mürgiga kerakalad, oliivikarva merisutid, hõbedaste luuplaadikestega merinõelad, lintsabad, kelle elektrielundi võimsus ei jää põrmugi maha elektrirai või -angerja omast, pruunivöödilised sulg- selgkalad, mõned rohekad tursklased, mitut liiki mudillased jne. Suurematest kaladest mainiksin võimsa peaga meetri. pikkust hobumakrelli, mitut sinihõbedast kuningmakrelli ja kolme toredat tuuni, keda suur ujumiskiirus polnud traalist päästnud.
Arvestasin, et seekordne loomus andis meile üle tuhande naela kala. Saak oli hea, kuid sugugi mitte üllatav, sest traal oli olnud meres mitu tundi ja võis selle aja jooksul vangistada väga suurel hulgal igasuguseid vee-elukaid. Meil polnud karta puudust värskest kõrgeväärtuslikust toidust, sest tagavarasid, sai pidevalt uuendada tänu «Nautiluse» kiirusele ja elektrivalgusele, mis kalu ligi meelitas.

Kõik need mereannid toimetati viivitamatult luugi kaudu alla kambüüsi, kust osa läks värskelt lauale, ülejäänu konserveeriti.

Kui püük oli lõppenud ja õhutagavara uuendatud, arvasin, et «Nautilus» jätkab oma veealust teekonda, ning valmistusin kajutisse tagasi minema, kuid kapten Nemo pöördus minu poole ja lausus ilma sissejuhatuseta:

«Vaadake korraks seda ookeani, härra professor, kas ei peitu temas tõeline elu? Kas ei ole ta kord õrn, kord vihane? Eile heitis ta magama nagu meiegi, täna ärkab ta pärast rahulikku ööd.»

Ei tere hommikust ega head õhtut! Võiks arvata, et see kummaline isik jätkab minuga varem alustatud vestlust!

«Vaadake, kuidas ta päikese paitusest ärkab! Algab tema päevane elu. Selle organismi eluavalduste jälgimine annaks väga huvitava uurimuse. Tal on oma pulss, oma tuiksooned ja isegi krambid. Minu arvates oli teadlasel Mauryl õigus, kui ta avastas ookeanis samasuguse ringkäigu, nagu seda on loomade vereringe.»

Oli päris selge, et kapten Nemo ei oodanud minult mingit vastust, ja mulle näis ülearusena puistata

tema jutu sekka
114

tavalisi sõnakesi «muidugi», «kindlasti», «teil on õigus». Ta kõneles rohkem iseendale, tehes iga lause järel pika pausi. See polnud muud kui valjusti mõtlemine.

«Jah, ookeanil on tõepoolest oma vereringe,» jätkas ta mõtiskelu. «Selleks polnud loodusel vaja muud teha kui panna temasse 'soojust, soolasid ja mikroorganisme. Soojus tingib mitmesuguste veekihtide erineva tiheduse, mille tagajärjel tekivad hoovused ja vastuhoovused. Väga aktiivne auramine troopikavöötmes ja selle täielik puudumine polaarmeredes tekitab vee pideva voolamise mõlema vöötme vahel. Peale selle olen tabanud hoovusi ülalt alla ja alt üles, mis ongi ookeani hingamine. Poolustel võite tähele panna, et selle ettenägetiku loodusseaduse tõttu jäätub ainult mere pindmine kiht.»

Sellal kui kapten Nemo viimast lauset lõpetas, mõtlesin ma: «Poolus! Kas see julge mees kavatseb meid isegi sinna viia?»

Kapten vaikis. Ta vaatles seda elementi, mida ta nii pidevalt ja põhjalikult uuris.

«Soolasid on meres väga suurel hulgal, härra professor,» jätkas ta, «ja kui te koguksite kokku kõik seal lahustunud soolad, siis saaksite neli ja pool miljonit kuupmiili. Kui see tohutu soolakogus tervele maakerale laiali laotada, siis oleks kihi paksus kümme meetrit. Ja ärge arvake, et soolade olemasolu on mingi looduse kaprus. Ei. Nad muudavad vee vähem auruvaks, sest nad ei lase tuultel merepinnalt minema kanda liiga palju auru, mis veeldudes parasvöötme uputaks. Looduse üldises majapidamises mängivad soolad tohutut osa, võiks isegi öelda, et peaosa.»

Kapten Nemo vakatas, tõusis püsti, tegi tekil paar sammu ning tuli jälle minu juurde.

«Mis puutub ainuraksetesse,» jätkas ta, «neisse miljardeisse üliväikestesse organismidesse, keda on miljoneid ühes veetilgakeses ja keda on vaja kaheksasada tuhat, et saada üht milligrammi, siis nende osatähtsus pole sellepärast sugugi väiksem. Nad neelavad meres olevaid soolasid ja assimileerivad vees leiduvaid tahkeid aineid. Koos korallidega on nad kontinentide tõelised ehitajad, kes vabastavad merepõhja vajunud veeosakesed sooladest. Kergenenud veetilgake tõuseb uuesti pinnale, võtab endasse uusi soolasid ning langeb jälle põhja, tuues merepõhjas asuvaile loomakestele ikka uut ja uut toitu. Nii tekivadki aastatuhandete jooksul mandrid. Seega on kõikjal üles-alla voolamine, liikumine, elu! Hoopis intensiivsem ja lopsakam elu kui mandritel, lõputu elu kõik-
115

jal, kõigis ookeani osades. Vesi tähendab inimestele surma, aga neile arvutuile olendeile ja ka minule tähendab ta elu!»

Nõnda kõneldes muutus kapten Nemo otsekui teiseks inimeseks, tekitades minus erakordse erutuse.

«Seepärast võib ainult vees olla tõeline elu,» lisas ta lõpuks. «Ma kujutlen juba veealuste linnade asutamist, suuri allveemajade kogusid, mis tõusevad nagu «Nautiluski» igal hommikul pinnale värsket õhku hingama. Need oleksid vabad linnad, iseseisvad asulad! Katsugu siis veel mõni despoot...»

Kapten Nemo lõpetas lause ähvardava käeliigutusega ning pöördus siis justkui mingi pahaendelise mõtte peletamiseks otseselt minu poole ja küsis:

«Härra Aronnax, kas te teate, kui sügav on ookean?» «Tean ainult tähtsamate mõõtmiste andmeid, kapten.» «Kas te võiksite mulle neid nimetada, et saaksin neid vajaduse korral kontrollida.»

«Palun, siin on mõningad, mis mulle parajasti meelde tulevad. Kui ma ei eksi, siis on Atlandi ookeani põhjaosa keskmine sügavus kaheksa tuhat kakssada meetrit, Vahemeres kaks tuhat viissada meetrit. Suurimaid sügavusi on avastatud Atlandi ookeani lõunaosas kolmekümne viienda paralleeli kohal - peaaegu kaksteist tuhat meetrit, mõnes kohas isegi neliteist tuhat üheksakümmend üks ja viisteist tuhat ükssada nelikümmend üheksa meetrit. Üldiselt on välja arvestatud, et kui ookeani põhi

oleks tasane, siis oleks keskmine sügavus umbes seitse kilomeetrit.»
«Hästi, härra professor,» vastas selle peale kapten Nemo, «loodan teile näidata midagi muud. Mis aga puutub sellesse Vaikse ookeani osasse, siis on siin keskmine sügavus ainult neli tuhat meetrit.»
Seda öelnud, läks kapten Nemo luugi juurde ning laskus treppi mööda alla. Järgnesin talle ja astusin salongi. Vint hakkas otsekohe tööle ja logi näitas kakskümmend miili tunnis.
Järgnevatel päevadel ja nädalatel oli kapten Nemo külaskäikudega väga tagasihoidlik. Nägin teda pikkade vaheaegade järel. Tüürimees määras regulaarselt laeva asukoha ning kandis selle kaardile, nii et võisin täpselt jälgida «Nautiluse» teekonda.
Conseil ja Ned Land veetsid minuga pikki tunde. Conseil oli oma sõbrale jutustanud veealusel retkel nähtud imedest ning kanadalasel oli väga kahju, et ta polnud tookord meiega kaasa tulnud. Lootsin, et peagi avaneb uus juhus külastada veealuseid metsi.

Peaaegu iga päevavanesid mõneks tunniks salongi illuminaatorite plaadid ning meie silmad ei väsinud kunagi tungimast veealuse maailma saladustesse. .
«Nautiluse» kurss oli kogu aeg kagusse, sügavus püsis saja ja saja viiekümne meetri vahel. Ühel päeval siiski, ma ei tea, millisest tujust haaratuna, hakkas ta sügavustüüride abil diagonaalselt laskuma, jõudes kahe tuhande meetri piiresse. . Termomeeter näitas 4,25 kraadi - temperatuur, mis selles sügavuses näib olevat ühesugune kõigil laiustel.
26. novembril kella kolme ajal öösel sõitsime 172. meridiaani kohal üle Vähi pöörijoone. Järgmisel päeval möödusime nägemiskauguselt Havai saarestikust, kus kuulus kapten Cook 14. veebruaril 1779 tapeti. Seniajani olime oma lähtepunktist alates läbinud neli tuhat kaheksasada kuuskümmend ljööd. Kui ma hommikul tekile läksin, nägin kahe miili kaugusel allatuult Havaid, mis on saarestiku seitsmest saarest suurim. Võisin selgesti eristada ülesharitud rannikuriba, mitut rannikuga paralleelselt kulgevat mäeahelikku ning vulkaane, millest suurim oli ligi viietuhande meetri kõrgune Mauna Kea. Traalid tõid sealt vetest päevavalgele silmkoralle, sellele Vaikse ookeani osale tüüpilise graatsilise kujuga õisloomi.
«Nautilus» sõitis üha kagu suunas ja ületas 1. detsembril ekvaatori 142. pikkuskraadi kohal. Sama kuu neljandal olime ilma ühegi vahejuntumita kiirel sõidul jõudnud Markiisaarte juurde. Lõunalaiusel 8°57' ja läänepikkusel 139°32' nägin kolme miili kaugusel Martini neeme Nouka-Hival, mis on selle Prantsusmaale kuuluva saarestiku tähtsaim saar. Nägin silmapiiril vaid metsaga kaetud mägesid, sest kapten Nemole ei meeldinud maale läheneda. Võrkudesse sattus väga ilusaid kalu - taevassiniste uimede ja kuldse sabaga kuldmakrelle, kelle lihal pole maailmas võrdset, peaaegu soomusteta ja väga hõrgu maitsega huntheeringaid, luustunud lõugadega nokkhammaskalu, kollakaid makrelltuune, mis pole tavalistest sugugi halvemad, ühesõnaga kalu, kes igati väärisid laeva menüüsse võtmist.
Jätnud hüvasti nende Prantsuse lipu kaitse all olevate meeldivate saartega, läbis «Nautilus» neljandast kuni üheteistkümnenda detsembrini peaaegu kaks tuhat miili. Selle sõidu ajal oli meeldejäävamaks sündmuseks kohtumine tohutu kalmaaride parvega. Need omapärased limused on väga lähedalt sugulased paberlaevukestele ehk argonautidele ja kuuluvad koos seepiaga peajalgsete klassi kahelõpuseliste sugukonda. Neid uurisid eriti antiikaja loodusteadlased ning nad

esinesid ühtviisi sagedasti kõnemeeste metafoorides Ateena rahvakoosolekuil ja maitsva roana rikaste kodanike laual, kui uskuda kreeka arsti Athenaiost*, kes elas enne Galenost.
«Nautilus» kohtas seda limuste armeed öõl vastu 10. detsembrit, sest need loomad liiguvad peamiselt öösel. Miljonitena rändasid nad heeringa- ja sardiiniparvede kannul parasvöötmest soojematesse meredesse. Läbi paksu kristallklaasi vaatlesime, kuidas nad kalu ja teisi limuseid

jälitades tagurpidi ujusid, surudes vett läbi oma keha nagu läbi lehtri ja liigutasid kohutavas segaduses oma kümmet maosarnast jalga, mis loodus on neile pähe asetanud, sõid endast väiksemaid loomi ja langesid ise ohvriks suuremaile.

Vaatamata oma kiirusele sõitis «Nautilus» mitu tundi keset seda limuste parve, keda loendamaiul arvul sattus meie nootadesse. Tundsin ära kõik Vaikses ookeanis esinevad üheksa liiki, keda d'Orbigny'* on kirjeldanud.

Meri pakkus meile pidevalt kõige imepärasemaid vaatemänge, muutes meie silmarõõmuks alatasa küll dekoratsioone, küll lavastust. Kuid me polnud kutsutud mitte ainult vaatlema looduse veealuseid meistriteoseid, vaid tungima ka ookeani kõige kohutavamalsse saladusisse.

11. detsembri päeval lugesin salongis. Ned Land ja Conseil vaatlesid pooleldi avatud plaatide vahelt helendavat vett. «Nautilus» seisis liikumatult. Ta lamas täidetud reservuaaridega tuhande meetri sügavuses, ookeani väheasustatud osas, kus aeg-ajalt võis näha üksnes suuri kalu.

Lugesin just Jean Mace*** toredat raamatut «Kõhu teenrid» ja nautisin seal leiduvaid vaimukaid õpetusteri. kui äkki Conseil mind katkestas.

«Kas härra ei tuleks üheks hetkeks siia,» ütles ta imeliku häälega.

«Mis seal siis on, Conseil?»

«Härra ainult vaadaku.»

Tõusin ja nõjatusin aknalauale vaatama.

Heledas elektrivalguses nägin tohutu suurt tumedat kogu, mis näis otsekui keset vett rippuvat. Vaatlesin teda tähelepanelikult, püüdes tabada mõnele hiigelvaalalisele omaseid tunnuseid, kui äkki ootamatu mõte läbis mu pea.

* At he n a i o s - vähetuntud kirjanik III sajandi algusest, elas siiski vist pisut hiljem, kui kuulus antiikaja arst Ga l e n o s (umbes 130200).

** D' O r big ny, Alcide Dessalines (1802-!857) - prantsuse loodusteadlane ja paleontoloog.

*** Mace, Jean (1815-1894) - prantsuse kirjanik ja haridustegelane.

«Laev!» hüüdsin ma.

«Jah,» lausus kanadalane, «põhjaläinud purjekas.»

Ned Land polnud eksinud. Meie ees oli laev. Katkiraiutud vandid rippusid veel kere küljes, mis näis olevat üsna heas korras. Õnnetus pidi olema juhtunud mõni tund tagasi. Paari jala kõrgused palgijupid näitasid, et võitluses tormiga oli laev ohverdanud mastid, kuid seegi polnud enam aidanud. Veega täitudes oli ta küljeli vajunud ja nii oli ta vee alla jäänudki. . . Millist kurba vaatepilti kujutas endast see voogudesse vajunud laevavrakk, mida veelgi süvendas asjaolu, et laevalael olid mitme kinniseotud inimese laibad. Üldse nägin ma nelja meest, kellest üks seisis veel püsti rooli juures, ja naist, kes just parajasti oli väljunud puubist, laps süles. Naine oli alles noor. «Nautiluse» helgiheitja valgusel võisin selgesti näha tema näolimet, mis pofnud jõudnud vees lõtvuda. Viimse pingutusega oli ta üles sirutanud oma lapse, kes ikka veel ema kaela ümbert kirmi hoidis! Vaene lapsuke! Eriti õudne on nelja ,madruse asend, kes surmakrampides kõverdudes olid püüdnud viimse jõupinguinsega vabastada end laeva külge siduvatest köitest. Ainult laubale kleepuvate hallide juustega roolimehe nägu oli rahulik, kuidagi äraseletatud ja tõsine.
Kätega rooliratta külge klammerdunud, näis ta oma kolmemastilist ikka veel läbi ookeanisügavuste juhtivat.

Milline pilt! Seisime tummalt ja väriseva südamega selle laevahuku ees, mis oli toimunud peaaegu meie silme all, otsekui oleks seda viimsel hetkel pildistatud. Juba nägin lähenemas põlevate silmadega tohutuid haikalu, keda inimliha ligi meelitas!

Samal ajal tegi «Nautilus» ringi ümber uppunud laeva, mille ahtrilaualt jõudsin kiiruga lugeda:

FLORIDA
SUNDERLAND

XIX VANIKORO

See jube vaatepilt oli alguseks paljudele teistele laevaõnnetustele, mida «Nautilus» oma teel kohtas. Niipea kui sõitsime enam kasutatavate laevateede piirkonnas, nägime sageli uppunud laevakeresid vetesügavuses mädanemas, merepõhjas aga vedelesid rooste käes hävinevad kahurid, kuulid, ankrud, ketid ja tuhanded igasugused raudesemed.

Muust maailmast eraldatuna liikusime koos «Nautilusega» ikka edasi. 11. detsembril jõudsime Tuamotu saarestiku juurde, mille Bougainville omal ajal nimetas ohtlikuks saarestikuks.

Need saared asuvad laialipaisatult viiesaja ljöö ulatuses OSO-WNW joonel lõunalaiuse 13°30' ja 23°50' ning läänepikkuse 125°30' ja 151°30' vahel, alates Ducie saarest kuni Lazarevi saareni. Arhipelaag haarab enda alla kolmsada seitsekümmend ruutmiili ja koosneb ligi kuuekümnest väiksemast saartegrupist, mille seas paistavad silma Prantsusmaa protektoriaadi all olevad Gambier' korallsaared. Ainuõõssete väsimatu töö tulemusena kerkivadnad pidevalt, olgugi aeglaselt, ning ühel päeval liituvad nad omavahel, seejärel aga teiste ümberkaudsete saarestikega, tekitades niiviisi uue mandri, mis laiub Uus-Meremaast ja Uus-Kaledooniast kuni Markiisaarteni. .

Kui ma ühel päeval arendasin seda teooriat kapten Nemo juuresolekul, vastas ta mulle külmalt: «Maakera ei vaja mitte uusi mandreid, vaid uusi inimesi!»

«Nautiluse» tee viis meid juhuslikult mööda Clermont- Tonnerre'i saarest, mi1le 1822. aastal avastas «Minerva» kapten Bell ja mis on üks huvitavamaid sel1es saarterühmas. Nüüd avanes mulle võimalus uurida kivikoralle, kes on moodustanud siinses ookeanis asuvad saared.

Neid lubiskeletist ümbritsetud koralle ei tohi ära segada vääriskorallidega. Lähtudes nende skeleti iseärasustest, jagas minu kuulus õpetaja hr. Milne-Edwards kivikorallilised viide rühma. Need väikesed olendid elavad miljardite kaupa kolooniais ja eritavad lubiollust, millest aja jooksul tekivad karid, kaljud, väikesed ja suured saared. Esialgu kerkib merepinnale väike rõngassaar ehk atoll, mille keskel on kitsaste väinade abil merega ühendatud väike järv ehk laguun. Mujal võivad nad aga esineda suurte barjäärriffidena nagu Uus- Kaledoonia ja mitmete Tuamotu saarte ümber. Mõnel pool, nagu näiteks Reunioni ja Mauritiuse saarte juures, leiame

hambulisi kaljusid ja püstloodis kaljuseinu, mille kõrval võib ookean olla kaunis sügav.

Me lähenesime Clermont-Tonnerre'i saarele mõne kaabeltau kaugusele ja ma imetlesin mikroskoopiliste ehitusmeistrite hiiglaslikku tööd. Nende müüride ehitajaiks olid kivikorallilised; keda nimetatakse urbkorallideks, sõelkorallideks, tähtkorallideks ja ajukorallideks. Nende kolooniad arenevad eriti jõudsalt mere ülemistes, liikuvates kihtides, järelikult algab nende töö ülalt, siis aga langevad nende lubiskeleti osad alla põhja ning moodustavad seal alusmüüri. Niiviisi vähemalt seletab atollide tekkimist hr. Darwini teooria, mis on minu arvates igati üle neist teooriaist, mis väidavad, et kivikorallid alustavad oma tööd mägede ja vulkaanide tippudest, mis on vajunud mõni jalg allapoole merepinda.

Nüüd võisin üsna lähedalt uurida neid omapäraseid müüre, mille jalamil sügavuslood näitas kolmsada meetrit ja helgiheitja valgusvihk pani sädelema valge lubjakivi.

Conseil küsis, kui palju kulub sellise tohutu barjäärriffi ehitamiseks aega, ning oli üpris üllatunud minu vastusest, et juurdekasv on teadlaste arvates üks kaheksandik tolli aastas.

«Niisiis on selle müüri püstitamiseks kulunud. ..» hakkas Conseil arvutama.

«Sada üheksakümmend kaks tuhat aastat, armas Conseil, mis paneb piibli andmetele üsna tublisti

juurde. Ja kui arvestada veel seda, kui palju miljoneid aastaid on kulunud kivisöe tekkimiseks - mõtlen siinjuures veeuputuseelsete metsade söeks muutumist -, siis on maailm küll palju vanem, kui seda arvab piibel.»

Kui «Nautilus» tuli veepinnale, siis võisin saada täieliku ülevaate madala, metsaga kaetud Clermont-Tonnerre'i saare tekkimisest. Orkaanid ja tormid olid toonud mõnelt naabruses asuvalt saarelt esimese seemne siinsele lubjasele pinnale, kuhu kalade ja veetaimede jäänustest oli tekkinud huumus. Siis ujus siia lainete harjal mõni kookospähkel ning hakkas idanema. Kui puud.kasvasid suuremaks, hakkasid nad takistama niiskuse aurumist. Tekkis ojake. Taimestik muutus üha arvukamaks. Mõni triiviv puutüvi tõi ussikesi ja putukaid. Merikilpkonnad tulid munema. Linnud ehitasid noortele puudele oma pesi. Hakkas arenema loomariik ja rohelusest meelitatuna ilmus lõpuks ka inimene. Nõnda tekivad saared mikroskoopiliste loomakeste tohutu töö viljana.

Õhtupoolikul, kui Clermont-Tonnerre'i saar kadus kaugusse, muutis «Nautilus» õige tunduvalt oma kurssi. Olles jõudnud Kaljukitse pöörijoonele 135. meridiaani kobal, võttis ta kursi

WNW, jäädes seega troopikavöötmesse. Olgugi et suvine päike tublisti kõrvetas, ei tekitanud see meile mingeid ebamugavusi, sest kolme-neljakümne meetri sügavuses ei tõusnud temperatuur üle kümne-kaheteistkümne kraadi.

15. detsembril jätsime selja taha kaunid Seltsisaared koos Vaikse ookeani pärli - Tahiitiga. Hommikul märkasin mõne miili kaugusel allatuult selle saare kõrgeid mäetippe. Siinsed veed varustasid meie lõunalanda suurepäraste skumbriate, tuunide, luiskalade ja merimadudega. ..

«Nautilus» oli juba kaheksa tuhat miili läbi sõitnud. Tonga saarestikus näitas logi üheksa tuhat seitsesada kakskümmend miili. Seal hukkusid «Argo», «Port-au-Prince'!» ja «Duke of Portlandi» meeskonnad. Järgnes Samoa arhipelaag, kus sai surma La Perouse'i sõber kapten Langle. Järgnesid Fidži saared, kus metslased tapsid «Unioni» meeskonna ja «Aimable Josephine'!» komandöri, Nantes'i linnast pärit kapten Bureau.

Selle saaresti1m pikkus põhjast lõunasse on sada ljööd ning idast läände üheksakümmend ljööd. Ta asub lõunalaiuse 6° ja 2° ning läänepikkuse 174° ja 179° vahel ning koosneb suurest hulgast saartest, saarekestest ja karidest. Suurimad neist on Viti Levu, Vanau Levu ja Kandavu.

Tasman avastas Fidži saared 1643, seega samal aastal, kui Torricelli leiutas baromeetri ja Louis XIVastus troonile. Jätan lugeja otsustada, milline neist sündmustest on inimkonnale kõige rohkem kasu toonud. Järgmistena külastasid neid saari Cook 1774., d'Entrecasteaux 1793. aastal, 1827. aastal aga Dumont d'Urville, kes selgitas lõplikuli nende saartega seoses oleva geograafilise segaduse. «Nautilus» lähenes Wailea lahele, kus kapten Dillon, kes esimesena avastas La Perouse'i hukkumise saladuse, elas üle kohutavaid seiklusi.

Selles lahes püüdsime hulgaliselt suurepäraseid austreid ja sõime neid mõõtu pidamata, avades neid otse lõunalaual, nagu õpetab Seneca. Need limused kuulusid Ostrea lametlosa liiki, mis on laialt levinud Korsika rannikul. Wailea austripangad on väga laialdased. Kui austreid suurel hulgal ei häviks, siis täidaksid nad peagi terved abajad, sest igaüks neist võib muneda kuni kaks miljonit muna.

Kui Ned Landil sel päeval ei tulnud kahetseda oma apluse pärast, siis ainult tänu sellele, et austrid on ainus toiduaine, mis ei tekita seedehäireid. Neid molluskeid tuleks süüa vähemalt kuusteist tosinat, et saada täiskasvanud inimesele vajalik norm, kolmsada viisteist grammi valke päevas.

25. detsembril sõitis «Nautilus » Uus-Hebriidide vetes, mille Queiros avastas 1606. aastal, BougainviHe uuris 1768. aastal

ja millele Cook andis 1773. aastal nende praeguse nime. See saarterühm koosneb üheksast suuremast saarest, mis asuvad saja kahekümne ljöö pikkuse ribana suunal NNW ja SSO, lõunalaiuse 15° ja 2° ning idapikkuse 164° ja 168° vahel. Möödusime õige lähedalt Aurora saarest, mis kella kaheteistkünme ajal päeval paistis paksu rohelise metsana, mille keskel oli kõrge mägi.

Oli esimene jõulupüha ja Ned Laud näis puudust tundvat Christmas'i* pühitsemisest, millest protestandid, kellele see on tõeline perekonnapidu, fanaatiliseit kinni peavad.
Me ei olnud kapten Nemot näinud juba peaaegu nädal aega, kui ta äkki 27. detsembril ilmus salongi sellise näoga, nagu oleks ta sealt viis minutit tagasi lahkunud. Uurisin parajasti maailmakaartil «Nautiluse» teekonda. Kapten tuli minu juurde, asetas sõrme mingile kohale kaardil ja lausus ainult ühe sõna:
«Vanikoro.»
See maagiline nimi tähistas saart, kus kadusid viimsed jäljed La Perouse'i laevadest.. Kargasin otsekohe püsti ja küsisin:
«Kas «Nautilus» viib meid Vanikorole?»
«Jah. härra professor.» vastas kapten.
«Ja ma võin külastada saari, kus hukkusid La Perouse'i laevad «Boussole» ja «Astrolabe»?»
«Kui soovite, härra professor.»
«Millal jõuame Vanikorole?»
«Olemegi päral, härra professor.»
Ronisin kapten Nemo järel laevalaele ning hakkasin pingsalt silmapiiri uurima.
Põhjas ilmusid nähtavale kaks erineva suurisega vulkaanilist saart, mida ümbritses neljakümnemiilise ümbermõõduga vallrahu. .Meie ees oli tõepoolest Vanikoro, mille Dumont d'Urville oli nimetanud Otsingute saareks. Asusime väikese Vanu sadama kohal, mille geograafilised koordinaadid on 16°4' lõunalaiust ja 164°32' idapikkust. Saar näis olevat kaetud rohelusega rannikust kuni mäetippudeni, millest kõrgeim on neljasaja seitsmekümne kuue sülla kõrgune Kapogo mägi.
Olles kitsa väina kaudu tunginud läbi korallrahude välimise vööndi, sattus «Nautilus» murdlainetusse. Meri oli umbes kolme-neljakümne sülla sügavune. Kõrgete palmide all märkasin mõningaid pärismaalasi, kes olid meie saabumisest äärmiselt üllatunud. Vahest pidasid nad pikka veepinnal uju-

* Jõulud (inglise k).

vat musta keha mingiks kohutavaks vaalaliseks, kellest võis halba oodata?
Kapten Nemo küsis, mida ma tean La Perouse'i hukkumisest.
«Seda, mida kõik teavad,» vastasin mina.
«Ja kas te ei võiks mulle öelda, mida kõik teavad?» küsis ta minult väikese irooniaga hääles.
«See on väga lihtne,» vastasin ma ning jutustasin talle Dumont d'Urville'i viimastes teostes avaldatud teadete põhjal kogu La Perouse'i hukkumise loo, millest allpool esitan väga lühikese kokkuvõtte.
Louis XVI saatis 1785. aastal La Perouse'i koos tema abi kapten Langle'iga ümbermaailmareisile. Nad sõitsid välja kahe korvetiga - «Boussole» ja «Astrolabe» - ega tulnud enam tagasi.
Olles tõsiselt mures laevade saatuse pärast, saatis Prantsuse valitsus 1791. aastal välja kaks suud fregatti - «Recherche» ja «Esperance», mis 28. septembril Bresti sadamast Bruni d'Entreeasteaux' juhtimisel merele purjetasid. Kahe kuu pärast saadi kellegi Boweni - «Albermale'!» kapteni käest teada, et hukkunud laevade riismeid oli nähtud Uus- Georgia rannikul. See teade, mis muide oli väga kahtlane, jäi d'Entreeasteaux'le teadmatuks ning too suundus Admiraliteedisaartele, millele kapten Hunter oli osutanud kui La Perouse'i laevade hukkumispaigale.
Otsingud jäid tagajärjetuks. «Esperanee» ja «Recherche»
sõitsid Vanikoro saarest mööda seal isegi peatumata, ja üldse oli see üks õnnetu retk, makstes elu d'Entreeasteaux'le endale, tema kahele tüürimehele ning paljudele meeskonnaliikmetele.
Esimesena sattus õigetele jälgedele Vaikse ookeani merekaru kaoten Dillon. Tema «Saint Patrick»

möödus 15. mail 1824 Tikopiast, ühest Uus-Hebriidide arhipelaagi kuulvast 'saarest. Seal müüs üks piroogiga laevale tulnud pärismaalane taIle hõbedast mõõgapideme, millel olid säilinud graveeritud tähtede jäljed. Pärismaalane kõneles talle, et kuus aastat tagasi oli ta Vanikorol näinud kaht eurooplast, kes kuulusid laevade meeskonda, mis paljude aastate eest saart ümbritsevail korallrahudel olid hukkunud.

Dillon arvas otsekohe, et tegemist on La Perouse'i laevadega. Ta püüdis jõuda Vanikorole, kus pärismaalase jutu järgi pidi leiduma veel palju laevahuku riismeid, kuid tuuled ja merehoovused takistasid teda..

Dillon purjetas tagasi Kalkutasse, kus ta suutis äratada Aasia Seltsi ja India Kompanii huvi asja vastu. Tema käsu-

124

tusse anti uus laev nimega «Recherche» ning ta lahkus Kalkutast 23. jaanuaril 1827 koos ühe Prantsusmaa esindajaga

Külastanud mitmeid paiku Vaikselookeanil, heitis «Recherche» 7. juulil 1827 ankrusse sellessamas Vanu sadamas, kus «Nautilus» nüüd õõtsus.

Seal kogus Dillon suure hulga laevahuku riismeid - igasuguseid raudesemeid, ankruid, talisid, pöörrõngaid, ühe kaheksateistkümne naelase kahurikuuli, astronoomiliste riistade jäänuseid, ahtri puubi tüki ja lõpuks ka ühe pronkskella, milleloli kiri' «Bazin tegi minu» ja Bresti arsenali valukoja märk aastaarvuga 1785. Nüüd polnud enam mingit kahtlust.

Dillon jäi õnnetuspaigale andmeid koguma kuni oktoobri kuuni, sõitis siis Uus-Meremaa kaudu tagasi ja heitis 7. aprillil 1828 Kalkutas ankrusse. Sealt siirdus ta edasi Prantsusmaale, kus Charles X teda väga lahkelt vastu võttis.

Samal ajal oki Dumont d'Urville, kes Dilloni avastustest midagi ei teadnud, teises suunas hukkumispaika otsinguile asunud. Ühelt vaalapüüdjalt kuulis ta, et Louisiade'i ja UusKaledoonia pärismaalaste käes on nähtud Püha Louis' ordu risti ja mõningaid medaleid.

«Nii oli Dumont d'Urville asunud teele laevaga, mille nimi oli samuti «Astrolabe», ja jõudnud kaks kuud pärast Dilloni Vanikorolt lahkumist Hobart Towni. Seal said talle Dilloni retke tulemused teatavaks. Peale selle kuulis ta, et «Unioni» tüürimees, keegi James Hobbs, kes oli viibinud saarel, mis asub lõunajaiusel 8°18' ja idapikkusel 156°30', oli märganud sealseil pärismaalastel raudkange ja punaseid riidetükke.

Dumont d'Urville oli kahevahel ega teadnud, kas maksab neid vägagi kahtlaste ajalehtede poolt avaldatud andmeid usaldada, kuid otsustas siiski sõita Dilloni jälgedes.

10. veebruaril 1828 jõudis «Astrolabe» Tikopia juurde, võt'tis ühe sellele saarele elama asunud väejooksiku tõlgiks ja teejuhiks kaasa ning jätkas purjetamist Vanikoro suunas. Ta jõudis 12. veebruaril pärale, sõitis ümber vallrahu kuni 14. kuupäevani ning alles 20. veebruaril heitis ankrusse Vanu sadamas.

23. veebruaril tegid laeva ohvitserid saarele uurimisretke, tuues kaasa mõningaid vähetähtsaid jäänuseid. Saare elanikud olid muutunud vaikivaks, põiklesid vastustest kõrvale ning keeldusid neid juhtimast hukkumiskohale. Säärane kahtlane käitumine lubas oletada, et pärismaalased olid merehädalisi halvasti kohelnud, sest nad näisid kartvat, et Dumont d'Urville tuli La Perouse'i ja tema õnnetute seltsimeesteeest kätte maksma.

125

26. kuupäeval, pärast seda kui neid oli kingitustega meelitatud ning kui nad olid veendunud, et neil pole karta mingisugust karistust, viisid nad lõpuks tüürimehe härra Jacquinot' õnnetuspaigale. Seal võis Paku ja Vanu korallriffide vahel kolme-nelja meetri sügavuses merepõhjas näha lamamas suurtükke, ankruid, raud- ja tinaballasti, mis oli kattunud lubjakivikihiga.

«Astrolabe'!» madrused sõitsid sinna luubi ja vaalapüügipaadiga ning neil õnnestus suure vaevaga veest välja tõmmata tuhande kaheksasaja naelane ankur, kaheksanaelaste kuulidega tulistav

malmsuurtükk, üks seatinakänk ja kaks vasest pöörrõngast.
Pärismaalasi küsitledes sai Dumont d'Urville teada, et La Perouse oli pärast kahe laeva kaotamist ehitanud kolmanda, väiksema laeva, millega oli teist korda karile jooksnud, aga kus, seda ei teadnud keegi.
Siis laskis «Astrolabe'i» komandör vahvale meresõitjale ja tema kaaslastele mangroovisalusse püstitada mälestussamba. See oli lihtne neljatahuline püramiid korallalusel, ilma ühegi rauatükita, mis võiks pärismaalastes himu äratada.
Seejärel tahtis Dumont d'Urville lahkuda, kuid laevade meeskonnad olid ebatervisliku kliimaga rannikul palavikku haigestunud, ja et ta ise oli samuti raskesti haige, siis hiivas ta ankru alles 17. märtsil.

Kartes, et Dumont d'Urville ei tea midagi kapten Dilloni avastusest, saatis Prantsuse valitsus samal ajal Legoarant de Tromelini juhatusel Vanikorole korveti «Bayonnaise», mis viibis parajasti Ameerika läänerannikul. «Bayonnaise» jõudis Vanikorole mõni kuu pärast «Astrolabe'i» lahkumist ega leidnud enam midagi uut, küll aga tegi kindlaks, et pärismaalased pole La Perouse'i mälestussammast puutunud.
See oli põhiliselt kõik, mis ma kapten Nemole jutustasin.
«Nii et ikka veel ei teata, kus hukkus kolmas laev, mille merehädalised Vanikorol ehitasid?» küsis kapten Nemo.
«Ei,» vastasin ma.
Kapten andis selle peale mulle sõnatult märku talle salongi järgneda. «Nautilus» sukeldus mõne meetri sügavusse ja külgplaadid avanesid.
Tormasin illuminaatori juurde ning nägin mõningaid laevahuku riismeid, mis olid jäänud traalidest puutumata: terastrosse, ankruid, suurtükke, kuule, voorupit, vööritäävi ja paljusid muid hukkunud laevadele kuulunud esemeid. Kõike kattis juba paks kiht seenkoralle, putkelisi nahkkoralle ja nelkkoralle. See oli nagu lilevaip, mille sees ujus musttuhat

kaunist kala: girelle, harjashammaslasi, riffkalalasi, meriingleid ja ogakalu.
Sellal kui ma neid haledaid riismeid vaatasin, hakkas kapten Nemo tõsisel häälel kõnelema:
«Komandör La Perouse sõitis välja 7. detsembril 1785 laevadega «Boussole» ja «Astrolabe». Kõigepealt heitis ta ankrusse Botany Bays, külastas seejärel Sõprussaari, UusKaledooniat, võttis siis kursi Santa Cruzi peale ning purjetas Lakemba saarterühma kuuluva Namuka juurde. Peagi jõudsid tema laevad Vanikoro tundmatute korallrahude piirkonda. Ees sõitev «Boussole» jooksis karile saare lõunarannikul. Temale appi ruttav «Astrolabe» jooksis samuti karile. Esimene laev purunes peaaegu silmapilkselt. Teine, mis jäi rohkem tuulevarju, püsis mõne päeva. Pärismaalased võtsid merehädalisi kaunis hästi vastu. Mehed asusid kaldale elama ja ehitasid kahe laeva jäänustest uue, väiksema laeva. Mõned madrused jäid vabatahtlikult Vanikorole. Ülejäänud, haigustest kurnatud ja nõrgad, asusid koos La Perouse'iga teele. Nad võtsid kursi Saalomoni saartele ning hukkusid kõik saarestiku suurima saare läänerannikul Pettumuse ja Rahulduse neeme vahel.»
«Kust teie seda teate?» hüüdsin ma.
«Näete, mis ma viimaselt hukkumiskohalt leidsin,» ütles kapten Nemo ja näitas mulle Prantsuse vapiga plekk-karpi, mis oli mereveest üleni roostes. Ta avas selle ja ma nägin seal kortunud, kuid veel loetavaid pabereid.
Need olid instruktsioonid, mis mereminister oli andnud komandör La Perouse'ile ja mille äärele Louis XVI oli oma käega märkusi teinud.
«Ah, milline ilus surm meremehele!» ütles siis kapten Nemo. «Ei ole vaiksemat hauda kui korallide keskel. Annaks taevas, et minu kaaslased ja mina lõpuks samasuguse leiaksime!»

XX TORRESE VÄIN

Ööl vastu 28. detsembrit lahkus «N autilus» erakordse kiirusega Vanikoro vetest. Ta võttis kursi edelasse ning läbis kolme päevaga seitsesada viiskümmend ljööd, mis lahutavad La Perouse'i saarterühma Uus-Ginea kirdeosast.

1. jaanuaril 1868 tuli Conseil minu juurde laevalaele ja ütles:
«Vahest härra lubaks endale head uut aastat soovida?»
«Miks mitte, Conseil, täpselt samuti kui Pariisis minu töökabinetis Jardin de Plantes'is. Võtan sinu head soovid vastu ja tänan sind. Ma küsisin sinult ainult, mida sa mõtled selle «hea uue aasta» all, kui arvestada meie praegust olukorda? Kas see toob meie vangipõlvele lõpu või jätkub meie ebatavaline reis ka algaval aastal?»
«Seda ei oska ma tõesti härrale öelda,» vastas Conseil. «Kindel on see, et näeme nuvitavaid asju ja et juba kaks kuud pole me mahti saanud igavust tunda. Iga uus ime on ikka hammastavam eelmisest, ja kui nii edasi läheb, siis ei tea ma küll, millega see kõik lõpeb. Minu arvates ei tule niisugust juhust enam kunagi. . .»
«Mitte kunagi, Conseil.»
«Pealegi Kapten Nemo, kes oma ladinakeelset nime täie õigusega kannab, tülitab meid nii vähe, nagu. poleks teda olemaski.»
«Täpselt nii, Conseil.»
«Minu arvates, kui härral midagi selle vastu ei ole, on hea aasta niisugune aasta, mis laseks meid kõike näha. . .»
«Kõike näha? Kas seda ei ole mitte liiga palju, Conseil? Aga mida mõtleb Ned Land?»
«Ned Land mõtleb just vastupidist,» vastas Conseil. «Temal on asjalik vaim ja vägev kõht. Talle ei aita ainult kalade vahtimisest ja söömisest. Viina, leiva ja liha puudumine ei sobi kuidagi sellele tublile anglosaksile, kes on harjunud iga päev sööma biifsteeki ja keda paras annus brändit või džinni põr mugi ei kohuta!»
«Mis minusse puutub, Conseil, siis pean ütlema, et laeva režiim pole mulle sugugi koormav ja ma olen sellega juba suurepäraselt kohanenud.»
«Mina samuti,» vastas Conseil, «seepärast mõtlen ma niisama palju siiajäämisele kui mister Land põgenemisele. Nii et kui algav aasta pole hea minu jaoks, siis on ta seda temale, ja vastupidi. Alati leidub keegi, kes rahule jääb. Lõpuks soovin ma härrale seda, mis härrale head meelt valmistab.»
«Aitäh, Conseil. Palun sind minupoolse uusaastakingituse küsimus edasi lükata ning seekord leppida tugeva käepigistusega. See on kõik, mis mul praegu on.»
«Härra pole kunagi nii helde olnud,» vastas Conseil ja läks minema.
2. jaanuariks ölime läbinud üksteist tuhat kolmsada neli-

kümmend miili ehk viis tuhat kakssada viiskümmend ljööd alates meie teekonna lähtepunktist Jaapani meres. Nüüd oli «Nautiluse» ees Austraalia kirderannikul asuv hädaohtlik Korallimeri. Meie allveelaev sõitis mitu miili piki kardetavat barjäärriffi,. kus Cooki laevad oleksid 10. juunil 1770 peaaegu hukkunud. Purjekas, millel asus Cook ise, jooksis karile, kuid ei uppunud ainult tänu sellele,.et kokkupõrkel lahtimurdnud korallirahn jäi laeva keresse kinni ning sulges leki.
Oleksin väga soovinud näha kolmesaja kuuekümne ljöö pikkust Suurt Vallrahu, kus tormise mere lained alati kohutava jõuga purunevad ja mis kõuemürinana kaugele kajab, kuid juba viisid «Nautiluse» horisontaaltüürid meid suurtesse sügavustesse ja mul ei õnnestunud neist kõrgetest korallmüüridest midagi näha. Pidin leppima mitmesuguste kaladega meie võrkudest. Muu hulgas

märkasin tuunikalasuurusi kuningmakrelle, kelle sinised põikvöödid pärast kala surma kaovad. Nad saatsid allveelaeva suurte parvedena ning varustasid meie lõunalauda äärmiselt maitsvate .roogadega. Rohkesti püüti ka väikesi. merikogerlasi, umbes viie sentimeetri pikkusi kalu, millel on kuldmerikogre maitse, ja lendkalu, tõelisi vetepääsukesi, kes pimedail öil nii vett kui õhku oma fosforestseeriva helgiga valgustavad. Molluskitest ja zoofüütidest leidsin võrgusilmadest mitmesuguseid nahkkoralllasi, merisiilikuid, vasarkarpe, lubikäsni, sarvkodalasi ja tiibjalalisi tigusid. Taimestikku esindasid kaunid ujuvad lehtadrud ja pirnadrud. Viimased eritavad pooride kaudu taimeliimi. Teiste vetikate seas oli ka üks suurepärane Nemastoma geliniaroides, mis leidis endale koha «Nautiluse» muuseumi harulduste hulgas.

Kaks päeva pärast Korallimere läbimist jõudsime 4. jaanuaril Uus-Ginea rannikule. Sel puhul ütles kapten Nemo mulle, et ta kavatseb Torrese väina kaudu jõuda India ookeani. Rohkem ei lausunud ta midagi. Nedile tegi head meelt see, et teekond viis meid]ähemale Euroopa meredele.

Torrese väina, mis eraldab Austraaliat suurest Uus-Ginea saarest, peetakse eriti hädaohtlikuks nii karide kui ka metsikute pärismaalaste pärast, kes tema kallastel elavad.

Uus-Ginea asub lõunalaiuse 0°19' ja 10°2' ning idapikkuse 128°23' ja 146°15' vahel. Kui tüürimees kella kaheteistkümne ajal päikese kõrgust mõõtis, võisin näha mägesid, mis tõusid astangutena ning lõppesid teravate tippudega.

Selle saare avastas 1511. aastal portugaHane Franeisco Serrano ning seda külastasid üksteise järel 1526. aastal Jorge de Meneses, 1528. aastal hispaania väejuht Alvaro de Saa-

vedra, 1537. aastal Hernando de Grijalba, 1545. aastal Iñigo Ortiz, 1616. aastal hollandlane Sehouten, 1753. aastal Nicolas Sruick, peale nende veel Tasman, Dampier, Fumel, Carteret, Edwards, Bougainville, Cook, Forrester, McCluer, d'Entrecasteaux 1792. aastal, Dilperrey 1823. aastal ja Dumont d'Urville 1827. aastal. «See on kõigi Malaisiat asustavate mustanahaliste häll,» ütles kunagi hr. de Rienzi, ja tol hetkel ma ei kahelnud põrmugi, et reisil viib juhus meid kokku kardetavate paapuatega.

Niisiis seisis «Nautilus» selIe maakera kõige ohtlikuma väina suudmes, mida ka vapraimad meresõitjad on vaevalt julgenud läbida. SelIe väina avastas Luis Vaez de Torres, sõites Lõunamerest Melaneesia saarestikku. Siin oleksid 1840. aastal peaaegu hukkunud Dumont d'Urville'i korvetid kõige kaasasolevaga. Isegi «Nautilus », mis oli üle kõigist mereohtudest, pidi siin korallrahudega tutvust tegema.

Torrese väin on umbes kolmekümne nelja ljöö laiune. kuid seal on niivõrd palju igasuguseid saari, riffe ja kaljusid, et laevasõiduks on ta peaaegu täiesti kõlbmatu. Järelikult võttis kapten Nemo tarvitusele kõik ettevaatusabinõud. «Nautilus » liikus pinnal väikese kiirusega, nii et kruvi tiivikud peksid laisalt laineid nagu vaalalise saba.

Soodsat juhust kasutades olin koos oma kahe kaaslasega. asunud laevalaele, kus peale meie polnud kedagi. Meie ees asus juhiruum ning ma olen päris kindel, et rooli juures seisis kapten Nemo ja juhtis ise oma «Nautilust».

Minu ees olid suurepärased Torrese väina kaardid, mille on koostanud hüdrograafiainsener Vincendon Dumoulin ja , vanemleitnant Coupvent-Desbois, praegune admiral, kes olid. kuulunud Dumont d'Urville'i staapi tema viimase ümbermaailmareisi ajal. Koos kapten Kingi kaartidega on need parimad, tuues täieliku selguse sellesse kitsasse läbipääsmatusse labürinti, ja ma uurisin neid ülima tähelepanuga.

«Nautiluse» ümber kees vihane meri. Tugev vool, mis kahe ja poole miilise tunnikiirusega kandis veeinasse kagust loodesse, tormas, murdudes vastu siin-seal veest väljaulatuvaid kaljusid.

«On alles niru meri!» ütles Ned Land.

«Tõepoolest vastik,» vastasin ma. «Isegi niisugusele laevale nagu «Nautilus » ei näi ta sobivat.»

«See neetud kapten peab teed hästi tundma,» jätkas kanadalane, «sest ma näen kõikjal niisugust

koralliputru, mille otsas ta kogu oma laevaga tuhandeks killuks lendaks, kui ta seda ainult natukenegi riivaks.»
130

Olukord oli tõepoolest erakordselt ohtlik, kuid «Nautilus» näis otsekui nõiaväel kõigist ähvardavaist karidest mööda libisevat. Ta ei liikunud täpselt «Astrolabe'i» ja «Zelee» teed mööda, mis oli saanud saatuslikuks Dumont d'Urville'ile, vaid võttis kursi rohkem põhja ning pöördus Murray saare juurest edelasse, Cumberlandi läbipääsu poole. Arvasin, et kapten Nemo läheb nüüd otse, kuid ta võttis kursi loodesse ning sõitis suure hulga vähetuntud saarte ja laidude vahelt läbi Toundi saare ja Hädaohtliku kanali suunas.

Mul tekkis kahtlus, kas kapten Nemo oma meeletus julguses ei kavatse laeva tüürida sellesse merekitsusesse, kus mõlemad Dumont d'Urville'i korvetid karile jooksid, kuid ta muutis veel kord kurssi ning, pöördudes järsult läände, võttis suuna Gueboroari saarele.

Kell oli parajasti kolm. Tõus oli jõudnud haripunktile ning lainetus hakkas raugema. «Nautilus» lähenes saarele, mis oma ilusa palmimetsaga kaetud ranniku ga veel praegugi mu silme ees seisab. Olime umbes kahe miili kaugusel rannast, kui äkiline tõuge mu pikali paiskas. «Nautilus» oli karile jooksnud ning jäi liikumatult lamama, vajudes veidi pakpoordile viltu.

Kui ma end jalule ajasin, nägin tekil juba kapten Nemot ja tüürimeest. Nad uurisid laeva seisukorda, vahetades üksikuid sõnu oma arusaamatus keeles.

Olukord oli järgmine. Kahe miili kaugusel tüürpoordis paistis Gueboroari saar, mille rand moodustas põhjast läände kaare nagu mingi tohutu käsivars. Lõunas ja idas võis märgata üksikuid korallrahusid nagu päid vee alt kerkimas. Istusime kindlalt põhjas kinni, pealegi veel niisuguses kohas, kus looded on väikesed, mistõttu oli vähe lootust, et «Nautilus» ujuvile pääseb. Laevakere oli nii tugevasti ehitatud, et tal polnud midagi viga. Seega ei saanud ta põhja minna ega ka lahti pääseda, küll aga riskis jääda igaveseks karile pidama, mis oleks tähendanud kapten Nemo allveelaeva lõppu.

Vaevalt jõudsin seda mõelda, kui kapten tuli minu juurde, külm ja rahulik nagu alati, täielik isand oma tunnete üle. Ta ei paistnud olevat ei erutatud ega vihane.

«Kas õnnetusjuhtum?» küsisin.

«Ei, ainult väike vahejuhtum,» vastas ta.

«Aga see vahejuhtum võib teha teist jälle maismaaelaniku, olgugi et te seda nii väga väldite,» laususin.

Kapten Nemo vaatas mulle iseäraliku pilguga otsa ning raputas pead. Sellest näis piisavat küllalt selgesti mõista..

131
andmiseks, et miski ei sunni teda kunagi enam tõstma oma jalga kuivale maale.

«Muide, «Nautilus» pole sugugi kadunud, härra Aronnax,» ütles ta. «Ta viib teid veel paljude ookeaniimede keskele. Meie reis alles algab, ja ma ei tahaks teie auväärsest seltskonnast nii ruttu lahkuda.»

«Sellegipoolest, kapten Nemo,» jätkasin ma, ilma et oleksin väljagi teinud kapteni viimases lauses peituvast irooniast, ««Nautilus» jooksis karile siis, kui tõus oli haripunktis. Tõusud ei ole Vaikses ookeanis aga eriti suured, ja kui te just «Nautiluse» kaalu ei vähenda, mis minu arvates on võimatu, siis ei näe ma sellest olukorrast mingit väljapääsu.»

«Selles on teil õigus, härra professor, et Vaikse ookeani looded pole suured,» lausus kapten Nemo, «kuid Torrese väinas on tõusu- ja mõõnavee taseme vahe poolteist meetrit. Täna on neljas jaanuar, viie päeva pärast on täiskuu. Ma oleksin väga üllatunud, kui see Maa heatahtlik kaaslane veepinda küllaldaselt ei tõstaks ega osutaks mulle sellega teenet, mille eest tahan tänu võlgneda üksnes temale.»

Nende sõnadega laskus kapten Nemo koos tüürimehega alla laeva, mis lamas täiesti liikumatult,

otsekui oleksidkorallid ta juba oma purustamatu tsemendiga kinni müürinud.
«Noh, härra, kuidas siis lood on?» pöördus Ned Land kohe pärast kapteni lahkumist minupoole.
«Ega muud, sõber Ned, kui et ootame üheksanda jaanuari tõusu, sest siis on kuu nii lahke ja tõstab meid karilt lahti.»
«Ja kogu lugu?»
«Kogu lugu.»
«Ja kapten ei mõtlegi ankruid merre heita, oma masinat, ketti haalama panna, ühesõnaga, teha kõike, et oma laeva siit päästa?»
«Tõusust piisab ju!» vastas Conseil lihtsalt.
Kanadalane vaatas Conseil'le otsa ning kehitas õlgu.
Temas kõneles meremees.
«Võite mind uskuda, härra,» ütles ta siis, «see rauakolakas ei hakka enam kunagi merd sõitma, ei vee peal ega vee all. Ta kõlbab ainult vanarauaks müüa. Ma arvan, et on tulnud aeg kapten Nemo seltskonnast lahkuda.»
«Armas Ned,» ütlesin ma, «mina küll ei ole veel tubli «Nautiluse» suhtes kõiki lootusi kaotanud ja nelja päeva pärast saame teada, mida Vaikse ookeani tõusust arvata. Põgenemiskavatsus oleks omal kohal siis, kui Inglismaa või Provence'i kallas paistaks, Paapua rannavetes aga on lugu teine. Pealegi jõuame seda igal ajal teha, kui peaks juhtuma, et

«Nautilus» siit enam ei liigu, mis minu arvates oleks. igatahes äärmiselt raske juhus.»
«Aga kas me ei saaks natuke pinda sondeerida?» ei jätnud Ned Land järele. «Meie ees on saar, saarel on puud, puude all elavad kuivamaaloomad, igaüks neist kannab endaga kaasas rinnatükke ja rostbiifi, millele ma hea meelega hambad sisse lööksin.»
«Siin on Nedil õigus,» ütles Conseil, «ja ma olen temaga täiesti ühel nõul. Härra peaks katsuma oma sõbralt kapten Nemolt maalemineku luba saada, kas või ainult selleks, et me kindlal maal kõndimist ära ei unustaks.»
«Ma võin ju küsida, aga ta keeldub,» arvasin mina. «Härra võiks ikkagi proovida,» jätkas Conseil. «Siis me vähemalt teame, mida kapteni armastusväärsusest arvata.»
Minu suurimaks üllatuseks rahuldas kapten kohe minu palve ja tegi seda äärmiselt lahkelt ning viisakalt, nõudmata isegi lubadust pardale tagasi pöörduda. Kuid põgenemine läbi Uus-Ginea ürgmetsade olek§ äärmiselt ohtlik ettevõte ning ma poleks Ned Landile soovitanud katsetki teha. Parem juba jääda «Nautiluse» vangiks kui sattuda metsikute paapuate kätte.
Järgmisel hommikul anti meie käsutusse paat. Ma ei püüdnudki teada saada, kas kapten Nemo ise tuleb meiega või mitte. Mulle näis isegi, et ükski meeskonnaliige ei saada meid ja et paadi juhtimine jääb Ned Landi hooleks. Pealegi asus maa kahe miili kaugusel ning kanadalasele oli naljaasi juhtida kerget paati korallrahude vahel, mis suurtele laevadele olid hukatuslikud.
Järgmisel päeval, 5. jaanuaril, võeti paat oma pesast välja ning lasti laevalaelt merre. Selleks piisas kahest mehest. Aerud olid juba paadis, nii et meil jäi üle ainult kohad sisse võtta.
Relvastatud püsside ja kirvestega, lahkusime «Nautiluse» pardalt. Meri oli kaunis vaikne. Maa poolt puhus nõrk briis.
Meie Conseil'ga istusime aerude juurde ja sõudsime kõigest jõust, kuna Ned tüüris paati läbi korallrahudevaheliste kitsaste käikude, kus polnud murdlaineid. Paat oli hõlpsasti juhitav ja kiire jooksuga.
Ned Land ei suutnud oma rõõmu talitseda. Ta oli nagu vabadusse pääsenud vang ega mõtelnud sugugi sellele, et peagi tuleb vanglasse tagasi pöörduda.
«Liha!» kordas ta üha. «Nüüd saame ometi kord liha süüa, ja missugust liha! Tõelist metslooma! Olgu pealegi, et ilma leivata. Ma ei ütleks, et kala on halb asi, aga temaga ei tohi

liialdada, Ja sütel praetud metsloomakänts pakuks meie tavalisele toidukaardile meeldivat vaheidust.»
«On ikka maiasmokkl» ütles Conseil. «Ajab minulgi suu vett jooksma.»
«Me ei tea veel, kas neis metsades ongi ulukeid,» ütlesin mina. «Akki on siin niisugused loomad, kes ise küttidele jahti peavad.»
«Olgu, härra Aronnax,» vaidles kanadalane vastu ja näitäs oma hambaid, mis näisid teravamad kui kirvetera, «mina olen valmis sööma kas või tiigrit, näiteks tiigri seljatükki, kui saarel teisi neljajalgseid ei peaks leiduma.»
«Ma muutun Nedi pärast rahutuks,» tähendas Conseil, kanadalane aga jätkas samas vaimus:
«Olgu ta mis tahes, sulgedeta neljajalgne või sulgedega kahejalgne, minu püssi ees on ta alati teretulnud.»
«Nagu näha, tulevad mister Landi vanad vigurid uuesti päevavalgele,» laususin mina.
«Arge kartke, härra Aronnax, suruge ainult tugevamini aerudelel» ütles kanadalane. «Mul ei lähe kahtkümmend viit minutitki, et teile omavalmistatud praadi pakkuda.»
Kell pool üheksa libises «Nautiluse» paat vaikselt rannaliivale, olles õnnelikult läbinud Gueboroari saart ümbritsevad korallrifid.

XXI MÕNED PÄEVAD KUIVAL MAAL

Kokkupuude maaga avaldas mulle päris sügavat muljet, Ned Land katsus jalaga mulda, otsekui prooviks selle headust. Juba kaks kuud olime - kapten Nemo sõnadega väljendudes - ««Nautiluse» reisijad», tegelikult küll rohkem koman. döri vangid.
Mõne minutiga jõudsime rannast püssilasu kaugusele. Pinnas oli siin peaaegu täiesti koralset päritolu, kuid üksikutes kuivanud jõesängides leidus graniidi jäänuseid, mis osutas saare vulkaanilisele tekkele. Kogu horisonti varjasid eesriidena suurepärased metsad. Puid, mille kõrgus ulatus kuni kahesaja jalani, ühendasid omavahel vanikutena rippuvad liaanid. Nad näisid looduslike võrkkiikedena, mida pani õõtsuma õrnimgi tuulehoog. Siin kasvas läbisegi mimoose,

kummi- ja viigipuid, kasuariine, tekapuid, hibiske, mitmesuguseid palme, mille lehtede rohelise võlvi all hiigeltüvede jalal kasvasid orhideed, kaunviljalised ja sõnajalad.
Kanadalane ei märganudki neid Uus-Ginea taimestiku kauneimaid esindajaid, loobudes ilusast kasuliku heaks. Silmanud üht kookospalmi, viskas ta alla paar pähklit ja purustas nad. Jõime nende piima ning sõime sisu, tundes suurt rahuldust niisugusest protestiavaldusest «Nautiluse» igapäevase menüü vastu.
«Suurepärane!» ütles Ned Land.
«Haruldane!» kiitis Conseil järele.
«Ma arvan, et sellel Nemol pole midagi selle vastu, kui viime laadungi kookospähkleid tema laevale,» ütles kanadalane.
«Arvan, et mitte, kuid ise ta neid küll ei söö,» laususin mina, «Seda halvem temale!» ütles Conseil.
«Ja seda parem meile!» ei jäänud Ned võlgu. «Meile jääb rohkem.»
«Üks hetk, mister Land,» ütlesin ma vaalakütile, kes valmistus järgmist palmi rüüstama.
«Kookospähkel on hea asi, aga enne kui me nendega oma paadi täidame, teeksime targasti, kui uuriksime, kas saarel ei leidu kaasaviimiseks midagi kasulikumat. Värske juurvili oleks meile «Nautiluse» menüüs vägagi teretulnud,»
«Härral on õigus,» toetas mind Conseil, «ja ma teen ettepaneku jaotada paat kolme ossa - üks puuviljale, teine juurviljale ja kolmas jahisaagile, olgugi et ma pole siin märganud veel pisimatki

looma.»
«Kunagi ei maksa meelt heita, Conseil,» ütles kanadalane.
«Jätkakem oma uurimisretke ja hoidkem silmad lahti,» oli minu ettepanek «Kuigi saar näib asustamata, võib siin lei. duda mõningaid olendeld, kes pole jahisaagi suhtes nii suured valijad kui meie!»
«Eheel» lausus Ned Land ja liigutas väga tähendusrikkalt lõugu.
«Nonoh, Ned!» karjatas Conseil.
«Ausõna, nüüd ma alles hakkan mõistma inimesesöömise võlusid,» kostis kanadalane.
«Ned! Nedl Mis te ometi räägite!» hüüdis Conseil. «Teie, ja inimsööjal Nüüd ei või ma end teiega ühes kajutis enam kindlana tunda! Äkki ärkan ühel ilusal hommikul pooleldi allaneelatunal»
«Armas Conseil,» ei jäänud Ned vastust võlgu, «ma armas-.

135

tan teid küll väga, aga mitte niipalju, et teid ilma tungiva vajaduseta ära süüa.»
«Ma ei usu seda hästi,» vastas Conseil. «Lähme parem ruttu jahile! Peame ilmtingimata mõne looma tabama, et rahuldada selle kannibali lihahimu, muidu leiab härra ühel hommikul ainult oma teenri kondid.»
Nõnda vesteldes tungisime vähehaaval üha sügavamale metsa pimedate võlvide alla ning paari tunniga oli saar meil risti ja põiki läbi käidud.
Juhus tuli meile appi. Õige pea sattusime ühele troopikavööndi väärtuslikumale taimele, mis varustas meid rikkalikult laeval puuduva toiduainega. Mõtlen leivapuud, mida Gueboroari saarel hulgaliselt kasvas, eriti selle puu seemneteta teisendit, mida malailased nimetavad rima'ks.
See puu erineb teistest oma sirge, umbes neljakümne jala kõrguse tüvega. Tema graatsiline, suurte mitmeharuliste lehtedega ümmargune kroon ütleb loodusteadlasele otsekohe, et tegemist on Artocarpus'e liigjga, mida on väga heade tulemustega õnnestunud akklimatiseerida Maskareeni saartel. Haljendavate lehtede taustal eraldusid suured, umbes kümnesentimeetrise läbimõõduga ümmargused viljad, mille koor on kaetud kuusnurki meenutava mustriga. See kasulik taim, mille loodus on kinkinud neile aladele, kus teravili ei kasva, ei nõua mingit harimist ning kannab vilja kaheksa kuud aastas.
Ned Land tundis hästi leivapuuvilju, mida ta oma arvukatel reisideloli ennegi söönud. Ta oskas neid isegi toiduks valmistada ning seetõttu äratas juba nende nägemine temas nii kanget isu, et ta ei pidanudenam vastu.
«Härra,» ütles ta mulle, «ma suren, kui ma ei saa natuke leivapuutainast maitsta!»
«Maitske aga maitske, sõber Ned, nii palju kui soovite. Kui oleme siia proovima tulnud, eks siis proovime.»
«See läheb ruttu,» ütles ta ja süütas suurendusklaasiga kuivanud okstest väikese lõkke, mis peagi rõõmsalt leegitses.
Samal ajal valisime meie Conseil'ga puult kõige maitsvamaid vilju. Mõned polnud veel päris küpsed, sest nende paksu koore all olev sisu oli küll valge, kuid kiuline. Enamasti aga olid nad kollakad ja sültjad ning näisid ainult korjamist ootavat.
Conseil viis umbes tosina seemneteta vilju Ned Landile, kes pani nad paksude lõikudena hõõguvatele sütele ja muudkui kordas:
«Küll te näete, härra, kui hea leib sest saab.»

136

«Eriti kui oled pikemat aega ilma leivata olnud,» ütles Conseil.
«See pole isegi leib,» lisas kanadalane, «vaid eriti peene maitsega kook. Kas te pole seda kunagi söönud, härra?»

«Ei, Ned.»
«Noh, siis valmistuge neelama midagi eriti maitsvat. Kui te lisa ei küsi, siis pole ma väärt harpuunijate kuninga nime kandma.»

Mõne minuti pärast oli vilja üks külg täiesti söeks kõrbenud. Iga lõigu keskel paistis valge sisu, mis oli väga pehme ja meenutas maitselt artišokki. Pean tunnistama, et leib oli haruldaseit hea ning ma sõin seda suurima naudinguga.

«Kahju, et niisugust tainast ei saa väiskena säilitada. Seepärast pole ka mõtet neid laevale tagavaraks võtta,» ütlesin ma lõpuks, kuid Ned Land hüüdis: «Miks mitte, härra professor! Teie räägite nagu loodusteadlane, mina aga kavatsen tegutseda nagu pagar. Conseil, korjake neid vilju siiasamasse,

tagasiteel võtame nad kaasa.»

«Ja kuidas mõtlete neid säilitada?» küsisin kanadalaselt. «Ma valmistan nende sisust haputaina, mida võib hoida lõpmatuseni, ilma et ta rikneks. Kui mul on leiba vaja, siis küpsetan ma ta laevaköögis ära, ja olgugi veidi hapukas, maitseb ta teile suurepäraselt.»

«Nagu ma näen, Ned, on see täiuslik leib ja meil pole muud enam vajagi. . .»

«Siiski, härra professor, meil on vaja veel puuvilja või vähemalt natuke juurvilja,» ütles kanadalane.

«Ega siis muud, kui asume puu- ja juurvilja otsima,» laususin ma ning pärast leiva kogumist läksime oma «maist»lõunalauda täiendama.

Meie töö ei olnud asjata, sest juba kella kaheteistkümneks oli kogutud suur hulk banaane. Need erakordselt maitsvad troopikaviljad valmivad aasta läbi ning malailased, kes nimetavad neid pisang'iks, söövad neid toorelt. Peale banaanide kogusime veel tohutu suuri ning teravamaitselisi ja ka puuviJju, mahlakaid mangoploome ja uskumatult suuri ananasse. Kõigele sellele kulus suurem osa meie ajast, kuid seda polnud põhjust kahetseda.

Conseil pidas kogu aeg Nedi silmas. Vaalakütt liikus metsas kõige ees ja valis kindlal käel parimad puuviljad meie toiduvarude täiendamiseks.

«Kas. nüüd on teil siis lõpuks kõik olemas, sõber Ned?»
küsis viimaks Conseil.
«Hm!» pomises kanadalane rahulolematult,

«Mis! Ikka veel nurisete!» imestas Conseil.

«Taimetoidust ei saa täit lõunasööki,» ütles Ned. «See kõlbab ainult lõpetuseks, magustoiduks. Aga supp? Ja praad?»

«Ned lubas meid ju rinnatükkidega kostitada, mis tunduvad aga üpris kahtlased,» lisasin omalt poolt.

«Härra,» vastas Ned, «jaht pole veel lõppenud, ta pole isegi mitte alanud. Kannatust! Lõpuks kohtame kindlasti mõnda looma või lindu, kui mitte siin, siis kusagil mujal. . .»

«Kui mitte täna, siis mõni teine päev,» lisas Conseil samas toonis, «sest me ei tohi liiga kaugele minna. Panen isegi ette paadi juurde tagasi pöörduda.» .

«Mis, juba nii vara!» hüüdis Ned.

«Peame enne pimedat laeval olema,» ütlesin mina.

«Mis see kell siis on?» küsis kanadalane.

«Vähemalt kaks,» vastas Conseil. .

«Küll aeg kaob kuival maal ruttu!» hüüdis Ned Land kahetsusohkega.

«Teele!» ütles Conseil ning me läksime tagasi läbi metsa, kus me täiendasime oma saaki noorte söödavate palmilehtedega, mida tuli korjata päris ladvast. Kogusime veel väikesi ube, milles tundsin ära malailaste abru, ja suurepärase maitsega jamsimugulaid.

Kui paadi juurde jõudsime, olime viimase võimaluseni koormatud, kuid Ned ei pidanud kogutud toidumoona küllaldaseks. Siis tuli saatus ise talle appi. Hakkasime juba tagasi sõitma, kui ta äkki märkas mitut kahekümne viie kuni kolmekümne jala kõrgust palmi. Need osutusid niisama väärtusli-

keks taimedeks kui leivapuudki. Tegemist oli nimelt saagopa!midega, mille tüves leiduvat tärklist peetakse täie õigusega Malai saarestiku kõige kasulikumaks tooteks; nad kasvavad nagu mooruspuudki ilma harimata ning paljunevad võsude ja seemnete abil.

Ned Land sai ka nende puudega hakkama. Haaranud kirve, langetas ta jõuliste hoopidega kiiresti kaks-kolm saagopalmi, mille küpsusest andis tunnistust lehti kattev valge tolm .

.JälgLsin tema tegevust rohkem loodusteadlase kui näljase inimese pilguga. Kõigepealt eemaldas ta tüvelt umbes tollipaksuse koore, mis kattis piklikest kiududest säsi. See moodustas hulgaliselt üksteisest läbipõimunud sõlmi, mille vahed olid täis liimjaid teri. See ongi saagotang, söödav aine, mis on peatoiduseks siinsete saarte elanikele,

Ned Land piirdus esialgu palmitüvede saagimisega parajateks halgudeks, nagu oleks teinud küttepuid. Hillem kavat-

ses ta säsi välja võtta, kiudude eraldamiseks läbi riide sõeluda, päikese käes kuivatada ja lasta siis vormides kõvastuda.

Kella viie paiku lahkusime lõpuks kõigi oma rikkustega koormatuina saarelt ning poole tunni pärast olime juba «Nautiluse» külje all. Keegi ei tulnud meile vastu. Tohutu terassilinder näis mahajäetuna. Toidumoon laevale laaditud, läksin alla oma kajutisse. Õhtusöök oli laual. Sõin ja heitsin magama.

Järgmisel päeval, 6. jaanuaril, polnud allveelaeval midagi uut. Kõik oli vaikne, kuskil polnud vähimatki elumärki. Paat õõtsus samal kohal, kuhu me ta õhtul olime jätnud. Otsustasime Gueboroari saarele tagasi pöörduda. Ned Land lootis eilsest paremat jahiõnne, kavatsedes seekord külastada metsa teist osa. .

Koidu ajal olime juba teel. Tõus kandis paadi mõne minutiga saare randa. Pärast maabumist otsustasime, et kõige kindlam on usaldada kanadalase jahimehevaistu. Nii me siis käisimegi Nedi kannul, kes oma pikkade jalgadega kippus meist vägisi liiga kaugele ette jõudma.

Esialgu suundus ta piki rannikut läände, ületas mitu väikest jõesängi ning jõudis kõrgendikule, mida ümbritsesid uhked metsad. Mõned jäälinnud uitasid oja kaldal, kuid ei lasknud lähedale. Lindude ettevaatlikkus näitas, et nad on juba tuttavad meiesuguste kahejalgsetega, millest ma järeldasin, et kui saar pole asustatud, külastavad seda siiski vahetevahel inimesed.

Pärast lopsaka rohuga kaetud aasa, jõudsime metsatuka äärde, kust kostis paljude lindude laulu.

«Siin on ainult linnud,» ütles Conseil.

«Kuid nende seas on ka söödavaid!» arvas vaalakütt.

«Ei ole, armas Ned, sest mina ei näe siin muud kui tavalisi papagoisid,» vaidles Conseil vastu.

«Sõber Conseil,» lausus nüüd Ned tähtsalt, «kel pole midagi süüa, sellele käib papagoi faasani ette.»

«Võin lisada, et kui seda lindu korralikult valmistada, kõlbab ta päris hästi süüa,» tähendasin mina.

Metsasalu tiheda lehestiku all lendles oksalt oksale tohutu hulk papagoisid, kellel inimkeele kõnelemiseks puudus vaid korralikum haridus. Nad kädistasid paariviisi, kusjuures võis märgata väga paljusid liike, alates tõsistest kakaduudest, kes näisid juurdlevat mingi filosoofilise probleemi kallal, ja lõpetades erepunaste looridega, kes paistsid tuule käes lendlevate kirjude riidetükkidena. Nende seas võis kohata haruldaselt kauneid taevassiniseid paapua loorisid. Ühesõnaga, siin lei-

dus igasüguseid võluvaid, kuid suures enamuses mittesöödavaid tiivulisi.

Ometi puudus sellele alale väga iseloomustav lind, keda ei leidu kuskil väljaspool Aru saari ja Uus-Ginead. Kuid saatus võimaldas mul teda õige pea imetleda.

Läinud läbi hõreda metsatuka, jõudsime tihedate põõsastega kaetud lagendikule. Seal tõusidki mu silme all õhku toredad linnud, kes oma pikkade sabasulgede tõttu olid sunnitud lendama vastutuult.

Nende looklev lend, graatsilised kaared õhus ja kirevad värvid tõmbasid endale vägisi meie võlutud pilgud. Ma tundsin nad kohe suurema vaevata ära ja hüüdsin:

«Paradiisilinnud!»

«Värvuliste selts, kisaliste alamselts. . .» asus Conseil kohe liigitama.

«Kas mitte põldpüülaste sugukond?» küsis Ned Land.

«Seda ma küll ei arva, mister Land,» vastasin mina. «Aga sellest hoolimata loodan ma teie osavusele selle troopilise looduse kõige kütkestavama esindaja tabamisel.»

«Eks me katsu, härra professor, olgugi et olen rohkem harjunud harpuuni kui püssiga ümber käima.»

Malailased, kes müüvad paradiisilinde hiinlastele, tunnevad väga mitmesuguseid viise nende püüdiniseks, mida meie ei saanud kahjuks kasutada. Vahel asetavad nad püüniseid kõrgele puulatva, kus paradiisilinnud meelsamini pesitsevad, vahel jälle püüavad neid erilise, väga tihke tiimiga, millest linnud ei suuda lahti rabelda. Nad lähevad isegi nii kaugele, et mürgitavad allikaid, kus paradiisilinnud joomas käivad. Meil aga ei jäänud muud üle kui lasta neid lennult, kusjuures tabamisvõimalus oli väga väike. Raiskasime asjatult hulga laskemoona.

Kella üheteistkümne paiku olime jõudnud esimeste mägedeni saare keskosas, ilma et oleksime tapnud ainsatki looma.

Nälg aga kihutas takka. Olime kindla peale välja läinud ja pidime nüüd oma jahimehelootustes kibedasti pettuma.

Onneks tabas Conseil - talle endalegi suureks üllatuseks - ühe lasuga kaks lindu, valge tuvi ja meika. Hommikueine oli kindlustatud. Samas olid linnud kitkutud, vardasse aetud ja küpsesid kuivadest oksteist tehtud lõkke valusal tulel. Sellal kui need meid kõiki huvitavad tiivulised pruunistusid, valmistas .Ned leivapuuvilju ette. Tuvi ja meigas söödi viimase kui kondini ära ning nad leidsid üksmeelset heakskiitu. Muskaatpähklid, mida need linnud armastavad, annavad nende lihale isuaratava lõhna, nii et roog sai tõepoolest suurepärane.

«Nagu trühvlitega nuumatud kanapojad,» ütles Conseil.

«Noh mida te veel soovite?» küsisin kanadalaselt.

«Neljajalgset saaki, härra Aronnax,» vastas ta. «Kõik need tuvikesed pole muud kiti suupisted ja maius! Niikaua kui ma pole tapnud mõnd rostbiifilooma, ei leia mu hing rahu!»

«Mina ka mitte, enne kui pole paradiisilindu kätte saanud.»

«Mis siis muud, kui jätkame jahti,» ütles Conseil, «aga parem on vist liikuda mere suunas. Oleme jõudnud esimeste mägedeni ja nüüd oleks mõistlikum metsa tagasi minna.»

See oli tark nõu, mida ka jätgiti. Tunniajalise käimise järel jõudsime tõelisse saagametsa. Üksikud ohutud maod põgenesid meie eest. Paradiisilinnud kadusid meie lähenedes ja ma olin juba kaotanud igasuguse lootuse neid tabada, kui äkki Conseil tegi kiire kummarduse, tõi kuuldavale võiduhõiske ja tuli minu juurde, käes tore paradiisilind.

«Ohoo! Braavo, Conseil!» hüüdsin ma.

«Härra on väga lahke,» ütles Conseil.

«Sugugi mitte, mu poiss! See on tõeline meistrisaavutus. Palja käega elus lind kinni võtta!»

«Kui härra suvatseks lähemalt vaadata, siis ta näeks, et see polegi nii suur saavutus.»

«Ja miks siis mitte, Conseil?»

«Sest see lind on ju täis kui tina.»

«Purjus?»

«Jah, härra. Muskaatpähklitest purjus, sõi neid parajasti puu all, kui ma ta, kinni võtsin. Vaadake nüüd, Ned, milliste kohutavate tagajärgedeni viib mõõdukuse puudumine!»

«Tuhat ja tuline!» turtsus kanadalane. «Ega ikka ei maksa tulla epistlit lugema. ma pole juba kaks

kuud džinni nuusutanudki!»
Mina aga uurisin samal ajal lindu. Conseil polnud eksinud: see oli pähklite uimastavast mahlast nii purjus, et ei suutnud enam lennata. Vaevalt ta jalulgi seisis. Ma ei teinud sellest suuremat numbrit ja jätsin ta oma muskaadipeatäit välja magama.
Paradiisilind kuulus kõige kaunimasse Uus-Gineal ja selle naabersaartel elutsevast kaheksast liigist ja selliseid haruldusi kutsutakse suureks smaragdiks. Tema pikkus oli kolmkümmend sentimeetrit, pea suhteliselt väike, samuti ka silmad, mis asuvad noka juures. Kokku moodustas ta imetlusväärse värvitoonide kombinatsiooni: kollane nokk, pruunid jalad, pähklikarva purpurpunaste otstega tiivad, helekollane pea ja kaelajoon, smaragdroheline kurgualune, kastanpruun kõht ja rind. Linnu sabas oli kaks uhket imeõhuliste udemetega sabasulge, erakordselt pikka ja peent, mis panid krooni

pähe «päikeselinnu», nagu pärismaalased teda poeetiliselt nimetavad, niigi täiuslikule ilule.
Minu suurim soov oli viia see tore eksemplar kingituseks Jardin des Plantes'i loomaaiale, kus pole enam ühtki elusat paradiisilindu.
«Nii et see on väga haruldane lind?» küsis Ned Land jahimehe toonil, kes saagi ilust suuremat ei hoolinud.
«Väga haruldane, sõber Ned, sest elusana on teda väga

raske püüda. Isegi surnult on ta küllalt tähtis kaubaartikkel. Seepärast ongi pärismaalased leiutanud viisi, kuidas neid järele teha, umbes nii nagu tehakse võltspärleid ja -briljante.»
«Mis!» hüüdis Conseil. «Kas siis paradiisilinde võltsitakse?»
«Jah.»
«Ja härra tunneb seda pärismaalaste kunsti?»
«Täpselt. Suviste mussoontuulte ajal kaotavad paradiisilinnud osa oma uhketest sabasulgedest. Siis korjavad linnukaubanduse «valerahategijad» need üles, kinnitavad osavasti mõne katkutud ja moonutatud papagoitopise külge, värvivad õmblused üle, lakivad linnu ära ning saadavad need omapärased käsitöötooted Euroopa muuseumidele ja asjaarmastajatele.»
«Õige mul asi,» arvas Ned Land. «Lind jääb linnuks, ainult suled on teised, ja kuna ta pole määratud söömiseks, siis pole sellest ju suuremat halba midagi.»
Paradiisilind oli minu soovid rahuldanud, kanadalase omad aga ootasid ikka veel täitumist. Kella kahe paiku õnnestus Nedil maha lasta metssiga: keda pärismaalased nimetavad bari-utang'iks. See õigel ajal tulnud loom tõi meile tõelise neljajalgse liha ja me võtsime selle hea meelega vastu; Ned oli eriti uhke oma lasu üle. Elektrikuulist tabatud siga oli otsekohe surnult maha langenud.
Kanadalane nülgis looma nagu körd ja kohus ning võttis sisikonna välja, olles enne lõiganud paraja lihatüki õhtusöögiks. Seejärel jaht jätkus. Eriti paistsid silma Ned ja Conseil. Põõsaid kammides ehmatasid sõbrad üles terve karja känguruid, Need põgenesid oma vetruvatel jalgadel, kuid ei suutnud hüpata kiiremini elektrikuuli lennust.
«Ah, härra professor, milline suurepärane saak, eriti ahjus praadimiseks,» karjus Ned Land, keda jahikirg oli täielikult haaranud. «Milline proviant «Nautilusele»! Kaks! Kolm! Tervelt viis tükki siruli! Ja kui ma veel mõtlen, et see kõik läheb meie kõhtu ja et need lollakad seal allveelaeval ei saa kübetki!»
Arvan, et kui kanadalane oma rõõmujoovastuses poleks nii palju rääkinud, siis oleks ta tapnud kogu karja, kuid ta piirdus vaid poole tosina kukkurloomaga, kes pakuvad suurt huvi ja kuuluvad, nagu Conseil meile ütles, imetajate klassi alamimetajate alamklassi ainsasse seltsi.

Tegemist oli väikeste küülikutaoliste kängurutega, kes elavad tavaliselt õõnsates puutüvedes. Nad on erakordselt kiired, ja olgugi väikesed, hinnatakse nende liha kõige rohkem.
Jäime jahiga väga rahule. Õnnelik Ned pani ette tulla

järgmisel päeval uuesti sellele võlusaarele, kus ta kavatses hävitada kõik söödavad neljajalgsed. Paraku ei arvestanud ta sündmuste edasist käiku.

Õhtul kella kuueks olime mererannas tagasi. Paat oli oma tavalises kohas. «Nautilus» paistis kahe miili kaugusel merepinnal nagu piklik kari.

Ned Land oli juba ametis õhtusöögi valmistamise tähtsa ülesandega. Ta oli suurepärane kokk. Peagi levitasid sütel küpsetatud bari-utang'i rinnatükid kõikjale isuäratavat lõhna.

Märakamatult oli kanadalase värskelt praetud sealiha vaimustus mindki nakatanud! Antagu see mulle andeks, nii nagu annan andeks Ned Landile!

Lõuna oli suurepärane. Kaks meigast täiendasid erakordset menüüd. Sattusime rõõmujoovastusse, kui olime söönud veel saagojahust kooki, leivapuuvilju, mangoploome, pooltosinat ananassi ning lõpuks käärima läinud kookospähkli piima peale joonud. Ma arvan isegi, et minu väärt seltsimeeste pead polnud pärast seda enam päris selged.
«Kui ei lähekski täna õhtul «Nautilusele» tagasi?» ütles Conseil.
«Kui ei läheks enam üldse sinna tagasi? . . .» täptsustas Ned Land.
Sel hetkel tegi meie jalge ette kukkunud kivi vaalaküti jutule lühikese lõpu.

XXII KAPTEN NEMO VÄLK

Vaatasime metsa poole, ilma et oleksime paigast liikunud. Minu käsi, mis tõusis parajasti suu juurde, peatus poolel teel, Ned Landi oma aga jõudis eesmärgile.
«Kivi juba taevast ei kuku,» ütles Conseil, «või siis nimetatakse seda aeroliidiks.»

Teine hoolikalt ümmarguseks tahutud kivi lõi Conseil'l maitsva tuvijala käest. See andis tema tähelepanekuile juba rohkem kaalu. Olime kõik kolm korraga jalul, püssid palges, valmis tagasi lööma igasugust rünnakut.
«Kas ahvid või?» hüüdis Ned Land.
«Peaaegu,» vastasConseil. «Need on metslased.»

«Paati!» hüüdsin mina ja hakkasin mere poole astuma. Oli tõesti viimane aeg taanduda, sest umbes saja meetri kaugusel asuvast metsast, mis varjas meie eest parempoolset silmapiiri, ilmus nähtavale paarkümmend vibude ja lingudega relvastatud pärismaalast.
Paadini oli oma kakskümmend meetrit.
Metslased ei lähenenud küll joostes, kuid ilmselt äärmiselt vaehulike kavatsustega, mida nad ka igati väljendasid. Ümberringi sadas kive ja nooli. .
Ned Land, kes ähvardavast ohust hoolimata ei mõelnudki toidukraami maha jätta, haaras sea ühte kaenlasse, kängurud . teise, ja põgenes nii kiiresti kui jaksas.

Paari minutiga olime kõik rannas. Toidukraami ja relvade pealelaadimint, paadi vettelükkamine, aerude paikapanek, kõik toimus ainsa hetkega. Me polnud kahe kaabeltau kauguseigi, kui meri lõi kihama sadakonnast metsikust sõdalasest, kes ulgudes ning kätega vehkides olid vööni vette sumanud.

Heitsin pilgu «Nautilusele», et näha, kas vaenlase ilmumine on mõne meeskonnaliikme tekile meelitanud. Ei, kaugel meres lebav tohutu laevakere näis olevat täiesti mahajäetud.

Kahekümne minuti pärast ronisime pardale. Luugid olid avatud. Kinnitasime paadi ja laskusime

laeva. Läksin kohe salongi, kust kuuldus üksikuid akorde. K:apten Nemo, kummardunud oreli klaviatuuri kohale, oli täielikult haaratud rnuusikalisest ekstaasist.
«Kapten!» hüüdsin ma.
Ta ei kuulnudki mind.
«Kapten!» ütlesin ma veel kord ja puudutasin teda.
Ta võpatas ja pöördus minu poole:
«Aa, see olete teie, härra professor! Noh, kas jaht läks korda? Kas saite ka taimi koguda?»
«Jah, kapten, kuid meile järgnes õnnetuseks terve kari kahejalgseid, kelle siinviibimine teeb mulle muret.»
«Mis kahejalgsed?»
«Metslased.»
«Metslased!» kordas kaptefl Nemo irooniliselt. «Teid näib see üllatavat, et niiiea kui astute kuskil kolkas maale, satute otsekohe metslaste peale! Kus siis metslasi pole? Kas need, keda teie metslasteks nimetate, on millegi poolest teistest inimestest halvemad?»
«Kuulge, kapten. . .»
«Mis minusse puutub, siis olen kõikjal metslasi kohanud.»
«Kui te just ei kavatse neile «Nautiluse» pardal vastuvõttu

145
korraldada, siis soovitaksin mõningaid ettevaatusabinõusid tarvitusele võtta.»
«Rahustuge, härra professor, selle pärast ei maksaks tõesti ärrituda.»
«Kuid pärismaalasi on palju.»
«Kui palju neid teie arvates on?»
«Vähemalt sadakond.»
«Härra Aronnax,» ütles kapten Nemo, kes oli asetanud sõrmed uuesti oreliklahvidele. «Kui kõik Uus-Ginea pärismaalased oleksid kogunenud siia randa, ka siis ei ohustaks nende kallaletung «Nautilust» vähimalgi määral!»

Kapten Nemo sõrmed liikusid taas klaviatuuril ja ma panin tähele, et ta mängis ainult mustadel klahvidel, mis andis meloodiaile erilise, šoti rahvalauludele omase värvingu. Peagi oli kapten unustanud minu juuresoleku ning vajus sügavaisse unelmaisse, mida ma ei püüdnudki enam segada.

R.onisin uuesti laevalaele. Oli juba öö, sest noil laiuskraadidelloojub päike kiiresti ja pimedus saabub ilma videvikuta. Võisin Gueboroari saart vaevalt näha, kuid arvukad lõkked rannal näitasid, et pärismaalased ei kavatsegi lahkuda. .
Jäin veel mitmeks tunniks üksinda laevalaele, mõeldes kord pärismaalastele, keda ma tänu kapten Nemo vankumatule enesekindlusele enam ei kartnud, siis jälle, olles metslased unustanud, nautisin imelist troopikaööd. Mõtted lendasid Prantsusmaale, kui vaatlesin tähti, mis mõni tund hiljem pidid valgustama mu kodumaa ööd. Kuu säras seniidis, tähekogude keskel. Mõtlesin maakera lahkele kaaslasele, kes ülehomme sama teed käies tõstab veepinda ning koos sellega ka. «Nautiluse» korallrahult. Kella kaheteistkümne paiku, kui nägin, et kõik on vaikne nii tumedal veepinnal kui ka rannikul puude all, läksin oma kajutisse ning uinusin rahulikult.

Öö möödus ühegi vahejuhtumita. Ilmselt oli randa uhutud koletise nägemine paapuaid kohutanud, sest avatud luukide kaudu oleks neil väga lihtne olnud «Nautiluse» sisemusse tungida.

8. jaanuari hommikul tõusin juba kella kuue ajal ja läksin jälle laevalaele. Hommikuudu hakkas tõusma. Kõigepealt ilmus nähtavale saare rannik, seejärel ka kõrgemad mäetipud.

Pärismaalased olid ikka veel seal, kuid neid oli nüüd hoopis rohkem kui eelmisel päeval, nii viie- või kuuesaja ümber. Mõned olid mõõnaajal tulnud korallrahudele, mis asusid vähem kui kahe kaabeltau kaugusel «Nautilusest». Ma võisin neid selgesti näha. Need olid tõepoolest paapuad, ilusad pikka kasvu atleetliku kehaehitusega, laia ja kõrge otsaesisega,

suure, kuid mitte lameda nina ja pimestavalt valgete hammastega mehed. Nende villataolised punaseks värvitud kräsus juuksed eraldusid selgepiiriliselt tumedatest kehadest, mis olid mustad ja läikivad nagu nuubialastel. Lõhestatud ja väljavenitatud kõrvalestades rippusid neil luust rõngad. Pärismaalased olid enamasti paljad. Meeste hulgas märkasin ka üksikuid naisi, kellel oli niuete ümber põlvini ulatuv rohust seelik, tõeline haljendav krinoliin, mida hoidis üleval väätidest vöö. Mõnedel pealikutel olid kaela ümber võrud või valgeist ja punaseist klaashelmeist keed. Peaaegu kõik olid relvastatud vibude, noolte ja kilpidega, õlal aga kandsid nad võrgu sees ümmargusi kive, mida nad olid väga osavad heitma.

Üks pealikuist oli tulnud «Nautilusele» hästi lähedale ning silmitses seda tähelepanelikult. See pidi olema mõni väga suursugune *mada,* sest ta oli mässitud sakilise ääregа kirevasse banaanilehtedest vaipa.

Ma oleksin võinud selle liiga lähedale tulnud pärismaalase väga lihtsalt tappa, kuid pidasin paremaks oodata tõsisemaid vaenuavaldusi. Eurooplaste ja pärismaalaste vahelises suhtlemises on alati parem, kui eurooplased piirduvad kallaletungi tagasilöömisega ega asu ise ründama.

Kogu mõõna aja hulkusid pärismaalased «Nautiluse» ümber, kuid ei muutunud eriti kärarikkaks. Kuulsin neid sageli kordavat sõna *assai* ning taipasin nende liigutustest, et nad kutsuvad mind maale, ega ma ei pidanud vajalikuks küllakutset vastu võtta.

Nii ei tulnud sel päeval paadiga maalesõitmine kõne allagi. Ned Landile oli see suureks kurvastuseks, sest ta ei saanud enam oma toidutagavarasid täiendada. Hakkaja mehena kasutas kanadalane aega Gueboroari saarelt toodud liha ja jahu sissetegemiseks. Pärismaalased aga läksid tagasi saarele, niipea kui tõusuvesi hakkas üle korallrahude voogama. Nägin, et nende arv rannal oli veelgi kasvanud. Väga võimalik, et nad oli.d tulnud naabersaarteit või isegi Uus-Ginealt. Ometi polnud ma seni märganud ühtki piroogi.

Muu tegevuse puuduselotsustasin veidi traalida siinseis selgetes vetes, kus paistis olevat hulgaliselt igasuguseid karpe, zoofüüte ja veetaimi. Viibis ju «Nautilus» siinkandis viimast päeva, kui peaks õigeks osutuma kapten Nemo lubadus viia ta uuesti ulgumerele.

Kutsusin Conseil, kes tõi mulle väikese kerge võrgu, mis oli kaunis sarnane austripüüdjate kaapvõrguga.,

«Aga metslased?» küsis Conseil. «Kui härral pole midagi

selle vastu, siis minu arvates ei paista nad olevat eriti kurjad.»

«Ja ometi on nad inimsööjad, mu poiss.»

«Võib olla inimsööja ja ometi tubli mees, nagu maiasmokk võib olla aus inimene,» ütles Conseil. «üks ei välista teist>

«Hästi, Conseil, olen sinuga nõus, et need on ausad inimsööjad, kes ausalt oma vangid kinni pistavad. Kuna ma ei taha, et mind nahka pandaks, olgu see siis ausalt või mitte, siis olen valvel, sest «Nautiluse» komandör ei taha üldse mingeid ettevaatusabinõusid tarvitusele võtta. Nüüd aga tööle!»

Püüdsime mitu tundi suure hoolega, ilma et oleksime taba. nud ühtki haruldust. Võrk täitus merikõrvade, tiimjaskodalaste, kannelkodalaste ja eriti kaunite vasarkarpidega, miili. seid ma varem polnud näinud. Püüdsime veel meripuras'id, mõned pärlikarbid ja tosina väikesi kilpkonni. laevaköögi jaoks.

Ja siis, kui ma seda kõige vähem ootasin, sattusin imele, pigem küll väga harva esinevale väärarengule. Conseil oli just parajasti võrgu välja tõmmanud, kui ta äkki nägi, kuidas ma sealt midagi pihku kahmasin ja kuuldavale tõin konhülioloogi karjatuse, see tähendab kõige kriiskavama heli, milleks inimkõri üldse võimeline on.

«Oi, härra, mis nüüd juhtus?» küsis Conseil ehmunult. «Kas mõni loom hammustas härrat?»

«Ei, mu poiss, kuid selle haruldase leiu eest oleksin valmis ohverdama oma sõrmegil»

«Missuguse leiu?»
«Selle merikarbi eest,» ütlesin mil, osutades loomale, mis oli minus esile kutsunud säärase võidujoovastuse.

«See on ju kõige tavalisem munakodalane munakodalaste perekonnast, kammlõpuseliste seltsist, kõhtjalgsete klassist, limuste hõimkonnast. . .»

«Tõsi, Conseil, aga selle asemel, et olla paremalt vasakule keerdus, on see munakodalane vasakult paremale!»

«On see võimalik!» hüüdis Conseil.
«Jah; mu poiss, see on vasakukäeline teokarp!»
«Vasakukäeline teokarp!» kordas Conseil põksuva südamega.
«Vaata keerdusid!»
«Oh! Uskuge mind, härra, ma pole kunagi veel olnud nii ärritatud!» ütles Conseil, hoides värisevi käsi hinnalist molluskit.

Erutumiseks oli tõesti põhjust! Paljud loodusteadlased on täheldanud, et parempoolsus näib olevat loodusseadus. Kõik

148

tähed ja nende kaaslased pöörlevad ning tiirlevad paremalt vasakule. Inimene kasutab sagedamini paremat kui vasakut kätt, nii et kõik tema instrumendid, aparaadid, keerdtrepid, lukud, kellavedrud jne. on kohaldatud liikumisele paremalt vasakule. See seadus maksab looduses ka limuste kohta. Kõik teokarbid keerduvad paremidt vasakule, välja arvatud harvad erandid; mille eest asjaarmastajad on valmis kulla hinda maksma.

Olime Conseil'ga süvenenud oma aarde vaatlemisse, mille ma tõotasin kinkida Pariisi Loodusloomuuseumile, kui pärismaalase osavalt heidetud kivi purustas väärtusliku eseme Conseil' käes.

Karjatasin meeleheitest. Conseil haaras mu püssi ja sihtis metslast, kes keerutas oma lingu umbes kümme meetrit eemal. Enne kui suutsin teda takistada, kõlas lask, mis purustas pärismaalase käsivarre ümber rippuva amulett-käevõru. .

«Conseil!» hüüdsin ma. «Conseil!»
«Ja mis sellest? Kas härra ei näinud, et see kannibal tuli esimesena kallale?»
«Teokarp ei vääri kunagi inimelu!» ütlesin ma talle.
«Elajas niisugune!» hüüdis Conseil raevunult. «Ennem oleks ta võinud mu õla kiviga puruks visata!»
Conseil' kõneles täiesti siiralt, kuid ma ei jaganud tema arvamust. Oma sõnavahetuse ajal me ei märganudki, et olukord oli tublisti muutunud. Paarkümmend piroogi piirasid «Nautilust». Need olid tavalised puutüvedest õõnestatud pikad, kitsad ja kiired pärismaalaste paadid, mida hoiab tasakaalus paadi kõrvale kinnitatud kahest bambusest ujuk. Aerutajaiks olid poolalasti mehed, kes oma mõlasid osavasti käsitsesid ja nende lähenemine tegi mulle tõsist muret.

Ilmselt oli paapuatel eurooplaste laevadega juba kogemusi. Kuid mida võisid nad arvata sellest ilma mastide ja korstnata pikast raudsilindrist, mis lebas lahes korallrahul? Arvatavasti mitte midagi head, sest esialgu olid nad hoidunud aupaklikus kauguses, siis aga, nähes teda liikumatuna, olid julgust kogunud ning asunud temaga tutvuma. Seda tuli iga hinna eest takistada. Meie õhupüssid ei avaldanud neile erilist mõju, sest pärismaalased kardavad ainult kõva pauguga tulirelvi. Vaevalt inimesed välkugi ilma kõuemürinata kardaksid. olgugi et ohtlik on just välk, mitte müristamine. Piroogid lähenesid veelgi ja «Nautilust» tabas nooltepilv. «Pagana pihta,» ütles Conseil, «sajab rahet, võib-olla isegi mürgitatud rahet.»

149

«Tuleb kapten Nemot hoiatada,» ütlesin ma luugist alla ronides.

Läksin salongi. See oli tühi. Koputasin igaks juhuks kapten Nemo kajuti uksele, kust mulle vastati: «Astuge sisse.» Leidsin kapten Nemo süvenenuna mingisse arvutusse, kus ei puudunud iksid

ja muud algebralised sümbolid.
«Ega ma teid ei sega?» küsisin viisakalt.
«Kahjuks küll, härra Aronnax, aga ma arvan, et teil on tõsiseid põhjusi mind külastada.»
«Vägagi tõsiseid. Meid ümbritsevad pärismaalaste piroogid ja mõne minuti pärast ründab meid arvatavasti mitusada metslast.»
«Ah nii, nad tulid piroogidega,» jäi kapten Nemo rahulikuks.
«Jah, mu härra.»
«Kui nii, siis piisab luukide sulgemisest.»
«Seda ma tulingi teile ütlema.»
«See on ju äärmiselt lihtne,» lausus kapten Nemo ja vajutas elektrinuppu, andes sel teel vastava korralduse meeskonnaruumi. «Korras, mu härra: paat on oma kohal ja luugid suletud. Loodetavasti te ei karda, et need härrased seal murravad läbi müüridest, mida isegi teie fregati kahurikuulid ei suutnud purustada?»
«Ei, kapten, aga on olemas veel üks hädaoht.»
«Milline, mu härra?»
«Homme samal ajal on vaja luugid avada, selleks et «Nautiluse» õhutagavara uuendada. . .»
«Kahtlemara, meie allveelaev vajab hingamiseks õhku nagu vaalalisedki.»
«Aga kui sel hetkel paapuad peaksid tekil viibima, siis ei näe ma mingit võimalust takistada neid allveelaeva tungimast.»
«Nii et teie arvates ronivad nad tekile.»
«Olen selles täiesti kindei.»
«Las nad ronivad. Mul ei ole mingit põhjust neid takistada. Lõpuks on paapuad ju õnnetud metslased ja ma ei taha, et minu külaskäik Gueboroari saarele maksaks elu ühelgi neist. õnnetuist.»
Ma tahtsin seejärel lahkuda, kuid kapten Nemo pidas mind kinni ja palus istuda enda kõrvale. Ta päris huviga meie retkede üle kuival maal ega näinud mõistvat, kuidas kanadalasel võis olla nii kange himu liha järele. Vestlus kandus peagi teistele teemadele ja kapten Nemo, säilitades oma tavalise kinnisuse, muutus veidi lahkemaks.
150
Muuhulgas rääkisime ka «Nautiluse» olukorrast, sest olime sattunud karile samas väinas, kus Dumont d'Urville pidi peaaegu hukkuma. Kapten Nemo ütles:
«See d'Urville oli teie suurimaid meremehi ja haritumaid maadeavastajaid. Ta on prantslaste kapten Cook! Õnnetu teadlane! Tulla eluga tagasi võitlusest lõunanaba jäämägede, Vaikse ookeani korallrahude ja inimsööjatega ning hukkuda seejärel mingisugusel närusel raudteeõnnetusel! Kui see vapper mees üldse jõudis oma viimsel hetkel midagi mõelda, kas te siis kujutlete ka, millised pidid olema tema surmaeelsed mõtted!»
Nõnda kõneldes näis kapten Nemo liigutatuna ja minu arvamus temast tõusis tunduvalt.
Seejärel vaatasime kaardilt prantsuse meresõitja avastusi, tema ümbermaailmareise, kaht katset jõuda lõunapoolusele, mis lõppesid Adelie ja Louis-Philippe'i maa avastamisega, ja puudutasime ka tema hüdrograafilisi uurimusi tähtsamate Vaikse ookeani saarte piirkonnas.
«Seda, mida teie d'Urville tegi vee peal, teen mina palju kergemini ja ulatuslikumalt vee all. Tema alatasa tormide pillutada olevaid «Astrolabe'!» ja «Zeleed» ei saa võrreldagi «Nautilusega», vete keskel asuva alati vaikse ning rahuliku töökabinetiga.»
«Ometi on «Nautiluse» ja Dumont d'Urville'i korvettide vahel midagi ühist.»
«Ja mida nimelt?»
«Mõlemad nad jooksid siin karile.»
««Nautilus» ei jooksnud karile,» ütles kapten Nemo külmalt. «Ta on ehitatud merepõhjas puhkamiseks ja ma ei kavatsegi teha neid vaevalisi töid ning keerulisi manöövteid, mis olid vajalikud d'Urville'i laevade vabastamiseks. «Astrolabe» ja «Zelee» olid hukkumas, kuid minu «Nautilust» ei ähvarda mingi oht. Homme, teile teadaoleval päeval ja tunnil tõstab tõusuvesi ta

rahulikult üles ning ta jätkab oma teekonda läbi merede.»
«Ma ei kahtle selles, kapten, kuid. . »
«Homme kell kaks nelikümmend minutit peale lõunat läheb «Nautilus» ujuvile ja lahkub vigastamatult Torrese väinast,» ütles kapten Nemo püsti tõustes.
Olles väga lakooniliselt .lausunud need sõnad, tegi kapten Nemo kerge kummarduse. See oli märguanne lahkumiseks ning ma läksin oma kajutisse. Leidsin sealt Conseil', .kes oli huvitatud minu kõnelusest kapteniga.
«Noh, mu poiss,» ütlesin talle, «kapten suhtus minusse

väga irooniliselt, kui ma arvasin, et Uus-Ginea pärismaalased tema allveelaeva ähvardavad. Mul pole sulle muud öelda, kui et jäta kõik need mured kapten Nemo hooleks ja heida rahulikult magama.»
«Kas härra vajab mind veel?»
«Ei, mu sõber. Mida Ned Land teeb?»
«Argu härra pahandagu, aga Ned teeb niisugust kängurupasteeti, mis viib keele alla.»
Jäänud üksi, heitsin voodisse. Sel ööl magasin ma väga halvasti, sest kogu aeg kostis laevalaelt metslaste trampimist ja kõrvulukustavat kisa. Öö möödus, ilma et laeva meeskond oleks andnud endast elumärki. Ülal määratsevad inimsööjad valmistasid neile nähtavasti niisama vähe muret kui mõne maa-aluse fordi sõdureile kindluse lael sagivad sipelgad.
Tõusin kell kuus hommikul. Luuke ei olnud vahepeal avatud. Seega polnud ka õhutagavara uuendatud, kuid igaks juhuks täidetud õhureservuaarid olid avatud õigel ajal ning mõni kuupmeeter hapnikku voolas «Nautiluse» umbsesse õhku.

Töötasin kella kaheteistkümneni oma kajutis, ilma et oleksin kapten Nemot korrakski näinud. Laeva pardal ei tehtud nähtavasti mingeid ettevalmistusi lahkumiseks. Ootasin veel natuke ja läksin siis suurde salongi. Kell oli pool kolm.

Kümne minuti pärast pidi tõus saavutama haripunkti ning «Nautiluse» vabastama, või siis oli kapten Nemo olnud liiga julge lubama. Niisugusel juhul oleks «Nautilusel» tulnud veel mitu kuud oma korallidest asemel lamada.
Juba panid üksikud varajased tõusulained laevakere võnkuma. Kuulsin laeva katteplaatide kriginat vastu lubjast korallrahu. Kell kaks kolmkümmend viis ilmus kapten Nemo salongi ja ütles:
«Hakkame sõitma.»
«Ahah!» ühmasin ma vastuseks.
«Andsin käsu luugid avada.»
«Ja paapuad?»
«Mis paapuad?» kehitas kapten Nemo kergelt õlgu.
«Kas nad siis «Nautiluse» sisemusse ei tungi?»
«Ei tea, kuidas nad peaksid seda tegema?»
«Tulevad avatud luukidest sisse.»
«Härra Aronnax, «Nautiluse» luukidest ei tulda alati sisse, isegi siis mitte, kui nad on avatud,» ütles kapten Nemo rahulikult.
Vaatasin kaptenile otsa.
«Te ei mõista mind?» küsis ta siis.

«Üldse mitte.»
«No hästi, tulge ja vaadake.»
Läksin keskmise trepi juurde. Ned Land ja Conseil olid juba seal ning jälgisid suure põnevusega

luuke avavate madruste tegevust. Väljast kostis kohutav raevukisa.

Niipea kui välimised luugid avanesid, ilmus nähtavale paarkümmend hirmsat lõusta. Kuid esimene pärismaalane, kes pani käe trepikäsipuu külge, paisati mingi nähtamatu jõu poolt tagasi ning meeleheitlikult karjudes põgenes ta ülepeakaela. Kümmekonnale talle järgnenud metslasele sai osaks sama saatus.

Conseil oli ülimas vaimustuses. Nedis lõi lõkkele tema sõjakas iseloom ning ta tahtis trepist üles tormata. Vaevalt jõudis ta käsipuust mõlema käega kinni haarata, kui ta omakorda pikali paisati.

«Kuradi kurat!» vandus ta. «Välk lõi mind!»

Nüüd oli mulle kõik selge. Trepi käsipuud olid voolu all ja igaüks, kes neid puudutas, sai kohutava elektrilöögi, mis oleks võinud olla surmav, kui kapten Nemo oleks sinna juhtinud kogu oma elektrielementide võimsuse. Enda ja ründavate pärismaalaste vahele oli ta tõmmanud otsekui elektrivoolust võrgu, millest keegi ei saanud karistamatult üle astuda.

Hirmust hullunud paapuad põgenesid. Meie pidasime peenikest naeru ning hõõrusime ja trööstisime õnnetut Nedi, kes vandus nagu meeletu.

Samal hetkel tõusis «Nautilus» lainete harjale ja lahkus korallrahult kapteni poolt täpselt kindlaksmääratud neljakümnendal minutil. Vint peksis laineid majesteettiku aeglusega. Vähehaaval kiirus kasvas ning «Nautilus», terve ja, vigastamata, sõitis ohtlikust Torrese väinast välja.

XXIII AEGRI SOMNIA *

Kogu järgmise päeva - see oli 10. jaanuar - sõitis «Nautilus» vee all väga suure kiirusega, minu arvates vähemalt kolmkümmend miili tunnis. Vint keerles nii kiiresti, et ma ei suutnud enam eraldada üksikuid tiire, nende loetlemisest rääkimata.

* Haige unenäod, sonimine (ladina k.).

Kui ma mõtlesin sellele imelisele jõuallikale, mis andis «Nautilusele» mitte ainult liikumisvõime, soojuse ja valguse, vaid kõigele lisaks kaitses teda ka välisvaenlase vastu, muu. tes ta otsekui mingiks pühaduseks, mille teotajat silmapilkselt tabab välk, siis polnud minu imetlusel piire, ja allvee laevalt kandus minu imetlus üle insenerile, kes selle oli loonud.

Sõitsime otse läände ja 11. jaanuaril möödusime Carpentaria lahe läänetipus asuvaist Wesseli saartest, mille koordinaadid on 135° idapikkust ja 10° lõunalaiust. Ka seal oli veel arvukalt korallrahusid, kuid mitte enam nii tihedalt, ja kõik olid täpselt kaardile kantud. «Nautilus» sõitis hõlpsasti Money ja Victoria riffide vahelt läbi. Viimase koordinaadid on 130. meridiaan ja 10. paralleel, mida mööda me kogu aeg liikusime.

13. jaanuaril möödusime Timori meres samanimelisest saarest, mis asub 122° idapikkusel. Seda tuhande kuuesaja kahekümne viie ruutljöö suurust saart valitsevad radžad peavad end krokodillide järeltulijaiks, omades seega kõige suursugusemaid esivanemaid, kes inimesel iial võivad olla. Seepärast kubisevadki sealsed jõed sarvkilbistega kaetud vürstlikest vaarisadest, kellele saab osaks saare elanike eriline austus.

Neid kaitstakse, hellitatakse ja poputatakse, toidetakse peale kõige muu veel noorte tütarlastega, ja häda võõramaalasele, kes tõstab käe püha sisaliku vastu.

Kuid «Nautilusel» polnud nende vastikute elajatega mingit tegemist. Timori saar oli nähtavainult sel hetkel, kui tüüri. mees kella kaheteistkümne ajal laeva asukohta kindlaks määras. Siis nägin ka sellesse saarterühma kuuluvat väikest Roti saart, mille naised on kuulsad omailu poolest kõigil Malai orjaturgudel.

Sellest punktist peale võttis «Nautilus» kursi rohkem läände, India ookeani suunas. Kuhu viivad

meid kapten Nemo tujud? Kas ta läheb põhja, Aasia rannikule, või siis Euroopa kallastele? Vaevalt teeb seda mees, kes kõikjal väldib asustatud mandreid ja saari. Võib-olla sõidab ta ümber Hea Lootuse neeme ja Kap Hoorni ning võtab kursi lõunanabale? Või tuleb tagasi Vaiksesse ookeani, kus «Nautilus» sai nii vabalt ja segamatult ristelda? Kõigile neile küsimustele võis vastust anda ainult tulevik.

Kui Cartier', Hibernia, Seringapatami ja Scotti riffid, maismaa viimased eelpostid, seljataha jäid, olime 14. jaanuaril tuba kaugel igasugusest maast. «Nautiluse» kiirus oli miski-

pärast tunduvalt vähenenud ning ta sõitis kuidagi väga tujukalt, kord pealvee, kord allvee.

Sel perioodil tegi kapten Nemo väga huvitavaid vaatlusi merevee temperatuuri kohta mitmesugustes sügavustes. Tavaliselt mõõdetakse vee soojust väga keeruliste riistadega, mille andmed on küllaltki kahtlased, olgu meil tegemist termomeeterloodidega, mille klaasid suure veerõhu all sageli purunevad, või siis aparaatidega, mis põhinevad metallide elektrijuhtivuse muutumisel. Sel teel saadud andmeid pole võimalik küllialdaselt kontrollida. Kapten Nemo seevastu sukeldub ise vajalikku sügavusse ning mõõdab vahetult veega ühenduses oleva termomeetri abil sealse vee temperatuuri.

Nii sukeldusimegi kas suure surve all veega täidetud paakide või siis sügavustüüride abil järjestikku kolme, nelja, viie, seitsme, üheksa ja kümne tuhande meetri sügavusse. Lõpptulemus oli, et tuhandest meetrist alates valitseb kõikjal meresügavuses ühtlane temperatuur: neli ja pool kraadi.

Jälgisin neid katseid suurima huviga. Kapten Nemot oli haaranud tõeline kirg. Sageli küsisin endalt, milleks ta küll neid vaatlusi teeb? Kas selleks, et inimkonnale kasu tuua? See polnud võimalik, sest varem või hiljem pidid kõigi tema uurimuste tulemused mõne tundmatu mere põhjas hävinema. Ainus võimalus oli anda oma vaatlustulemused mulle. Sel juhul pidi minu kummalisele merereisile lõpp tulema. Millal? Sellest polnud mul aimugi.

Olgu kuidas on, aga kapten Nemo tegi mulle teatavaks andmed merevee tiheduse kohta mitmesugustes maakera meredes. Nii sain teada ka seda, millel pole küll teaduslikku väärtust, kuid mis oli mulle isiklikult väga tähtis.

See oli 15. jaanuari hommikul. Jalutasime parajasti laeva. lael, kui kapten äkki minult küsis, kas ma tean midagi merede erinevast veetihedusest. Vastasin eitavalt, lisades, et teaduses puuduvad selle kohta täpsemad vaatIusandmed.

«Ma olen teinud mõõtmisi ja võin kinnitada, et see on tõepoolest nii,» ütles mulle kapten Nemo.

«Seda küll, kuid «Nautilus» on omaette maailm ja siinsed teadusesaavutused jäävad maa peal saladuseks.»

«Teil on õigus, härta professor,» ütles ta hetkelise vaikuse järel, ««Nautilus» on tõesti omaette maailm. Ta on maakerast niisama kaugel kui planeedid, mis tiirlevad koos Maaga ümber Päikese, sest ka Saturni või Jupiteri teadlaste tööd jäävad igavesti tundmatuks. Juhus aga ühendas teie saatuse minu omaga ja ma saan oma uurimuste tulemused teile teatavaks teha.» .

«Ma kuulan teid, kapten.»

«Nagu teate, härra professor, on merevesi mageveest tihedam, aga tema tihedus pole kõikjal ühesugune. Kui võtta aluseks magevee tihedus, siis on Atlandi ooekani vesi sellest kahekümne kaheksa tuhandiku võrra tihedam, Vaikse ookeani veed kahekümne kuue tuhandiku võrra, Vahemeri kolmekümne. . .»

«Ahaa!» mõtlesin. «Ta julgeb minna isegi Vahemerre.»

«. . . Joonia meri üheksateistkümne ja Aadria meri kahekümne üheksa tuhandiku võrra tihedam.»

Nüüd oli kindel, et «Nautilus » ei vältinud kõige suurema laevaliiklusega Euroopa meresid. Sellest järeldasin, et võib olla viib ta meid õige pea tsiviliseeritud mandrite lähedusse. Mõtlesin ka Ned Landi igati õigustatud heameelele, kui ta sellest kuulda saab. . .

Järgmistel päevadel tegime väga mitmesuguseid katseid merevee soolsuse, elektrilisuse, värvuse, läbipaistvuse ja muude omaduste määramiseks mitmesugustes sügavustes. ning tingimustes. Kapten Nemo leidlikkus võistles seejuures tema armastusväärsusega minu vastu. Siis aga ei näinud ma teda jällegi mitu päeva ning viibisin laeva pardal peaaegu täielikus eraldatuses.

16. jaanuaril näis «Nautilus» peaaegu magavat mõne meetri sügavuses vee all. Elektrimasinad ei töötanud, kruvi seisis ning allveelaev laskis end hoovustest kanda. Arvan, et meeskond tegeles masinate remondiga pärast pingelist, suure ülekoormatusega töötamist viimastel päevadel.

Mina ja mu kaaslased olime väga huvitava vaatemängu tunnistajaiks. Salongi küljeplaadid olid avatud. Ümberringi valitses hämarus, sest «Nautiluse » helgiheitja ei töötanud. Paksude pilvedega kaetud sünge taevas muutis isegi ookeani kõige ülemised veekihid hämaraks.

Niisugustes tingimustes paistsid suurimadki kalad ähmaste varjudena. Akki sattus «Nautilus » heledasse valgusse. Algul arvasin, et helgiheitja lülitati sisse ja levitab nüüd kõikjale. Ümberringi eredat elektrivalgust, kuid otsekohe sain oma eksitusest aru.

«Nautilus» hõljus fosforestseerivas veekihis, mis pimeduses silmipimestavalt helendas. Seda tekitasid loendamatud hulgad väikesi loomakesi, kelle hiilgus näis kokkupuutes metalse laevakerega veelgi tugevnevat. Selles helendavas keskkonnas märkasin äkilisi sähvatusi, otsekui oleks hõõguvasse kõrgahju kallatud sulatina või sularauda, mistõttu mõningad nõrgemini helendavad kohad tundusid varjudena. See polnud

156

võrreldavgi meie tavaliae valgstusega. Kõikjal valitses ebaharilik jõuline liikumine. See oli elav valgus!

Need olid viburloomad, lõpmatu hulk läbipaistvast protoplasmast ainurakseid ööhiilgureid, keda kolmekümnes kuupsentimeetris vees on leitud üle kahekümne viie tuhande. Nende helendust kahekordistasid meduusid, meritähed, meriristid, oherdkarbid ning tuhanded teised fosforestseerivad zoofüüdid, kes toituvad lagunevatest orgaanilistest ainetest koosnevast meremudast ja võib-olla ka kalade eritatud limast.

«Nautilus» triivis mitu tundi neis helendavais voogudes ning meie imetlus aina kasvas, kui märkasime suuri mereloomi selle valguse käes salamandritena mänglemas. Keset seda külma tuld võisin näha elegantseid ning väledaid pringleid, neid väsimatuid merekloune, üle kolme meetri pikkusi purikalu, tormide eksimatuid ennustajaid, kelle kohutavad «odad» põrkasid sageli vastu salongi illuminaatorit. Seejärel ilmusid ka väiksemad kalad, mitmesugused ogaseljad, makrellid, ninasarvikkalad ja sajad teised, kes muutsid oma liikumisega triibuliseks meid ümbritseva helendava keskkonna.

Selles silmipimestavas vaatemängus peitus mingi seletamatu võlu. Võib-olla muutsid ilmastikutingimused helenduse intensiivsemaks? Või tekitas seda veepinnal möllav maru? Igatahes «Nautilusel», mis õõtsus rahulikult mõne meetri sügavuses vaikses vees, polnud seda tunda.

Rändasime läbi võlumaailma, kus ees ootasid üha uued imed. Conseil muudkui vaatles ja liigitas zoofüüte, lülijalgseid, molluskeid ja kalu. Päevad möödusid kiiresti ning ma loobusin neid lugemast. Ned tegeles oma harjumuse kohaselt laeva menüü mitmekesistamisega. Olime nagu teod sulgunud oma kodadesse, ja ma pean tunnistama, et polegi nii raske muutuda täiuslikuks teoks. .

Säärane elu tundus meile nii lihtne ja loomulik, et me ei suutnud enam kujutleda, nagu võiks maakera pinnal olla midagi muud. Siis aga tuletas üks sündmus meile taas meelde meie olukorra eriskummalisust.

18. jaanuaril asus «Nautilus » punktis, mille koordinaadid olid 105° idapikkust ja 15° lõunalaiust. Oli oodata tormi. Meri oli sünge ja rahutu. Puhus tugev idatuul. Baromeeter langes juba mitu päeva, ennustades suurt loodusjõudude möllu.

Olin roninud laevalaele, kus tüürimees parajasti nurgamõõtmisega tegeles. Ootasin tema tavalist, mulle juba tuttavat lauset, kuid sel päeval asendasid seda hoopis teised sõnad, mis olid kahjuks niisama arusaamatud. Otsekohe ilmus tekile kapten Nemo, kiiker käes, ning asus ise silmapiiri

uurima.

157

Kapten seisis mitu minutit liikumatult ega pööranud hetkekski pilku ühelt punktiit horisondil. Seejärel langetas ta pikksilma ning vahetas tüürimehega kümmekond sõna. Viimast näis valdavat erutus, mida ta püüdis asjatult maha suruda. Kapten Nemo, kes end paremini valitses, säilitas külmaverelisuse. Ta näis esitavat tüürimehele mingeid vastuväiteid, too aga vastas endise kindlusega. Nii vähemalt sain mina nende hääletoonist ja liigutustest aru.

Vaatasin samuti hoolega näidatud suunas, ilma et oleksin midagi märganud. Silmapiir näis kõikjal ühtlase joonena, kus taevas ja meri kokku puutuvad.

Samal ajal kõndis kapten Nemo tekil edasi-tagasi, ilma et oleks minu poole vaadanud. Võib-olla ta ei näinudki mind. Ta samm oli kindel, kuid mitte nii korrapärane kui tavaliselt. Aeg-ajalt ta seisatas, pani käed risti rinnale ja vaatles merd. Mida võis ta küll sellelt tohutult veteväljalt otsida? Asus ju «Nautilus» lähimast rannikust tuhandete miilide kaugusel.

Tüürimees oli uuesti haaranud pikksilma ja uuris kangekaelselt silmapiiri. Siis hakkas ta laevalael kiiresti edasi- tagasi käima, olles oma närvilise erutusega täielik vastand kaptenile.

Mõistatus pidi peagi lahenema, sest kapten Nemo käskis kiirust suurendada ning võimsad masinad panid kruvi kiiremini pöörlema.

Tüürimees näitas uuesti midagi kaptenile, kes peatus ja suunas sinna oma pikksilma. Ta vaatles kaua. Olin juba niivõrd uudishimulikuks muutunud, et läksin alla ja tõin salongist suurepärase merepikksilma, mida ma tavaliselt kasutasin. Toetusin eespoolse helgiheitja kattele ning asusin omakorda horisonti uurima.

Ma ei jõudnud silma. okulaari juurde asetadagi, kui kiiker mul ootamatult käest kisti.

Pöördusin ümber. Minu ees seisis kapten Nemo, kuid ma ei tundnud teda enam ära, sest ta oli täiesti muutunud. Tema süngelt põlevad silmad olid peaaegu kadunud kulmukortsude alla, pooleldi avatud huulte vahelt paistsid hambad, keha oli kangestunud, pea õlgade vahel ja käed kramplikult rusikas. Kogu tema olekust õhkus metsikut viha. Ta seisis liikumatult. Minu pikksilm oli kukkunud jalgade ette.

Kas mina olin tahtmatult esile kutsunud säärase meeletu raevuhoo? Kas arvas too mõistatusIik isik, et olen «Nautiluse» peremeeste mõne varjatud saladuse jälile jõudnud?

Ei. Mina küll ei olnud raevu põhjustaja, sest ta ei näinudki mind, kui ta ainiti vahtis saladuslikku punkti silmapiiril.

158

Lõpuks sai kapten Nemo enesevalitsuse tagasi. Tema vahepeal tundmatuseni muutunud nägu omandas jälle oma tavalise rahuliku ilme. Ta lausus tüürimehele paar sõna mulle tundmatus keeles ning pöördus siis minu poole küllaltki käskival toonil:

«Härra Aronnax, ma nõuan teilt ühe meie lepingus ettenähtud punkti täitmist!»

«Milles on asi, kapten?» küsisin ma.

«Teil ja teie kaaslastel tuleb lasta end sulgeda vastavasse ruumi nii kauaks, kuni pean võimalikuks teid uuesti vabastada.»

«Teie olete siin peremees,» ütlesin mina ning vaatasin talle teravalt otsa, «aga kas ma tohin ühe küsimuse esitada?»

«Ei mingeid küsimusi. mu härra.» . .

Selle peale polnud mul enam midagi ütelda, pidin kuuletuma, sest igasugune vastupanu oli võimatu.

Läksin Ned Landi ja Conseil' kajutisse ning tegin neile teatavaks kapteni otsuse. Võite isegi arvata, kuidas kanadalane selle peale reageeris, kuid mingisugusteks seletusteks polnud enam aega. Neli madrust ootasid uksel ning viisid meid ruumi, kus olime veetnud oma esimese öö «Nautiluse»

pardal.
Ned Laud tahtis pretesteerida, kuid vastuseks löödi uks ta nina ees kinni.
«Kas härra ütleks mulle, mida see tähendab?» küsis Conseeil.
Jutustasin oma kaäslastele juhtunust. Nad olid kõigest väga üllatunud, ilma et oleksid targemaks saanud.
Mina aga vajusin mõtteisse. Kapten Nemo ilme ei andnud mulle rahu. Olin täiesti võimetu seostama kaht teineteisele järgnevat loogilist mõtet ning langesin kõige võimatumatesse oletustesse, kui äkki Ned Landi sõnad äratasid mind mõtisklustest.
«Ohoo, see on ju hommikusöök!» hüüdis ta.
Laud oli tõepoolest kaetud. Kapten Nemo oli ilmselt koos kiiruse suurendamisega andnud ka käsu meid kindlasse kohta toimetada.
«Kas härra lubab endale head nõu anda?» küsis Conseil.
«Jah, mu poiss,» vastasin ma.
«Eks härra einestagu. See oleks ettenägelikkus, sest me ei tea, mis veel tulla võib.»
«Selles on sul õigus, Conseil.»
«Kahjuks peame jälle leppima allveelaeva menüüga,» ütles Ned Land.

159

«Aga mis te siis oleksite öelnud, kulla sõber, kui meid oleks täiesti ilma jäetud?» lausus selle peale Conseil.

Asusime lauda. Eine möödus vaikselt. Ma sõin vähe. Conseil toppis endale vägisi sisse, ikka ettenägelikkusest. Ned Laud kasutas nagu alati iga võimalust midagi hamba alla panna. Peale sööki heitis igaüks oma nurka.

Samal hetkel kustus kongi valgustav poolkerakujuline lamp ning jättis meid pilkasesse pimedusse. Ned Land uinus silmapilkselt, kuid see, et ka Conseil vajus otsekohe raskesse unne, hämmastas mind mõnevõrra. Sellal kui ma püüdsin vastata küsimusele, mis võis küll tema juures esile kutsuda sellise vastupandamatu vajaduse magada, tundsin äkki, kuidas mingi kramp haaras ka minu aju. Silmad vajusid iseenesest kinni, olgugi et püüdsin neid vägisi lahti hoida. Olin sattunud valuliste hallutsinatsioonide küüsi. Kindlasti oli toidu hulka segatud unerohtu; Kapten Nemole ei piisanud oma kavatsuste varjamiseks ainult meie sulgemisest vangikongi, tal oli vaja meid ka magama panna.

Kuulsin veel luukide sulgumist. Kerge õõtsumine, mida tekitas lainetus, lakkas. Kas «Nautilus» lahkus ookeani pinnalt? Kas ta sukeldus süvamere liikumatusesse?

Püüdsin unele vastu panna. See oli võimatu. Mu hingamine nõrgenes. Tundsin, kuidas mingi jäine külmus halvas kõik mu liikmed. Tinased laud vajusid silmadele. Ma ei suutnud neid enam avada. Haiglaste hallutsinatsioonidega täidetud uni h.aaras mu oma võimusesse. Siis kadusid lõpuks kõik nägemused ning ma langesin täielikku olematusse.

XXIV KORALLIDE RIIGIS

Järgmisel päeval tundsin ärgates, et pea on imelikult tühi. Kõige rohkem üllatas mind see, et viibisin oma kajutis. Minu sõbrad olid arvatavasti samuti oma kajutisse toimetatud, ilma et nad midagi oleksid märganud nagu minagi. Niisiis viibi. sime täielikus teadmatuses kõigest sellest, mis öösel oli toimunud. Võisin ainult loota, et tulevikus mõni juhus paljastab saladuse.

Tahtsin oma kajutist lahkuda. Ma ei teadnud, kas olin ikka veel vang või mitte. Ei, ma olin täiesti vaba. Avasin ukse
160
ning läksin mööda koridori trepi juurde. Luugid, mis õhtul olid suletud, seisid pärani. Ronisin

laevalaele.

Ned Laud ja Conseil ootasid mind juba ees. Küsitlesin neid. Nad ei teadnud midagi. Aärmiselt raske uni oli kustutanud kõik mälestused möödunud ööst. Hommikul olid nemadki olnud väga üllatunud, kui leidsid end oma kajutist.

«Nautilüs» näis meile niisama vaikne ja salapärane nagu alati. Ta liikus väikese kiirusega mööda veepinda. Pardal näis kõik olevat vana viisi.

Ned Land, uuris merd oma terava pilguga. Kõikjal valitses tühjus. Kanadalane ei näinud ei purje ega maad. Tugeva läänetuule mõjul kerkisid vahused lained kõrgele ning allveelaev rullas päris kõvasti.

Pärast õhutagavara uuendamist sukeldus «Nautilus» umbes viieteistkümne meetri sügavusse, nii et ta võis iga silmapilk veepinnale tõusta. Seda ta tegigi kaunis sageli tol mälestusväärsel päeval, 19. jaanuaril. Iga kord ronis tüürimees tekile ja tema tavaline lause kõlas kõikjal laeva sisemuses.

Kapten Nemo aga ei ilmunud. Meeskonnast ei näinud ma kedagi peale stjuuardi, kes teenis mind täpselt ja tummalt nagu alati.

Kella kahe paiku korrastasin salongis oma märkmeid. Äkki uks avanes ja kapten Nemo astus sisse. Ma tervitasin teda. Ta vastas vaevalt märgatava kummardusega, sõnagi lausumata. Jätkasin oma tööd, lootes, et ta annab mulle mõningaid seletusi eelmisel ööl toimunud sündmuste kohta. Midagi niisugust ei juhtunud. Vaatasin talle otsa. Ta ilme näis väsinuna, punetavad silmad kõnelesid magamata ööst, nägu väljendas sügavat kurbust ja suurt muret. Ta käis edasi-tagasi, istus, tõusis jälle püsti, võttis esimese ettejuhtuva raamatu. pani selle aga kohe ära, uuris seinal asuvaid instrumente, kuid märkmeid ei teinud nagu tavaliselt. Näis, et ta ei suuda hetkegi paigal püsida.

Lõpuks tuli ta minu juurde ja küsis:

«Kas te olete arst, härra Aronnax?»

Seda ootasin ma küll kõige vähem; jäin talle tükiks ajaks otsa vaatama, ilma et oteksin midagi vastanud.

«Kas te olete arst?» kordas ta küsimust. «Paljud teie kolleegidest on arstiteadust õppinud, nagu Gratiolet, Moquin- Tandon ja teised.»

«Ma olen tõepoolest meditsiinidoktor,» vastasin ma viimaks. «Töötasin enne muuseumi haiglas palatiarstina ning praktiseerisin eraviisil mitu aastat.»

«Suurepärane, mu härra,» lausus ta.

Minu vastus rahuldas ilmselt kapten Nemot. Kuna ma ei teadnud, millised on tema kavatsused, siis ootasin uusi küsimusi, olles valmis neile vastama olenevalt olukorrast.

«Härra Aronnax,» jätkas kapten, «kas te olete nõus ühele minu meeskonnaliikmele arstiabi andma?»

«Kas teil on haige laevas?»

«Jah.»

«Ma olen valmis teile järgnema.»

«Tulge.»

Pean tunnistama, et mu süda peksis. Ma ei tea isegi miks, aga mulle tundus, et meeskonnaliikme haiguse ja eelmise päeva sündmuste vahel on mingi seos, ning mõlemad erutasid mind samavõrra.

Kapten Nemo viis mu ahtrisse, kus meeskonnaruumi kõrval asus väike kajut. Seal lamas voodil umbes neljakümneaastane mees. See oli energiliste näojoontega tüüpiline anglosaks.

Ma kummardusin tema kohale. Mees polnud mitte haige, vaid haavatud. Tema kõrgetele patjadele toetuv pea oli veriseis sidemeis. Hakkasin neid lahti võtma. Haavatu vaatas mind kogu aeg oma pärani avatud silmadega, ilma et oleks kuuldavale toonud ainustki kaebehäält.

Haav oli kohutav. Kolju oli mingi raske 1öögiriistaga purustatud, kusjuures võis näha tugevasti vigastatud peaaju, mille hallikal massil eraldusid selgesti vereklombid, otsekui oleks sinna tilgutatud

viinamarjamahla. Tegemist oli nii ajupõrutuse kui ka verevalumiga ajju. Haavatu hingamine oli aeglane ja kramplikud tõmblused moonutasid tema nägu. Põletikuline protsess oli kaugele arenenud, sellega kaasnes meeleorganite ja liikmete halvatus.

Katsusin haavatu pulssi. Süda jättis lööke vahele. Liikmed hakkasid külmaks muutuma. Kõigest oli näha, et surm lähenes, ja seda polnud võimalik vältida: Sidusin haava uuesti kinni, kohendasin haige peaalust ning pöördusin siis kapten Nemo poole küsimusega:.

«Kuidas ta haavata sai?»

«Kas see pole ükskõik,» vastas ta põiklevalt. «Kokkupõrkel purunes üks «Nautiluse» vänt ning tabas seda meest. Mida te arvate tema seisundist?»

Viivitasin vastamisega.

«Võite julgesti kõnelda,» ütles kapten. «See mees ei mõista prantsuse keelt.»

Vaatasin veel viimast korda haiget ning laususin siis:

«See mees sureb kahe tunni pärast.»

«Kas miski ei suuda teda päästa?»

«Mitte miski.»

Kapten Nemo käsi tõmbus rusikasse ja mõned pisarad veeresid tema silmist. Ma poleks uskunud, et ta on võimeline nutma.

Vaatlesin mõne hetke surijat, kelle elujõud vähehaaval kustus. Ta näis veelgi kahvatum elektrivalguse kumas, mis langes tema surivoodile. Vaatasin ta arukat nägu, kuhu õnnetus ja võib-olla ka viletsus olid uuristanud palju enneaegseid kortse. Lootsin tema huulilt veel viimsel hetkel tabada mõne sõna, mis reedaks tema elu saladuse.

«Te võite lahkuda, härra Aronnax,» ütles kapten Nemo. Jätsin ta surija tuppa ja läksin sellest stseenist sügavalt vapustatuna oma kajutisse. Terve päeva vaevasid mind igasugused pahaendelised aimused. Öösel magasin halvasti, ja ärganud südaöõl kohutavatest unenägudest, arvasin kuulvat kaugeid oigeid ja mingisugust leinalaulu. Võib-olla oli see hingepalve mulle tundmatus keeles. .

Järgmisel päeval läksin laevalaele. Kapten Nemo oli seal juba enne mind. Kohe, kui ta mind märkas, tuli ta minu juurde ja küsis:

«Härra professor, kas teile meeldiks teha täna väike veealune retk?»

«Kas koos oma seltsimeestega?»

«Kui nad seda soovivad.»

«Oleme teie käsutuses, kapten.»

«Siis paluksin teid rõivastuda skafandritesse.»

Mitte sõnagi surijast või sumust. Otsisin üles Ned Landi ja Conseil' ning andsin neile edasi kapten Nemo ettepaneku. Conseil oli otsekohe nõus ja seekord tuli ka kanadalane meeleldi kaasa.

Kell oli kaheksa hommikul. Poole üheksaks olime juba valmis järjekordseks jalutuskäiguks, igaüks varustatud kahe aparaadiga, üks hingamiseks, teine valgustamiseks. Kahekordsed uksed avati ja koos kapten Nemoga, keda saatis kümmekond meest, astusime kümne meetri sügavuses kõvale merepõhjale, millel lebas «Nautilus».

Väikesest kallakust laskudes jõudsime väga künklikule pinnale, mis asus umbes viieteistkümne sülla sügavuses. Merepõhi erines põhjalikult sellest, mida olime külastanud eelmisel retkel Vaikses ookeanis. Seal polnud üldse peent liiva, ei veealuseid aasu ega metsi, kuid ma tundsin kohe ära selle imetaolise paiga, kuhu kapten Nemo meid tol päeval viis. See oli korallide riik.

Zoofüütide hõimkonna nahkkorallide klassi kuulub korkkoralliliste selts oma kolme grupiga: korkkoralllased, iisislased ja vääriskoralllased. Viimased neist on eriti huvitavad olendid, keda

teadlased on kordamööda liigitanud kivi-, taime- ja loomariiki. Antiikajal tarvitati neid arstirnina, tänapäeval tehakse neist ehteid, ja alles 1694 paigutas Marseille' linnast pärit teadlane Peysonnel nad lõplikult loomade hulka.

Korall on tegelikult tuhandetest loomakestest koosnev koloonia ehk kännis, mis moodustab hapra lubiskeleti. Kõigil neil on üksainus esivanem, sest korallid paljunevad pungumise teel. Kuigi nad elavad suurte kolooniatena, on siiski iga korall omaette väike loomake. See on nagu mingi väike ühiskond. Olen lugenud viimaseid uurimusi selle kummalise zoofüüdi kohta, mis esineb puutaoliste moodustistena. Seepärast pakkus mulle erakordset huvi külastada üht niisugust korallimetsa merepõhjas.

Lülitasime sisse Ruhmkorffi aparaadid ning jätkasime edasiliikumist mööda tekkivat korallrahu, mis ühel päeval täidab selle India ookeani osa. Meie teed ääristas läbipääsmatu korallivõsa, mis oli üleni kaetud väikeste valgete tähekujuliste õitega. Veealused puud ja põõsad erinesid maapealseist selle poolest, et kinnitusid kaljude külge ning kasvasid ülevalt alla.

Meie elektriaparaatide valgus tekitas sellele kirevale võrale langedes võluva värvidemängu. Ma ei suutnud vastu panna kiusatusele noppida neid värskeid äsja puhkenud või alles puhkemas olevaid õrnu kombitsatest õiekroone, mis näisid õõtsuvat nende ümber sagivate kalakeste väledaist uimelöökidest tekkinud veeliikumises. Aga niipea kui mu käsi neile tundlikele, elusatele õitele lähenes, anti kogu koloonias häire. Valged kroonlehed tõmbusid oma punaseisse karikaisse, lilled kadusid minu silme all ja õitsev põõsas muutus kivihunnikuks.

Juhus oli toonud minu teele nende zootüütide kõige kaunimad esindajad. Siinsed korallid olid niisama ilusad kui need, mida leitakse Vahemerest Prantsusmaa, Itaalia ja Aafrika rannikul. Oma värvitoonidega õigustasid nad täiesti neile juveliiride poolt antud luulelisi nimetusi nagu «Vere õis» ja «Vere vaht». Korallihinnad võivad tõusta kuni viiesaja frangini kilo ja siinses läbipaistvas vees jätkus neid kogu maailma korallipüüdjate rikastamiseks. Mitut liiki korallidest moodustusid siin suured kompaktsed massiivid, mida nimetatakse maccioia'ks ja millel nägin imeilusaid roosasid koralle. Korallipõõsad ja -puud muutusid ühtesoodu. tihedamaks ja

suuremaks. Meie ette kerkisid kõrged kivistunud metsad ja fantastilise arhitektuuriga laiad võlvialused. Kapten; Nemo juhtis meid mööda väikese kallakuga Pimedat käiku saja meetri sügavusse. Meie tuled mänglesid nagu tondid krobelistel korallmüüridel, mis mõnikord võtsid süngete kaarte või sädelevate kroonlühtrite kuju. Korallipuude vahel märkasin teisi mitte vähem kummalisi polüüpe, nagu liikuvate okstega iiriseid ja üksikuid korallitaolisi roheliste ning punaste lubivetikate salusid. Pärast pikki vaidlusi tunnistasid loodusteadlased nad lõpuks taimedeks, kuid nagu ütleb üks mõttetark, «võib-olla asub just siin see piir, kus elu ärkab oma kivisest unest, kuid ei ole veel täiesti vabanenud oma kõvast algainest»

Umbes kahetunnilise käimise järel olime jõudnud kolmesaja meetri sügavusse, see tähendab, viimase piirini, kus korallid veel võivad elada. Siin polnud enam jälgegi üksikuist põõsaist või madalast korallivõsast. Ümberringi laius tohutu korallimets, kõrgusid määratud kivised puuhiiglased, mida omavahel vanikutena ühendasid mitmevärvilised helkivad plumaariad, merede liaanid. Võisime nende vete hämarusse kaduva oksasttku varjus takistamatult liikuda. Meie jalge all aga õitsesid vääriskividest vaibana orelkorallid, ajukorallid,. täht.korallid, seenkorallid ja nelkkorallid.. Milline kirjeldamatu vaatepilt! Miks küll ei saanud me oma muljeid vahetada! Miks pidime viibima selles metallist ja klaasist vanglas, mis ei võimaldanud lausuda ainsatki sõna! Miks me ei saa elada vees nagu kalad või nagu kahepaiksed, kes võivad oma tahtmist mööda viibida tundide viisi nii vee all kui maapinnal!

Vahepeal oli kapten Nemo peatunud. Minu seltsimehed ja mina tegime samuti. Ümber pöördudes nägin, et allveelaeva meeskond seisis poolringis oma pealiku ümber. Neid tähelepanelikumalt silmitsedes märkasin, et neli meest kandsid mingisugust piklikku eset.

Asusime suurel välul, mida igast küljest ümbritsesid kõrged veealused puud. Lambid heitsid lagendikule hämarat valgust, mis andis meie varjudele tohutud mõõtmed. Lagendiku serval valitses sügav pimedlus, millest paistsid vaid üksikud korallidelt peegelduvad verevad helgid otsekui sädemed.
Ned Land ja Conseil olid minu kõrval. Panime kõike tähele ning mulle torkas pähe mõte, et nüüd saame näha midagi ebatavalist. Merepõhja silmitsedes märkasin siin-seal lubiainest pikiikke kühmukesi, mille korrapärane asetus reetis inimese kätetööd.

Lagendiku keskele kokkukuhjatud kaljupankadest lihtsal alusel seisis veripunastest korallidest. rist. Kapten Nemo märguande peale astus üks mees ette, võttis vöölt kirka ja hakkas ristist mõne jala kaugusele merepõhja auku raiuma.
Nüüd oli mulle kõik selge! Lagendikul asus kalmistu, auk, mida madrus kaevas, oli haud, ning piklik ese meeste õlgadel - öösel surnud haavatu põrm. Kapten Nemo ja tema mehed olid tulnud matma oma seltsimeest ookeani põhjas asuvale ligipääsmatule vennaskalmistule.
Iialgi pole ma olnud nii erutatud kui tol hetkel! Midagi nii võimast polnud mulle kunagi pähe tulnud! Ma ei suutnud uskuda oma silmi!
Hauakaevamine edenes visalt. Hirmunud kalad põgenesid oma urgudest, Kuulsin kirka kumedat kõla, kui ta purustas lubjakivi või mõne merepõhja eksinud ränitükki. Lõpuks oli haud küllalt suur. Lähenesid kandjad. Valgesse büssuskangasse mähitud surnukeha lasti märga hauda. Kapten Nemo, käed risti rinnal, ja kõik lahkunu sõbrad laskusid palves põlvili. Minu mõlemad kaaslased ja mina langetasime pühalikult pea.
Seejärel täideti haud lahtiraiutud lubjakivitükkidega, mis moodustasid väikese künka. Kapten Nemo ja tema kaaslased tõusid püsti, lähenesid hauale ning põlvitasid veel kord, käsi viimseks hüvastijätuks ette sirutatud.
Leinarong liikus tagasi «Nautilusele». Sammusime uuesti läbi paksu korallimetsa, mööda madalaid põõsastikke ja tihnikuid ülesmäge, kuni lõpuks hakkasid paistma allveelaeva tuled. Heledad valgusvihud aitasid meil leida tagasitee ning kella üheks olime juba pardal.
Niipea kui olin rõivad vahetanud, läksin otsekohe üles tekile ning istusin helgiheitja juurde. Painajalikud mõtted valdasid mind. Kapten Nemo tuli minu juurde. Ma tõusin ja laususin: «Nii et haavatu suri öösel, nagu ma arvasin?»
«Jah, härra Aronnax,» vastas kapten Nemo.
«Nüüd ta puhkab koos oma seltsimeestega korallkalmistul?»
«Jah, kõigist unustatuna, kuid mitte meist. Sinna matame oma surnud ja korallid sulgeväd igaveseks nende kalmud.»
Kapten surus äkilise liigutusega mõlemad rusikas käed näole, et varjata nuukset, ning jätkas siis:
«Seal, mitmesaja jala sügavuses vee all, asub meie vaikne surnuaed.»

«Seal võivad nad rahus puhata, olles vähemalt haikalade eest kaitstud.»
«Jah, mu härra,» lausus kapten Nemo süngelt, «haikalade ja inimeste eest.»

ESIMESE OSA LÕPP.

Teine osa.

INDIA OOKEAN

Algab meie veealuse reisi teine osa. Esimene lõppes haarava stseeniga korallkalmistul, mis jättis mu hinge unustamatu
mulje. Niisiis möödus kapten Nemo kogu elu ääretu mere rüpes ja isegi oma hauaks oli ta valinud ookeani kõige ligipääsmatuma sopi, kuhuükski merekoletis ei tule segama viimset und «Nautiluse» meeskonnal - sõpradel, kes on üksteise külge aheldatud nii elus kui surmas. Ei tule nende rahu rikkuma ka ükski inimene, nagu ütles kapten Nemo.

Kõikjal saatis teda see metsik ja halastamatu umbusk inimühiskonna vastu!

Mind ei rahuldanud enam Conseil' oletus. See tubli poiss oli kindlalt veendunud, et «Nautiluse» komandör on mõni tunnustamata teadlane, kes vastab inimkonna ükskõiksusele põlgusega, geenius, keda inimesed ei mõista ja kes, maapealses elus lõplikult pettunud, on põgenenud kättesaamatusse veealusesse maailma, kus ta võib anda vaba voli oma kalduvustele. Minu arvates seletub sellega ainult kapten Nemo isiksuse üks külg,

Mind olid viinud hoopis teistele mõtetele viimase öö salapärased sündmused, mis toimusid sellal, kui viibisime kongis luku taga. Miks rebis kapten nii ägedalt minu käest pikksilma, kui kavatsesin vaadelda silmapiiri? Ja surmavalt haavatu, kellele «Nautiluse» seletamatu kokkupõrge oli maksnud elu? Ei! Kapten Nemo ei piirdunud inimeste eest põgenemisega. Tema kehutav veealune aparaat ei teeninud mitte ainult vabaduse huve, vaid oli nähtavasti ka mingi hirmsa kättemaksu tööriist.

Veel praegugi pole mul ses küsimuses täit selgust. Viimased sündmused heidavad küll sellesse tumedasse loosse üksikuid

168

valguskiiri, kuid pean siiski jätkama kirjutist nii, nagu sündmused seda vahetult dikteerivad.

Tegelikult pole meil ju kapten Nemo vastu mingeid kohustusi. Ta teab, et «Nautiluselt» põgeneda on võimatu, Ta ei võtnud meilt isegi ausõna, et me laevalt ei lahku. Oleme kõige tavalisernad vangid, keda külalisteks nimetatakse ainult näilisest viisakusest. Ometi pole Ned Land veel jätnud lootust kaotatud vabadus tagasi võita. Kindlasti kasutab ta esimest võimalust, mida saatus meile pakub. Mina teen kindlasti samuti. Kuid ma ei tee seda ilma mõningase kahetsuseta, sest oma suuremeelsuses laseb kapten meid tungida paljudesse «Nautiluse» saladustesse. Ja lõpuks - kas ma pean seda ini. mest vihkama või imetlema? On ta ohver või timukas? Ausalt öeldes tahaksin enne, kui temast jäädavalt lahkun, viia lõpule selle nii suurepäraselt alanud veealuse ümbermaailma. reisi. Sooviksin näha kõiki maailma merede põhja kokkukuhjatud imesid! Tahaksin näha seda, mida ükski inimene pole veel näinud, isegi kui ma oma kustutamatu teadmisjanu eest peaksin eluga maksma! Mida ma olen seni avastanud? Mitte midagi, või peaaegu mitte midagi, sest siiani oleme läbinud ainult.kuus tuhat ljööd Vaikses ookeanis.

Ma teadsin väga hästi, et me läheneme asustatud mandritele, ja kui meile peaks avanema mingi põgenemisvõimalus, siisoleks minu poolt julm ohverdada kaaslased oma teadmishimule. Minu kohus on neile järgneda, võib-olla isegi neid juhtida. Kas avaneb meile kunagi võimalus põgeneda? Inimesena, kellelt vägivaldselt on röövitud tema vabadus, soovisin ma kõigest hingest just seda, mida uurimishimuline õpetlane minus kõige rohkem kartis.

21. jaanuaril läks tüürimees kell kaksteist, päeval päikese kõrgust mõõtma. Ma järgnesin talle, süütasin sigari ning jälgisin ,tema tegevust. Ma ei kahelnud enam, et see mees ei mõista sõnagi prantsuse keelt, sest mitu korda olin tema juuresolekul iseendaga valjul häälel kõnelnud. Kui ta oleks aru saanud, siis oleks ta tahtmatult oma tähelepanu reetnud, kuid ta jäi täiesti ükskõikseks ega lausunud sõnagi.

Sellal kui ta sekstandi abil mõõtmisi tegi, tuli üks madrus helgiheitja klaasi puhastama. See oli

seesama hiiglane, kes oli meid esimesel allveeretkel Crespo saare metsades saatnud. Vaatlesin lähemalt seda seadeldist, mille läätsekujulised klaasid asetsesid samuti nagu tuletornideski ja kiiri koondades sajakordistasid valgustugevust vajalikus suunas. Kaarlamp oli konstrueeritud nii, et helendamine toimus õhutühjas ruumis, mis võimaldas ühtaegu saavutada nii maksimaalset

169

valgustugevust kui ka pidevust. Ühtlasi hoiti sellega kokku grafiitpulki, mille vahel kaarleek tekkis. See oli aga kapten Nemole väga oluline kokkuhoid, sest nende uuendamine polpud sugugi lihtne. Õhutühjas ruumis aga on grafiitpulkade kulumine vaevalt märgatav.

Kui «Nautilus» valmistus sukelduma, läksin tagasi salongi. Luugid sulgusid ning kurss võeti otse läände.

Kündsime nüüd India ookeani voogusid, ääretut vetevälja, mille pindala on ligi seitsekümmend viis miljonit ruutkilomeetrit. Sealne vesi on nii läbipaistev, et üle parda kummardudes võib saada peapöörituse. Mitu päeva sõitis «Nautilus» pidevalt saja kuni kahesaja meetri sügavuses. Igale teisele oleks see tundunud igav ja üksluine, kuid mind oli haaranud piiritu armastus mere vastu. Igal keskpäeval tegin laevalael väikese jalutus.käigu, ahmides enesesse ookeani elustavat hingust, vaatlesin läbi salongi illuminaatori vete rüpes toimuvat imelist vaatemängu, lugesin raamatukogus või kirjutasin oma mälestusi - nii kulus kogu minu aeg, hetkegi ei jäänud üle väsimust või igavust tunda.

Meie tervislik seisund oli ülimalt rahuldav. Allveelaeva režiim oli täiesti vastuvõetav ja mina isiklikult oleksin võinud väga hästi läbi saada ilma nende vaheldusteta, mida protestivaimust kantud Ned Land püüdis meie ellu tuua. Siinses püsivas temperatuuris polnud isegi külmetamist karta. Pealegi leidus pardal küllaldane tagavara kivikoralliliste seltsi kuuluvat Dendrophyllia't, mida Provence'is tuntakse meritilli nime all ja mille polüüpidest saab valmistada suurepärast tavimit köha vastu.

Mitme päeva jooksul nägimesuurel hulgal veelinde, eriti sõudjalalisi ning mitmesuguseid kajakaid. Mõned neist langesid meie osavate küttide saagiks ning tänu erilisele valmistamisviisile osutus nende liha merelindude kohta küllaltki maitsvaks. Suuretiivalistest lindudest, kes lendavad igasugusest maismaast kaugele ja puhkavad merepinnal lennuväsimust, märkasin uhkeid albatrosse. Nende häälitsemine meenutab eesli karjumist ja nad kuuluvad toruninaliste seltsi. Sõudjalaliste seltsi esindasid kiired fregattlinnud, kes on väledad veepinnalt kalu püüdma, ja pika sabaga tuvisuurused troopikalindlased, muu hlllgas ka punasaba-troopikalinnud, kelle mustad tiivad sulestiku valkjasroosakal taustal kaugelt silma paistavad.

«Nautiluse» noodad tõid päevavalgele mitmesuguseid hinnaliste kilbistega kumeraseljalisi karettkilpkonni. Need roomajad on head sukeldujad ja võivad kauaks vee alla jääda,

170

sest nende ninasõõrmed sulguvad erilise lihaselise klapi abil. Mõned neist magasid veeloma kilbi varjus, mis neid igasuguste mereloomade vastu kaitseb. Karettkilpkonna liha on üldiselt keskpärane, kuid nende munadest võib valmistada suurepärast rooga.

Mis puutub kaladesse, siis nende varjatud veealuse elu saladuste vaatlemine kutsus meis esile aina suuremat vaimustust. läbi avatud illuminaatorite nägin mitmeid kalaliike, keda mul varem polnud õnnestunud vaadelda.

Mainiksin kõigepealt Punasele merele, India ja Ameerika troopilistele meredele iseloomulikke kohverkalu,. kes on, nagu kilpkonnad, vööloomad, merisiilikud ja kooriklaomad, Üleni kaetud soomusrüüga, mis aga ei koosne mitte räni- ega lubi. ainest, vaid liitunud luuplaadikestest. Kujult on kohverkalad kas kolme- või neljakandilised. Esimeste hulgas, märkasin ma üksikuid poole detsimeetri pikkusi haruldaselt õrna liha, pruuni saba ja kollaste uimedega isendeid, keda ma

soovitaksin aklimatiseerida jõgedes ja järvedes, sest paljud merekalad kohanevad hõlpsasti mageveega. Nimetaksin veel neljakandilisi kohverkalu nelja jämeda köbrukesega seljal, valgetäpilise kõhualusega kohverkalu, keda võib kodustada nagu linde, luuplaatide pikenditest tekkinud ogadega kohverkalu, keda nende kummalise röhkimise pärast nimetatakse ka merisigadeks, ja lõpuks veel koonusetaolise kühmuga küürkohverkalu, kelle liha on väga kõva ja vintske.

Toon veel mõned väljavõtted Conseil' igapäevastest ülestähendustest, kus mainitakse siinsetele meredele iseloomulikke punase selja, valge kõhualuse ning kolme pikuti asetseva ogakeste reaga kerakalu, kellest üks ligi seitsme tolli pikkune, eredavärviline liik on varustatud elektrielundiga. Teiseest perekondadest nimetagem veel valgete triipudega mustjas. pruune munakujulisi sabata ovoiide; mitmesuguseid siilkalu, merede okassigu, kes võivad end ärrituse korral kerana puhevile ajada; kõigis ookeanides leiduvaid merihobukesi; pika lameda ninamikuga tiibhobulasi, kelle tiivataolised rinnauimed võimaldavad kui mitte just lennata, siis vähemalt õhku viskada; luitskalu, kelle saba ümbritsevad mitu luurõngast; londitaolise ninamikuga. kahekümne viie sentimeetri pikkusi hammaskärsskalu, kes maitsevad suurepäraselt ning säravad kõigis värvides; köbrulise peaga sinkjaid merilohesid; terveid parvi mustavöödilisi limakalu, kes oma pikkade rinnauimede abil imekiiresti veepinnal libisevad; kauneid lehvikkalu, kes ajavad uimed veest välja ning sõidavad nagu

171

purjekad pärituult; uhkeid kurtuseid, keda loodus on üle puistanud kallaste, taevasiniste, hõbedaste ja kuldsete värvitoonidega; uimekiirtest tiibadega lendkalu, omapäraselt häälitsevaid sidrunkollaste laikudega merihärgi; merikukkesid, kelle maksa peetakse mürgiseks; liikuvate silmalaugudega bodiaane ning lõpuks pikliku toruja ninamikuga küttkalu, kes on varustatud niisuguse püssig'a, millest pole undki näinud ei Chassepot ega Remington*. Need merede kärbsepüüdjad tapavad putukaid õhku paisatud veetilgaga otse lennult.

Teise luukalade alamklassi kuuluvaist kaladest, keda iseloomustavad üks lõpuskaanega suletud lõpusava ja kidekile olemasolu, märkasin ma meripuuke, kes Lacepede'i klassifikatsioonis moodustavad kaheksakümne üheksanda perekonna. Meripuugi pea on ogadega kaetud ja tal on äinult üks seljauim. Olenevalt alamperekonnast on nad kas soomustega kaetud või mitte. Teist alamperekonda esindavad kolme-nelja detsimeetripikkused kollasekirjud õudnäsalikud, kelle pea on täiesti fantastilise kujuga. Mis puutub esimesse alamperekonda, siis leidub seal mitut liiki veidraid kalu, kes on igati väärt meripuugi nime. Nende kortsudest ja kühmudest punsunud pea on üleni kaetud ogade, köbrukeste ja jälkide ebakorrapäraste sarvedega. Kogu nende keha ja saba on täis mürginäsasid ja nende ogade torked tekitavad ohtlikke haavandeid. Vaevalt leidub veel midagi nii ilget ja kohutavat.

21. ja 23. j aanuari vahel oli «Nautiluse» ööpäevane läbisõit kakssada viiskümmend ljööd ehk viissada nelikümmend miili, keskmine kiirus seega kakskümmend kaks miili tunnis. Kui me selle sõidu jooksul tutvusime mitmesuguste kalaliikidega, siis nemad omalt poolt, muidugi elektrivalgusest meelitatuna, püüdsid meid saata. Enamik kalu jäi peagi maha, kuid üksikuil õnnestus siiski mõnda aega «Nautiluse» läheduses püsida.

24. jaanuari keskpäeval olid meie koordinaadid 12°5' lõunalaiust ja 94°33' idapikkust. Märkasime Keelingi** korallsaart, mida omal ajal külastasid hr. Darwin ja kapten Fitzroy;***. «Nautilus» möödus üsna lähedalt sellest uhke kookospalmimetsaga inimtühjast saarest. Traalid tõid päevavalgele hulgaliselt õisloomade ja okasnahksete esindajaid ning väga kummalise kujuga limuseid, kellest mõned eriti väärtuslikud

* Rem i n g t 0 n, Philo (1816-1889) - ‚Ameerika ühendriikide relvakonstruktor ja -vabrikant. Cha ss e p at - vt lk. 12.

** K e e l i n g i saa r - tegemist on Kookosesaartega, mida inglased nimetavad Keelingisaarteks.

*** F i t z r o.y, Robert (1805-1865), - inglise hüdrometeoroloog, viitseadmira!. Tegi 1831-1836

ümbermaailmareisi purjekal «Beagle», millest noor Charles Darwin osa võttis.

172

delfiinulad läksid kapten Nemo kogudesse. Mina omalt poolt lisasin neile ühe täpilise tähtpolüübi, omapärase nugilise, kes kinnitub limuste karpidele ja kodadele.

Peagi kadus Keelingi saar silmapiiri taha ning meie reis jätkus loodes asuva India poolsaare tipu suunas.

Tol päeval ütles mulle Ned Land:

«Seal on tsiviliseeritud maad, härra professor. Ikkagi parem kui Uus-Ginea, kus on rohkem metslasi kui metskitsi. Indias on maanteed, raudteed, inglaste, prantslaste ja hindude linnad. Seal võib igal sammul kaasmaalast kohata. Mis te arvate, kas poleks paras aeg kapten Nemo juurest jalga lasta?»

«Ei, Ned, ei,» vastasin ma väga otsustaval toonil. «Esialgu jääme siia. «Nautilus» läheneb asustatud mandritele ja jõuab varsti Euroopasse. Las ta viib meid parem sinna. Kui oleme kord juba kodumeredes, küllap siis näeme, mida ette võtta. Pealegi ei usu ma hästi, et kapten Nemo laseks meid Malabari või Koramandeli rannikule niisama kergesti jahile minna kui Uus-Ginea ürgmetsadesse.» .

«No kuulge, härra, kas me siis ilma tema loata kuidagi läbi ei saa?» .

Ma ei vastanud, sest ei tahtnud kanadalasega vaielda. Südamepõhjas aga soovisin lõpuni kasutada seda head juhust, mille saatus oli meile andnud, paisates meid «Nautiluse» pardale.

Pärast Keelingi saarest eemaldumist aeglustus meie sõidukiirus, sest sukeldusime sageli suurtesse sügavustesse. Mitmel korral võeti appi isegi sügavustüürid, mida vastavate kangide abil võis veeliini suhtes viltu pöörata. Niiviisi sukeldusime kahe kuni kolme kilomeetri sügavusse, ilma et oleksime jõudnud India ookeani põhjani, mida isegi kolmeteistkümnekilomeetrised sügavusloodid pole suutnud saavutada. Mis süvavee temperatuurisse puutub, siis näitas termomeeter seal alati neli kraadi. Ühtlasi märgiksin veel, et ülemistes veekihtides oli vesi madala merepõhja puhul alati külmem, kui süviku kohal.

25. jaanuariloli ookean täiesti tühi ja «Nautilus» viibis kogu päeva merepinnal. Võimas sõukruvi pritsis vett kõrgele, nii et kaugelt vaadates pidi allveelaev tõepoolest näima tohutu vaalana. Veetsin peaaegu kolmveerand päeva laevalael ning vaatlesin merd. Silmapiiril polnud midagi näha, välja arvatud üks suur aurik, mida nägime kella nelja paiku sõitmas lääne suunas nagu meiegi. Tema mastid olid nähtavad vaid lühikest aega, nii et ta ei võinud märgata «Nautilust», mis

174

ulatus liiga vähe üle veepinna. Arvan, et aurik kjlulus laevaliinile, mis peab ühendust Tseiloni saare ja Sidney vahel peatustega King George Soundis ja Melbourne'is.

Kella viie paiku õhtul, just enne kiiresti mööduvat videvikku, mis troopikamail ühendab päeva ööga, üllatas mind ja Conseil' d ebatavilline vaatemäng.

Meres elab üks võluv loomake, kelle nägemist peeti antiikajal õnnelikuks endeks. Aristoteles, Athenaios, Plinius ja Oppianus uurisid tema eluviise ega hoidnud tema kirjeldamisel kokku kreeka ja rooma poeetiliste pärimustega. Nad andsid talle nimeks Nautilus ja Pompylius, kuid tänapäeva teadus ei kiitnud nende valikut heaks ja nimetas selle limuse Argonauta'ks ehk paberlaevukeseks.

Kes oleks vaevaks võtnud Conseil' käest küsida, see oleks teada saanud, et limuste hõimkond jaguneb viide klassi, millest esimene on peajalgsete klass. Mõnedel neist loomadest on koda, teistel mitte, ja nad jagunevad lõpuste arvu järgi kahe- ja neljalõpuseliste sugukannaks. Kahelõpuseliste sugukonnas on kolm perekonda: paberlaevuke, kalmaar ja seepia, kuna neljalõpuselisi on ainult üks perekond - laevuke ehk Nautilus . Seega oleks andestamatu eksitus segi ajada paberlaevukest ja laevukest, kuna esimese haarmed on iminappade ehk acetabula'tega, teise omad aga ilma.

Meie imetluse põhjuseks oligi argonautide parv, mis ujus ookeani pinnal. Neid oli tohutul hulgal ning nad kuulusid India meredele iseloomulikku köbrukestega paberlaevukeste liiki.

Need graatsilised limused ujusid tagurpidi, surudes erilise lehtri kaudu välja hingamisel sissetõmmatud vett. Nende kaheksast haarmest ujusid kuus peenikest ja pikka veepinnal; kuna kaks olid keerdus ning ulatusid väikese purjena veest välja. Nägin ka nende spiraalseid lainelisi kodasid, mida Cuvier on tabavalt võrrelnud elegantse laevukesega. See on tõepoolest laev, mis teda eritanud looma kannab, ilma et viimane oleks oma kojaga seotud.

«Argonaut võib oma laevukesest igal ajal lahkuda,» ütlesin ma Conseil'le, «aga ta ei tee seda kunagi.»

«Just nagu kapten Nemogi,» tähendas Conseil selle peale teravmeelselt. «Seepärast oleks ta võinud oma allveelaevale pigem «Argonaut» nimeks anda.»

Peaaegu terve tunni viibis «Nautilus» argonautide laevastiku keskel. Siis haaras neid millegipärast hirm. Nagu signaali peale rehvisid kõik oma purjed, haarmed tõmbusid kokku, laevataolised kojad kaotasid tasakaalu ja vajusid kummuli

ning kogu laevastik kadus vee alla. Kõik see toimus ainsa hetkega. Kunagi pole ma näinud ühtki eskaadrit nii ühtlaselt manööverdamas.

Samal hetkel vajus päike horisondi taha ja pimedus saabus peaaegu silmapilkselt, «Nautilus» õõtsus tasa kergest briisist tekkinud lainetuses:

Järgmisel päeval, 26. jaanuaril, sõitsime kaheksakümne teise meridiaani kohal üle ekvaatori ning teekond jätkus põhjapoolkeral.

Kohutavad haikalad saatsid meid peaaegu terve päeva. Siinsed mered kubisevad neist hirmsaist elukaist ning on seetõttu väga hädaohtlikud. Nägime pruuni selja ning valkja kõhualusega mõrtsukhaisid, kellel on üksteist rida hambaid, hallhaisid must-valge silmataolise laiguga kaelal ja ümarpealisi vööthaisid. Sageli tormasid need võimsad kalad niisuguse jõuga vastu illuminaatori klaasi, et võis karta kõige halvemat. Ned Land ei suutnud end enam vaos hoida. Ta tahtis vägisi veepinnale tõusta ja koletisi oma harpuuniga hävitada, eriti omapärase mosaiikse hammastikuga tuhkurhaisid ja suuri, viie meetri pikkusi tiigerhaisid. Siis aga lisas «Naulus» kiirust ja jättis hõlpsasti maha ka kõige nobedamad ujujad.

27. jaanuaril nägime siin-seal Bengali lahes lainetel hulpivaid laipu. Milline õudne vaatepilt! Need olid India linnade surnud, mida Gangese vool kannab mõnikord kaugele ulgumerele, muidugi sel juhul, kui raisakotkad, siinsete maade ainsad hauakaevajad, pole neid vahepeal juba ära söönud.

Haid on neile selles töös suureks abiks. .

Kella seitsme paiku sattus poo1eldi sukeldunud «Nautilus» piimjasse vette. Nii kaugele kui silm ulatus, näis meri valendavat. Oli see valgusefekt tingitud kuukiirtest? See polnud võimalik, sest kuu loomisest oli alles kaks päeva möödas ning ta polnud veel kerkinud silmapiiri tagant, kus valitses päikesevalgus. Taevalaotus, mida valgustasid ainult tähed, moodustas helendava veepinnaga täieliku kontrasti.

Conseil ei uskunud oma silmi ja päris minult selle omapärase nähtuse kohta aru. Õnneks olin võimeline talle vastama.

«See on niinimetatud piimameri,» seletasin ma, «kaunis sagedane nähtus siin ja Maluku vetes, kus ta haarab mõnikord usna suuri alasid.»

«Kas härra ei võiks mulle öelda selle helenduse põhjust, sest ma oletan, et siinne vesi pole siiski mitte piimaks muutunud!»

«Ei, mu poiss, seda mitte. See valge värvus, mis sind nii üllatab, on tingitud lugematust hulgast ainuraksetest infusooridest ehk ripsloomadest. Need on umbes juuksekarvajämedused ja ühe viiendiku millimeetri pikkused värvitust limataolisest ollusest tibatillukesed helendavad ussikesed, kes üksteise külge kinnitudes võivad katta merepinda mitme miili ulatuses.»

«Mitu miili!» imestas Conseil.

«Jah, mu poiss, ainult ära püüa neid loendama hakata! Sa ei jõua iial lõpuni, sest kui ma ei eksi, siis on mõned meremehed üle neljakümne miili mööda piimjat merd purjetanud.»

Ma ei tea, kas Conseil võttis minu nõuannet kuulda, kuid ta. näis vajuvat sügavaisse mõtteisse. Kindlasti arvutas ta, mitu korda üks viiendik millimeetrit mahub neljakümnesse ruutmiili, mina aga jätkasin huvitava nähtuse vaatlemist. Mitme tunni jooksul lõikas «Nautilus» oma ninaga valkjaid laineid. Panin tähele, et ta liikus selles seebivees täiesti hääletult otsekui vahus, mis tekib. mõnikord lahtedes hoovuste ja vastuhoovuste keerises.

Südaöö paiku omandas meri äkki oma tavalise värvuse, kuid meie taga, nii kaugele kui silm ulatus, kumas vee helendust peegeldav taevas nagu virmaliste säras.

II KAPTEN NEMO UUS ETTEPANEK

Kui “Nautilus» 28. jaanuaril kella kaheteistkümne ajal veepinnale tuli, olime juba põhjalaiusel 9°4'. Kaheksa miili kaugusel läänes paistis maa. Kõigepealt torkas mulle silma umbes kahe tuhande jala kõrgune mäestik, mille piirjooned näisid väga ebakorrapärased. Kui laeva asukoht oli kindlaks määratud ja kaardile kantud, läksin alla salongi ning veendusin, et olime jõudnud Tseiloni saare juurde, mis ripub India poolsaare küljes nagu pärl.

Ruttasin raamatukokku otsima mõnda raamatut selle saare kohta, mis on üks viljakamaid maakeral. Leidsingi köite, mille tiitellehelt võis lugeda: Sirr, H. C. esq., «Ceylan and the Cingalese»*. Pöördunud tagasi salongi, märkisin endale üles

* Tseilon ja singalid (inglise k.).

saare geograafilised koordinaadid, mis olid 5°55' ja 9°49' põhjalajust ning 79°42' ja 82°4' idapikkust. Saar on kakssada seitsekümmend viis miili pikk, tema suurim laius on sada viiskümmend miili, ümbermõõt - üheksasada miili, pindala - sada neli tuhat nelisada nelikümmend kaheksa ruutmiili, seega natuke väiksem kui Iirimaa.

Sel hetkel ilmusid kapten Nemo ja tüürimees.

Kapten heitis pilgu kaardile ja pöördus siis minu poole:

«Tseiloni saar on kuulus pärlipüügi poolest, härra Aronnax, võib-olla meeldiks teilegi mõnd siinset püügipaika külastada?»

«Kindlasti, kapten,» vastasin mina.

«Tore! Seda on lihtne korraldada. Kahjuks näeme ainult kohti, kus pärleid püütakse, mitte püüdjaid endid, sest hooaeg pole veel alanud. Aga mis sellest! Annan kohe käsu võtta kurss Mannari lahele, kuhu me jõuame öösel.»

Kapten ütles mõned sõnad tüürimehele, kes lahkus rutates. Mõne aja pärast «Nautilus» sukeldus ja manomeeter näitas, et ta sõitis kolmekümne jala sügavuses.

Otsisin kaardil Mannari lahte ja leidsin ta Tseiloni looderannikult üheksanda paralleeli kohalt. Lahes oli ka väike samanimeline saar, ja et sinna jõuda, tuli meil sõita piki Tseiloni läänerannikut.

«Härra professor,» jätkas kapten Nemo vestlust, «pärleid püütakse Bengali lahes, India, Hiina, Jaapani ja Ameerika troopilistes meredes, Panama ja Kalifornia lahes, kuid kõige väärtuslikumaid pärleid saadakse Tseiloni läänerannikult. Me jõuame muidugi liiga vara kohale. Alles märtsis

kogunevad pärlipüüdjad Mannari lahte, kus siis kolmsada paati tegeleb kolmekümne päeva jooksul selle tulutoova ettevõttega, röövides merelt tema väärtuslikemaid ande. Igas paadis on kümme sõudjat ja kümme sukeldujat. Viimased on jagunenud kahte vahetusse, kes siis kordamööda. laskuvad kaheteistkümne meetri sügavusse, hoides jalgade vahel kivi, mis on köiega paadi külge kinnitatud.»

«Nii et see primitiivne meetod on ikka veel kasutusel?»

«Ikka vana viisi, olgugi et Amiens'i lepingu põhjal kuuluvad siinsed püügikohad 1802. aastast alates maailma kõige tööstuslikumale rahvale, inglastele.»

«Mulle näib, et teie skafandrid oleksid selle töö juures äärmiselt kasulikud.»

«Kindlasti, sest vaesed pärliotsijad ei saa kuigi kaua vee all viibida. Inglane Perceval, kes reisis Tseilonil, kõneleb küll ühest kahvrist, kes olevat alles viie minuti pärast pinnale

tõusnud, kuid see näib vähe usutav. Tean mõningaid sukeldujaid, kes on vee all viiskümmend seitse sekundit, mõned eriti osavad isegi kuni kaheksakümmend seitse sekundit, aga need on harvad erandid. Laeva pardale jõudes purskub neli sageli ninast verist vett. Minu arvates on sukeldujate keskmine sukeldumisaeg kolmkümmend sekundit, mille jooksul nad püüavad väikesesse võrgukesse korjata nii palju pärlikarpe kui jõuavad. Üldiselt ei ela nad kaua, nende nägemine nõrgeneb ja silmadesse tekivad haavandid, samuti ka nahale.

Sageli tabab neid merepõhjas ajurabandus.»

«See on tõesti kurb elukutse,» laususin ma, «mille ainsaks eesmärgiks on mõningate inimeste tujude rahuldamine. Aga öelge mulle, kapten, mitu pärlikarpi võib üks paat päevas püüda?»

«Umbes nelikümmend kuni viiskümmend tuhat. Kõneldakse, et kui Inglise valitsus laskis endale 1814. aastal pärleid püüda, siis tõid sukeldujad kahekümne päeva jooksul välja seitsekümmend kuus miljonit pärlikarpi.»

«Siis saavad nad oma töö eest vähemalt väärilist tasu?»

«Vaevalt küll, härra professor. Panamas teenivad nad nädalas ainult ühe dollari. Kõige sagedamini makstakse pärlipüüdjale üks suu* iga karbi pealt, milles leidub pärl. Ent kui palju on tühje karpe!»

«Nii et üks suu pärli eest, mis teeb selle omaniku rikkaks! See on ju kohutav!»

«Niisiis, härra professor, homme külastate koos oma seltsimeestega Mannari lahte, ja kui mõni varajane pärlipüüdja peaks juba kohalolema, siis näete teda töö juures.»

«Oleme nõus, kapten.»

«Muuseas, härra Aronnax, ega te haisid ei karda?»

«Haisid!» hüüatasin mina.

Küsimus tundus mulle üpris tarbetuna.

«Noh?» käis kapten Nemo peale.

«Pean teile tunnistama, kapten, et seda sorti kaladega pole ma veel tutvust teinud.»

«Meie siin oleme nendega päris harjunud ja küllap teiegi aja jooksul harjute. Pealegi oleme relvastatud ja võib-olla õnnestub meil tee peal haikalajahtigi pidada. See on väga huvitav. Nii et nägemiseni homme varahommikul, härra professor .»

Kapten Nemo lausus viimased sõnad muretul toonil ja lahkus salongist.

* Suu (prantsuse k. sau) - viis santiimi, 1/20 prantsuse franki.

Kui teid kutsutakse Šveitsi Alpidesse karujahile, siis võite öelda: «Tore, homme läheme karujahile!» Kui teid kutsutakse Atlase mägedesse lõvisid või India džunglitesse tiigreid küttima, siis

vastaksite ehk: «Ohoo! Kas tõesti tiigreid või lõvisid laskma!» Aga kui teid kutsutakse haikalu küttima, pealegi vees, nende loomulikus keskkonnas, siis palute vist küll veidi mõtlemisaega, enne kui kutse vastu võtate.

Mis minusse puutub, siis äigasin korraks üle lauba, kus sätendasid paar higipiiska, ja ütlesin endamisi: «Mõtle hästi järele, rutata pole kuhugi. Olgu pealegi, et sa Crespo saare metsades saarmajahil käisid, aga minna merepõhja luusima siis, kui oled päris kindel, et kohtad seal haikala, see on hoopis midagi muud. Ma tean, et mõnel pool, näiteks Andamani saartel, tungivad pärismaalased haidele julgesti kallale, puss ühes ja silmus teises käes. Kuid ma tean ka seda, et paljud ei tule sellest võitlusest eluga tagasi! Pealegi pole ma neeger ja isegi kui ma seda oleksin, ei teeks natuke järelemõtlemist enne niisugusele teele asumist sugugi paha.»

Juba möödusidki mu vaimusilma eest igasugused haid, tohutute lõugade ja lugematute hammasteridadega koletised, kes võivad inimese korraga pooleks hammustada. Tundsin isegi valu seljas. Mulle hakkas vastu muretus, millega kapten selle õnnetu ettepaneku tegi. Otsekui oleks tegemist mõne tavalise retkega! Tema jutu järgi oleks võinud arvata, et läheme metsa rebast ajama!

«Hästi,» mõtlesin ma lõpuks. «Conseil ütleb kindlasti ära ja see vabastab ka mind kapteniga kaasa minemast.»

Mis aga Ned Landisse puutus, siis polnud ma tema arukuses sugugi nii väga kindel. Olgu risk, milline tahes, tema sõjaka loomuse jaoks on sel alati suur külgetõmbejõud.

Püüdsin jätkata Sirri raamatu lugemist, kuid peagi tabasin end masinlikult lehitsemiselt. Ridade vahelt haigutasid mulle vastu teravahambulised lõuad.

Conseil ja kanadalane astusid sisse, mõlemal rahulik, isegi rõõmus nägu peas. Nad ei teadnud veel, mis neid ootas.

«Jumala eest, härra professor, see teie kapten Nemo, kurat teda võtku, tegi meile väga meeldiva ettepaneku!» hüüdis Ned Land.

«Ah te siis teate juba?» ütlesin ma.

«Ärgu härra pahaks pangu,» seletas Conseil, «aga «Nautiluse» komandör kutsus meid homme koos härraga Tseiloni pärlipüügikohti külastama. Ta tegi seda väga viisakalt ja käitus nagu tõeline džentelmen.»

«Kas ta teile midagi muud ei öelnud?»

«Muud ei midagi, ainult et ta on teHe sellest väikesest jalutuskäigust juba kõnelnud,» vastas Ned Land.

«Ah nii,» laususin, mina. «Aga kas ta ei rääkinud teile mõningaist pisiasjust, mis on seotud. . .»

«Ei mingisugustest, härra loodusteadlane. Te tulete koos meiega, eks ole?»

«Ah mina või. . . aga muidugi! Ma näen, et asi hakkab teile meeldima, mister Land.»

«Jah, see on huvitav, tõesti väga huvitav.»

«Vahest ka ohtlik!» püüdsin peale käia, kuid Ned Land vastas: «Õige mul ohtlik, väike jalutuskäik austripangale!»

Oli selge, et kapten Nemo ei pidanud tarvilikuks minu kaaslastele haidest kõnelda. Vaatlesin neid erutatud pilgul, otsekui oleksid nad juba ilma käe või jalata. Kas ma pidin neid hoi,atama? Kindlasti, kuid ma ei teadnud, kuidas alata.

«Kas härra ei oleks nii lahke ja jutustaks meile üksikasjaliselt pärlipüügist,» pöördus nüüd Conseil minu poole.

«Kas pärlipüügist endast,» küsisin ma, «või siis mõningatest asjaoludest, mis võivad...»

«Ikka püügist,» segas kanadalane vahele. «Enne kui millegi kallale asuda, on hea temaga üldjoontes tutvuda.»

«Hästi! Istuge siis, mu sõbrad, ja ma jutustan teile kõigest, mida ma inglase Sirri raamatust teada

sain.»

Ned ja Conseil võtsid diivanil ist)t ning kanadalane küsis minult kõigepealt:

«Härra, mis see päri õieti on?»

«Poeedile, armas Ned, on päri mere pisar, idamaade rahvastele aga kivistunud kastetilk, daamide jaoks on nad kerajad mattvalge läikega ehteasjad, mida kantakse sõrmes, kaelas või kõrvas. Keemik peab neid süsihapu kaltsiumi ja orgaaniliste ainete seguks, loodusteadlane lihtsalt pärlmutrit eritava organi haiglaseks nõristuseks teatavatel karpidel.»

«Kuuluvad limuste hõimkonda, liistaklõpuseste klassi, pärlikarpIaste sugukonda,» lisas Conseil.

«Täpselt, kõrgesti õpetatud Conseil, ja kõik liistaklõpusesed, kes eritavad pärlmutrit, see tähendab karbipoolmete sinist, sinakat, lillakat või valget sisekihti, nagu näiteks merikõrvad. austrid, pistkarbid, rõõneskarbid ning paljud teised, võivad sisaldada pärleid.»

«Kas ka jõekarbid?» küsis kanadalane.

«Jah, isegi ebapärlikarbid, kes elutsevad Šoti, Walesi, Iiri-, Saksi-, Böömi- ja Prantsmaa selge veega jõgedes, võivad tekitada pärleid.»

«Tore, edaspidi olen tähelepanelikum,» lausus kanadalane.

181

«Kuid peamine pärlite valmistaja on ikkagi väärtuslik päris-pärlikarp, ladinakeelse nimega Meleagrina margaritifera. Päri pole ju tegelikult muud kui kerajas pärlmutrist moodustis, mis asub karbipoolme küljes või siis looma keha.. kurdude vahel. Koja küljes asuv pärI. on kinni, aga looma kehas olev pärl on vaba. Pärli sisemuses asub alati mingi kõva keha, kas mõni sugutamata muna või liivatera, mille ümber igal aastal tekivad ikka uued ja uued kontsentrilised pärlmutrikihid.»

«Kas ühes karbis võib leiduda ka mitu pärlit?» küsis Conseil.

«Muidugi. Mõned pärlikarbid kujutavad endast tõelisi ehtelaekaid. Kõneldakse isegi karbist, milles olevat olnud, mida ma küll hästi ei usu, sada viiskümmend haikala.»

«Sada viiskümmend haikala!» hüüatas Ned Land.

«Kas ma ütlesin haikala?» lausus in ma ruttu. «See on muidugi mõttetus, ma tahtsin öelda sada viiskümmend pärlit.»

«Muidugi, aga kas härra ei jutustaks meile nüüd sellest, kuidas pärleid kätte saadakse,» jätkas Conseil pärimist.

«Siin on väga mitmeid mooduseid. Karbipoolmete küljes olevaid pärleid, kistakse ära vastavate tangidega. Enamasti aga pannakse pärlikarbid kõigepealt merekaldale laotatud mattidele kuivama. Õhu käes surevad nad võrdlemisi ruttu ja kümne päevapärast on nad juba täieliku lagunemise olukorras. Siis visatakse nad suurtesse mereveega täidetud basseinidesse, avatakse ja pestakse. Seejärel asuvad tööle rookijad, kes eraldavad kõigepealt pärlmutri, mis. läheb mitmesuguste nimetuste all müügile suurtes saja kahekümne viie ja saja viiekümne kilostes kastides. Lõpuks võtavad nad karbi sisikonna, keedavad seda ning lasevad siis läbi sõela, et ka kõige väiksemad pärlid kaduma ei läheks.»

«Kas pärlite hind oleneb nende suurusest?» küsis Conseil.

«Mitte ainult suurusest, vaid ka kujust, puhtusest ja värvusest, läikest, üldse kõigest, mis teeb pärlid nii kauniks silmale vaadata. Kõige ilusamad neist moodustuvad pärlikarbi mantlikurdude vahel ja neid nimetatakse neitsilikeks pärleiks ehk parangoonideks. Need on mattvalged, sageli aga ka läbipaistvad ümmargused või pirnikujulised pärlid. Ümmargustest tehakse käevõrusid ja keesid, pirnikujulistest kõrvarõngaid, ja kuna nad on teistest kallimad, siis müüakse neid tükiviisi. Karbipoolmete küljes olevad pärlid on ebakorrapärasema kujuga ning neid müüakse kaaluga. Kõige odavamad on väikesed pärlid, mida müüakse mõõduga. Need lähe-

182

vad peamiselt kirikutarbeks igasuguste tikandite tegemiseks.»

«Pärlite sorteerimine suuruse järgi on vist väga pikk ja vaevaline töö,» arvas kanadalane.

«Sugugi mitte, mu sõber,» vastasin mina. «Selleks on üksteist sõela, mis erinevad aukude arvu ja nende suuruse poolest. Esimese sordi pärlid jäävad kahekümne- kuni kaheksa kümneaugulistele sõeladele, teise sordi sõeladel on sada kuni kaheksasada ja kolmanda sordi omadel üheksasada ja tuhat auku.»

«See on väga kavalasti tehtud,» tähendas Conseil. «Nii et pärlite sorteerimine toimub täiesti mehaaniliselt. Kas härra ei ütleks meile veel seda, kui suurt tulu saadakse pärlipüügikohtadest?»

«Kui uskuda Sirri teost, siis antakse Tseiloni püügikohad rendile kolme miljoni hai eest aastas.»

«Frangi eest,» parandas mind Conseil.

«Muidugi frangi!» jätkasin ma oma jutustust. «Kolm miljonit franki aastas. Ma arvan, et tänapäeval ei too nad sugugi rohkem sisse kui varasematel aegadel. Nii on näiteks teada, et kui Karl V valitsemise ajal andsid Ameerika pärlipüügikohad nelja miljoni frangi eest sissetulekut, siis nüüd on see langenud kahe olmandikuni. Üldse hinnatakse kogu maailma aastast pärlitoodangut üheksale miljonile frangile.»

«Aga kas ei kõnelda sageli eriti suurtest ja kallihinnalistest pärlitest?» küsis Conseil.

«Seda küll, mu poiss, kõneldakse, et Caesar olevat kinkinud Serviliale pärli, mis meie rahas maksaks kakskümmend tuhat franki.»

«Olen isegi kuulnud ühest vanaaja daamist, kes olevat äädika sees lahustatud pärleid joonud,» ütles kanadalane.

«See oli Kleopatra,» tähendas Conseil.

«Pidi see aga vastik olema,» arvas Ned Land.

«Lihtsalt jälk, sõber Ned,» lisas Conseil, «kui mõelda, et pits niisugust äädikat maksab sada viiskümmend tuhat franki. Üsna kenake hind, eks ole?» .

«No kui mina selle daamiga abielus oleksin. . .» ütles kanadalane, tehes käega ähvardava liigutuse.

«Ned Land Kleopatra mees!» puhkes Conseil naerma.

«Pidin tõepoolest naise võtma,» kinnitas kanadalane tõsiselt, «ja pole minu süü, kui sellest midagi välja ei tulnud, Ostsin isegi oma pruudile Kate Tenderile pärlikee, aga ta läks teisele mehele. Tühja kah, see kaelakee ei maksnud mulle rohkem kui poolteist dollarit ja ometi, härra professor võib

mind kindlasti uskuda, oli see nii suurtest pärlitest tehtud, mis poleks läinud läbi isegi kahekümneaugulisest sõelast.»

«Kallis Ned,» vastasin, ma naerdes, «need olid ju võltspärlid, pärliessentsiga täidetud õõnsad klaaskuulikesed!»

«Aga see pärliessents peab ju ometi kallist raha maksma,» ei tahtnud Ned alla vanduda.

«Sama hästi kui mitte midagi,» seletasin ma. «See pole muud kui nuuskpiirituses hoitud viidikasoomused, täiesti väärtusetu aine.»

«Sellepärast Kate Tender läkski vist teisele mehele,» lausus mister Land selle peale filosoofiliselt.

«Kui tulla tagasi hinnaliste pärlite juurde,» jätkasin endist juttu, «siis arvan, et ühelgi kuningal pole väärtuslikumat sellest, mis kuulub kapten Nemole.»

«Kas see siin?» küsis Conseil, osutades vitriinis asuvale suurepärasele eksemplarile..

«Muidugi, ja ma ei eksi, kui hindan tema väärtust kahele tuhandele. . .»

«Frangile!» pistis Conseil kiiresti vahele.

«Jah, kahele tuhandele frangile. Kaptenile aga maksis ta kindlasti ainult üleskorjamise vaeva.»

«Ah!» hüüdis Ned Land. «Kes ütleb, d me homsel jalutuskäigul ei leia samasugust.»

«Päh!» lausus Conseil.

«Miks mitte?»
«Ei tea, mida me nende miljonitega «Nautiluse» pardal peale hakkame?»
«Pardal muidugi mitte,» üttes Ned, «aga... mujal.»
«Ah mujal või,» pomises Conseil ja raputas pead.
«Nedil on tõepoolest õigus,» tähendasin mina. «Kui meil õnnestub viia Euroopasse või Ameerikasse kas või üksainus niisugune pärl, siis äratab see hoopis suuremat usaldust meie seikluste vastu ning annab meie jutustusele kaalu juurde.»
«Seda arvan minagi,» ütles kanadalane. . .
«Aga kas pärlipüük on ka hädaohtlik?» küsis nüüd Conseil, kellele meeldis alati midagi õpetlikku kuulata.
«Ei,» vastasin ma kiiresti. «Muidugi tuleb tarvitusele võtta vastavad ettevaatusabinõud.»
«Mis hädaohtu seal muud võib olla, kui et neelad paar suutäit merevett,» arvas Ned Land.
«Täpselt nii, Ned. Muide, ega te haikalu ei karda?» püüdsin ma kapten Nemo muretut tooni järele aimata.
«Mina, elukutseline vaalakütt!» vastas kanadalane. «Minu amet on nende peale sülitada!» .

«Antud juhul pole tegemist nende püüdmisega konksu otsa asetatud lihatükiga, nende vinnamisega laeva pardale, kusjuures neil kirvega saba ära raiutakse ja kõht lõhki lõigatakse, süda aga võetakse välja ja visatakse merre!» ütlesin ma.
«See tähendab siis, et. . .»
«Täpselt.»
«Nii et vees?»
« Vees.»
«Noh, pagan võtaks, kui ikka hea harpuun käepärast on. . . Teate, härra, need haikalad on kaunis kohmakad elajad, kes enne, kui nad saavad sind lõugade vahele haarata, peavad end selili keerama. Selle aja sees, teate isegi. . .»
Ned Land ütles sõna «lõuad» niisuguse erilise häälega, et mul jooksis külm judin üle selja.
«Noh, aga sina, Conseil, mida sina haidest arvad?»
«Mina ütlen härrale kõik ausalt ära.»
«Viimaks ometi!» hingasin ma kergendatult, kuid Conseil ütles:
«Kui härra haikaladele julgesti vastu läheb, miks ei peaks siis tema truu teener minema koos temaga!»

III KÜMNE TUHANDE FRANGINE PÄRL

Saabus õhtu. Heitsin voodisse, kuid magasin üpris halvasti. Haid mängisid väga tähtsat osa minu unenägudes ning kogu aeg, painas mind nende kalade prantsuskeelse nimetuse requin päritolu: mõnede arvates tulevat see ladinakeelsest sõnast requiem*. Kord näis see mulle täiesti õige, kord jälle lausa vale.
Kella nelja ajal hommikul äratas mind stjuuard, kelle kapten Nemo oli määranud minu käsutusse. Tõusin kiiresti üles, riietusin ja läksin salongi. Seal ootas mind juba kapten Nemo.
«Kas olete minekuvalmis, härra Aronnax?» küsis ta.
«Valmis.»
«Palun järgnege mulle!»
«Ja minu kaaslased, kapten?»

.* Re q u i e m - reekviem, surnu mälestuseks peetav katoliku leina. missa, hingepalve (ladina k.).

185

«Neile juba teatati ja nad ootavad meid.»

«Kas me ei riietugi skafandritesse?»

«Ei, veel mitte. Ma ei lasknud «Nautilust» liiga kalda lähedale minna, praegu viibime Mannari lahe kohal ulgumerel. Lasin veesata paadi, mis viib meid sobivasse kohta ning säästab meie jalavaeva, sest tee sinna on küllaltki pikk. Tuukriaparaadid on paadis, need paneme siis selga, kui alustame oma veealust ekspeditsiooni.»

Läksin kapten Nemo järel trepist üles laevalaele. Ned ja Conseil olid juba seal ning rõõmustasid «lõbusõidu» üle, mis neid ootas. Viis «Nautiluse» madrust istusid laeva külge kinnitatud paadis, aerud käes. .

Valitses alles täielik ööpimedus. Suured pilverünkad katsid taevast, paistsid ainult harvad tähed. Pöörasin pilgu maa suunas, kuid ei näinud muud kui ähmast piirjoont, mis varjas umbes kolmveerand silmapiiri edelast kuni loodeni. «Nauti-lus» oli tulnud öösel pinnale Tseiloni läänerannikul ning asus lahest lääne pool, õigemini küll ranniku ja Mannari saare vahel. Sealse tumeda vee põhjas asus üle kahekümne miili pikkune pärlipüügiala.

Kapten Nemo, Conseil, Ned Land ja mina asusime paadi pärasse. Paadijuht haaras roolipuu ning tema kaaslaseel surusid aerudele, ot~ visati paati ja sõit võis alata.

Paat võttis kursi lõunasse. Sõudjad ei rutanud. Ma panin tähele, et aerulöögid järgnesid üksteisele iga kümne sekundi tagant, nagu sõjalaevastikus üldiselt tavaks. Sellal kui paat hooga edasi liikus, langesid veetilgad aerudelt mustavasse vette vaevalt kuuldavate sulpsatustega, otsekui oleksid nad sulatinast. Merelt tulev tüüning pani paadi natuke õõtsuma ning üksikud lained loksusid käilas.

Me vaikisime. Mi11ele võis küll mõelda kapten Nemo? Võib olla maale, millele ta ligines ja mis tema jaoks oli kindlasti liiga lähedal, vastandina kanadalasele, kellele maa oli veel liiga kaugel. Mis puutub Conseil'sse, siis tema oli lihtsalt uudishimulik.

Kella poole kuue paiku hakkasid esimeses aovalguses helendama löönud taeva foonil üha selgemini paistma maa piirjooned. Saare idaosa oli madal ja tasane; kuna lõuna poole tõusis pind üha kõrgemale. Viis miili lahutasid meid kaldast, mida oli raske eraldada uduvinega kaetud merest. Meie ja maa vahel asuv veepind oli täiesti lage. Ei ühtki laeva ega pärlipüüdjat, olgugi et see oli koht, kuhu neid igast ilmakaarest kokku voolab. Nagu kapten Nemo oli öelnud: jõudsime liiga vara kohale.

186

Kell kuus läks äkki valgeks, nagu see on tavaline troopikas,. kus ei tunta ei koitu ega eha. Kiiresti tõusva päikese kiired tungisid peagi läbi idataevast katva pilveloori.

Nüüd nägin juba selgesti maad koos siin-seal kasvavate üksikute puudega.

Paat liikus Mannari saare suunas, mis jäi meist lõunasse.. Kapten Nemo oli tõusnud püsti ning vaatles merd. Tema märguande peale lastiankur vette ning köie jooksu järgi otsustades oli põhi umbes meetri sügavuses. Viibisime madaliku kõrgeimas punktis. Mõõnavesi pööras paadipära kohe avamere poole.

«Olemegi kohal, härra Aronnax,» ütles kapten Nemo. «Kas. näete seda kitsast lahte? Kuu aja pärast koguneb siia hulgaliselt pärlipüügilaevu ja julged sukeldujad asuvad merepõhjas tööle. See laht on pärlipüügiks eriti sobiv. Ta on tugevate meretuulte eest kaitstud. Siin pole peaaegu kunagi suurt lainetust, ja see on eriti soodus sukeldujate tööks. Paneme nüüd skafandrid selga ning alustame oma veealust jalutuskäiku.»

Ma ei vastanud midagi. Sellal kui madrused aitasid minul, kapten Nemol ja mu kahel kaaslasel rasketesse ülikondadesse rõivastuda, uurisin ma kogu aeg tähelepanelikult kahtlast vett. Nähtavasti ei pidanud ükski «Nautiluse» meeskonnaliige meiega sellele retkele kaasa tulema.

Peagi olime kaelani kummirõivastes, reservuaarid rihmadega seljas. Ma ei näinud aga kuskil Ruhmkorffi aparaate. Enne kui mu pea kadus metallkiivrisse, juhtisin ma sellele kapten Nemo tähelepanu.

«Need aparaadid oleksid meile täiesti kasutud, sest me ei lasku sumtesse sügavustesse ja päikesevalgusest piisab meile täielikult,» vastas ta. «Pealegi oleks meie poolt väga ettevaatamatu siin elektrilampi kaasa võtta. Selle valgus võiks ootamatult juurde meelitada mõne kardetava mere... looma.»

Kapten Nemo viimaste sõnade ajal vaat.asin ma Conseil' ja Ned Landi poole, kuid mõlema sõbra pead olid juba vaskkiivris ja nad ei saanud enam midagi kuulda ega kõnelda.

Esitasin kapten Nemole veel viimase küsimuse: «Aga kus on siis relvad, meie õhupüssid?»

«Püssid!» vastas ta. «Milleks meile püssid? Kas ei ründa mägilased teie kodumaal karusid, puss käes? Kas pole teras kindlam relv kui tinakuul? Siin on teile tubli pistoda. Pange see vöö vahele ning asume teele!»

Vaatasin oma seltsimehi. Nad olid samuti relvastatud nagu

meiegi. Lisaks viibutas Ned Lahd veel oma tohutut harpuuni, mille ta oli enne «Nautiluselt» lahkumist paati asetanud.

Järgnesin kapten Nemo eeskujule ja lasin oma pea metallkiivriga katta; õhuaparaadid hakkasid otsekohe tööle.

Hetke pärast tõstsid madrused meid üksteise järel paadist vette. Meri oli siin madal ja kohe tundsime kindlat põhja jalge all. Kapten Nemo andis meile käega märku ning me laskusime tema järel mööda kallakut vee alla.

Siin kadusid kõik mind piinanud mõtted. Muutusin äkki hämmastavalt rahulikuks. Liigutuste kcrgus suurendas enesekindlust ning kummaline ümbrus köitis peagi täielikult mu meeli.

Päike heitis merepõhja juba küllaldaselt valgust. Ka kõige väiksemad esemed olid nähtavad. Kümneminutilise käigu järel olime viie meetri sügavuses. Põhi muutus nüüd peaaegu tasaseks.

Meie jalgade eest põgenes hulgaliselt kummalisi kalu, tõustes lendu nagu nepid rabas. Need olid riisiangerjate perekonda kuuluvad kalad, kellel on ainult sabauim. Tundsin nende hulgast ära jaava riisiangerja, kaheksa detsimeetri pikkuse ussitaolise kala, keda võiks hõlpsasti meriangerjaks pidada, kui tal poleks külgedel kullakarva. triipe... Panin tähele ka Stromateus’e perekonda kuuluvaid kirevavärvilisi suure vikatikujulise seljauimega söögikõlblikke kalu, kellest kuivatatuna ja marineerituna valmistatakse väga maitsvat karavaadi-nimelist rooga, ja kilprüühärgade perekonda kuuluvaid kalu, kelle keha katab kaheksarealine luuplaatidest turvis.

Tõusev päike valgustas meid ümbritsevaid veemasse ikka rohkem ja rohkem. Merepõhi muutis vähehaaval oma ilmet. Pehme liiv asendus suurte ümmarguste kaljurahnudega, mis moodustavat otsekui sillutatud maantee. Kivid olid kaetud limuseist ja zoofüütidest vaibaga. Nende kahe hõimkonna esindajaist mainiksin õhukeste, erineva suurusega kojapoolmetega liistakkarpe, India ookeanile ja Punasele merele iseloomulikke austerkarplaste sugukonda kuuluvaid merikarpe, kerakujulisi oranže sõõrkarpe, teravatipulisi oherdkarpe, üksikuid pärsia purpurtigusid, millest «Nautiluse» elanikud valmistavad suurepärast riidevärvi, viieteistkümne sentimeetri pikkusi sarvilisi ogakodalasi, kes sirutuvad merepõhjast nagu käed, valmis igaüht haarama, okkalisi keeriskodalasi, käsijalgsete hõimkonda kuuluvaid lingulaid, söödavaid sõmerkarpe, keda leidub kõikjal Hindustani turgudel, nõrgalt helendavaid merikelli ja lõpuks lehvikutaolisi silmkoralle, siinsete merede kauneimaid ehteid.

Nende loomtaimede seas sagisid vetikaist moodustunud võlvide all kohmakate lülijalgsete leegionid, pisut ümardunud kolmnurkse kilbiga konnkrabid, ainult siinsetele vetele tüüpilised erakvähklased, hirmuäratavad ebakrabilased, keda on äärmiselt vastik vaadata. Mitmel korral kohtasin niisama jälke kookosevargaid, kelle eluviise uuris juba Darwin. Neile on loodus andnud vajaliku instinkti ja küllaldase jõu kookospähkleist toitumiseks. Nad ronivad rannikul kasvavate kookospalmide otsa ja hammustavad sealt alla kookospähkleid, mis maha langedes pragunevad, ning avavad nad siis oma võimsate sõrgadega. Siinses selges vees liikusid nad võrratu väledusega, erinedes Malabari rannikul elutsevatest liikidest, kes kaljude vahel aeglaselt roomavad.
Kella seitsme paiku jõudsime lõpuks pangale, kus elutses miljoneid pärlikarpe. Need väärtuslikud limused kinnituvad pruuni büssuse abil tugevasti kaljude külge, olles seega halvemas olukorras isegi merikarpidest, kellelt loodus pole röövinud kõiki liikumisvõimalusi.
Meleagrina ehk päris-pärlikarp on peaaegu võrdsete, väga paksude ning väliselt äärmiselt krobeliste poolrnetega ümar merikarp. Üksikuil karpidel võib näha rohelisi triipe, mis peegeldavad valguskiiri igas suunas. Need on noored pärlikarbid. Üle kümne aasta vanuste karpide pealispind on must ning konarlik ja nad on kuni viieteistkümne sentimeetrise läbimõõduga.
Kapten Nemo osutas käega karbilademeile ja ma mõistsin, et need püügikohad on tõepoolest ammendamatud ja et looduse elujõud ületab siin inimese hävituskire. Ned Land aga jäi truuks inimlikule nõrkusele ja ruttas oma vööl rippuvat :võrku kõige ilusamate pärlikarpidega täitma.
Kuid meil polnudaega peatuda, sest tuli järgneda kaptenile, kes näis juhtivat meid ainult talle tuntud teeradu mööda. Merepõhi hakkas tõusma, nii et minu ülestõstetud käsi ulatus veest välja, siis aga uuesti langema. Sageli pidime minema ümber teravate, püramiiditaoliste kaljude. Nendevahelistest pimedatest lõhedest vahtisid meid oma liikumatute silmadega suured koorikloomad, seistes pikkadel jalgadel nagu mingId kohutavad sõjamasinad. Meie jalge all roomas hulkharjasusse, igasuguseid rõngusse ja lülijalgseid, kes sirutasid kaugele välja oma tundlaid ja kombitsaid.
Äkki avanes meie ees päratu koopasuu, mis oli uuristatud kireva vetikavaibaga kaetud kaljuseina. Esialgu tundus grott mulle väga pimedana, sest päikesevalgus näis vähehaaval

kustuvat. Tema ähmane kuma oli nüüd nagu vee alla mattunud valgusallika kiirgus.
Kapten Nemo kadus koopasse. Järgnesime talle. Mu silmad harjusid sealse suhtelise hämarusega peagi. Varsti hakkasin eristama ebakorrapäraste piirjoontega looduslikku võlvistikku, mida kandsid laiale graniitalusele toetuvad sambad, meenutades etruski ehitusmälestisi Toskaanas. Miks tõi mõistatuslik teejuht meid sellesse veealusesse katakombi? Seda sain ma õige pea teada.
Kui olime laskunud alla kaunis järsust kallakust, sattusime suurde ringikujulisse sügavikku. Kapten Nemo peatus ja osutas mingile esemele, mida ma polnud veel jõudnud märgata.
See oli tohutu kahemeetrise läbimõõduga rõõneskarp, mitte enam ristimisvaagen, vaid terve järv, suurem isegi sellest karbipoolmest, mis kaunistas «Nautiluse» salongi.
Lähenesin sellele fenomenaalsele limusele. Ta kinnitus büssuse abil graniitplaadile ning võis rahulikult koopa vaikses vees kasvada. Minu hindamist mööda kaalus ta kolmsada kilo. Niisuguses «austris» on viisteist kilo liha. Selleks et neid tosinajagu kinni pista, on tõepool.est vaja Gargantua* kõhtu.
See rõõneskarp oli kapten Nemole ar.vatavasti juba varem teada. Ta ei külastanud koobast esimest .korda. Arvasin, et ta tõi meid siia amult looduseimet vaatama. Kuid ma eksisin. Ta oli rõõneskarbi seisundist ka ise huvitatud.
Limuse võimas koda oli pooleldi avatud. Kapten lähenes talle ning torkas pussi poolmete vahele, et takistada neid sulgumast. Teise käega kergitas rõõneskarbi pehmet narmalist serva, mida nimetatakse mantliks.
Nägin limuse keha lehtjate voltide vahel peaaegu kookospähklisuurust lahtist pärlit, millel tema korrapärase kuju, erakordse puhtuse ja läbipaistvuse tõttu oli hindamatu väärtus. Uudishimust aetuna

sirutasin juba käe, et teda kaaluda või ainult korrakski katsuda, kuid kapten Nemo peatas mind keelava liigutusega. Kiire tõmbega eemaldas ta pussi karbipoolmete vahelt ning need sulgusid silmapilkselt.

Nüüd alles mõistsin ma kapten Nemo kavatsust. Jätnud pärli oma kohale, laskis ta sellel veelgi kasvada. Iga aastaga kattub see uue pärlmutrikihiga, mida limune eritab. Keegi peale kapteni ei tunne koopa saladust, kus «küpseb» see imetlusväärne vili, mida ta «kasvatab» selleks, et ühel ilusai päeval viia see oma muuseumi. Võib isegi olla, et ta hiinlaste ja

* Ga r g a nt u a - tohutu söögiisuga hiiglane, Francois Rabelais' (umb. 1494-1553) suurromaani «Gargantua ja Pantagruel» üks peategelasi.

hindude eeskujul kutsus ise esile selle pärli tekkimise, asetades limuse kurdude vahele mõne klaasi- või metallitüki, mis vähehaaval kattus pärlmutriga. Igatahes kui ma võrdlesin seda pärlit varem nähtutega ja nendega, mis särasid kapten Nemo kogus, hindasin ma selle väärtust vähemalt kümnele miljonile frangile. See polnud enam mingi luksusese, vaid erakordne loodusnähtus, sest ma ei kujuta ette, missuguse naise kõrv kannatakse sellist raskust.

Külaskäik väärtusliku pärlikarbi juurde oli lõppenud. Kapten Nemo lahkus koopast ja me ronisime üles pärlipangale, mille selget vett sukeldujad veel ei seganud.

Liikusime lahus, lonkides nagu pühapäevased jalutajad, ja peatusime oma tahtmise ning tujude järgi. Ma ei muretsenud enam hädaohtude pärast, mida minu kujutlusvõime oli otse naeruväärsuseni liiaidanud. Meri muutus üha madalamaks ning varsti ulatus mul pea veest välja. Conseil tuli minu juurde, pani oma suure vaskse kera minu oma vastu ja tervitas mind sõbraliku silmapilgutusega. Kõrgendik oli aga ainult mõne sülla pikkune ning peagi laskusime jälle oma loomulikku keskkonda tagasi. Arvan, et nüüd on mul juba õigus vett niimoodi nimetada.

Kümne minuti pärast peatus kapten Nemo ootamatult. Mulle näis, et ta kavatseb tuldud teed tagasi minna. Ei, ta andis meile käega märku end tema läheduses olevas laias lohus varjata ja osutas käega mingile punktile vees.

Ma vaatasin tähelepanelikult ning nägin, kuidas meist umbes viie meetri kaugusel laskus merepõhja mingi vari.

Kohutav mõte haikaladest sähvatas mul peas. Ma siiski eksisin, sest seekord polnud tegemist merekoletisega.

See oli inimene, elus inimene, tõmmunahaline hindu, kindlasti mõni vaene pärliotsija, kes oli tulnud enne püügihooaja algust õnne katsuma. Märkasin tema paadi põhja mõne jala kõrgusel tema pea kohal. Kogu ta tegevus seisnes sukeldumises ja sellele järgnevas veepinnale tagasipöördumises. Köiega paadi külge kinnitatud suhkrupeakujuline tahutud kivi, mida ta jalgade vahel hoidis, aitas tal kiiremini merepõhja laskuda. Rohkem püügiriistu tal polnudki. Kui ta oli jõudnud põhja, põlvitas ta kiiresti ning täitis koti esimeste kättejuhtuvate pärlikarpidega. Seejärel tõusis ta pinnale, tühjendas koti, tõmbas kivi üles ning alustas kõike otsast peale. Vee all viibis ta ainult kolmkümmend sekundit.

Meid sukelduja ei märganud. Kalju vari muutis meid tema pilgule nähtamatuks. Ja kuidas olekski vaene hindu võinud aimata, et temataolised inimolendid võiksid vee all iga tema

liigutust jälgida, kaotamata ainsatki pärlipüügisse puutuvat üksikasja. .

Nii ta sukeldus mitu korda, viies iga kord endaga kaasa umbes tosin pärlikarpi. Rohkem ta ei suutnud, sest neid tuli lahti kiskuda kaljude küljest, kuhu nad kinnitusid tugevate büssuskiudude abil. Ja kui paljud neistpärlikarpidest, mille pärast ta eluga riskis, olid tühjad!

Jälgisin tema tegevust suurima tähelepanuga. Umbes poole tunni jooksul läks kõik korrapäraselt, ükski oht ei paistnud teda ähvardavat. Hakkasin juba harjuma selle huvitava vaateinänguga, kui äkki

hindu, kes parajasti merepõhjas põlvitas, tegi ehmunud liigutuse, tõusis püsti ning võttis hoogu äratõukeks, et pinnale ujuda.

Taipasin tema hirmu põhjust. Õnnetu pärlipüüdja kohale laskus hiiglaslik vari. Tohutu hai ujus talle vastu, silmad põlemas, lõuad pärani.

Jäin hirmust tummaks ega suutnud teha ainsatki liigutust. Ablas kiskja sööstis võimsa uimelöögiga hindu suunas, kes kiire kõrvalepõikega suutis end päästa küll haikala lõugade, kuid mitte saba eest, mis tabas teda vastu rindu ning lõi ta olmetuna merepõhja pikali.

Kõik see toimus vaid mõne sekundi jboksul. Hai tuli tagasi, keeras end selili ning valmistus hindut peoleks hammustama. Kapten Nemo, kes lamas minu kõrval, tõusis järsku püsti ning läks, puss käes, otse koletisele vastu, valmis astuma temaga võitlusse.

Hai, kes hakkas parajasti õnnetut pärlipüüdjat haarama, märkas seda, keeras end ringi ning tormas oma uue vastase kallale.

Veel praegugi seisab mu silme ees kapten Nemo kuju, kui ta, veidi kummargil, imeteldava külmaverelisusega ootab hai rünnakut. Niipea kui see talle kallale sööstis, viskus ta kiiresti kõrvale, vältides niiviisi kokkupõrget, ning torkas pussi haile kõhtu. Kuid sellega lugu veel ei lõppenud. Kohutav võitlus alles algas.

Haikala oleks nagu möiratanud, kui nii võib öelda. Haavast purskus verejuga. Merevesi värvus punaseks'ning ma ei näinud enam midagi.

Mõne hetke pärast, kui vesi oli veidi selginenud, nägin vaprat kaptenit haikala uime külge klammerdununa. Ta tagus pussiga huupi oma vastasele kõhtu, suutmata anda surmahoopi, see tähendab, tabada südant. Haikala võimsatest sabalöökidest hakkas vesi nii tugevasti lainetama, et pidi mu peaaegu pikali viima.

Tahtsin kaptenile appi rutata, kuid hirm naelutas mu kohale. Vahtisin õudusega, kuidas võitlusõnn hakkas muutuma. Suutmata taluda tohutu kala raskust, langes kapten maha. Hai ajas oma lõuad viimase võimaluseni pärani, nii et need näisid koletislike lõiketeradena, ja mõne hetke pärast poleks kapten Nemot olnud elavate kirjas, kui mitte Ned Land poleks välgu. kiirusel haikala juurde tormanud ning talle oma kohutava harpuunitera keresse torganud.

Merevesi värvus suurest verehulgast uuesti punaseks ning hakkas tugevasti lainetama haikala visklemisest, mille meeletut raevukust on võimatu kirjeldada. Ned Land oli tabanud täpselt. See oli koletise surmaheitlus. Lainetus, mille tekitas kohutavais krampides väänlev hai, oli nii tugev, et lõi Conseil' jalust maha.

Samal ajal aitas Ned Land kaptenit, kes ilma ühegi vigas. tuseta tõusis kohe püsti ning läks kiiresti hindu juurde, lõikas läbi kõie, millega mees oli kivi külge kinnitatud, võttis ta sülle ning tõusis jõulise tõukega veepinnale.

Järgnesime talle kolmekesi ja mõni hetk pärast oma imepärast pääsmist olime kõik pärlipüüdja paadis.

Kapten Nemo esimene mure oli uppunu elustamine. Kahtlesin, kas see tal õnnestub. Lootust siiski oli, sest vaene mees polnud kuigi kaua vee all viibinud. Küll aga võis haikala sabalöök olla surmav.

Conseil ja kapten hõõrusid meest tugevasti ja õnnetu tuli vähehaaval meelemärkusele. Ta avas silmad. Milline pmi küll olema ta üllatus, pigem küll ehmatus, kui ta nägi qelja suurt vaskset pead enda kohale kummardumas? Ja veel siis, kui kapten Nemo võttis aIna taskust kotikese pärlitega ja pistis talle pihku! Vaese Tseilani kaluri käed värisesid, kui ta veteelanikult selle suuremeelse anni vastu võttis. Mida võis ta mõelda? Tema hirmunud silmist võis lugeda ainult seda, et ta ei tea, milliseile üleinimlikele olendeile ta võlgneb nii oma elu kui ka varanduse.

Kapten Nemo märguande peale läksime uuesti pärlipangale ja jõudsime tuldud teed mööda poole tunniga «Nautiluse» paadi ankruketi juurde.

Paadis vabastasime end madruste abiga kõigepealt raskeist metallkiivreist. Kapten Nemo esimesed sõnad olid määratud kanadalasele:
«Tänan teid, mister Land.»
«See oli vastutasu,» ütles Ned. «Võlg on tasa.»
Kahvatu naeratus libises üle kapteni näo ja see oli kõik.
««Nautilusele»!» ütles ta siis.

194
Paat lausa lendas lainetel. Mõne minuti pärast kohtasime tapetud haikala laipa.
Uimede musta serva järgi liigitasin hai India ookeanis elava kohutavate hallhaide perekonda. Kala oli üle kahekümne viie jala pikk, millest üks kolmandik moodustas pea koos hirmsate lõugadega. See oli täiskasvanud loom, sest tal oli suus kuus rida hambaid, mis asuvad võrdhaarsete kolmnurkadena ülalõua küljes.
Conseil vaatles looma puht-teaduslikust seisukohast lähtudes ning, ma olen kindel, et ta liigitas ta kõhrkalade klassi, heeringhailiste seltsi, hallhailaste sugukonda, hallhaide perekonda.
Sellal kui ma seda elutut keha vaatlesin, ilmus meie paadi juurde umbes tosin samasuguseid aplaid kiskjaid. Meile vähimatki tähelepanu pööramata sööstsid nad omavahel kiseldes laiba kallale.
Kell pool üheksa olime taas «Nautiluse» pardal.
Nüüd oli mul aega mõtiskleda meie retke üle Mannari lahte. Kaks asja jätsid mulle eriti sügava mulje: kapten Nemo võrratu mehisus ja inimarmastns, kui ta pani elu kaalule inimese päästmiseks, kes ometi kuulus nende hulka, kelle eest ta oli põgenenud meresügavustesse. Öelgu ta ise mis tahes, kuid selle kummalise mehe süda polnud veel täielikult kalestunud.
Kui ma talle seda ütlesin, vastas ta mulle toonil, milles oli tunda kerget erutust:
«Härra professor, see inimene oli rõhutute maalt. Ma olen alati olnud rõhutute poolt ja selleks ma jään kuni viimse hingetõmbeni!»

IV PUNANE MERI

29. jaanuari päeval kadus Tseiloni saar silmapiiri taha ja «Nautilus» suundus kahekümnemiilise tunnikiirusega Malediivide ja Lakadiivide vahel asuvate merekitsuste labürinti. Ta möödus Kiltani saarest, mille Vasco da Gama 1499. aastal avastas. See korallsaaf kuulub Lakadiivi arhipelaagi üheksateistkümne tähtsama saare hulka, mis asuvad põhjalaiuse 10° ja 14°30' ning idapikkuse 69° ja 50°72' vahel.
Alates meie reisi lähtepunktist Jaapani meres olime läbinud

195
kuusteist tuhat kakssada kakskümmend miili ehkseitse tuhat viissada ljööd.
Kui «Nautilus» järgmisel päeval, 30. jaanuaril, veepinnale tõusis, polnud enam maad näha. Kurss oli NNW Omaani lahele, mis asub India ja Araabia vahel ning on pääsuks Pärsia lahte.
Kuhu kapten Nemo meid viib? Sellele küsimusele ei osanud ma vastata. Ned Landi ei rahuldanud see põrmugi ja juba samal hommikul küsis ta minult, kuhu me läheme.
«Sinna, kuhu viivad meid kapten Nemo tujud,» vastasin talle.
«Need tujud ei saa meid kuigi kaugele viia,» lausus selle peale kanadalane. «Pärsia lahel pole teist väljapääsu, nii et kui me sinna sisse sõidame, siis peame varsti jälle sama teed tagasi tulema.»
«Eks me siis pöördu tagasi, mister Land, kui «Nautilus» pärast pärsia lahte peaks tahtma sõita Punasesse merre, siis on Bab el-Mandebi väin alati tema ees avatud.»
«Ma usun, et see pole teile uudiseks, kui ma teile ütlen, et Punane meri on niisama suletud kui iga teinegi laht, sest kanal Suessi maakitsusel pole veel valmis,» ütles Ned Land ning lisas: «Ja kui ta

olekski valmis, siis vaevalt julgeks «Nautiluse»-taoline saladuslik laev oma nina lüüsidesse pista.

Nii et meie tee Euroopasse ei vii Punase mere kaudu.»

«Ma pole Euroopa-sõidust rääkinudki.»

«Aga mida te ikkagi arvate?»

«Arvan seda, et pärast vaga huvitavate Araabia ja Egiptuse rannikuvete külastamist pöördub «Nautilus» tagasi India ookeani kas Mosambiigi väina või ulgumere kaudu, möödub Maskareeni saartest ning jõuab Hea Lootuse neemeni.»

«Ja kui ta on kord juba Hea Lootuse neeme juures?» päris kanadalane edasi.

«Noh, siis jõuame sellesse Atlandi ookeani ossa, mida me veel ei tunne. Ah, sõber Ned! Kas see allveereis teid tõesti nii väga väsitab? Kas tõesti olete juba tüdinud kõigist neist veealuse maailma üha uutest ja uutest imedest? Minul oleks küll äärmiselt kahju, kui lõpeks meresõit, millest nii vähestel inimestel on võimalik osa võtta.»

«Kas teate, härra Aronnax, varsti saab meil juba kolm kuud «Nautiluse» vangipõlve?»

«Ei, Ned, ma ei tea ega tahagi teada. Ma ei loe ei päevi ega tunde.»

«Aga millega see lõpuks laheneb?»

«Küllap lahendus tuleb omal ajal. Pealegi ei suuda meie

siin midagi muuta, meie vaidlused on täiesti kasutud. Kui te tuleksite minu juurde ja ütleksite: «Meile on avanenud põgenemisvõimalus!», siis ma arutaksin seda küsimust teiega. Aga midagi niisugust ju ei ole, ja kui ma teile tõtt ütlen, siis ei usu ma üldse, et kapten Nemo julgeks sõita Euroopa vetesse.»

Nagu sellest lühikesest kahekõnest nähtub, olin muutunud niisama fanaatiliseks «Nautiluse» austajaks kui laeva kaptengi.

Ned Land lõpetas kõneluse sõnadega, mis olid mõeldud rohkem talle enesele kui teistele, lausudes: «Kõik ,see on ju väga ilus ja kena, kuid mina arvan, et seal, kus pole raskusi, pole ka õiget rõõmu.»

Järgneva nelja päeva jooksul, see on kuni 4. veebruarini, külastas «Nautilus» Omaani lahte. Ta näis sõitvat huupi, muutes sageli kiirust ja sügavust, otsekui kahtleks, millist teed valida. Kordagi ei ületanud ta aga Vähi pöörijoont. Lahest lahkudes nägin hetkeks ka Omaani pealinna Maskatit, mille mustade kaljude vahel asuvad valged majad ja kindlused pakkusid unustamatut vaatepilti. Kauguses nägin haljendavate terrasside vahel mošeede kupleid ja elegantseid minarette. Kõik see tundus vaid põgusa nägemusena, sest «Nautilus» sukeldus peagi tumedaisse voogudesse.

Reis jätkus umbes kuue miili kaugusel Araabia poolsaare lõunarannikust. Möödusime Masira saarest ning silmasime peagi Hadramaudi mägist rannikut, kus võis näha vanaaegseid varemeid. 5. veebruaril jõudsime lõpuks Adeni lahte. see meenutiib Bab el-Mandebi väina suhu asetatud lehtrit, mille kaudu India ookeani vett kallatakse Punasesse merre.

6. veebruaril tõusis «Nautilus» veepinnale juba Adeni reidil. Inglased vallutasid 1839. aastal. selle kitsal poolsaarel asuva linna ning muutsid ta teiseks Gibraltariks, võimsaks ligipääsmatuks merekindluseks. Araabia geograafi al-Idrisi teateil olevat see olnud siinse ranniku suurim ning rikkaim kaubalinn; nüüd võisin ainult kaugelt imetleda tema kaheksakandilisi minarette.

Olin kindel, et jõudnud sellesse punkti, pöördub kapten Nerno tagasi, kuid minu suureks üllatuseks ei juhtunud midagi niisugust.

7. veebruaril sõitsime Bab el-Mandebi väina, mis araabia keeles tähendab «Pisarate värav». See on umbes kahekümne miili laiune ja viiekümne kahe kilomeetri pikkune merekitsus, mille läbimiseks «Nautilusel» kulus vaevalt tund. Kahjuks ei näinud ma midagi, isegi mitte Perimi saart, mille Inglise

valitsus on samuti hõivanud kindlustamaks Adeni positsiooni. Selles kitsas väinas liikus palju Inglise ja Prantsuse laevu, mis pidasid ühendust Suessi ja Bombay, Kalkuta, Melboume'i ning Reunioni ja Mauritiuse saarte vahel, nii et «Nautilus» ei julgenud end seal näidata. Seepärast sõitsimegi kogu aeg

ettevaatlikult vee all.
Kella kaheteistkümneks olime juba õnnelikult Punases meres.
Punane meri! Juba piiblist tuntud suur järv, kus kunagi ei saja vihma ja kuhu ei voola ühtki veerikast jõge. Suure kuumuse tõttu aurab sealt igal aastal ära poolteise meetri paksune veekiht. Kui Punane meri oleks tõepoolest suletud järv, siis oleks ta arvatavasti juba ammu kuivanud. Ses suhtes on ta halvemas olukorras kui Kaspia või Surnumeri, millepind on langenud selle punktini, kus auramine on tasakaalus vee juurdevooluga.
Punase mere pikkus on kaks tuhat kuussada kilomeetrit ja keskmine laius kakssada nelikkümmend kilomeetrit. Ptolemaioste* ja Rooma keisririigi ajal oli ta maailmakauhanduse suurimaid tuiksooni. Ta muutub selleks uuesti pärast Suesssi kanali valmimist ja on seda osaliselt juba praegugi, tänu Suessi maakitsust läbivatele raudteedele.
Ma ei püüdtwdki välja uurida, missugune kapten Nemo tuju tõi meid sellesse lahte, kuid mul oli ülimalt hea meel, et «Nautilus» siia tuli. Ta sõitis mõõduka kiirusega, kord pinnal, kord mõne vastutuleva laeva eest sukeldudes. Nii on mul võimalus uurida seda huvitavat merd nii seest kui väljast.
8. veebruari hommikul nägime varemeis Mokka** linna, mille müürid variseksid kokku esimesesi kahuripaugust. Siin seal varemete vahel kasvasid datlipalmid. Oma kuue turu, kahekümne kuue mošee, Kolme kilomeetri pikkuse linnamüüri ja neljateistkümne kindlustatud torniga oli ta omal aja1 tähtis kaubalinn.
Edasi siirdus «Nautilus» Aafrika rannikule, kus meri on palju sügavam. Siin võisime läbi illuminaatorite imetleda kristallselges vees punetavaid korallipõõsaid ja uhkeid rohevetikate ning adrudega kaetud kaljuseinu. Milliseid kirjeldamatuid vaatepilte, milliseid kauneid ning mitmekesiseid maastikke moodustasid need kaljud ja vulkaanilised saarekesed! Kuid oma ilu haripunkti saavutasid veealused maastikud alles idakaldal, kuhu_«Nautilus» peagi jõudis. Seal, Tihama ranni-

* P to l e ma i o s e **d-** Eglptuse~ IV-I saj, e. m. a. valitsenud dünastia.
** Mo k k a --- tänapäeval Moha linn Jeemeni Araabia Vabariigis.

kui, ei piirdunud õitsvad zoofüüdid enam merepõhjaga, vaid ulatusid maaliliselt üksteise ümber põimudes kuni kümme sülda üle veepinna, olles küll huvitavama kujuga, kuid mitte nii kirevad kui veealused.
Kui palju meeldivaid tunde veetsin ma salongi illuminaatori juures! Kui palju üha uusi veealuse taime- ja loomariigi esindajaid võisin ma meie helgiheitja valgusel imetleda! Seenkorallid, kiltkivivärvilised meriroosid, nende hulgas ka Thalassianthus aster; viletaolised orelkorallid, kes näisid ainult ootavat, et jumalik Paan neid puhuma hakkaks; mitmesugused Punasele merele eriti iseloomulikud karbid, kes elavad korallrahudevahelistes lõhedes, ja lõpuks veel ühed loomakolooniad, keda ma siiani polnud tähele pannud - tavalised käsnad.
Need inimesele vaieldamatult kasulikud pesemisvahendid moodustavad omaette loomade klassi. Käsnad ei ole taimed, nagu veel praegugi väidavad mõned loodusteadlased, vaid korallidest veelgi madalamad loomad. Nende kuulumine loomariiki on niivõrd selge, et ei saa kuidagi nõustuda vana-aja teadusemeestega, kes pidasid käsna mingiks looma ja taime vahepealseks olendiks. Siinkohal pean mainima, et loodusteaduses pole veel üksmeelt käsna ehituse suhtes. Ühed peavad teda väikeste loomakeste kolooniaks, teised aga, nagu näiteks hr. Milne-Edwards, omaette iseseisvaks olendiks.
Käsnade krassi kuulub enam kui kolmsada liiki, keda võib kohata väga paljudes meredes ja isegi magedas vees, kus neid kutsutakse jõekäsnadeks. Kõige rohkem elab neid siiski Vahemeres Kreeka saarte vetes, Süüria rannikul ja Punases Meres. Seal sigivad ja arenevad väga peene ja pehme ehitusega pesukäsnad, mille hind võib tõusta kuni saja viiekümne frangini tükist,nagu näiteks hele süüria pesukäsn, karedakiuline hobukäsn jt. Kuna meil polnud võimalik tutvuda Vahemere

käsnadega, kellest meid lahutas ületamatu Suessi maakitsus, siis leppisin Punase mere käsnade vaatlemisega;

Kutsusin Conseil' enda juurde, kui «Nautilus» kaheksa- üheksa meetri sügavuses möödus idaranniku uhketest kaljudest, neid peaaegu riivates.

Seal kasvas igasuguse kujuga käsni, küll varte otsas, küll lehekujulisi, kerajaid ning sõrmjaid. Nad vastasid kaunis täpselt nimetusele, nagu «korv», «karikas», «koonal», «põdrasarv», «lõvikäpp», «paabulinnusaba», «Neptuni kinnas», mis rohkem luuletaja. kui teadlasekalduvustega kalurid on neile andnud. Nende limataolise ainega kaetud kiulistest kudedest purskusid pidevalt välja peened veejoad, millest loom oli ammutanud eluks vajalikke aineid ja mille ta nüüd uuesti

endast välja pigistas. Pärast käsna surma mädaneb linlataoline aine, andes tugevat ammoniaagilehka ning jättes järele looma tugevakiulise skeleti, millest saadaksegi tavalisi pesukäsni. Hiljem omandavad need punakasruuge värvuse ja neid võib kasutada väga mitmeks otstarbeks, olenevalt käsna elastsusest, urbsusest ja vastupidavusest.

Käsnad kinnituvad kaljudele, limuste kodadele ja isegi veetaimede vartele. Nad võivad täita ka kõige väiksemaid lõhesid kas siis laiali laotudes, üksteise otsa kuhjudes või alla rippudes nagu korallid. Jutustasin Conseil'le, et käsni püütakse kas traalidega või käsitsi. Viimane moodus eeldab sukeldujate kasutamist, kuid on eelistatavam seetõttu, et koed jäävad terveks ja käsnad on hoopis kõrgema kvaliteediga.

Käsnade ümbrus kubises teistest mereloomadest, peamiselt väga meeldiva kujuga meduusidest. Limuste hõimkonda esindasid mitmed kalmaariliikide teisendid, milliseid d'Orbigny teadete järgi leidub ainult Punases meres. Roomajaist võiks mainida mõlajalaliste seltsi kuuluvaid kilpkonni Chelonia virgata, kes varustasid meie lõunalauda tervislike ja maitsvate roogadega. .

Mis puutub kaladesse, siis neid oli väga palju ning sageli väga haruldasi. «Nautiluse» traalnootades leidus kõige sagedamini raisid, muuhulgas ka ovaalseid ebaühtlaste siniste laikudega telliskivikarva astelraisid, keda võib ära tunda teravakidaliste luuastlatega varustatud pika saba järgi, hõbedasi sileselgraisid, täpilise sabaga merikasse, suurte mantlitena vees hõljuvaid kahemeetriseid sarvikraisid ja täiestihambutuid haisabaraisid, kes sarnanevad haidega; luukaladest nägin dromedariks hüütud küürkohverkalu, kel on seljas luukilbistest terav küür; hõbedase saba, sinaka selja ja halliservaliste pruunide rinnauimedega mureenitaolisi madukalu; Prantsuse trikoloori ja kitsaste kuldtriipudega ehitud Stromateus fiatola'sid; nelja detsimeetri pikkusi limakalu; uhkeid kuusvööt-hobumakrelle, kel peale mustade põikitriipude on sinise-kollasekirjud uimed ja kulla-hõbedakirjud soomused; edasi veel sõrmuimlasi, kollase peaga kullakirjusid poisurkalu, papagoikalu, huulkalu, ogaselglasi, mudillasija tuhandeld teisi kalaliike, kes on tavalised elanikud ookeamdes, kust olime juba läbi sõitnud.

9. veebruaril viibis «Nautilus» Punase mere kõige laiemas kohas, kus läänerannikul oleva Suakini ja idarannikul asuva Kunfuda vahekaugus on sada üheksakümmend miili.

Samal päeval pärast laeva asukoha kindlaksmääramist tuli kapten Nemo minu juurde laevalaele. Tõotasin endale, et ei

lase teda enne alla, kui olen pisutki aimu saanud ta edasistest kavatsustest. Niipea kui ta mind märkas, astus ta lähemaleia pakkus lahkesti sigarit. .

«Noh, härra professor, kuidas Punane meri meeldib?» küsis ta. «Kas olete küllalt vaadelnud temas leiduvaid imesid, siinseid kalu ja lOofüüte, käsnakasvandusi ning korallimetsi? Kas nägite linnu tema kaldail?»

«Jah, kapten Nemo,» vastasin ma, «Nautilus» on niisugusteks uuringuteks erakordselt sobiv. Milline arukas laev!» ..

«Seda küll, härra professor, arukas, julge ja haavamatu! Ta ei karda ei Punase mere kohutavaid

torme, hoovusi ega karisid.»

«Nii see on,» ütlesin ma. «Eks ole Punane meri juba ammust ajast tuntud äärmiselt ohtliku merena, ja kui ma ei eksi, siis oli tal juba antiikajal väga halb kuulsus.»

«Väga halb, härra professor. Kreeka ja rooma ajaloolased ning geograafid ei räägi temast midagi head. Strabon ütleb, et ta olevat eriti tormine põhjatuulte ning vihmade perioodil. Araablane al-Idrisi, kes nimetab teda Kolzumi laheks, jutustab, et siinseil liivamadalikel olevat hulgaliselt laevu uppunud ja et keegi ei julgevat siin öösel purjetada. Tema meelest möl. lavad siin alailma orkaanid ja kuskil pole ainsakti saart, kus merehädaline võiks lahket vastuvõttu leida, ühesõnaga niisugune meri, kus «pole midagi head», ei vee peal ega vee all. Samasugune oli ka Arrianose, Agatharehidese ja Artemidorose ervamus.»

«Kohe näha,» tähendasin ma, «et need ajaloolased ei reisinud «Nautiluse» pardal.»

«Nii see on,» jätkas kapten naeratades. «Ses suhtes pole ka tänapäeva inimesed endistest aegadest palju kaugemale jõudnud. Kui palju kulus sajandeld, enne kui avastati aurus leiduv mehhaaniline energia! Kes teab, kas järgneva saja aasta jooksul ilmub teine «Nautilus»? Areng on väga aeglane, härra professor Aronnax.»

«Tõsi ta ju on,» vastasin mina. «Teie «Nautilus» on oma ajast sajandi võrra, aga võib-olla rohkemgi ees. Milline õnnetus, et niisugune saladus kaob koos leiduriga!»

Kapten Nemo ei vastanud. Mõneminutilise vaikimise järel ütles ta:

«Te vist kõnelesite mulle muistsete ajaloolaste teadetest hädaohtude kohta, mis varitsevad meresõitjaid Punasel merel?»

«Tõsi, aga kas polnud nende kartused liialdatud?»

«Olid ja ei olnud ka,» vastas kapten Nemo, kes näis «oma

Punast merd» hästi tundvat. «Kõik see, mis vanaaja laevadele hukatust tähendas, ei ole enam ohtlik tänapäeva hästi varustatud ja tugevasti ehitatud aurikule, mis võib sõita sinna, kuhu iganes tahab. Kujutlege ainult esimesi meresõitjaid, kelle käsutuses polnud muud kui palmiköitega kokkuseotud, tõrva ja hairasvaga immutatud plangud. Neil polnud isegi vahendeld sõidusuuna kindlaksmääramiseks ja purjetada tuli oma parema äratundmise järgi keset merehoovusi, mida nad vaevalt tundsid. Niisugustes tingimustes olid mereõnnetused väga sagedased, ja pididki olema. Tänapäeva aurikuil, mis peavad ühendust Suessi ja lõunapoolsete merede vahel, pole vaja karta Punase mere torme ega vastassuunalisi mussoon tuuli. Nende kaptenid ja reisijad ei too enam lepitusohvreid enne teeleasumist ja õnnelikult tagasi jõudes ei rutta nad pärgade ning kuldehetega lähimasse templisse jumalaid tänama.»

«Nõustun teiega, et aurumasin näib olevat meremeeste südamest tämulikkuse ära kaotanud. Aga kuna te octete seda merd vist põhjalikult uurinud, kas te ei võiks mulle öelda, kust on pärit tema nimi.»

«Selle kohta on väga mitmeid seletusi. Kas tahate teada ühe neljateistkümnena sajandi kroonikub arvamust? »

«Meelsasti.»

«See fantast väidab, et Punasele merele anti tema praegune nimi pärast seda, kui iisraeli rahvas oli sellest kuiva jalaga läbi läinud ja kogu vaarao sõjavägi Moosese käsu peale kokkuvoolaivate voogude all otsa sai. Ta ütles nõnda:

«Ja imekombel läks siis meri
niisama punaseks kui veri.
Sest ajast peale tänini
on merel nimeks Punane.»

«Nii seletab asja luuletaja, kapten Nemo,» tähendasin ma, «mind see ei rahulda. Kas te ei avaldaks mulle siiski oma isiklikku arvamust?»
«See on järgmine. Minu arvates tuleb Punase mere nimetuses näha heebreea keelsse sõna edrom tõlget, ja kui inimesed anddsid talle vanasti niisuguse nime, siis oli selle põhjuseks merevee värvus.»
«Kuid siiamaani olen ma näinud ainult selget merevett ilma erilise värvuseta.»
«Muidugi, aga kui me läheneme lahe sopile, hakkate seda omapärast nähtust märkama. Mäletan, et olen näinud Tori abajat niisama punasena kui veri.»

«Kas te seletate mere punast värvust mingi mikroskoopilise vetika oiemasoluga?»
«Jah. Seda purpurset lima eritavad imepisikesed Tricho-desmia -nimelised taimekesed, mida mahub nelikümmend tuhat ühele millimeetrile. Võib-olla kohtate neid, kui jõuame Tori lähistele.»
«Nii, et te ei sõida mitte esimest korda Punases meres kapten?»
«Ei, mu härra.»
«Kuna te kõnelesite juutide l.äbiminekust Punasest merest ning egiptlaste hukkumisest, siis huvitaks mind väga, kas te olete merepõhjas kohanud selle suure ajaloolise sündmuse jälgi?»
«Ei, härra professor, ja sellel on oma kindel põhjus.»
«Missugune nimelt?»
«Koht, kust Mooses kogu oma rahvaga läbi läks, on tänapäeval niivõrd liiva täis tuisanud, et kaamelid saavad seal vaevalt oma jalad märjaks. Te mõistate isegi, et seal pole minu «Nautiluse» jaoks küllalt vett. »
«Ja kus see koht asub?»
«See asub Suessist veidi ülalpool, omal ajal küllaltki sügava kitsa väina põhjas, mis kunagi ühendas Punast merd soolajärvedga. Kas läbiminek oli imeline või mitte, aga see on kindel, et iisraeili rahvas läks just nimelt sealt läbi, kui ta oli teel Tõotatud maale, ja et vaarao sõjavägi hukkus sealsamaas. Ma arvan, et arheoloogilsed kaevamised toovad neis paikades ükskord päevavalgele suure hulga egiptuse päritoluga relvi ja tööriistu.»
«Kahtlemata,» ütlesin ma, «tuleb vaid loota, et varem või hiljem teostatakse kaevamisi, sest pärast Suessi kanali valmimist hakatakse maakitsusee uusi linnu rajama. Aga «Nautilusele» on see kanal täiesti kasutu.»
«Seda muidugi, kuid temast on suur kasu kogu maailmale. Juba antiikajal mõisteti Vahemere ja Punase mere vaheelise kanali suurt kaubanduslikku tähtsust, aga tollal ei tulnud kellelegi pähe kaevata kanal otse läbi maakitsuse. Kui uskuda vanu pärimusi, siis Niiluse ja Punase mere vahelise kanali ehitamist alustati Egiptuse vaarao Sesastrise ajal *. Kindel on aga see, et aastal 615 enne meie ajaarvamist alustas vaarao Nechos Niiluse veega täidetava kanali ehitamist läbi Egiptuse madaliku selle osa, mis asub vastu Araabiat. See kanal olevat olnud nelja päevateekonna pikkune .ia nii lai,

* Umbes teise aastatuhande algul e. m, a,

et kaks trireemi* pääsesid teineteisest mööda. Ehitamine jätkus Hystaspese poja Dareiose** ajal ning viidi lõpule arvatavasti Ptolemaios II*** ajal. Strabon nägi seda kanalit tegevuses; tema suureks puuduseks oli see, et liiga väikese languse tõttu Bubastise ja Punase mere vahel oli ta laevatatav ainult mõni kuu aastas. Kanal oli kaubaveoks avatud kuni Antoninuste*4 sajandini, jäi siis unarusse ning täitus liivaga, kuni ta kaliif Omari*5 algatusel taastati. Kuid juba 761. või 762. aastal kaliif al-Mansur, kes tahtis takistada toiduainete vedu tema vastu ülestõusnud Mohammed ibn Abdullah'le, käskis kanali kinni ajada. Oma Egiptuse-sõja. käigu ajal leidis teie kindral Bonaparte mõningaid

jälgi kanalist Suessi kõrbes ning pidi ootamatu veetõusu tõttu peaaegu uppuma paari tunni tee kaugusel sellest paigast Pii Hahiroti lähistel, kuhu Mooses olevat kunagi oma leeri üles löönud.»

«See, millega vanal aj al toime ei tuldud, - ma mõtlen kahe mere ühendamist, mis mereteed Cadizist Indiasse üheksa tuhande kilomeetri võrra lühendab --, seda teeb nüüd härra de Lesseps*6. Kõige lähemal ajal muudab ta Aafrika mandri tohutu suureks saareks.»

«Jah, härra Aronnax, teil on õigus oma kaasmaalase üle uhke olla. Niisugune mees teeb oma rahvusele rohkem au kui suurimad väejuhid! Nagu paljudel teistelgi oli tal esialgu rohkesti raskusi ja takistusi, kuid ta võitis need, sest tal on tahtejõudu. Kui kurb on mõelda, et niisugune ettevõte, mis peaks õieti olema kõigi rahvaste asi, õnnestub ainult tänu ühe inimese tohutule energiale. Au härra Lessepsile!»

«Jah, au suurele kodanikule,» kordasin ma, olles väga üllatunud kapten Nemo toonist.

«Kahjuks ei saa ma teid viia läbi Suessi kanali, kuid ülehomme, kui oleme Vahemeres, võite imetleda Port Saldi pikki muule.»

«Vahemeres!» hüüatasin ma. .

«Kas see üllatab teid, härra professor?»

«Mind hämmastab see, et oleme seal juba ülehomme.»

«Kas tõesti?»

* Tr i r e e m - kolme pealistikku asuva aerutajatereaga sõjalaev antiikajal.

** D are i o s I - Pärsia kuningas, valitses 522-486 e. m. a.

*** P tol ema i o s II - Egiptuse valitseja (285-246 e' m. a.).

*4 An t o n i n u s e d - Rooma keisridünastia II saj.

*5 Om a r - Araabia kalifaadi rajaja, valitses a. 634-644.

*Le s s e p s, Ferdinand de (1805-1898) - prantsuse diplomaat, Suessi ja Panama kanali ehitamise organiseerija.

«Tõepoolest, kapten, olgugi et teie laeva pardal oleksin pidanud juba olema harjunud mitte millegi üle üllatuma.»

«Aga miks te siiski, üllatusite?»

«Selle hirmsa kiiruse üle, mida te kavatsete oma «Nautilusele» peale sundida. Et ülehomseks jõuda Vahemerre, peab ta ju homse päeva jooksul kihutama ümber Hea Lootuse neeme ja terve Aafrika.»

«Kes kõneles teile Hea Lootuse neemest? Kes rääkis teile ümber Aafrika sõitmisest, härra professor?»

«Noh, kui «Nauiilus» just võiks purjetada kuival maal ja sõita üle Suessi maakitsuse, siis. . .»

«Mitte üle, vaid alt, härra Aronnax.»

«Alt?»

«Aga muidugi,» vastas kapten Nemo rahulikult. «Loodus on juba ammu teinud maa alla selle, millega inimesed maa peal pole veel hakkama saanud.»

«On see võimalik! Kas siis tõesti on olemas läbipääs?»

«Jah, maa-alune läbipääs, mida ma nimeJan Araabia tunneliks. See algab Suessi alt ning lõpeb Pelusiumi lahes.»

«Kas see maakitsus ei koosne siis tuiskliivast?»

«Ainult teatava sügavuseni. Juba viiekümne meetri sügavusest algab tugev kaljupõhi.»

«Kas te avastasite selle tunneli juhuslikult?» sattusin üha suuremasse hämmeldusse.

«Nii juhuslikult kui ka teadlikult. Selles oli teadlikkust isegi rohkem kui juhuslikkust.»

«Ma kuulan teid, kapten, olgugi et mu kõrvad tõrguvad seda kuulmast.» .

«Ah, -mu härra! Aures habent et nonaudiunt* on omane kõigile ajastuile. Tunnel pole mitte ainult

olemas, vaid ma olen teda ka mitmel korra1 kasutanud. Muidu ma poleks täna siia Punase mere umbsoppi tulnudki.»

«Kas oleks liiga ebadiskreetne teilt küsida, kuidas. te selle tunneli avastasite.»

«Mu härra,» vastas kapten, «kas võib olla saladusi inimeste vahel, kes iialgi enam teineteisest ei lahku?»

Ma ei t.ahtnud rohkem peale käia ning jäin ootama kapten Nemo jutustust.

«Mu härra,» algas ta, «selle ainult minule teada oleva läbikäigu avastamisele viis mind üsna lihtne loodusteadlase mõttekäik. Märkasin, et Vahemeres ja Punases meres on teatav hulk täiesti sarnaseid kalaliike, nagu näiteks madukalad,

* Kõrvad on, aga el kuule (ladina k.).

stromateused, girellid, ateriinid, pääsukalad. Mul tekkis küsimus, kas need mered pole mitte omavahel ühenduses. Kui nii, siis peaks vesi selles maa-aluses tunnelis voolama Punasest merest Vahemerre, sest esimese veetase on kõrgem. Nii ma siis püüdsingi Suessi juurest suure hulga kalu, panin neile vaskrõngad saba külge ning viskasin tagasi merre, Paari kuu pärast püüdsin Süüria rannas mõned enda märgitud kalad kinni. Seega oli ühenduse olemasolu tõestatud. Ma asusin tunnelit oma «Nautilusega» otsima, avastasin ta ning riskisin sinna sisse tungida. Ja ka teie, härra professor, sõidate varsti läbi minu Araabia tunneli,»

V ARAABIA TUNNEL

Veel samal päeval andsin ma Conseil'le ja Ned Landile edasi selle osa minu ja kapten Nemo vestlusest, mis neid otseselt huvitas. Kui ma neile teatasin, et kahe päeva pärast oleme Vahemeres, hakkas Conseil käsi plaksutarna, kanadalane aga kehitas õlgu.

«Veealune tunneli Kahe mere vaheline ühendus!» hüüdis ta.

«Kes on millestki niisugusest enne kuulnud?»

«Sõber Ned,» ütles talle Conseil, «kas te olite kunagi enne kuulnud «Nautilusest»? Ei olnud! Aga ometi oli ta olemas.

Ärge kehitage nii kergesti õlgu ega eitage fakte ainult sel põhjusel, et te pole nendest varem kuulnud!»

«Elame, näeme!» vastas Ned pead raputades. «Lõpuks pole mul muud soovi kui uskuda teie kapteni tunnelisse - selleks, et ta võiks meid jumala abiga tõepoolest Vahemerre viia.»

Samal õhtul olime juba põhjalaiusel 21°30’. «Nautilus» sõitis veepinnal Araabia ranniku suunas. Märkasin Džidda linna, Egiptuse, Süüria, türgi ja India tähtsat kaubakeskust.

Võisin selgesti eristada ehitusi ning laevu, millest osa seisis kaide ääres, suurema süvisega alused aga olid reidil ankrus. Loojuva päikese kiirtes näisid majad pimestavvalgetena.

Mõned linnast väljas asuvad puust või pilliroost hurtsikud osutasid sellele, et seal asus rändbeduiinide linnaosa.

Peagi kadus Džidda õhtuhämarusse ja «Nautilus» sukeldus nõrgalt helendavasse vette.

Järgmisel päeval, 10. veebruaril, ilmus nähtavale mitu laeva, mis sõitsid samas suunas kui meiegi. «Nautilus» jätkas teekonda vee all kuni keskpäevani, mil meri oli ümberringi jälle tühi ja ta võis veepinnale tõusta.

Koos Nedi ja Conseliga läksin laevalaele istuma. Idarannik kerkis vormitu massina niiskest

uduvinest. Paadile toetudes vestlesime mitmesuguseist asjust. Äkki sirutas Ned käe välja ja osutas mingile punktile merel.

«Kas te ei näe seal midagi, härra professor?» küsis ta. «Ei, Ned,» vastasin, «teate isegi, et mul pole teie silmi.»

«Vaadake hästi,» ei jätnud Ned mind rahule. «Näete seal tüürpoordis, peaaegu helgiheitja kohal! Kas te ei näe, et seal midagi liigub?»

«Tõepoolest,» pidin ma pärast tähelepanelikku vaatlemist möönma, «ma nagu näeksin veepinnal mingit piklikku musta keha.»

«Äkki mõni teine «Nautilus»?» oletas Conseil.

«Ei,» vastas kanadalane. «Kui ma just väga ei eksi, siis on see mingi mereloom.»

«Kas Punases meres on valaskalu?» küsis Conseil.

«Vahel harva võib neid ka siin kohta,» vastasin ma.

«See pole vaal,» ütles Ned kindlalt hetkekski looma silmist laskmata. «Oleme vaaladega vanad tuttavad, nende kombeid tunnen ma eksimatult.»

«Mis muud, kui ootame,» soovitas Conseil. ««Nautilus» sõidab just sinnapoole ja peagi saame teada, mida temast arvata.»

Varsti oligi see tume ese meist ainult ühe miili kaugusel. Ta näis keset merd seisva suure karina. Mis see võis olla? Mina ei osanud küll midagi öelda.

«Oi, liigutas! Ta sukeldub!» hüüdis äkki Ned Land. «Pagan võtaks! Mis loom see võib küll olla? Tal ei ole haralist saba nagu vaaladel ja kašelottidel, loivad on tal nagu kärbitud kehaliikmed.»

«Siis on see. . .» pidin juba ütlema, kui Ned vahele segas. «Tore lugu;» ütles ta. «Nüüd keeras ta end selili ja ajab oma nisad taeva poole.»

«Sireen!» hüüdis Conseil. «Tõeline sireen, ärgu härra ainult pahaks pangu!»

Sireeni nimetamine viis mind lõpuks õigele teele ning ma taipasin, et tegemist on mereloomade liigiga, kes muinasjuttudes esineb sireenide ehk merineitsitena - naise keha ja kalasabaga olendeina.

«Ei,» ütlesin ma Conseil'le, «see pole sireen, vaid üks väga

kummaline olend, keda ainult mõned üksikud on Punasesse merre veel järele jäänud. See on dugong.»

«Meriveiseliste selts, kalalaadsete rühm, imetajate klass, se!groogsete hõimkond,» täiendas Conseil.

Kui Conseil juba nõnda kõneles, siis oli sellega kõik öeldud.

Ned Land jälgis ikka veellooma, keda nähes ta silmad lõid himukalt särama. Käsi valmis harpuuni haarama, näis ta vaid ootavat parajat hetke, et merre hüpata ja dugongi tema enda keskkonnas rünnata.

«Oh, härra,» ütles ta erutusest väriseva häälega, «sihukest pole ma veel tapnud!»

Selles lauses oli kogu tema vaalaküti-hing.

Sel hetkel ilmus laevalaele kapten Nemo, märkas dugongi, mõistis otsekohe kanadalase meeleolu ning pöördus tema poole sõnadega:

«Kui teil oleks praegu harpuun käes, mister Land, kas teie sõrmed siis ei sügeleks?»

«Tapselt nii, härra kapten,» oli vastus.

«Nii et teil poleks midagi selle vastu, kui saaksite korraks vana ameti juurde tagasi pöörduda ja oma vaalapüügikontosse veel ühe mereslooma lisada?»

«Ei, selle vastu pole mul midagi.»

«Eks proovige siis!»

«Tänan, härra,» vastas Ned Land ja ta silmad süttisid.

«Ma soovitan ainult mitte mööda lüüa,» jätkas kapten Nemo, «seda muidugi teie enda huvides.»

«Kas dugong on ohtlik, kui teda rünnatakse?» küsisin ma kanadalase õlakehitusest hoolimata.

«Mõnikord küll,» vastas kapten. «Ta tuleb oma ründajaile kallale ja võib nende paadi ümber

ajada. Aga mister Landi puhul pole seda karta. Tal on terav silm ja kindel käsi. Kui ma soovitasin tal mitte mööda lüüa, siis seepärast, et dugongi liha peetakse õigusega väga maitsvaks, ja ma tean, et mister Land ei põlga head suutäit.»

«Ohoo!» rõõmustas kanadalane. «Tuleb välja, et see loom on päris luksusroog.»

«Jah, mister Land, see on tõeline liha, mida hinnatakse nii kõrgelt, et näiteks malailaste juures kuulub ta ainult vürstide lauale. Seepärast peetaksegi temale nii suure hoolega jahti, et koos oma lähema sugulase lamantiiniga muutub ta iga piievaga ikka haruldasemaks.»

«Kas te niisugusel juhul ei arva, härra kapten,» küsis Con-

seil tõsiselt, «et see siin võiks osutuda viimaseks dugongiks, keda tuleks teaduse huvides säästa?»

«Võib-olla,» vastas kanadalane, «kuid kõhu huvides on kasulikum ta kinni püüda.»

«Laske käia, mister Land,» ütles kapten Nemo.

Juba ilmusid tekile seitse madrust, vaikivad ja ükskõiksed nagu alati. Üks neist tõi harpuuni, mille küljes oli pikk köis. Selliseid kasutatakse vaalapüügil. Paat veesati. Kuus meest istus aerude juurde, paadijuht haaras roolipuu. Ned, Conseil ja mina istusime paadi pärasse.

«Kas teie ei tulegi kaasa, kapten?» küsisin ma.

«Ei, mu härra, aga ma soovin teile head jahiõnne,» vastas kapten Nemo.

Paat eemaldus «Nautilusest» ning, suundus kiiresti dugongi poole, kes asus kahe miili kaugusel.

Jõudnud meriveiselisest paari kaabeltauni, paat aeglustas käiku ning aerud liikusid hääletult vaikses vees. Ned Land läks harptiuniga paadi ninasse. Vaalade küttimiseks kasutatavate harpuunide külge on tavaliselt kinnitatud väga pikk köis, mis annab vabalt järele, kui haavatud loom harpuuni endaga kaasa viib. Praegune köis aga oli vaevalt kümme sülda pikk ja selle teise otsa oli seotud väike tünn, mille järgi on võimalik põgenevat dugongi jälitada.

Tõusin paadis püsti ning nägin selgesti kanadalase vastast. Dugong sarnanes väga lamantiiniga. Tema piklik keha lõppes pika lameda sabaga, loibadel olid aga sõrmedega üpris sarnased moodustised. Lamantiinist erines ta kahe ülalõua külge kinnituva pika ning terava hamba poolest, mis kihvadena suust välja ulatusid.

Selle dugongi mõõtmed, keda Ned Land kavatses rünnata. olid hiiglaslikud. Ta oli üle seitsme meetri pikk ning näis veepinnal magavat. See asjaolu muutis tema tabamise märksa lihtsamaks.

Paat lähenes ettevaatlikult kolme sülla kaugusele loomast.

Aerud jäeti tullidesse. Ajasin end poolest saadik püsti. Ned Land seisis veidi tahapoole kallutatud kehaga ning viibutas hoovõtuks vilunult harpuuni.

Akki kuuldus vilisiavat häälitsust ja dugong oli kadunud. Suure jõuga heidetud harpuun polnud ilmselt muud tabanud kui vett.

«Kuradi kurat!» röögatas raevunud kanadalane. «Mööda läks!»

«Ei läinud!» hüüdsin ma. «Loom on haavatud, näete - veri! Harpuun ei jäänud talle kehasse pidama.»

«Harpuun! Minu harpuun!» karjus nüüd Ned Land.

Madrused hakkasid jälle sõudma ja roolimees pööras paadi ujuva tünni suunas. Kui harpuun oli paati tõmmatud, algas dugongi tagaajamine.

Loom tuli aeg-ajalt veepinnale hingama. Haav polnud teda sugugi nõrgestanud, sest ta põgenes äärmiselt kiiresti. Tuge. vatest kätest viidud paat lausa lendas tema kannul. Mitu korda jõudsime mõne sülla kaugusele loomast ning Ned Land valmistus juba heiteks, kuid iga kord kadus dugong ootamatu sukeldumisega meie silmist. Vee all oli teda võimatu tabada.

Võite isegi kujutleda, milline metsik viha haaras kannatamatut Nedi. Ta õnnistas vaest looma

kõige vängema ingliskeelse sõimuga. Minul aga oli päris hale vaadata, kuidas dugong kõik meie kavalused luhta ajas.

Olime hinge tõmbamata jälitanud looma peaaegu terve tunni ja ma olin juba peaaegu kindel, et ta meie käest pääseb. Siis tuli aga dugongile õnnetu mõte meile kätte maksta, mida ta pidi peagi kibedasti kahetsema. Ta pöördus paadi poole ning kavatses seda rünnata.

See manööver ei jäänud kanadalasele kahe silma vahele.

«Ettevaatust!» hüüdis ta.

Paadijuht lausus paar sõna oma kummalises keeles. Ilmselt hoiatas ta mehi või käskis neil valvelolla.

Jõudnud kahekümne jala kaugusele paadist, dugong peatus, tõmbas korraks tugeva sõõmu õhku läbi sõõrmete, mis ei asu mitte nina otsas, vaid nina peal, võttis hoogu ning tormas meile kallale,

Paat ei suutnud enam kõrvale põigata ning pidi peaaegu ümber minema, kusjuures paiskus sisse tonn või paar vett, mis tuli hiljem välja loopida. Tänu roolimehe osavusele, kes keeras paadi poolviltu dugongi poole, ei läinud see siiski kummuli. Ned Land oli klammerdunud paadi nina külge ning külvas tohutu looma üle harpuunilöökidega. Too oli hammastega paadist kinni haaranud ning tõstis selle õhku nagu lõvi kitsetalle. Langesime kõik üksteisele otsa ja meie seiklus oleks võinud vägagi kurvalt lõppeda, kui mitte raevukalt loomaga võitlev Ned poleks teda lõpuks otse südamesse tabanud.

Kuulsin vaid hammaste kriginat plekil ning dugong kadus, viies harpuuni endaga kaasa. Kuid peagi ilmus tünn veepinnale ning mõne hetke pärast ka hiigellooma keha, selg ülespoole. Paat lähenes dugongile, võttis ta sleppi ning vedas «Nautiluse» juurde.

Dugongi vinnamiseks laeva pardale tuli kasutada suure tõstejõuga talisid. Ta kaalus viis tuhat kilo. Loom tükeldati

kanadalase silmade all, kes oli väga huvitatud kõigist selle toimingu üksikasjadest. Juba samal päeval tõi stjuuard mulle lõunalauale mõned oskuslikult praetud dugongi liha lõigud, mis maitsesid ülihästi, paremini kui vasika- või isegi loomaliha.

Järgmisel päeval, 11.veebruaril, rikastus «Nautiluse» toidukaart maitsva linnulihaga. Laeva tekile maandus terve parv tiirusid. Need kuulusid Egiptusele iseloomulikku Sterna nilotica liiki, kellel on must nokk, hall täpiline pea valgete tähnidega silmade ümber, selg, saba ja tiivad hallikad, kõht ja kurgualune valged ning jalad punased. Peale nende tabasime veel paar tosinat Niiluse parte, väga maitsvaid valge mustatäpilise pealae ning kaelaga linde.

«Nautiluse» kiirus oli mõõdukas. Ta näis lonkivat, kui nii võib öelda. Märkasin, et mida lähemale me jõudsime Suessile, seda enamlanges merevee soolsus.

Kella viie paiku õhtul nägime põhja pool Ras Muhammedi neeme, mis on Suessi ja Akaba lahe vahel asuv Siinai poolsaare lõunapoolseim tipp. .

Kui «Nautilus» sõitis läbi Džubali väina Suessi lahte, nägin selgesti mõlema lahe vahel kõrguvat Ras Muhammedit. See oligi Hooreb, üks Siinai tippe, kus Mooses nägi Jumalat palgest palgesse ja mida kujutleme alati välkudest ümbritsetuna.

Kella kuue ajal möödus «Nautilus» ajuti sukeldudes Torist, mis asub väikese abaja sopis. Nagu kapten Nemo juba tähendas, helkis vesi seal punakalt. Siis saabus öö. Meid ümbritsevat vaikust lõhestas aeg-ajalt pelikanide ja mõnede öölindude kisa või kaugel sõitva auriku vesiratas, mille tiivikud peksid lahe uinuvaid vooge.

Kella kaheksa ja üheksa vahel viibis «Nautilus» mõne meetri sügavuses vee all. Minu arvestuste järgi pidime olema juba üsna Suessi lähedal. Läbi salongi illuminaatorite vaat. lesin elektrivalguses helendavaid kaljusid. Mulle näis, et meie tee muutub üha kitsamaks.

Kell veerand kümme tõusis allveelaev jälle pinnale. Läksin tekile. Ootasin. nii suure põnevusega, millal me jõuame kapten Nerro tunnelisse ega suutnud seepärast hetkegi paigal püsida. Rahustuseks püüdsin hingata värsket öööhku.

Peagi märkasin pimeduses umbes miili kaugusel kahvatut, udus peaaegu kaduvat valgust.
«Tulelaev,» ütles keegi mu kõrval.
Pöördusin ümber ning tundsin ära kapten Nemo.

211

«See on Suessi tulelaev,» jätkas ta. «Kohe jõuame tunneli suudmesse.»
«Sissepääs sinna on vist kaunis keeruline?» küsisin ma.
«Jah, mu härra, seepärast ongi mul kombeks asuda sel puhul roolimehe kohale ning juhtida isiklikult laeva. Nüüd aga, härra Aronnax, vahest läheksite alla? «Nautilus» sukeldub ja ei tule enne veepinnale, kui tunnelist läbi oleme.»
Järgnesin kapten Nemole. Luugid sulgusid, reservuaarid täitusid veega ning allveelaev vajus kümne meetri sügavusse.
Tahtsin juba oma kajutisse minna, kui kapten mind peatas ning lausus:
«Härra professor, vahest meeldiks teile viibida minu kõrval roolikambris?»
«Ma ei julgenud seda teilt paludagi,» vastasin ma.
«Tulge aga! Saate näha kõike, mida üldse on võimalik näha sellel nii maa- kui veealusel sõidu!.»
Kapten Nemo viis mu trepi juurde laeva keskel, avas poolel trepil ülemistesse koridoridesse viiva ukse ning peagi jõudsime roolikambrisse, mis teatavasti asus tekiplatvormi esimeses otsas.
Ruumi suurus oli mõlemat pidi kuus jalga, nii et ta meenutas Mississippi ja Hudsoni väikeste jõeaurikute roolikambreid. Keskel oli vertikaalne rooliratas, mille küljest jooksid trossid ahtris asuvate tüüride juurde. Seinte ülemises osas oli neli läätsekujuliste klaasidega illuminaatorit, mis avasid roolimehele igas suunas vaba väljavaate.
Ruum oli pime, kuid peagi silmad harjusid ja ma märkasin roolimeest, tugevat madrust, kes rooliratta pu!kadest kinni hoidis. Kogu ümbritsev meri säras tugevast elektrivalgusest, mis tuli helgiheitjast juhiruumi tagant laeva teki teises otsas.
«Nüüd hakkame läbipääsu otsima,» ütles kapten.
Juhiruum oli elektrijuhtmete abil ühendatud masinaruu. miga, nii et roolimees võis üheaegselt nii laeva juhtida kui ka muufa tema kiirust. Ta vajutas metall-lülitile ja vindi tiirude arv langes kohe tunduvalt.
Vaatlesin vaikides peaaegu püstloodis kõrguvat kaljuseina, mille äärt mööda kulges meie tee. Selline siis oligi kõrbeliiva purustamatu alusmüür. Tervelt tund aega sõitsime ainult mõne meetri kaugusel sellest tohutust graniitmassist. Kapten Nemo ei pööranud kompassilt hetkekski pilku. Zestidega andis ta roolimehele märku, kel tuli peaaegu iga hetk liikumissuunda muuta.
Seisin vasakpoolse illuminaatori juures, kust paistsid

212

suurepärased korallrahud, zoofüüdid ja adrud; koorikloomad liigutasid oma kaljulõhedest väljaulatuvaid sõrgu.
Veerand üksteist haaras kapten Nemo ise rooliratta. Meie ees avanes lai ja sügav maa-alune koridor. «Nautilus» sisenes s'ellesse julgesti. Tema välispinnal võis kuulda harjumatut müra. Need olid Punase mere vood, mis tormasid suure jõuga tunneli langusest alla Vahemere poole. Vool kandis «Nautilust» noolena edasi, hoolimata masinaist, millele oli antud täiskäik tagasi.
Kitsa tunneli seintel võis kohutava kiiruse tõttu eristada. ainult möödavilksatavaid heledamaid valgusjugasid, mis tekkisid kaljudel peegelduvast helgiheitja kiirgusest. Mu süda peksis nii, et pidin käe tugevasti vastu rinda suruma.
Kell kümme kolmkümmend viis minutit andis kapten Nemo rooliratta üle ning lausus minu poole pöördudes:

«Vahemeri!»
Nii oli «Nautilus» sellest kohutavast voolusest kantuna läbinud Suessi maakitsuse vähem kui kahekümne minutiga.

VI KREEKA SAARED

Järgmisel hommikul, 12. veebruaril, tõusis «Nautilus» juba koidu ajal veepinnale. Tormasin tekile. Kolme miili kaugusel lõunas paistsid ähmase siluetina muistse Pelusiumi varemed. Kiire veevool oli kandnud meid ühest merest teise. Tunnelit sai kasutada ainult ühes suunas; kerge oli laskuda allavoolu, kuid ülesminek oli võimatu.
Kella seitsme paiku tulid Ned ja Conseil minu juurde. Need kaks lahutamatut sõpra olid rahulikult maganud, vähimatki hoolimata «Nautiluse» kangelastegudest.
«Noh, härra loodusteadlane,» küsis Ned, kerge pilge hääles, «kas juba Vahemeri?»
«Viibime praegu tema pinnal, armas Ned,» vastasin mina.
«Mis?» hüüatas Conseil. «Kas tõesti eile öösel?»
«Jah, öösel läbisime mõne minutiga selle ületamatu maakitsuse.»
«Mina seda küll ei usu,» sõnas kanadalane.
«Siin te eksite, mister Land. Kas näete seda madalat kallast seal? See on Egiptuse rannik.»

«Ärge mulle seda küll rääkima tulge,» ei jätnud kanadalane jonni.
«Kui härra ütleb, siis peab härrat uskuma, » manitses teda Conseil.
«Muide, Ned, kapten Nemo osutas mulle seda au ja näiitas oma tunnelit. Viibisin kogu aeg tema kõrval roolikambris, sellal kui ta ise «Nautilust» läbi kitsa käigu juhtis.»
«Kas kuulsite, Ned?» võidurõõmutses Conseil.
«Teil on ju nii head silmad,» lisasin ma, «kindlast näete te Port Saidi pikki, merre ulatuvaid muule.»
Kanadalane vaatles tähelelepanelikult rannikut.
«Teil on õigus, härra professor, ja teie kapten on täitsamees. Me oleme Vahemeres. Tore. Vestleme siis pisut, kui teil midagi selle vastu pole, oma erasjadest, aga nii, et keegi meid ei kuuleks.»
Ma mõistsin väga hästi, kuhu kanadalane oma jutuga sihtis. Igatahes pidasin ma paremaks temaga vestelda, kuna ta seda nii väga soovis; läksime ja istusime kolmekesi helgiheitja juurde, kus oli vähem karta, et lained meid märjaks pritsiksid.
«Me kuulame teid, Ned. Mis on teil meile öelda?»
«Minu jutt on väga lihtne,» vastas kanadalane. «Oleme nüüd Euroopas ja ma tahan «Nautiluselt» lahkuda enne, kui kapten Nemo tujud meid polaarmerede põhja või tagasi Okeaaniasse viivad.
Pean tunnistama, et selle küsimuse arutamine kanadalasega viis mind alati segadusse. Ma ei soovinud oma kaaslaste vabadust mingil määral piirata, ent samal ajal polnud mul mingit tahtmist kapten Nemost lahkuda. Tänu temale ja tema allveelaevale täiendasin ma iga päevaga oma merealaseid teadmisi ning võisin oma teost meresügavuses endas ümber töötada. Kas avaneb mulle kunagi veel niisugune soodus võimalus ookeani saladusi uurida? Kindlasti mitte! Seepärast eisaanud «Nautiluselt» lahkumine enne uurimuse lõpetamist pähegi tulla.
«Vastake mulle otsekoheselt, sõber Ned,» ütlesin ma. «Kas teil on laeval igav? Kas te kahetsete, et saatus andis teid kapten Nemo võimusesse?»
Kanadalane viivitas mõne hetke, pani käed risti rinnale ning lausus:
«Ütlen ausalt, seda veealust reisi ma ei kahetse. Tuleb aeg, kui mul on hea meel, et ma sellest osa võtsin, aga selleks, et mul hea meel oleks, peab reis lõppema. See on minu arvamus.»

«Ta lõpeb, Ned.»
«Kus ja millal? »

«Kus? Pole aimugi. Millal? Ka seda ei või ma öelda, aga ma arvan, et ta lõpeb siis, kui meil pole merelt enam midagi õppida.Kõik lõpeb siin ilmas ükskord. »

«Arvan nii Nagu härragi,» ütles Conseil. «Väga võimalik, et kui oleme läbi sõitnud kõik maailma mered, siis laseb kapten Nemo meid vabalt minna.»

«Vabalt!» hüüdis Ned Land. «Kas te tõesti ütlesite vabalt?»

«Ei maksa liialdada, mister Land,» ütlesin mina. «Meil pole kapteni poolt midagi karta, aga sellegipoolest ei saa ma Conseil' arvamust jagada. Me teame «Nautiluse» saladusi ja ma ei usu, et tema komandör laseks meid vabadusse selleks, et need meie kaudu kogu maailmas leviksid.»

«Mida te siis õieti loodate?» küsis kanadalane.

«Seda, et soodsaid, võimalusi, mida me salame ja peamegi kasutama, avaneb meile kuue kuu pärast nirsama palju kui praegu.»

«Uh!» ühmas Ned Land. «Kus me teie arvates kuue kuu pärast oleme, härra loodusteadlane? Olge nii lahke ja öelge, palun!»

«Võib olla siin, võib-olla Hiinas. Teate isegi, et «Nautilus» on väga kiire käiguga. Ta lendab üle ookeanide nagu pääsuke õhus või kiirrong maa peal. Ta ei karda suuri, tiheda liiklusega mereteid. Kes ütleb meile, et juba homme ei ole ta Prantsusmaa, Inglismaa või Ameerika rannikul, kus meil on hoopis hõlpsam põgebeda kui siin?»

«Härra Arronax,» vastas kanadalane, «teie väited on alusetud. Te muudkui kõnelete tulevikust: «Homme oleme siin, ülehomme seal!» Mina räägin olevikust: «Oleme siin, juhust tuleb kasutada.»

Ned Land surus mu oma loogikaga nurka ja ma ttundsin end täiesti lööduna. Ma ei leidnud oma väidete kaitseks enam ühtki argumenti, Ned aga jätkas:

«See on muidugi võimatu, aga oletagem, et kapten Nemo pakub teile veel täna vabadust. Kas võtate pakkumise vastu?»

«Ma ei tea,» vastasin ma.

«Ja kui ta lisab, et ta oma pakkumist enam ei korda, kas siis võtate vastu?»

Ma ei vastanud.

«Ja mida mõtleb sellest sõber Conseil?» käis Ned peale.

«Ah sõber Conseil,» vastas see tubli poiss. «Sõber Conseil'l pole siin midagi öelda. Tema on täiesti kõrvaliie isik. Nagu tema peremees ja Ned Land, nii on ka tema poissmees. Ei

naine, lapsed ega sugulased oota teda kodumaal. Ta on härra teenistuses, mõtleb nagu härra, kõneleb nagu härra, ja nii kahju kui sellest ka ei oleks, ei või ta siin hakata mingisugust enamust moodustama. Ainult kaks isikut võtavad osa: härra ühelt poolt ja Ned Land teiselt poolt. Selle peale lubage sõber Conseil'l vaikida, kusjuures ta on valmis võistluse punkte lugema.»

Pidin tahtmatult muigama, nähes, kuidas Conseil oma isiku nii täielikult maha salgab. Kanadalane oli hingepõhjas kindlasti väga rõõmus, et Conseil polnud tema vastu.

«Niisiis, mu härra,» ütles ta, «kuna Conseil'd pole olemas, siis arutame asja ainult omavahel. Mina kõnelesin, teie kuulasite mu ära. Mida te selle peale kostate?»

Asi. tuli lõplikult selgeks rääkida, igasugune keerutamine on mulle vastik.

«Sõber Ned, ma vastan teile,» ütlesin ma. «Teil on täielik õigus, et minu väited teie omade vastu ei saa. Pole mõtet loota kapten Nemo heatahtlikkuseIe. Tema eluküsimus on meid mitte vabaks lasta. Meie eluküsimus aga on kasutada esimest võimalust «Nautiluselt» lahkumiseks.»

«Hästi, härra Aronnax, see on tõesti targasti öeldud.»

«Siinjuures teeksin veel üle väikese märkuse,» jätkasin ma. «Põgenemisvõimalus peab olema kindel, esimene katse peab õnnestuma. Ebaõnnestümisele enam teist võimalust ei järgne; sest kapten Nemo ei andesta meile.»

«Ka see on õige,» ütles Ned Land, «kuid teie märkus käib igasuguse põgenemiskatse kohta, toimugu see siis kahe aasta või kahe päeva pärast. Küsimus on ikkagi selles, et kui avaneb soodus

juhus, siis tuleb seda kasutada.»
«Nõus. Aga kas te ei ütleks mulle, mida te mõistate soodsa juhuse all?»
«See on niisugune juhus, kui «Nautilus» satub pimedal ööl kuskile Euroopa ranniku lähedale.»
«Te püüaksite siis ujudes põgeneda?»

«Kui oleme rannikule küllalt lähedal ja allveelaev viibib veepinnal, siis küll, aga kui ta on kaugel või vee all; siis mitte.»

«Ja mida te sel juhul teeksite?»

«Sel juhul katsuksin põgeneda paadiga. Ma oskan sellega ümber käia. Ronime kõik paati, keerame mutrid lahti ja kerkime veepinnale, ilma et laeva vööris asuv roolimees meie põgenemist märkaks.»

«Hästi, Ned, valvake hoolega seda võimalust, kuid ärge unustage, et kui see nurjub, siis oleme kadunud.»

«Ei unusta.»
«Ja nüüd, Ned, kas te ei tahaks lõpuni kuulata, mida ma teie kavatsusest arvan.»
«Meelsasti, härra Aronnax.»
«Ma arvan - see ei tähenda, et ma loodan -, ma arvan, et seda soodsat juhust ei tule.»
«Miks mitte?»

«Sellepärast, et kapten Nemo ei saa olla pimedusega löödud ja arvata, nagu oleksime põgenemiskavatsusest loobunud; ta on kogu aeg valvel, eriti meredes, kus Euroopa rannik on silmapiiril.»

«Olen härraga ühel arvamusel,» ütles Conseil.
«Seda näeme veel,» lausus Ned Land ja raputas otsustavalt pead.

«Nüüd aga, Ned,» ütlesin lõpetuseks, «jäägu kõik nii, nagu on. Enam mitte ainsatki sõna kõige selle kohta. Kui kõik on valmis, teatage meile ja me järgneme teile. Panen kõik oma lootused teie peale.»

Nii lõppeski jutuajamine, millel hiljem pidid olema väga rasked tagajärjed. Lisaksin veel, et asjaolud näisid kinnitavat minu eelaimusi, muidugi kanadalase suureks meelehärmiks. Ma ei tea, kas usaldamatusest meie vastu või siis lihtsalt selleks, et mitte sattuda mitmesuguste maade laevadele, mis sõitsid Vahemerel, viibis «Nautilus» ulgumerel pidevalt vee all, nii et ainult roolikamber paistis välja, või siis sukeldus suurtesse sügavustesse, kuid ei Kreeka sarestikus ega Väike-Aasia rannikul ei kohanud me põhja isegi kahe tuhande meetrf sügavuses.

Nii tuli mul tutvuda Sporaadidesse kuuluva Karpathose saarega ainult Vergiliuse värsside kaudu, mida kapten Nemo tsiteeris, sõrm kaardil:

Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Caeruleus Proteus. . .*

See oli tõesti Rhodose ja Kreeta vahel asuv Karpathose saar, kus muiste vana Proteus hoidis merejumal Neptuni karja. Läbi illuminaatori ei näinud ma muud kui saare graniitseid aluskivimeid.

Järgmisel päeval, 14. veebruaril, otsustasin pühendada mõned tunnid siinsete kaladega tutvumiseks, kuid mulle

teadmata põhjusel jäid ilIuminaatori luugid terveks päevaks

* Karpathose juures Neptuni voogudes on ennustaja, merisinine Proteus (Georgica, IV, 387-'388) (ladina k.)

suletuks. Olles kindlaks määranud «Nautiluse» kursi, otsustasin, et ta liigub Kreeta suunas. Kui ma veel asusin «Abraham Lincolni» pardal, oli kogu saar üksmeelselt türgi ikke vastu üles tõusnud. Ülestõusu edasine saatus oli mulle aga täiesti teadmata, sest kapten Nemo, kellel puudusid igasugused sidemed välismaailmaga, oli küll viimane inimene, kes oleks võinud mulle seda öelda.

Nii ma siis ei viidanudki sellele sündmusele, kuigi veetsime terve õhtu kahekesi salongis. Ta oli vaikne ning näis millegi üle muretsevat. Siis käskis ta avada luugid salongi mõlemas seinas, mida ta tavaliselt ei teinud, ning vaatles ühe illuminägtori juurest teise juurde sammudes tähelepanelikult ümbritsevat vett. Milleks? Vaevalt võisin seda aimata ning kasutasin aega mööduvate kalade uurimiseks.

Muu hulgas märkasin ma rahvakeeles merivingerjaks hüütud plankmudilaid, keda on maininud juba Aristoteles. Neid leidub peamiselt Niiluse delta riimvetes. Nende läheduses ujusid merikogerlaste sugukonda kuuluvad nõrgalt helendavad pagrused, vanade egiptlaste pühad kalad, kelle saabumine Niilusesse ennustas suurt üleujutust ning head viljasaaki ja seda pühitseti suurte usuliste tseremooniatega. Mainiksin veel umbes kolmekümne sentimeetri pikkusi läbipaistvate soomustega, sinkjaid punaste täppidega hiidhuulkalu, ladinakeelse nimega Cheilinus trilobatus. Nad on suured veetaimede hävitajad ning seetõttu oli nende maitsev liha juba vanas Roomas maiasmokkade otsituim roog. Nende sisikond koos mureeni niisa, paabulinnu ajude ning flamingo keeltega oligi jumalate roog, mis Vitelliusele* nii väga meeldis.

Veel üks teine mereelanik meenutas mulle antiikaega. See oli haihoidjaks nimetarnd imikala, kes oma pealael oleva imikettaga kinnitub haikalade külge ning laseb end sel viisil edasi kanda. Vanade kreeklaste ja roomlaste arvates võis see väike kala kiiIu külge kinnitudes laeva kinni pidada. Nii olevat üks neist Aktioni merelahingus peatanud Antoniuse laeva ning aidanud seega Augustuse võidule. Millest rahvaste saatused mõnikord küll ei olene! Eriti paelusid mind vanade kreeklaste pühad kalad anthiased, kellele omistati võimet minema kihutada merekoletisi vetest, kus nad viibisid. Oma helklevate värvidega, mis haarab kõiki punaseid toone roosast kuni rubiinja verevuseni, õigustavad nad täiesti neile antud nimetust, mis kreeka keeles tähendab «lill». Eriti kaunid on nende küütlevad seljauimed. Olin just süve-

* V i t e ll i u s, Aulus (15-69) .- Rooma väejuht ja keiser a. 69.

nenud nende imekaunite veeolendite vaatlemisse, kui mind segas midagi täiesti ootamatut.

Äkki ilmus vee all nähtavale mees, kel oli nahkkott vöö küljes. See ei olnud laip, vaid elav inimene, kes ujus jõuliste tõmmetega. Aeg-ajalt ta kadus, et tõusta veepinnale hingama, kuid sukeldus siis kohe uuesti.

Pöördusin kapten Nemo poole ning hüüdsin.erutatud häälel:

«Inimene! Uppuja! Ta tuleb iga hinna eest päästa!»

Kapten Nemo ei vastanud ja nõjatus vastu klaasi.

Sukelduja lähenes meile, surus näo vastu illuminaatorit ning vaatas sisse.

Minu suurimaks üllatuseks viipas kapten Nemo talle. Sukelduja vastas samaga ning ujus viivitamatult tagasi veepinnale ega ilmunud enam nähtavale.

«Arge ärrituge,» ütles mulle kapten Nemo. «See on Nikolos Matapani neemelt, hüüdnimega Pesce. Kogu Küklaadide saarestik tunneb teda. Haruldaselt julge sukelduja. Vesi on tema kodu, kus ta viibib rohkem kui kuival maal, ujudes kogu aeg ühelt saarelt teisele. Tema retked ulatuvad isegi Kreetani.»

Nende sõnadega läks kapten Nemo salongi vasakpoolse luugi kõrval asuva kapi juurde, kus seisis rautatud kohver, mille kaanel oli vaskplaat kapten Nemo monogrmmi ning «Nautiluse» deviisiga Mobilis in mobili.

Minu juuresolekust vähimatki hoolimata avas kapten raudkapi, mis oli metallkange täis.

Need olid kullakangid. Kust võis küll pärit olla see vääris metall, pealegi nii tohutul hulgal? Kust oli kapten nii palju kulda saanud ja mida kavatses ta sellega teha?

Ma ei lausunud sõnagi. Ainult vaatasin. Ta võttis kangid üksteise järel kapist välja ning ladus nad korralikult kdhvrisse, kuni see sai ääreni täis. Minu arvates oli seal üle tuhande kilo kulda, seega ligi viis miljonit franki.

Seejärel sulges kapten tugevasti kohvri ja kirjutas kaanele aadressi. Tähtede järgi otsustades pidi see olema uuskreeka keeles.

Kui kõik oli valmis,vajutas ta signaalnupule, mis oli ühenduses meeskonnaruumiga. Ilmusid neli meest ja lohistasid kohvri suure vaevaga salongist välja. Kuulsin veel, kuidas seda talidega raudtrepile vinnati.

Seejärel pöördus kapten Nemo minu poole ja küsis:

«Kas te ütlesite midagi, härra professor?»

«Ma ei öelnud midagi, kapten,» vastasin ma.

«Sellisel juhul lubage teile head õhtut soovida, mu härra,» lausus kapten Nemo ning lahkus salongist.

Võite kujutleda, millises erutatud meeleolus ma oma kajutisse läksin. Asjatult püüdsin uinuda.Kogu aeg otsisin mingit seost sukelduja ning kullakohvri vahel. Peagi tundsin allveelaeva kõikumisest, et olime tõusnud pinnale. Laevalaelt kuuldus mingisugust müra. Taipasin, et paat kruviti lahti ja lasti merre. Käis mürtsatus ning siis jäi kõik vaikseks.

Kahe tunni pärast kostis tekilt jälle müra ja sagimist. Paat tõmmati pardale ja kinnitati oma kohale. «Nautilus» kadus uuesti vetesügavusse.

Nähtavasti jõudsid miljonid määratud kohta. Kus maailma otsas võis see küll asuda? Kellele oli kapten Nemo saadetis määratud?

Järgmisel päeval jutustasin ma Conseil'le ja kanadalasele öistest sündmustest, mis olid kruvinud mu uudishimu viimse võimaluseni pinevile. Mu kaaslased polnud vähem hämmastunud kui mina.

«Kust võtab ta need miljonid?» küsis Ned.

Sellele küsimusele polnud võimalik vastata. Pärast hommikueinet läksin salongi ning asusin tööle. Kuni kella viieni õhtul korraldasin oma märkmeid. Ma ei tea, kas pingelisest tööst või millestki muust, aga äkki hakkas mul nii palav; et pidin büssusest kuue seljast viskama. See oli täiesti seletamatu nähtus, sest me ei viibinud ju troopikavöötmes. Pealegi oli «Nautilus» vee all, mis tegi võimatuks igasuguse temperatuuritõusu. Ma vaatasin manomeetrit. See näitas kuuekümne jalalist sügavust, kus õhutemperatuur ei võinud mingil juhul mõju avaldada.

Jätkasin tööd, aga kuumus muutus õige pea lausa talumatuks.

«Äkki on laevas tulekahju?» küsisin endalt.

Hakkasin just salongist lahkuma, kui kapten Nemo sisse astus. Ta vaatas termomeetrit ning lausus siis minu poole pöördudes:

«Nelikümmend kaks kraadi.»

«Ka mina märkasin seda. Kui temperatuur peaks veel natuke tõusma, siis ei suuda me seda enam taluda.»

«Härra professor, kuumus tõuseb ainult siis, kui me ise tahame.»

«Kas te saate kuumust oma tahtmist mööda vähendada?»

«Seda mitte, kuid ma võin soojusallikast kaugemale minna.»

«Nii et see on väline soojus?»
«Muidugi. Me viibime keeva vee hoovuses.»
«On see võimalik?» hüüdsin ma.
«Vaadake!» ütles kapten Nemo.
Luugid avanesid. Ümbritsev vesi oli täiesti valge ja täis väävliaurude mulle. Näis, nagu viibiksime keeva vee katlas. Panin käe vastu klaasi, kuid pidin selle kuumuse tõttu otsekohe tagasi tõmbama.
«Kus me oleme?» küsisin ma.
«Santorini saare juures, härra professor,» vastas kapten Nemo. «Nea Kaimeni ja Palea Kaimeni saare vahelises väinas. Tahtsin teile näidata seda huvitavat vaatepilti, mida pakub veealuse vulkaani purse.»
«Mina arvasin, et uute saarte tekkimine on lõppenud,» tähendasin ma.
«Vulkaanilistel aladel pole midagi lõppenud,» ütles kapten Nemo. «Maasisene tuli muudab siin pidevalt maakera nägu. Juba aastal 19 meie ajaarvamise järgi kerkis siin Cassiodoruse ja Piiniuse teatel merest, uus saar, mis nimetati Jumaliku Theia saareks. Ta kadus peagi uuesti voogudesse, näitas end korraks veel kuuekümne üheksandal aastal ning kadus siis lõplikult. Sellest ajast näis siin vulkaaniline tegevus olevat vaibanud, kuid 3. veebruaril 1866 ilmus Nea Kaimeni kõrvale keset väävliaurusid väike saareke, mis nimetati Georgi saareks ja mis kadus jälle sama kuu kuuendal päeval. Seitsme päeva pärast, 13. veebruaril; kerkis vee alt Aphroessa saareke, jättes enda ja Neo Kaimeni vahele kuue meetri laiuse kanali. Ma olin parajasti siin ning võisin jälgida saare tekkimise kõiki faase. Aphroessa oli ümmargune kolmesajajalalise läbimõõduga, kolmekümne jala kõrgune saareke. Ta koosnes põldpaoga segunemld mustast laavast. 10. märtsil tekkis viimasena veelgi väiksem, Reka saar, samuti Nea Kaimeni külje all. Edaspidi need kolm saart liitusid ning moodustavad nüüd üheainsa saare.»
«Ja kus väinas me praegu viibime?» küsisin ma.
«Siin,» osutas kapten Nemo kaardil Küklaadide saarestikule. «Nagu näete, olen uued saared kaardile kandnud.»
«Peagi see saartevaheline kanal kaob.»
«Väga võimalik, härra Aronnax, sest alates 1866. aastast on Püha Nikolause sadama ette Palea Kaimenil tekkinud kaheksa väikest laavasaarekest. Ilmselt ühinevad Nea Kaimeni ja Palea Kaimeni kõige lähemas tulevikus. Kui Vaikses ookeanis moodustavad mandreid ainuraksed olendid, siis siin

teevad sedasama vulkaanid. Näete nüüd, mu härra, millised suured asjad toimuvad voogude rüpes.»
Pöördusin tagasi illuminaatori juurde. «Nautilus» oli seisma jäänud. Kuumus läks väljakannatamatuks. Senise valge värvuse asemel muutus merevesi nüüd punakaks, mis oli tingitud vees lahustunud rauasooladest. Hoolimata salongi hermeetilisest suletusest levis kõikjal talumatut väävlilehka. Kaugel nägin sarlakpunaseid leeke, mis panid kahvatama elektrivalguse.
Olin üleni higine ja peaaegu lämbumas. Hakkasin juba küpsema. Tundsin tõepoolest, kuidas ma kõrben!
«Võimatu on kauem selles keevas vees olla!» ütlesin kaptenile.
«See oleks tõesti väga ettevaatamatu,» vastas Nemo ükskõikselt ja andis käsu. «Nautilus» pööras otsa ümber ja eemaldus tulelõõmast, mida ta ei võinud kauem. karistamatult trotsida. Veerand tunni pärast hingasime veepinnal värsket õhku.
Mulle torkas pähe mõte, et kui Ned Land oleks neis vetes püüdnud põgeneda, siis poleks me sellest tulemerest küll eluga pääsenud.
Järgmisel päeval lahkusime haudmikust, mille sügavus on Rhodose ja Aleksandria vahel kolm tuhat meetrit. Võtnud Kythera juures kursi ulgumerele, jättis «Nautilus» pärast Matapani neemest möödumist Kreeka saared seljataha.

VII NELJAKÜMNE KAHEKSA TUNNIGA LÄBI VAHEMERE

Vahemeri, tõeline sinimeri, vanade heebrealaste suur meri, kreeklaste meri, roomlaste Mare nostrum*, mille kallastel kasvavad apelsinipuud, aaloed, kaktused, piiniad, lõhnavad mirdid ja kõrguvad järsud mäeahelikud, selge ning puhta õhu meri, ent ühtlasi ka maa-aluse tule ja merevee lakkamatu võitluse tallermaa, kus Neptun ja Pluton tänini maailmavalitsemise pärast heitlevad. Vahemere vood ja rannikualad on Michelet sõnade järgi maailma üks võimsamaid kliimavootmeid, kust inimene aina uut jõudu ammutab.

Kõigest sellest ilust hoolimata oli mul võimalik selle enam

* Ma r e n o str u m - meie meri (ladina k.),
** M ic h e I e t, Jules (1798-1874) - prantsuse ajaloolane.

kui kahe miljoni ruutkilomeetri suuruse veteväljaga ainult väga põgusalt tutvuda. Kiire läbisõidu jooksul ei saanud ma isegi kapten Nemo isiklikke tähelepanekuid kasutada, sest too saladuslik isik näitas end vaid üks kord. Minu hinnangu järgi oli meie veealuse Vahemere-reisi pikkus umbes kuussada ljööd ja selleks kulus kaks ööpäeva: 16. veebruari hommikul lahkusime Kreeka vetest, ja kui päike 18. veebruaril tõusis, oli Gibraltari väin seljataga.

Veendusin lõplikult, et Vahemeri asus niisuguste maade läheduses, mis kapten Nemole ei meeldinud ja mida ta püüdis vältida. Sealsed lained äratasid temas liiga palju mälestusi ja võib-olla isegi kahetsust. Ta ei saanud seal nii vabalt liikuda ja manööverdada kui ookeanides, « Nautilus» tundis end Aafrika ja Euroopa ranniku vahel ilmselt liiga kitsalt.

Meie kiirus oli kogu aeg kakskümmend viis miili tunnis. On ütlematagi selge, et Ned Land pidi oma suureks kurvastuseks põgenemisplaanidest loobuma. Kiirus kolmteist meetrit sekundis oli liiga suur, et paati kasutada. Niisugune mõtlematu tegu oleks võrdunud kihutavalt kiirrongilt maha-hüppamisega. Pealegi tõusis meie allveelaev oma õhutagavara uuendamiseks pinnale ainult öösiti, liikudes muidu üksnes kompassi ja logi näitude järgi.

Nii nägin ma Vahemerd ainult seestpoolt ja sedagi nagu kiirrongi akna all istuv reisija, kes eristab vaid kaugeid maastikke, kuna lähemal asuvad esemed välgukiirusel mööda lendavad. Siiski jõudsime Conseil'ga vaadelda mõningaid suuri kalu, sest ujumiskiirus võimaldas neil lühikest aega «Nautiluse» läheduses püsida. Valvasime kogu aeg salongi illumiaaatori juures ning oma tähelepanekute järgi saan Vahemerest anda vaid väga lühikese ihtüoloogilise ülevaate.

Panin tähele paljusid siinseis vetes elutsevaid kalu, mõnda rohkem, teist vähem, välja arvatud need, keda «Nautiluse» kiirus minu pilgu eest varjas. Seepärast lubatagu mul neid lihtsalt fantaasia järgi liigitada, sest nii saan oma põgusaid muljeid paremini edasi anda.

Eredasti valgustatud vees ujusid meetripikkused silmud, kes elavad peaaegu kõigis kliimavöötmeis. Viie jala laiused valge kõhualuse ja tuhakarva tähnilise seljaga raid hõljusid hoovustes nagu laialilaotatud suurrätikud tuule käes. Teised railised kadusid nii ruttu vaateväljait, et võimatu oli otsustada, kas nad väärisid rohkem kreeklaste poolt neile antud kotka nime või roti, kärnkonna ja nahkhiire nimetust, nagu neid tänapäeva kalurid kutsuvad. Kaheteistkümne jala pikkused hallhaid, kes on eriti ohtli-

kud tuukreile, võistlesid omavahel kiiruses. Sinakate varjudena möödusid kaheksa jala pikkused, äärmiselt terava haistmismeelega rebashaid. Merikogerlaste perekonda kuuluvad doraadod, kellest mõned olid kuni kolmeteistkümne detsimeetri pikkused, näitasid end oma hõbedases ja taevassinises lintidega kaunistatud pidurüüs, mis moodustab täieliku kontrasti nende tumedate uimedega. Silmi ümbritseb neil kuldne sõõr ja nad on pühendatud Venusele. See väga väärtuslik kalaliik lepib igasuguse veega, olgu see siis mage või soolane elades nii jõgedes, järvedes kui ka ookeanides,

kõigis kliimavöötmeis ja taludes igasugust temperatuuri. Ühtlasi on need kalad väga vanad ning esinesid juba kaugeil geoloogilisil ajastuil, kusjuures nad on säilitanud kogu oma ürgse ilu. Uhked üheksa kuni kümne meetri pikkused kiired tuurad riivasid oma võimsate sabadega illuminaatori klaase ning näitasid korraks oma sinakat pruunide täppidega selga. Nad sarnanevad mõneti haidega, kuid jäävad viimastele jõu poolest alla. Kohata võib neid kõigis meredes, kust nad kevaäiti siirduvad kudema suurtesse jõgedesse, nagu Volga, Doonau, Po, Rein, Loire ja Oder. Tuurad toituvad, heeringaist, makrelllastest, lõhedest ja turskadest. Kuigi nad kuuluvad kõhrkalade klassi, on nende liha maisev ning seda süüakse nii toorelt, kuivatatult, marineeritult kui ka soolatult. Vanas Roomas kanti neid suure pidulikkusega Luculluse* lauale. Paljud Vahemere elanikest, keda ma võisin lähemalt vaadelda, kui «Nautilus» sõitis ülemistes veekihtides, kuulusid kuuekümne kolmandasse luukalade perekonda. Need olid sinakasmusta selja ning hõbedaste kõhusoomustega makrelltuunid. Kõneldakse, et nad saadavad laevu nende sõidul, otsides varju kuuma troopikapäikese eest. Nüüd saatsid nad «Nautilust», nagu kunagi olid saatnud La Perouse'i purjekaid. Tundide viisi võistlesid nad kiinises allveelaevaga. Ma ei väsinud imetlemast neid loomi, kelle keha näib olevat otsekui kiirujumiseks loodud. Neil on väike pea, kuni kolme meetri pikkune sile värtnakujuline keha, võimsad rinnauimed ja haraline saba. Nad ujuvad kolmnurkadena, nagu lendavad paljud linnud, kellest nad kiiruses sugugi maha ei jää. Sellest ujumisviisist järeldasidki vanad kreeklased ja roomlased, et tuunid tunnevad geomeetriat ja strateegiat. Kõigest hoolimata ei pääse nad provanslaste käest, kes hindavad neid niisama kõrgesti kui

* Lucullus, Ludus Licinius (106-56 e. m. a.) - Rooma väejuht, tuntud oma toretseva elu poolest.

muistse Propontise* ja Itaalia elanikud. Tuhandetena tormavad need vääriskalad pimesi ja mõtlematult Marseille' kalurite võrkudesse,

Et pilt oleks täielik, nimetan veel kalu, keda minul või Conseil'l õnnestus vaid hetkeks silmata, nagu näiteks tabamatute valkjate varjudena mööduvaid kloaagikalu; suuri kolme-nelja meetri pikkusi maotaolisi mureene ja meriangerjaid, kes helkisid rohelistes, sinistes ja kollastes värvitooniItes; kolme jala pikkusi turski, kelle maks on hinnatud delikatess; pikki peente vetikatena näivaid paelkalu; merikukkesid, keda luuletajad nimetavad lüürakaladeks, sest nende suud kaunistavad kaks kolmnurkset luuplaati ja ogad, mis meenutavad Homerose muistset mänguriista, meremehed aga vilistajateks; uimtiiblasi, kellest nime järgi võiks arvata, et nad ujuvad niisama kiiresti kui linnud lendavad; punase peaga ogakalu, kelle seljauim koosneb pikkadest ogakiirtest; hallide, pruunide, siniste, kallaste ja roheliste täppidega aloosasid, kellel on nõrkus kellukeste hõbedase helina vastu; toredaid kollakate pruunitäpiliste uimedega rombikujulisi kammeljaid, merede faasaneid, kelle vasak ehk ülemine pool on kaetud kollaste ja pruunide soontega, mis meenutavad marmorit, ja lõpuks ka punase habemega meripoisureid, ookeanide paradiisilinde. Vanad roomlased maksid tuhat sestertsi ainult selle julma naudingu eest, et lasksid neid oma söögilaual surmata ning jälgisid, kuidas nende värv vähehaaval kinaverpunasest surnukahvatuks muutus. .

Kui ma ei saanud vaadelda ei kotkasraisid, ogaselgi, kerakalu, merihobukesi, sälkhuulkalu, žilettkalu, limakalu, vahemere meripoisureid, huulkalu, tinte, pääsukalu, anšooviseid, besuugosid, merikogerlasi, tuulehauge ega isegi lestaliste seltsi tähtsamaid esindajaid, nagu soomuslesti, karelesti, jõelesti, merilesti ja merikeeli, kõnelemata paljudest teistest Atlandi ookeanile ja Vahemerele ühistest kalaliikidest, siis on selles süüdi ainult peadpööritav kiirus, millega «Nautilus» läbis need kalarikkad veed.

Imetajaist arvan Aadria merest möödudes näinud olevat kahte või kolme ühe seljauimega kašelotti Physeter'i perekonnast, mõningaid delfiine Globicephalus'e perekonnast, kelle valgetriibuline ninamik näitas, et nad kuulusid ainult Vahemeres esinevasse liiki, ja lõpuks veel pool tosinat

valgekõhulisi musta karvaga hüljest, keda kutsutakse mun-

* Pro p o n t i s - Marmara mere nimetus antiikajal.

kadeks. Nad on kolm meetrit pikad, muidu aga täpselt dominikaani munkade moodi.

Conseil omalt poolt väidab näinud olevat kuue jala laiust kilpkonna kolme pikiribiga kilbil. Mul on väga kahju, et ma seda roomajat ei näinud; sest Conseil' kirjelduse järgi arvasin ära tundvat haruldase pehmenahalise kilpkonna liiigi. Ma ise märkasin paari pikliku seljakilbiga merikilpkonna.

Zoofüütidest võisin ainult mõne hetke imetleda toredat oranživärvilist galeolaariat, mis pakpoordi illuminaatori külge kinni jäi. Tema niitjad varred hargnevad paljudeks harudeks ja lõpevad peenekoeliste pitsidega, mis oleksid häbisse jätnud kõige osavamadki kudujad. Kahjuks ei saanud ma seda haruldast eksemplari välja õngitseda, poleks üldse näinud paljusid teisi Vahemere zoofüüte, kui «Nautilus» poleks 16. veebruari õhtupoolikul oma käiku ootamatult aeglustanud. See sündis järgmistel asjaoludel.

Sõitsime parajasti läbi Sitsiilia saare ja Tuneesia ranniku vahelt. Selles merekitsuses kerkib põhi väga järsku, moodustades omapärase veealuse mäeharja, mille kohal on vett ainult seitseteist meetrit, mõlemal pool seljandikku aga ulatub sügavus saja seitsmekümne meetrini. Seega pidi «Nautilus» väga ettevaatlikult manööverdama, et mitte veealuse tõkke otsa sõita.

Näitasin Conseil'le, kus see veealune mäeahelik kaardil asub.

«Argu härra pahaks pangu, aga see on ju nagu maakitsus, mis ühendab Euroopat Aafrikaga,» avaldas ta. oma arvamust.

«Jah, mu poiss,» ütlesin ma, «ta täidab kogu Tunise väina ning Smithi mõõtmised on tõestanud, et mõlemad mandrid olid kunagi Boco ja Tibi neemede vahel ühendatud.»

«Ka mina usun seda,» lausus Conseil.

«Liiatigi asub samasugune ahelik Gibraltari ja Ceuta vahel,» jätkasin ma. «Varasematel geoloogilistel ajastutel sulges see Vahemere täielikult.»

«Aga kui mõni maa-alune tõuge mõlemad mäeharjad uuesti veest välja kergitaks!» ütles Conseil.

«See pole ju võimalik, Conseil.»

«Härra lubagu mul siiski lõpetada. Kui see juhtuks, siis teeks see tublisti peavalu härra Lessepsile, kes näeb nii suurt vaeva Suessi kanali kaevamisega!»

«Seda muidugi, kuid ma kordan, Conseil, seda ei juhtu. Maa-aluste jõudude tegevus nõrgeneb pidevalt. Vulkaanid,

mida maakera algupäevil oli nii palju, kustuvad vähehaaval. Maasisene temperatuur langeb iga sajandiga märgatavalt, mis ei tule maale kasuks, sest soojus on tema elu.»

«Aga päike ju. . .»

«Päikesest ei piisa, Conseil. Välise soojusega ei saa laipa elustada.»

«Ega vist, nagu ma kuulnud olen.»

«Nii et maakera muutub ühel päeval laibaks, sõbrake. Siis on ta elamiskõlbmatu ja tühi nagu Kuu, mis on juba ammu kaotanud eluks vajaliku soojuse.»

«Mitme sajandi pärast see juhtub?» küsis Conseil. «Mitmesaja tuhande aasta pärast.»

«Noh, siis jõuame veel oma veealuse reisi lõpetada, kui ainult Ned kogu asja ei riku!» rahunes Conseil ning uuris jälle kõrgele tõusnud merepõhja, mille kohal «Nautilus» mõõduka kiirusega sõitis.

Sealseil vulkaanilise päritoluga kaljudel võisime näha igasuguseid taimetaolisi alamaid loomi,

nagu käsni, meripurasid, punakate kombitsatega nõrgalt helendavaid kammloomi, kõigis vikerkaarevärves kirendavaid tanulasi, keda rahvas merikurkideks nimetab; kuni meetrise läbimõõduga rändlevaid karikloomi, kes muutsid merevee purpurseks; imeilusaid põõsataolisi eurühaale, pikkade vartega merisulgi; arvukalt mitmesuguseid söödavaid merisiilikuid ja pruum tallaga rohelisi meriroose, keda nende oliivikarva kombitsad varjasid nagu tuules lehvivad juuksed.

Conseil vaatles erilise innuga limuseid ja lülijalgseid. Kuigi järgnev nimestik võib tunduda kuivana, ei taha ma tublit poissi kurvastada sellega, et jätan tema tähelepanekud oma teosest välja.

Limuste hõimkonnast mainib ta arvukalt igasuguseid kammkarpe, üksteise otsa kuhjuvaid spondolusi, kolmnurkkarpe, kollaste uimede ja läbipaistvate kodadega tiibjalalisi tigusid, oranže meritikreid, rohekate täppidega kaetud munakodalasi, merijäneseid, dolabellasid, Vahemerele iseloomulikke kilplimulasi, merikõrvu, kes annavad väga väärtuslikku pärlmutrit, sibulkarpe, keda Languedoci elanikud eelistavad kuuldavasti isegi austreile, veenuskarpe, mis on Marseille's otsitud maiusroog,kahekordseid valgeid ning rammusaid roostekarpe, üksikuid peamiselt Põhja-Ameerika rannikul eriti suurel hulgal esinevaid clam'e, mis on New Yorgis tähtis kaubaartikkel, oma aukudesse peitunud meridatleid, kelle pipramaitselist liha ma väga armastan, kumeraid triibulisi südakarpe, punaste ogadega kaetud küntiaid, spiraalse kojaga

kodaandurlasi, väikeste nälkjatega sarnanevaid tihekeerdlasi, selili roomavahi. hõderkodalasi, ovaalse kojaga helesiniseid kõrvtigusid, portselankodalasi, ranniklasi, nabatigusid jne.

Mis puutub lülijalgseisse, siis on ConseB oma märkmetes nad vaga õigesti jaganud kuude klassi, millest kolm elavad vees. Need on koorikloomad, vääneljalalised ja rõngussid.

Koorikloornad jagunevad üheksasse seltsi, millest esimese moodustavad kümnejalalised, kellel pea ja rindmik on liitunud pearindmikuks ja kellel on mitu paari suiseid ja neli, viis või kuus paari käimajalgu. Meie ühise õpetaja MilneEdwardsi eeskujul jagas Conseil kümnejalalised kolme alamseltsi: lühihännalised, hännakulised ja kõduhännalised. Nimetused on võib-olla pisut pentsikud, kuid õiged ja täpsed. Lühihännalistest ehk krabilistest nimetab ta Amathia'id, kellel on kaks harali teravikku pearindmiku küljes; Inachus't, kes oli vanadel kreeklastel miskipärast tarkuse sümboliks; selgjalalisi karuskrabisid, kes olid arvatavasti juhuslikult nii madalasse vette sattunud, sest tavaliselt elavad nad süvameres; edasi Xantho'sid, Pilumnus'eid, nelinurkkrabisid, häbekrabisid, keda on väga kerge seedida, nagu ütles Conseil, hammasteta Corystes'eid, Ebalia'id, Cymopolia'id, sametkrabisid jne. Hännakulised jagunevad viieks sugukonnaks: jõevähklased, ronihännaklased, ujuhännaklased, viburhännaklased ja lõhkjalgsed. Conseil nimetab languste, kelle emavähkide liha on maitsvam, loidvähke ehk meriritsikaid, geebiaid ja paljusid teisi söödavaid liike, kuid ei lausu sõnagi jõevähklastest, kellele väga lähedane on ka homaaride perekond, sest langustid on Vahemere ainsad homaarid. Lõpuks veel kõduhännalised, kellest ta nägi end mahajäetud teokarpide taha varjavaid drotsiine, ogalise pearindmikuga homoole, erakvähke, väädikvähklasi jne.

Seal aga jäi Conseil töö pooleli. Ta lihtsalt ei jõudnud läbi võtta tervet koorikloomade klassi, kuhu kuuluvad veel lõugjalalised, kirpvähilised, sarnasjalalised, kakandilised, lõpusjalalised, karpvähilised ja alamad vähid. Lõpetamaks vees elavate lülijalgsete kirjeldust, oleks ta pidanud nimetama veel vääneljalaliste klassi, kuhu kuuluvad kilprüülised ning juurpealised, ja rõngusside klassi, mille ta oleks kindlasti jaotanud väheharjasussideks ja hulkharjasussideks. Kahjuks oli «Nautilus» vahepeal ületanud Sitsiilia ja Liibüa vahelise madaliku ning jätkas endise kiirusega sõitu süvameres. Enam polnud näha ei molluskeid, lülijalgseid ega zoofüüte. Vaevu eristasime üksikuid varjudena mööduvaid suuremaid kalu.

Ööl vastu 17. veebruari jõudsime Vahemere lääneossa, kus suurim sügavus on üle kolme tuhande meetri. Sinna tungiski «Nautilus» oma horisontaaltüüride abil.

Seal puudusid küll looduseimed, kuid selle asemel oli midagi hoopis erutavamat ja kohutavamat. Läbisime ju seda Vahemere osa, kus on toimunud nii palju laevaõnnetusi. Kui palju laevu on kadunud ja merepõhja vajunud Alžeeria ja

Provence'i rannikuil! Vaikse ookeani lõpmatute avarustega võrreldes on Vahemeri ainult järv, kuid väga tujukas ja muutlik järv. Täna on ta lahke ja sõbralik hapra tartaani vastu, mis näib hõljuvat ultramariinse mere ja taevasina vahel, homme aga ajab tuul ta meeletusse raevu ja siis võib ta oma lühikeste, kiiresti üksteisele järgnevate lainetega purustada ka kõige tugevamad laevad.

Kui palju nägin ma selle kiire läbisõidu jooksul merepõhjas lamavaid vrakke, ühed juba korallidega, teised alles roostega kaetud, ankruid, suurtükke, kuule, taglaseid, sõukruvi tiivikuid, masinaosi, purustatud silindreid, lõhkenud katlaid, vees hõljuvaid laevakeresid küll püsti, küll kummuli.

Mõned laevad olid hukkunud kokkupõrke tagajärjel, teised karile jooksnud, kolmandad otse põhja vajunud, mastid püsti, purjed veest pingul, nagu seisaksid nad lahtisel reidil ja ootaksid käsku väljasõiduks. Kui neist mööduva «Nautiluse» elektrihelendus. Uppunud laevu valgustas, näis nagu tahaksid nad teda lipu heiskamisega tervitada. Kuid ei! Laevade kalmistul valitses surmavaikus. .

Mida lähemale me Gibraltarile jõudsime, seda rohkem oli Vahemere põhjas õudseid vrakke. Selles Euroopa ja Aafrika vahelises kitsas väinas toimub sageli kokkupõrkeid. Nägin kõikjal raudseid laevakeresid, aurikute tontlikke rususid; mõned juba küljeli vajunud, teised veel püsti, otsekui mingid koledad elajad. Ühel oli küljes suur lõhe, korsten kõver, ratastest polnud säilinud muud kui sõrestik, tüür rippus veel ainult keti otsas, ahtriplaat laeva nimega oli läbi roostetanud. Milline hirmuäratav vaatepilt! Kui paljuigaveseks vete rüppe kadunud inimelusid! Kas jäi mõni madrus ellu, et jutustada sellest kohutavast õnnetusest, või varjavad mere sügavused ikka veel oma saladust? Ma ei tea isegi, miks mulle tuli äkki pähe mõte, et see laev seal võis olla «Atlas», mis kadus meeskonna ja lastiga paarkümmend aastat tagasi ja millest hiljem polnud midagi kuulda. Millise vapustava raamatu võiks kirjutada Vahemere sügavustest, sellest tohu-

tust surnukambrist, kuhu on jäljetult kadunud nii palju inimesi ja rikkusi!

«Nautilus» aga kihutas ükskõiksena keset riismeid. 18. veebruari öösel kella kolme ajal oli ta juba Gibraltari väina suudmes.

Siin esineb kaks vastupidise suunaga hoovust. Pindmist hoovust, mis voolab Atlandi ookeanist Vahemerre, tuntakse juba ammu. Teise olemasolu aga tõestati kõigepealt arutluse teel. On selge, et kui vesi voolaks pidevalt ainult ookeanist Vahemerre, kõnelemata suurtest jõgedest, mis sinna suubuvad, siis peaks seal merepind aasta-aastalt tõusma, sest auramine on selleks liiga väike, et juurdevoolu tasakaalustada. Kuna veepind püsib ühtlane, siis tuleb paratamatult oletada põhjahoovuse olemasolu, mis kannab vett tagasi Atlandi ookeani.

See on tõepoolest nii. «Nautilus» kasutas seda soodsat hoovust ning läbis kiiresti kitsa väina. Ainult hetkeks silmasin Heraklese templi imepäraseid varemeid. Pliniuse ja Avienuse* teadete järgi olevat tempel vajunud vee alla koos teda kandva madala saarega. Mõni minut hiljem õõtsusime juba Atlandi voogudel.

VIII VIGO LAHT

Atlandi ookean! Tohutu kahekümne viie tuhande ruutmiili suurune veteväli, mille pikkus on üheksa

tuhat miili ja keskmine laius kaks tuhat seitsesada miili. Vanaaeg peaaegu ei tundnud seda tähtsat mereteed, välja arvatud kartaagolased, need antiikaja hollandlased, kelle kaubaretked ulatusid Euroopa ja Aafrika läänerannikule. Kahelt poolt hästi liigendatud tohutu pika rannajoonega ookean, kuhu suubuvad maailma suurimad jõed: Saint Lawrence, Mississippi, Amazonas, La Plata, Orinoco, Niiger, Senegal, Elbe, Loire, Rein, mis toovad endaga kaasa nii maailma kõige tsiviliseeritumate kui ka kõige metsikumate maade veed. Võimas veteväli, mida vahetpidamata konnavad kõigi riikide lippude all sõitvad laevad ja mille tipus asuvad kaks meremeeste

* A v i e n u s, Rufius Festus - hilisladina poeet ja geograaf IV saj. teisel poolel.

kõige kardetumat paika: Kap Hoorn ja Hea Lootuse neem, mida ka tormide neemeks nimetatakse.

Nüüd siis lõikas «Nautiluse» nina Atlandi laineid; kolme ja poole kuuga olime läbinud peaaegu kümme tuhat ljööd, seega rohkem kui ekvaatori pikkuse. Kuhu viis meie tee nüüd? Mis ootas meid ees?

Väljunud Gibraltari väinast, võttis «Nautilus» kursi ulgumerele. Ta tõusis peagi veepinnale ning meie igapäevased jalutuskäigud laevalael võisid uuesti alata.

Ronisin kohe koos Ned Landi ja Conseil'ga tekile. Kuue miili kaugusel paistis ähmaselt Pürenee poolsaare edelatipp São Vicente neem. Puhus tugev lõunatuul. Tugev lainetus pani «Nautiluse» õõtsuma. Oli peaaegu võimatu viibida tekil, mida iga hetk tohutud veemassid üle ujutasid. Nii me siis tõmbasime paar korda kopsud värsket õhku täis hing läksime alla tagasi.

Naasin oma kajutisse, Conseil omasse, kanadalane aga järgnes mulle väga mureliku näoga. Kiire sõit läbi Vahemere polnud võimaldanud tal oma plaane teostada ja ta ei varjanudki oma pettumust.

Kui ta oli kajutiukse enda järel sulgenud, istus ta toolile ning jäi mulle vaikides otsa vaatama.

«Ma saan teist aru, sõber Ned,» ütlesin ma, «aga teil pole endale midagi ette. heita. Katsuda neis tingimustes «Nautiluselt» põgeneda oleks olnud meeletus.»

Ned Land ei vastanud midagi. Tema kõvasti kokkusurutud huuled ja kortsus kulmud osutasid sellele, et ta on mingi kinnisidee võimuses.

«Nonoh, ega sellepärast maksa veel meelt heita,» jätkasin ma. «Liigume praegu piki Portugali rannikut põhja suunas. Prantsusmaa ja Inglismaa pole kaugel, seal leiame kergesti pelgupaika. Kui «Nautilus» Gibraltari lahest väljudes oleks pööranud nina lõunasse ning viinud meid paikadesse, kus mandrid täielikult puuduvad, siis ma jaganuksin teie muret, aga nüüd, kus me teame, et kapten Nemo ei karda tsiviliseeritud maade läheduses olevaid meresid, arvan ma, et mõne päeva pärast võite juba kaunis julgesti tegutseda.»

Ned Land vaatas mulle veel teravamini otsa, avas lõpuks suu ning lausus:

«Täna õhtul.»

Kargasin püsti. Pean tunnistama, et sääraseks teateks polnud ma tõepoolest ette valmistatud. Tahtsin kanadalasele vastata, kuid mmu huultelt ei tulnud ainsatki sõna.

«Leppisime kokku, et ootame soodsat juhust,» jätkas Ned

Land. «Nüüd on see käes. Täna öösel jõuame mõne miili kaugusele Hispaania rannikust. Öö on pime. Tuul puhub merelt. Mul on teie sõna, härra Aronnax, ja ma loodan teie peale.»

Ma vaikisin ikka veel. Kanadalane tõusis, astus mulle lähemale ja lausus:

«Täna õhtul kell üheksa. Teatasin ka Conseil'le. Siis on kapten Nemo oma kajutis ja küllap magab juba. Ei laevamehaanikud ega teised meeskonnaliikmed või meid näha.

Conseil ja mina läheme trepi juurde, teie, härra Aronnax, jääte raamatukokku ja ootate minu

märguannet. Aerud, mast ja purjed on paadis. Mul õnnestus sinna viia isegi natuke toiduaineid. Muretsesin endale inglise võtme mutrite keeramiseks, mis hoiavad paati «Nautiluse» kere küljes. Nii et kõik On valmis. Nägemiseni täna õhtul.»

«Meri on tormine,» tähendasin ma.

«Õige ta ju on,» ütles kanadalane, «aga riskima peab. Vabadus on seda väärt, et tema eest kallilt maksta. Paat igatahes bn tugev ja mõni mii! pärituulega. on tühi asi. Kes ütleb, et juba homme pole «Nautilus» saja ljöö kaugusel ulgumerel? Olukord on meile soodus. Kella kümne ja üheteistkümne vahel oleme juba kuskil randunud või surnud. Niisiis jumala abiga täna õhtul.»

Nende sõnadega kanadalane väljus, jättes mind peaaegu oimetuna kajutisse. Olin alati arvanud, et kui saabub sobiv juhus põgenemiseks, siis on mul aega järele mõelda ja arutleda. Seda võimalust kangekaelne reisikaaslane mulle ei jätnud. Ja mida oleksingi võinud talle öelda? Tal oli täielik õigus. See oli tõesti põgenemisvõimalus ja ta kasutas seda. Kas ma võisin oma sõna tagasi võtta ja koos sellega oma isiklikes huvides seltsimeeste tuleviku kaalule panna? Kas võisin enesele võtta nii suure vastutuse? Juba järgmisel päeval võis kapten Nemo viia meid ulgumerele, eemale kõigist mandritest.

Samal hetkel kostis tugevat vihinat, millest taipasin, et «Nautiluse» reservuaarid täituvad ja ta sukeldub Atlandi voogudesse.

Jäin kajutisse. Tahtsin vältida kapteniga kohtumist, sest mu pilk võis reeta mu erutuse. Nii mööduski see kurb päev siseheitlustes: ühelt poolt soov tagasi võita kaotatud vabadus, teiselt poolt kahetsus lahkuda sellelt imeliselt allveelaevalt ning jätta lõpetamata oma uurimisreis meresügavustes. Lahkuda «minu Atlandi ookeanist», nagu ma seda naljatades nimetasin, nägemata tema sügavamaid veekihte ja

paljastamata saladusi, mida mulle olid juba avaldanud India ja Vaikne ookeani Visata käest romaan, millest on loetud ainult esimene köide, katkestada unenägu kõige põnevamal kohal! Milliseid ebameeldivaid tunde ma veetsin: kord kujutlesin end juba koos sõpradega kindlal maal, siis jälle soovisin kõigi loogikaseaduste kiuste, et mingi ettenähtamatu asj aolu takistaks Ned Landi plaanide teoitamist.

Kaks korda läksin salongi, et vaadata kompassi. Tahtsin näha, kas «Nautilus» viib meid mandrile lähemale või k-augeneb sellest. «Nautilus» sõitis kogu aeg piki Portugali rannikut põhja suunas. Tuli saatusega leppida ning valmistuda põgenemiseks. Minu pagas ei olnud raske, ainult märkmed ja muud ei midagi.

Mis puutub kapten Nemosse, siis mind huvitas, milliseid ebameeldivusi ja pahandusi võiks talle põhjustada meie põgenemine ning mida ta sel juhul teeks, kui meie plaan tuleb avalikuks või nurjub. Mul polnud kindlasti mingit alust tema käitumise üle kaevata. Kunagi pole külalislahkus olnud tema omast siiram. Kui ma temast lahkuksin, siis ei saaks mind tänamatuses süüdistada. Mind ei sidunud temaga ükski tõotus. Mitte meie sõna, vaid põgenemisvõimaluste puudumine oli ainus, mida ta arvestas, kui jättis meid alatiseks enda juurde. Kuid tema varjamatu püüe meid igavesti oma laeva pardal vangis hoida juba üksi õigustas kõiki meie põgenemiskatseid.

Ma polnud kaptenit näinud pärast seda, kui viibisime Santorini saare juures. Kas tõesti laseb juhus mul teda enne meie lahkumist veel kord näha? Ma soovisin seda, kuid ühtlasi kakartsin. Jäin kuulatama, kas ei kosta kõrvalruumist samme. Minu kõrvu ei ulatunud vähimatki müra. Kajut oli arvatavasti tühi.

Minus tärkas kahtlus, kas see kummaline isik üldse ongi allveelaevas. Pärast toda ööd, kui paat lahkus «Nautiluselt» salapärast ülesannet täitma, oli minu suhtumine kapten Nemosse mõneti muutunud. Öelgu ta ise mis tahes, minu arvates oli ta ikkagi säilitanud mandritega teatud liiki sidemed. Kas ta tõesti ei lahkunud kunagi «Nautiluselt»? Sageli möödus nädalaid, ilma et oleksin teda kordagi kohanud. Mida ta tegi sellal, kui ma arvasin, et teda on tabanud mingi haiguslik inimpõlguse

hoog? Võib-olla pani ta sellal toime mõne salajase teo, mille iseloomu mul polnud seni õnnestunud selgitada.

Kõik need mõtted ja veel tuhat teist läbisid korraga mu pead. Säärases kummalises olukorras, milles me viibisime,

233

võis teha lugematul arvul oletusi. Tundsin end talumatult ebamugavasti. Oodates tundus päev lõputu. Tunnid möödusid uskumatu aeglusega ja minu kärsitus aina kasvas.

Õhtusöök serveeriti mulle nagu alati kajutisse. Erutusest olin kaotanud isu. Kell seitse tõusin lauast. Sada kakskümmend minutit - lugesin neid nüüd ükshaaval – lahutasid mind hetkest, mil pidin kohtuma Ned Landiga. Minu ärritus kasvas. Pulss lõi tugevasti. Ma ei suutnud enam paigal püsida. Hakkasin kajutis edasi-tagasi käima, lootes, et liikumine leevendab sisepinget. Rohkem kui meie hulljulge ettevõtte nurjumist kartsin ma, et põgenemisplaan avastatakse enne, kui oleme «Nautiluselt» lahkunud, ja et meid viiakse kapten Nemo ette, kes on vihane või - mis veelgi halvem - on kurb, et tahan temast lahkuda. See mõte pani mul südame värisema.

Tahtsin veel viimast korda näha salongi. Läksin mööda kitsaid koridore muuseumi, kus olin veetnud nii palju meeldivaid ja kasulikke tunde. Vaatasin kõiki neid rikkusi ja aardeid, nagu eluaegsesse maapakku mõistetu vaatleb kohti, kuhu ta enam iialgi tagasi ei pöördu. pidin ju igaveseks lahkuma kõigist neist looduseimedest ja kunsti meistriteoseist, mis olid juba tükk aega moodustanud mu eluringi.

Tahtsin läbi salongi illuminaatori heita pilgu Atlandi voogudesse, kuid luugid olid tihedalt suletud; terasplaadid eraldasid mind ookeanist, mida ma veel ei tundnud.

Teinud salongis ringi, jõudsin nurgaukse juurde, mis viis kapteni. kajutisse. Minu suurimaks üllatuseks oli uks irvakil. Tõmbusin tahtmatult tagasi. Kui kapten Nemo oli kajutis, võis ta mind näha. Kuna seest ei kuuldunud ühtki häält, lähenesin uuesti uksele. Ruum oli tühi. Lükkasin ukse lahti ja astusin sisse. Kõikjal valitses endine rangus ja askeetlik lihtsus.

Siis märkasin seinal rippuvaid oforte, mida ma esimesel korral polnud tähele pannud. Need olid portreed väljapaistvatest ajaloolistest isikutest, kes olid pühendanud kogu oma elu mingi suure üldinimliku idee teenimisele. Seal oli poola rahvuskangelane Kosciuszko, kes oli langenud hüüdega Finis Poloniae*; Botsaris, tänapäeva Kreeka Leonidas; O'Connell, Iirimaa vabaduse eest võitleja; Ameerika ühendriikide looja Washington; itaalia patrioot Manin; Lincoln, kes langes orjapidafate kuulist; ja lõpuks neegrite vabadusvõitluse märter John Brown võllas rippumas, nii nagu Victor Hugo teda oma õudsel pliiatsijoonistusel kujutab.

* poola lõpp (ladina k.). .

234

Milline hingesuguius võis küll ühendada kapten Nemot nende kangelastega? Kas võis see portreede kogu avada mulle tema elu saladuse? Kas ta oli rõhutud rahvaste kaitsja, orjastatud rasside vabastaja? Kas ta oli seotud käesoleva sajandi poliitiliste ja ühiskondlike vapustustega? Või oli ta üks verise ja kuulsusrikka Ameerika kodusõja sangareid?

Kell lõi äkki kaheksa. Juba esimene löök raputas mu unelusest üles. Võpatasin, otsekui oleks kellegi nähtamatu silm tunginud mu kõige salajasemate mõteteni, ja tormasin kajutist välja.

Mu pilk peatus kompassil. Kurss oli ikka põhja. Logi näitas mõõdukat kiirust, manomeeter umbes kuuekümnej alalist sügavust. Kõik asjaolud soodustasid kanadalase ettevõtmist.

Läksin tagasi oma kajutisse ja riietusin soojalt. Jalga panin veesaapad, pähe saarmanahkse mütsi, selga tõmbasin hülgenahast voodriga büssuskuue. Olin valmis ja ootasin. Üldises vaikuses oli tunda ainult vindi pöörlemise värinat. Kuulatasin teraselt. Äkki reedab miski, et Ned Land on põge-

nemiskatselt tabatud? Mind haaras meeletu erutus. Asjatult püüdsin hingerahu tagasi saada.

Mõni minut enne üheksat surusin kõrva vastu kapteni ust. Ei mingit häält. Lahkusin. oma kajutist ja läksin tagasi hämarasse salongi, kus polnud ühtki hingelist.

Avasin raamatukogu ukse. Sealgi valitses samasugune poolpimedus ja mahajäetus. Asusin laeva kesktrepi juurde viiva ukse kõrvale ning jäin ootama Ned Landi märguannet.

Sel hetkel sõukruvi mürin nõrgenes ja lakkas siis hoopis. Miks jäi «Nautilus» seisma? Kas peatumine soodustas või takistas Ned Landi plaanide läbiviimist? Selle kohta ei osanud ma midagi öelda.

Vaikust segas ainult minu südame tuksumine.

Äkki oli tunda kerget tõuget. Mõistsin, et «Nautilus» oli laskunud ookeani põhja. Mu erutus kasvas. Märguannet ei tulnud. Tahtsin juba Ned Landi üles otsida ja soovitada tal oma plaanist loobuda. Tundsin, et miski on korrast ära. . .

Ja siis avanes salongi uks ning kapten Nemo astus sisse. Ta märkas mind ja alustas ilma ühegi sissejuhatuseta armastusväärselt vestlust:

«Aa, härra professor! Teid ma just otsisingi. Kas te tunnete hästi Hispaania ajalugu?»

Säärases ehmatuse ja hämmelduse olukorras poleks keegi

mõistnud midagi kosta isegi oma kodumaa ajaloo kohta, ükskõik kui põhjalikult ta seda tunneks.

«Kuidas, palun?» küsis kapten Nemo. «Te vist ei kuulnud minu küsimust? Kas te Hispaania ajalugu tunnete?»

«Väga halvasti.»

«Nii naed teadlased on,» ütles kapten Nemo. «Või nemad ei tunne! Siis istuge ja ma jutustan teile ühe huvitava loo selle maa minevikust.»

Kapten laskus diivanile ja ma istusin masinlikult tema kõrvale poolhämarasse.

«Härra professor,» alustas ta, «pange hästi tähele, mida ma teile jukustan. See lugu peaks teid teatud määral huvitama, test ta annab vastuse küsimusele, mida te kindlasti pole suutnud lahendada.»

«Kuulan teid, kapten,» ütlesin ma, teadmata, kuhu, mu kaasvestleja tahab välja jõuda. Ega sel sündmusel ole ometi meie põgenemisega midagi ühist?

«Teie loaga, härra professor,» jätkas kapten Nemo, «läheme tagasi aastasse 1702. Nagu teate, arvas teie kuningas Louis XIV, kes tollal valitses, et piisab tema käeliigutusest ja Pürenee poolsaar on maamunalt pühitud, ning pani vägisi Hispaania troonile oma pojapoja Anjou hertsogi. See kuningas valitses nii hästi-halvasti kui oskas Felipe V nime all ja taloli palju tegemist tugevate välisvaenlastega. Nimelt olid Hollandi, Austria ja Inglismaa valitsevad dünastiad juba aasta enne seda sõlminud Haagis liidu, mille eesmärgiks oli võtta Felipe V-lt Hispaania kroon ning anda see ühele suurhertsogile, keda nad nimetasid juba Carlos III-ks.

Hispaania oli sunnitud sellele koalitsioonile vastu astuma, kuigi tal polnud peaaegu üldse sõdureid ega meremehi. Rahapuudust ta ei tundnud, see tähendab, et taloli seda nii palju, kui kulla ja hõbedaga laaditud galioonid jõudsid Ameerikast Hispaania sadamaisse vedada. 1702. aasta lõpul oodatigi rikkalikku kullasaadetist, mida konvoeeris kahekümne kolmest sõjalaevast koosnev Prantsuse eskaader admiral de Château-Renaud' juhatuse all - oli ju kogu Atlandi ookean tollal täis liiduriikide sõjalaevu.

Konvoi pidi minema Cädizisse, kuid admiral sai teada, et Inglise laevastik ristles neis vetes, ja otsustas purjetada mõnda Prantsuse sadamasse.

Konvoeeritavate hispaania laevade kaptenid protesteerisid selle otsuse vastu. Nad nõudsid, et neid saadetaks Hispaania sadamasse, kui mitte Cädizisse, siis vähemalt Vigo

lahte Pürenee poolsaare looderannikul, mis polnud blokeeritud.
Admiral Château-Renaud'l ei jätkunud meelekindlust, ta andis survele järele ning galioonid suundusid Vigo lahte.

Õnnetuseks kujutab see laht endast täiesti avatud reidi, mida pole kuidagi võimalik kaitsta. Seega tuli galioonid kiiresti enne koalitsiooni laevastiku saabumist lossida. Aega oleks jätkunud küllaldaselt, kui poleks ootamatult üles kerkinud väiklase võistluse küsimus.»

«Kas te ikka jälgite sündmuste käiku?» küsis äkki kapten Nemo.

«Väga tähelepanelikult,» vastasin ma, ikka veel taipamata, milleks mulle seda ajalooloengut peeti.

«Ma jätkan. Juhtus järgmine lugu. Cadizi kaupmeestel oli eesõigus võtta vastu kõik Lääne-Indiast* tulevad kaubad. Seega tähendas kullakangide Vigo sadamas mahalaadimine nende õiguste rikkumist. Nad esitasid Madriidi kaebekirja ja saavutasid nõrga iseloomuga Felipe V-lt, et kullalaevad jäävad vaenulike riikide laevastike lahkumiseni täie lastiga Vigo reidile aresti alla.

Sellal kui seda otsust parajasti tehti, see on 22. oktoobril 1702, jõudsid Inglise sõjalaevad juba Vigo lahte. Hoolimata oma väiksematest jõududest võitles admiral de Château-Renaud vapralt, aga niipea kõi ta nägi, et konvoi aarded on langemas vaenlase kätte, süütas ta laevad ning uputas nad kogu määratu kullalastiga.»

Kapten Nemo peatus. Pean tunnistama, et ma ei saanud ikka veel aru, miks see lugu oleks pidanud mind huvitama.

«Noh, ja edasi?» küsisin ma.

«Niipalju, härra Aronnax, et praegu me viibime Vigo lahes, mille saladustesse võite soovi korral tungida.»

Kapten tõusis ning kutsus mu endaga kaasa. Vahepeal olin end veidi kogunud. Järgnesin talle. Salong oli pime, kuid läbi klaaside võis näha valgusest sätendavat merevett. Vaatasin välja.

«Nautiluse» ümber oli meri poole miili raadiuses valgustatud. Tasane liivapõhi oli selgesti näha. Skafandritesse riietunud meeskond oli tegevuses poolmädanenud tünnide ja lõhkiste kastide tühjendamisega, mis asusid söestunud laevariismete keskel. Kastidest ja tünnidest kukkus välja kulla ja hõbedakange, voolas koskedena piastreid ja ehteid. Kogu

* L ä ä n e-I n d i a - nii nimetati vanasti mitte ainult Lääne-India saarestikku, vaid kogu Ameerika mandrit, eriti aga sealseid Hispaania kolooniaid.

liivapõhi oli nendega üle külvatud. Võtnud õlale väärtus.. liku koorma, kandsid madrused selle «Nautilusele» ning läk.. sid tagasi uue järele, sest Viga kulla- ja hõbedatagavarad näisid ammendamatud. .

Nüüd oli mul kõik selge. Olime 22. oktoobril 1702 toimunud lahingu paigas, kuhu olid uputatud ka Hispaania valitsusele määratud kullalaevad. Nüüd kasseeriski kapten Nemo siit sisse miljonid, mis olid «Nautilusele» ballastiks. Temale ja ainult temale olid määratud need Ameerika väärismetallid. Ta oli inkadelt ja Hernan Cortesi poolt allaheidetud rahvastelt röövitud aarete ainus otsene pärija.

«Kas te teadsite, härra professor,» küsis ta mult naeratades, «et meres on nii palju rikkusi?»

«Teadsin, et merevees leiduvat hõbedahulka hinnatakse kahele miljonile tonnile,» vastasin ma.

«Seda küll, kuid selle hõbeda kättesaamine läheb kulukamaks, kui ta ise väärt on. Siin aga pole mul muud vaeva kui üles korjata see, mis inimesed on kaotanud, ja mitte ainult Vigo lahes, vaid tuhandetes teistes laevahukukohtades, mis on minu allveekaartidele märgitud.. Kas mõistate nüüd, et minu rikkus ulatub miljarditesse?»

«Mõistan, kapten. Lubage mul siiski lisada, et Vigo lahe rikkuste kasutamises olete ette jõudnud oma võistlejast.»

«Missugusest?» .
«Seltsist, mis sai Hispaania valitsuselt eesõiguse hukkunud galioonide otsimiseks. Aktsionäre meelitab lootus saada tohutut kasumit, sest siin uppunud varandust hirtnatakse viiesajale miljonile.»
«Viissada miljonit!» lausus kapten Nemo. «Nad olid siin, aga enam neid ei ole.»
«Seda küll, kuid heategevuse mõttes võiksite ju aktsionäridele teatada. Vaevalt see neile meeldib. Mängurid ei tunne tavaliselt kahetsust mitte kaotatud raha, vaid oma meeletute lootuste purunemise pärast. Mul on neist miljonitest kahju eelkõige seepärast, et õiglase jaotuse korral oleks võinud sellega aidata tuhandeld õnnetuid, nüüd aga pole neist mingit kasu.»
Ma poleks tohtinud kahetsust avaldada, sest ma tundsin, kuidas see kapten Nemot solvas.
«Pole mingit kasu!» hüüdis ta ärritudes. «Kas te tõesti arvate, mu härra, et need varandused on kadunud, kui mina nad üles korj an? Kas te arvate, et ma kogun neid enda.jaoks? Kes ütles, et ma ei oska neid kasutada? Kas te arvate, et ma ei tea, et maailmas on kannatajaid, oh rõhutud rahvaid,

vaeseid, keda tuleb aidata, süütuid ohvreid, kelle eest kätte maksta? Kas te tõesti ei mõista? . . .» .
Viimaste sõnade juures kapten Nemo peatus, võib-olla kahetses, et oli liiga palju öelnud. Ma aimasin juba. Millised ka ei olnud põhjused, mis sundisid teda otsima vabadust mere põhjas, oli ta siiski jäänud kõigepealt inimeseks! Inimeste kannatused panid ta südame kiiremini tuksuma, oma piiritus õilsuses aitas ta nii terveid orjastatud rahvaid kui ka üksikisikuid.
Nüüd ma mõistsin, kellele olid määratud kapten Nemo poolt läkitatud miljonid, kui Nautilus» viibis Türgi ikke vastu ülestõusnud Kreeta vetes.

IX KADUNUD KONTINENT

Järgmise päeva, 19. veebruari hommikul tuli Ned minu juurde kajutisse. Ootasin seda külaskäiku. Väga pettunud näoga lausus ta:
«Mis siis nüüd, härra?»
«Pole parata, Ned, saatus oli eile meie vastu.»
«Pidi see neetud kapten oma laeva just siis peatama, kui hakkasime põgenema!»
«Jah, kuid taloli asja oma pankuri juurde.»
«Pankuri!»
«Pigem küll panka. Mõtlen ookeani, kus tema varandused on kindlamas paigas kui riigipanga seifis.»
Jutustasin talle eelmise õhtu sündmustest, salamisi lootes, et veenan teda kapten Nemo juurde jääma, kuid mu jutustuse ainsaks tulemuseks olid Nedi ägedad kahetsusavaldused selle üle, et ta ei saanud omapead teha jalutuskäiku Vigo lahinguväljale.
«Lõpuks pole ju kõik veel kadunud!» ütles ta. «Seekord lõime harpuuniga mööda! Järgmine kord õnnestub paremini, ja kui vaja, siis juba täna öösel...» .
«Milline on «Nautiluse» kurss?» küsisin ma.
«Pole aimugi,» vastas Ned.
«Olgu pealegi, keskpäeval saame laeva koordinaadid teada.»
Kanadalane pöördus tagasi Conseil' juurde. Niipea kui

olin riietunud, läksin kohe salongi. Kompass ei pakkunud mingit lohutust. Kurss oli SSW. Pöörasime Euroopale selja.
Ootasin kannatamatult meie asukoha kandmist kaardile. Kella kaheteistkümne paiku paagid tühjenesid ja tõusime pinnale. Tormasin tekile. Ned Land oli minust ette jõudnud.

Maad polnud enam kuskil näha. Ümberringi vaid ääretu meri. Silmapiiril paistsid mõned purjed. Kindlasti kuulusid need laevadele, mis sõitsid San Roque maaninani, otsides soodsaid tuuli ümber Hea Lootuse heeme purjetamiseks. Taevas oli pilves. Oli oodata tuult.

Raevunult püüdis Ned tungida pilguga läbi uduge horisondi, lootes ikka veel, et seal taga asub nii väga ihaldätud maa.

Kell kaksteist tuli päike hetkeks pilve tagant välja. Tüürimees kasutas seda selginemist päikese kõrguse mõõtmiseks. Siis muutus meri rahutuks ja me läksime alla tagasi. Luuk suleti.

Kui ma tunni aja pärast kaarti uurisin, siis nägin, et «Nautiluse» geograafilised koordinaadid olid 16°17' läänepikkust ja 33°22' põhjalaiust. Seega olime saja viiekümne ljöö kaugusel lähimast rannikust. Põgenemisele ei saanud enam mõeldagi. Võite isegi kujutleda kanadalase viha, kui ma talle seda teatasin. .

Mina muidugi ülearu ei kurvastanud. Tundsin, nagu oleks südamelt langenud kivi, mis mind kogu aeg oli rõhunud, ning võisin võrdlemisi rahuliku meelega oma igapäevase töö juurde asuda.

Kella üheteistkümne paiku õhtul külastas mind täiesti ootamatult kapten Nemo. Ta küsis väga viisakalt, kas ma ei tunne end väsinuna pärast magamata ööd. Vastasin eitavalt.

«Sel juhul, härra Aronnax, teeksin teile ettepaneku sooritada üks omapärane retk.»

«Olge nii lahke, kapten.»

«Seni olete merepõhja külastanud ainult päise päeva ajal ja päikese valgusel. Vahest meeldiks teile viibida seal ka ööpimeduses.»

«Suurima heameelega.»

«Ma hoiatan igaks juhuks, et teekond tuleb väsitav. Saate palju käia, isegi mäkke ronida. Ja teede heakorrastus, nagu teate, jätab meil siin tublisti soovida.»

«Teie jutt ainult suurendab minu uudishimu. Olen valmis teile järgnema.»

«Tulge siis, härra Aronnax, paneme skafandrid selga.»

Jõudnud rõivastusruumi, märkasin, et ei minu kaaslased ega ükski meeskonnaliige ei saada meid sel retkel. Kapten Nemo ei teinud isegi ettepanekut kutsuda Nedi või Conseil'd.

Mõne hetkega olime valmis. Meie seljale kinnitati suure õhutagavaraga reservuaarid, kuid elektrilampe polnud ette valmistatud. Juhtisin sellele kapteni tähelepanu.

«Neist poleks mingit kasu,» vastas ta.

Arvasin, et olin halvasti kuulnud, kuid ma ei saanud enam oma küsimust korrata, sest kapteni pea oli juba metallkesta kadunud. Lõpetasin enese rakmeisse seadmise, tundsin, kuidas mulle suruti pihku rauast kepp, ja mõne minuti
pärast seisime kolmesaja meetri sügavuses Atlandi ookeani põhjas.

Lähenes kesköö. Vesi oli täiesti pime, kuid kapten Nemo näitas mulle taamal mingit punakat täppi, mis kumas umbes kahe miili kaugusel «Nautilusest». Mis tuli see oli, millised ained seal põlesid ja kuidas nad üldse said vees põleda, sellest polnud mul aimugi. Igatahes näitas ta meile teed. Tõsi küll, valgus oli ähmane, kuid peagi harjusin ma selle omapärase hämarusega. Nüüd taipasin Ruhmkorffi aparaatide tarbetust neis tingimustes.

Sammusime kapten Nemoga lähestikku otse tule suunas. Tasane merepõhi tõusis märkamatult. Astusime suurte sammudega, võtsime isegi kepid abiks, kuid jõudsime aeglaselt edasi, sest jalad vajusid vetikatega segunenud mudasse, kus leidus rohkesti lamedaid kive.

Käies kuulsin pea kohal mingit rabinat, mis vahetevahel tugevnes ja muutus siis päris valjuks plaginaks. Varsti .taipasin selle. põhjust: veepinnare langes tugev vihmasadu. Vaistlikult läbis mu pead mõte, et ma saan läbimärjaks. Kuid ma olin ju vees, üleni vees! Ma ei suutnud tagasi hoida naeru selle veidra mõtte puhul. Selgituseks niipalju, et tihkes skafandris ei ole üldse vee tunnet, vaid viibid nagu mingis maakera atmosfäärist veidi tihedamas keskkonnas, ja muud midagi.

Pooletunnise käigu järel muutus põhi kaljuseks. Meduusid, mikroskoopilised vähid ja merisuled valgustasid seda oma nõrga helendusega. Märkasin kivihunnikuid, mida katsid miljonid zoofüüdid ja vetikapuhmad. Jalg libastus sageli kleepuval adruvaibal, ilma raudkepita oleksin mitu korda. peaaegu kukkunud. Selja taha vaadates nägin ikka veel «Nautiluse» helgiheitja valgust, mille kuma meie kaugenedes üha kahvatumaks muutus.

Kivihunnikud, millest ma äsja kõnelesin, asetsesid ookeani

põhjas teatava korrapärasusega, mida ma ei osanud seletada. Märkasin ümbritsevasse pimedusse kaduvaid hiiglasuuri vagusid, mille pikkust oli võimatu hinnata. Oli veel teisigi iseärasusi, mis jäid mulle arusaamatuks. Nii näis mulle, et minu raskete tinataldade all purunevad ragisedes mingisugused luustikud. Mida kujutab endast see avar lagendik, kus me nüüd kõnnime? Tahtsin seda kapten Nemolt küsida, kuid ma ei mõistnud märkide keelt, mis võimaldas tal veealuste retkede ajal oma meestega vestelda.

Meile teed näitav punakas kuma muutus üha heledamaks ning paistis nüüd üle kogu silmapiiri. Selle veealuse valgusallika olemasolu erutas mind ülimal määral. Kas see on elektriline kiirgus? Kas mind ootab ees maapealsetele teadlastele tundmatu loodusnähtus? Korraks läbis mu pead isegi mõte, et see võiks olla inimeste kätetöö. Vahest on nemad selle tulekahju süüdanud? Võib-olla kohtan siin sügavas merepõhjas kapten Nemo sõpru ja seltsimehi, kelle eluviisid on niisama kummalised kui temal endal ja keda ta läheb nüüd külastama? Võib-olla leian eest terve põgenike koloonia, kes tüdinuna maapealseist viletsustest otsivad ookeanisügavuses vabadust? Lausa rumalad ja võimatud mõtted painasid mind sel teekonnal. Olin pidevalt oma silme eest mööduvaist imedest niivõrd endast väljas, et ma poleks põrmugi üllatunud, leides Atlandi ookeani põhjast ühe neist veealustest linnadest, millest unistas kapten Nemo.

Meie tee muutus üha valgemaks. Hele kiirgus tuli umbes kaheksasaja jala kõrguse mäe tipust. Mind ümbritses vaid kristalses vees murduv helk, kuna mõistatuslik valgusallikas ise asus kuskil mäe teisel küljel.

Kapten Nemo sammus kõhklematult mööda Atlandi põhja laiuvaid kivilabürinte. Ta näis neid varjulisi radu hästi tundvat. Kindlasti oli ta siin sagedasti käinud ega võinud eksida. Järgnesin talle vankumatu usaldusega. Nõnda minu ees sammudes tundus ta merevaimuna ja ma vaatasin imetlusega tema kõrget musta kogu helendava silmapiiri foonil.

Kell näitas esimest öötundi. Olime jõudnud mäe jalamil asuva kaljuseinani. Selleks et sinna üles jõuda, tuli minna läbi paksu metsa, mööda raskesti läbipääsetavaid jalgradu.

Jah! See oli tõepoolest mets, kuid surnud, lehtedeta ja elustava taimemahlata. Puud olid vee toimel söestunud. Siin-seal kerkisid võimsad männid. Need olid söelademed, mis seisid püsti, juured pinnases kinni. Isegi võrad olid säilinud, joonistudes helendava vee taustale nagu mustast

paberist väljalõigatud muster. Kujutlege mäe küljel kasvavat metsa Harzis, kui mäestik ise asuks. vee all. Jalgrajad olid kasvanud täis vetikaid ja adrusid, mis ku.bisesid koorikloomadest. Mul tuli ronida kaljusid mööda üles, astuda üle mahalangenud puutüvede, rebida puruks veekasve, mis rippusid liaanidena puude vahel, hirmutada tuhandeld kalu, kes lendlesid nagu linnud oksalt oksale. Olin kõigest nii haaratud, et ei tundnud väsimust. Järgnesin oma teejuhile, kes raugematu jõuga aina edasi rühkis.

Milline vaatepilt! Kuidas seda küll edasi anda? Kuidas kujutada keset vett asuvaid metsi ja kaljusid, varjukaid ja süngeid metsaaluseid ning ümbritseva valguse kumas kõigis punastes värvitoonides helkivaid puukroone, mille sära veepeegeldus mitmekordistas? Kaljudele ronimisel

varisesid sealt suured .lahmakad ning langesid tumedal mürinal alla nagu laviinid. Paremale ja vasakule viisid pikad pimedad käigud, mille lõppu silm ei seletanud. Siin-seal olid metsalagendikud otsekui inimkäe raadatud, ja iga hetk ootasin ma mõne mereelaniku ootamatut. ilmumist.

Kapten Nemo ronis aga üha kõrgemale. Ma ei tahtnud maha jääda ning järgnesin talle vaprasti. Kepp oli mulle suureks abiks. Mööda kuristike servi kulgeval teel oleks iga valesamm võinud saada saatuslikuks, kuid ma astusin kindlalt ega tundnud mingit peapööritust. Sageli hüppasin üle lõhede, mille sügavus oleks maapealseil jääliustikel sundinud mind taganema, või astusin alla vaatamata julgelt üle kuristike langenud puutüvedele, sest mul jätkus silmi ainult siinsete paikade metsiku ilu imetIemiseks. Taamal seisid monumentaalsed kaljud oma vormituil aluseil ega nä.inud vähimatki hoolivat tasakaaluseadustest. Kahe kivimüraka vahel kõrgusid puud otsekui tohutu surve mõjul purskuvad veejoad ja toetasid kaljusid, mis õieti oleksid pidanud neid toetama. Kõikjal võis näha looduslikke torne ja tohutuid teravaservalisi kiviplaate nagu kindlusemüüre, mis seisid püsti niisuguse nurga all, mida gravitatslooniseadused poleks kuival maal iialgi võimaldanud.

Ka mina tundsin vee tihedusest tingitud erinevust, kui ma rasketest rõivastest, metallkiivrist ja tinataldadest hoolimata ronisin kaljukitse või antiloobi kergusega mööda ülepääsmatuid järsakuid, mis maapinnal oleks olnud täiesti mõeldamatu.

Oma allveeretkest jutustades tunnen ma ometi, et kõik see võib näida ebatõelisena. Kirjutan asjadest, mis esimesel pilgul tunduvad võimatuina, kuid ometi on nad tõelised ja

vaieldamatud. See pole unenägu. Kõike seda olen ma ise näinud ja läbi elanud!

Meie lahkumisest «Nautiluselt» oli möödunud kaks tundi. Selle aja jooksul olime läbinud metsade vööndi ja nüüd varjas veel ainult saja jala kõrgune mäetipp meie eest teisel küljel asuvat heledat valgusallikat: Siin-seal väänlesid veel üksikud kivistunud põõsad. Meie jalge ees põgenesid kala-parved nagu ehmunud linnud kõrges rohus. Kogu tohutu kaljumassiiv oli täis läbipääsmatuid lõhesid, sügavaid koopaid ja põhjatuid auke, millest kuuldus kohutavate olendite liikumist. Mu süda pidi seisma jääma, kui mu teele sirutus mõni määratu pikk katsesarv või kuskil varj atud õõnsuses sulgus ragisedes hiigelolendi hirmuäratav sõrg. Pimedusest säras vastu tuhandeld hiilgavaid täpikesi. Need olid oma urgudesse peitunud tohutute koorikloomade silmad. Sealoli hiigelmerivähke, kes raudrüütIitena liigutasid oma metalselt klõbisevaid jalgu, kohutavaid krabisid, kes seisid nagu raske-kahurid lafettidel, õudseid peajalgseid, kelle omavahel põimunud haarmed tundusid elusate madude kuhilana.

Millise tundmatu maailmaga oli mul tegemist? Mis seltsi kuulusid need lülijalgsed, kellele kalju oli otsekui teiseks kestaks? Milles peitus nende vegetatiivse oleluse saladus? Kui palju sajandeild olid nad juba elanud siin ookeani põhjas?

Kuna mul polnud aega peatuda. Kapten Nemo, kes oli siinsete koletistega juba harjunud, ei pööranud neile mingit tähelepanu. Olime jõudnud esimesele, kõige madalamale platoole, kus mind ootasid uued üllatused. Sealt avanes vaade maalilistele varemetele, mis reetsid inimese, mitte looja kätetööd. Need olid tohutud kivihunnikud, mille seas võis ähmaselt eristada losside ja templite piirjooni. Luuderohu asemel oli kõik kaetud õisloomadest, vetikaist ja adrudest elusa vaibaga.

Milline maailma osa võis küll olla langenud nii kohutava veeuputuse ohvriks? Kes oli asetanud need kaljud ja kivid eelajalooliste dolmenite eeskujul? Kus ma viibisin? Kuhu oli mind toonud kapten Nemo tuju?

Tahtsin teda küsitleda. Kuna see oli võimatu, siis võtsin tal käest kinni, et teda peatada. Ta raputas pead ning osutas kõige kõrgemale mäetipule, otsekui öeldes: «Tule! Tule edasi, ikka edasi!»

Järgnesin talle viimast jõudu kokku võttes ja varsti olingi vallutanud tipu, mis ulatus umbes kümme meetrit üle ümbritsevate kaljude.

Heitsin pilgu sinna, kust olime tulnud. Sellest küljest oli mägi ainult seitse- või kaheksasada jalga ümbritsevast tasandikust kõrgem, kuid teisest küljest asus Atlandi põhi umbes kaks korda sügavamal. Sealt paistis kaugele ja ma nägin avarat heledasti valgustatud lagendikku. Mägi, mille otsa me olime roninud, oli vulkaan. Umbes viiskümmend jalga meist allpool oli kraater, kust koos tuha- ja kivisajuga voolasid mööda mäekülge alla tulised laavajõed. Nõnda valgustas tulemägi määratu tõrvikuna madalat lagendikku nii kaugele kui silm ulatus.

Veealune kraater purskas laavat, kuid mitte tuld. Leegid vajavad hapnikku ega saa tekkida vee all, Hõõguv laava aga võib edukalt võidelda veega, muutes selle silmapilkselt auruks. Temperatuuri erinevusest tekkiv kiire vool kandis segunenud gaasid eemale ja laava voolas alla mäe jalamini nagu Vesuuvi purske ajal Torre del Greco linna juures.

Minu ees olid vee alla vajunud ning hävtnenud linna rusud, sisselangenud katustega majad, purunenud templid, varisenud võidukaared ja ümberkukkunud sambad. Varemetest võis veel aimata etruski arhitektuurile omaseid ilusaid proportsioone. Kaugemal paistsid hiiglasuure akvedukti jäänused, mäe jalal kõrgus midagi Ateena akropoli taolist, kus asus Parthenoni meenutav templivare, taamal paistis midagi muulitaolist, nagu oleks seal asunud iidne sadam, mis varjas juba ammu kadunud ookeani kallastel kaubalaevu ja triteeme. Veelgi kaugemal võis näha kokkuvarisenud linnamüüri ning laiu, tühje tänavaid. Kapten Nemo manas mu silmade ette terve vee alla mattunud Pompeji!

Kus ma olin? Kus ma olin? Tahtsin seda iga hinna eest teada, tahtsin kiskuda peast metallkiivri, mis mu pead vangis hoidis.

Kapten Nemo tuli mu juurde ning peatas mind käeliigutusega. Siis võttis ta maast tüki lubjakivi, läks basaltkalju juurde ja kirjutas sellele üheainsa sõna:

ATLANTIS

See oli nagu välgusähvatus! Atlantis! Theopompose muistne Meropis, Platoni Atlantis, legendaarne kadunud kontinent, mille kunagist olemasolu eitasid Origenes, Porphyrios, Iamblichos, D’Anville, Malte-Brun ja Humboldt, kuid pidasid võimalikuks Posidonios, Plinius, Ammianus Marcellinus, Tertullianus, Engel, Scherer, Tournefort, Buffon, d'Avezac. Ja nüüd seisis ta mu silme ees, ikka veel kandes

endal katastroofi vaieldamatut pitserit! See oligi siis vee alla vajunud manner, mis ei asunud ei Euroopas, Aasias ega Liibüas, vaid sealpool HerakIese sambaid*, kus elas võimas atlantide sugu, kelle vastu vanad kreeklased pidasid oma esimesed sõjad.

Aj aloolane, kes pani kirja nende kangelaslike aegade sündmused, oli Platon ise. Tema dialoogide «Timaios» ja «Kritias» inspireerij aks, kui nii võib öelda, oli suur vanaaja poeet ja seaduseandja Solon.

Ühel päeval vestelnud Solon tarkadega Saisi linnast, mis oli juba tollal kaheksasada aastat vana, nagu näitasid templi püha müüri sisse raiutud kirjad. Keegi vanakestest jutustanud ühe teise linna ajaloo, mis olnud veel tuhat aastat vanem. Selle tuhande kaheksasaja aastase vanima Ateena linna olevat atlandid vallutanud ja osaliselt hävitanud. Atlantidest kõneldi tollal, et nad elavat maal, mis olevat suurem kui Aasia ja Aafrika kokku ning asuvat kaheteistkümnenda ja neljakümnenda laiuskraadi vahel põhja poolkeral. Nende võim ulatunud isegi Egiptusse. Nad tahtnud ka Kreekat alistada, kuid löödud mehiselt võidelnud helleenide poolt tagasi. Möödusid sajandid. Toimusid kohutavad katastroofid, veeuputused ja maavärisemised. Ühest ööst piisas Atlantise hävitamiseks,

mille kõrgeimad tipud Madeira, Assoori, Kanaari ja Rohelise Neeme saared - ulatuvad veeltänapäevalgi üle merepinna.
Kõik need muistsed mälestused hakkasid minus elama, kui olin lugenud kapten Nemo kirja kaljul. Nii ma siis seisin saatuse tujudest kantuna ühel Atlantise kontinendi mäel! Võisin oma käega katsuda iidseid varemeid, mille iga võis mõõta geoloogiliste ajastutega! Kõndisin seal, kus olid esimeste inimeste jalajäljed! Tallasin oma tinasaabas.tega luustikel, mis kuulusid muistsetele loomadele, kes olid kunagi nende söestunud puude varjus elanud.
Ah, miks polnud mul rohkem aega? Oleksin tahtnud neid järske kaljuseinu mööda alla laskuda, käia risti ja põiki läbi kogu mandri, mis kahtlemata ulatus Aafrikast Ameerikani, ja külastada veeuputuseelseid linnu. Võib-olla oleksid mu teele sattunud sõjaka Mahhimose ja vaga Eusebia varemed; nende elanikel jätkus jõudu tohututekivimürakate kokkukandmiseks, mis tänase päevani panevad vastu vee hävitavale toimele. Ühel päeval toob võib-olla uus maavärisemine need varemed taas pinnale. Selles ookeani osas on

* Heraklese sambad - Gibraltari väina vanaaegne nimetus.

märgatud rohkesti veealuseid vulkaane ja paljud laevad on selle rahutu merepõhja kohal purjetades tundnud tugevaid maa-aluseid tõukeid. Ühed on kuulnud purskeile eelnevat mürinat, teised leidnud merepinnalt vulkaanilist tuhka. Kuni ekvaatorini välja tegutsevad selles piirkonnas võimsad maa-alused jõud. Kes teab, vahest kerkivad aegade möödudes tuldpurskavate mägede tipud jahtunud laavakihtide kuhjumisel uuesti Atlandi ookeani pinnale.
Sellal kui ma nõnda unistasin ja püüdsin kinnistada mällu selle suurejoonelise maastiku iga üksikasja, toetus kapten Nemo sammaldunud sambale ning püsis liikumatuna otsekui mingis vaikses ekstaasis. Kas mõtles ta kadunud inimpõlvedele ning püüdis tungida inimsoo tuleviku saladustesse? Kas siin oligi see paik, kuhu see kummaline isik tuli mineviku üle mõtteid mõlgutama ja muistseid aegu taaselustama, sest olevikku ta vihkas? Oleksin palju andnud, et tema mõtteid teada saada, neid mõista ja temaga jagada.
Viibisime seal terve tunni, vaadeldes ajuti väga ereda hõõguva laava kumas seda piiritut tasandikku. Maa-alustest plahvatustest jooksid lühikesed värinad üle terve mäe. Kume mürin kajas vees eriti võimsa majesteetlikkusega.
Äkki ilmus kuu korraks pilve tagant välja ning heitis läbi paksu veemassi .oma kahvatuid kiiri uppunud mandrile. See oli vaid nõrk kuma, kuid milline kirjeldamatu efekt! Kapten tõusis, heitis viimase pilgu ääretule lagendikule ning andis mulle käeliigutusega märku talle järgneda.
Laskusime kiiresti mäest alla. Kui olime läbinud söestunud metsa, märkasin kohe. «Nautiluse» helgiheitjat, mis tähena kauguses säras. Kapten võttis suuna otse valgusele, ja kui ookeani pinda hakkasid valgustama esimesed koidukiired, jõudsime laevale tagasi.

X VEEALUSED SÖEKAEVANDUSED

Järgmisel hommikul, 20. veebruaril, ärkasin ma väga hilja. Öisest rännakust väsinuna olin maganud kuni kella üheteistkümneni. Riietusin kiiresti ja ruttasin vaatama «Nautiluse» kurssi. Instrumendid näitasid, et ta sõitis ikka lõu-

nasse, kiirus kakskümmend miili tunnis, sügavus sada meetrit.

Conseil tuli salongi. Jutustasin talle meie öisest retkest, ja kuna luugid salongi mõlemas küljes olid avatud, siis võis temagi näha osakest vee alla vajunud mandrist.

«Nautilus» kihutas umbes kümne meetri kõrgusel Atlantise lausmaa kohal. Tundus, nagu lendaksime tuulekiirusel õhupalliga üle maapealse rohtla, pigem küll nagu ekspressi salongvagunis. Mööda kihutasid fantastilise kujuga kaljud, metsade jäigad siluetid, kus kunagi taimeriiki kuulunud puud olid kattunud loomadega. Suured kivimassiivid olid kaetud põõsaskäsnade ja merianemoonide vaibaga, mille kohal kerkisid püstloodis pikad veetaimed. Kõikjal võis näha imelikult keerdunud laavamoodustisi, mis andsid tunnistust vulkaaniliste jõudude suurest aktiivsusest.

Sellal kui need kummalised maastikud «Nautiluse» helgiheitjate valguses helendasid, jutustasin Conseil'le atlantide ajaloost, mis puhta fantastika mõttes on aidanud Baillyl kirjutada nii palju ilusaid lehekülgi. Kõnelesin Conseil'le kangelaslike rahvaste võitlusest. Arutlesin ka Atlantise olemasolu küsimust, muidugi inimesena, kes selles enam ei kahtle, kuid Conseil oli hajameelne ega kuulanud mind peaaegu üldse. Tema ükskõiksus ajaloo vastu selgus mulle õige pea.

Meie silme ees möödus arvukalt kalu, ja kui juba oli tegemist kaladega, siis süvenes Conseil niivõrd klassifitseerimisse, et unustas reaalse maailma. Mul ei jäänud muud üle kui tema eeskujul jätkata meie ihtüoloogilist uurimistööd.

Üldiselt ei erinenud Atlandi kalad neist, keda olime seni vaadelnud. Siin võis näha viie meetri pikkusi hiid-sarvikraisid, kel on nii suur jõud, et nad võivad kõrgele veest välja viskuda; mitmesuguseid haisid, muu hulgas ka üht viieteistkümne jala pikkust teravate kolmnurksete hammastega sinihaid, kes oma läbipaistvuse tõttu oli vees peaaegu nähtamatu; pruune pagruseid; prismakujulisi köbruliste soomustega kaetud ogahaisid; samasuguseid tuurakalu kui Vahemereski; trompetitaolise ninamikuga poolteise ja!a pikkusi merinõellasi. Need väikeste hallide uimedega, ilma hammaste ja keeleta kollakaspruunid kalad möödusid nagu peened väledad maod.

Luukaladest täheldas Conseil kolme meetri pikkusi mustjaid marliine, kel on ülalõua küljes odataoline teravik; juba Aristotelese aegadest tuntud pruuni selja ja pikkade uime-

kiirtega merilohesid, keda on väga ohtlik puudutada; pruunika sinivöödilise selja ning kuldse kõhualusega kuldmakrelle; kauneid doraadosil; päikesekiirtes hõbedaste ketastena helendavaid helesiniseid kuukalu ja lõpuks kaheksameetriseid kuue jala pikkuse mõõga ja vikatitaoliste kollakate uimedega mõõkkalu. Nied julged, rohkem taimedest kui kaladest toituvad kalad liiguvad parvedena, kusjuures isased on emaste suhtes väga tähelepanelikud nagu hästikasvatatud abielumehed kunagi valmis täitma nende vähimatki soovi.

Vaadeldes kõiki neid mereloomastiku esindajaid, ei väsinud ma hetkekski jälgimast Atlantise lõpmatuid lagendikke. Mõnikord sundisid mitmesugused pinnavormid «Nautilust» kiirust vähendama ja siis liikus ta vaala osavusega mööda mäekitsusi. Kui aga labürint muutus läbipääsmatuks tõusis allveelaev kõrgemale nagu õhupall ning kihutas pärast takistuse ületamist endiselt mõne meetri kõrgusel merepõhjast. See imetlusväärne merireis meenutas aerostaadil lendamist, ainult et «Nautilus» kuuletus tõrkumatult tüürimehele.

Kella nelja paiku pärast lõunat muutus merepõhi, mis senini koosnes söestunud puuokstega segunenud mudast, vähehaaval ikka kaljusemaks ja näis olevat üle külvatuid purdkivimite, basalttufi, laavatükkide ja obsidiaaniga. Minu arvates pidi nüüd tasandikule järgnema mägismaa, ja ma ei eksinud. Sellal kui «Nautilus» tegi pöördeid, nägin lõunas kõrget kaljuseina, mis näis sulgevat igasuguse läbipääsu, ulatudes ilmselt üle veepinna. See pidi olema manner või vähemalt saar, kas Kanaari või Rohelise Neeme saarestikust, seda! ei osanud mt veel öelda, sest laeva asukoht oli kaardile kandmata, võib-olla meelega. Igatahes tähistas niisugune kaljusein minu arvates Atlantise lõppu, millest olime läbinud vaid väikese osa.

Öö ei katkestanud minu vaatlusi. Olin jäänud üksi. Conseil oli läinud oma kajutisse. «Nautilus» aeglustas käiku ning hõljus ähmaste kaljumassiivide kohal, kord neid peaaegu riivates, nagu kavatseks põhja laskuda, kord tujukalt veepinnale tõustes. Siis võisin ma läbi vee näha üksikuid

heledamaid tähtkujusid, muuseas ka viit või kuut Orioni sabas olevat Sodiaagi tähte.
Oleksin jäänud veel kauaks imetlema mere ja taeva ilu, kuid illumillaatori luugid sulgusid. «Nautiius» oli just jõudnud kaljuseina jalamile. Kuidas ta sealt edasi sõitis, seda ei osanud ma kujutleda. Läksin oma kajutisse. «Nautilus» seisis. Uinusin kindla otsusega paari tunni pärast ärgata.

Järgmisel päeval oli kell juba kaheksa, kui ma salongi läksin. Vaatasin manomeetrit, mis näitas, et «Nautilus» ujus pinnal. Tekilt kuuldus isegi samme. Ometi ei reetnud vähimgi õõtsumine lainetust.
Ronisin üles luugi juurde. See oli avatud, kuid ootuspärase päevavalguse asemel võttis mind vastu pilkane pimedus: Kus me olime? Kas ma olin eksinud? Või oli veel öö? Ei! Kuskil ei säranud ühtegi tähte ja öö ei ole kunagi täiesti pime.
Ma ei osanud enam midagi arvata, kui äkki üks hääl küsis:
«Kas see olete teie, härra professor?»
«Ah, kapten Nemo!» hüüdsin ma. «Kus me oleme?»
«Maa all, härra professor.»
«Maa all! Ja «Nautilus», kas ta ujub veel?»
«Muidugi ujub.»
«Ma ei saa enam millestki aru!»
«Oodake mõni hetk Kohe süttib helgiheitja, ja kui te armastate kõikjal selgust, siis pole teil enam põhjust nuriseda.»
Seisin tekil ning jäin ootama. Pimedus oli nii sügav, et ma ei näinud isegi kapten Nemot. Otse üles vaadates näis mulle siiski, et pea kohal on vaevalt märgatav ümmargune ava, millest paistis ähmane kuma. Samal hetkel süttis helgiheitja ning heledas valguses kadus seegi.
Sulgesin hetkeks ereda elektrivalgusega harjumata silmad ning vaatasin siis ringi. «Nautilus» oli ankrus sadamakaid meenutava kõrge kalda ääres. Ta viibis kaljuseintega ümbritsetud väikeses järves, mille läbimõõt oli kaks ja ümbermõõt seega umbes kuus miili. Järve pind, nagu näitas manomeeter, oli merepinnaga ühel tasemel. Seega pidi ta olema merega ühenduses. Kõrged kaljuseinad olid sissepoole veidi längus ning moodustasid otsekui mingi tohutu kummulipööratud lehtri, mille kõrgus vpis olla viis-kuussada meetrit. Lehtri tipus oli väike ümmargune ava, millest tungis sisse nõrka valgust. See 'oli ilmselt päeyavalgus.
Enne kui asusin tähelepanelikumalt vaatlema hiiglakoopa sisemust, et kindlaks teha, kas see on looduse või inimese kätetöö, pöördusin kapten Nemo poole ja küsisin:
«Kus me oleme?»
«Kustunud vulkaani sisemuses,» vastas kapten. «Maavärisemise tagajärjel on meri tunginud tulernäe kraatrisse. Sellal kui te magasite, sõitis «Nautilus» sellesse laguuni loodusliku kanali kaudu, mis asub kümme meetrit allpool veepinda. Siin on tema sadam, kindel, mugav ja salajane,

kaitstud kõigi rumbide tuulte eest. Kas võite mulle nimetada teie mandritel või saartel ühtki ankrukohta, mis' oleks paremini kaitstud ka kõige metsikumate orkaanide eest?»
«Siin olete tõesti väljaspool igasugust hädaohtu. Kes võiks teid tabada vulkaani sisemusest? Kuid kas selle mäe tipus pole siiskt väike ava?»
«Jah, see on kraater, kust kunagi purskus laavat, väävliauru ja leeke, aga nüüd varustab ta meid selle värske õhuga, mida me praegu hingame.»
«Aga mis tulemägi see on?»
«See on üks neist vulkaanilistest saarekestest, mida selles ookeani osas leidub tuhandeid. Laevade jaoks on ta tavaline kalju, meile aga määratu suur koobas. Leidsin ta juhuslikult, nüüd on mulle sellest juhusest palju kasu.»

«Kas selle kraatri kaudu ei saa siia alla laskuda?»
«Täpselt samuti ei saa sealt alla laskuda, kui mina ei saa sinna üles minna,. Mäe jalamilt võib ainult mõnisada jalga üles ronida, siis muutub kaljusein nii järsuks, et võimatu on edasi minna.»
«Näen, et loodus on alati ja kõikj al teie poolt. Sellel järvel võite tunda end täiesti kindlana, sest keegi peale teie ei saa siia sisse tungida. Aga milleks teile see pelgupaik? «Nautilus» ei vaja ju sadamat.»
«Ei, härra professor, kuid ta vajab elektrit, selleks et liikuda, naatriumi oma patareide toitmiseks, kaevandusi kivisöe hankimiseks. Just selles kohas asusid ammumöödunud geoloogilisil ajastuil suured metsad. Nüüd on nad. kivistunud ning moodustavad minu jaoks ammendamatud kivi-söelademed.»
«Nii et teie meeskond töötab siin kaevuritena?»
«Täpselt nii. Söelademed ulatuvad siin vee alla nagu Newcastle'iski. Minu mehed raiuvad sütt, kirka käes ja skafander seljas, nii et mul pole vaja kasutada maismaa kaevandusi. Kui ma naatriumi saamiseks koopas sütt põletan, siis tõuseb kraatrist suitsu ja inimesed arvavad, et tulemägi pole veel lõplikult kustunud.»
«Kas meil on võimalik teie kaaslasi töö juures näha?»
«Ei, seekord mitte, sest ma kiirustan veealuse ümbermaailmareisi jätkamisega ning kasutan olemasolevaid naatriumivarusid. Pealelaadimiseks kulub üks päev, siis asume jälle teele. Kui te aga tahate tutvuda koopaga ja teha väikese ringsõidu laguunil, siis kasutage seda päeva, härra Aronnax.»
Tänasin kaptenit ning läksin oma kaaslaste juurde, kes

polnud veel kajutist väljunud. Kutsusin nad endaga kaasa, ilma et oleksin öelnud, kus me viibime.
Nad ronisid tekile. Conseil, keda miski ei üllatanud, pidas seda päris loomulikuks, et pärast veealust uinakut ärgatakse mäe all. Nedil polnud aga muud mõtet kui otsida koopaseinast mõnd väljapääsu.
Pärast hommikueinet läksime kella kümne paiku kaldale. «Üle hulga aja jälle kuival maal,» ütles Conseil.
«Mina seda küll maaks ei nimeta,» kostis selle peale kanadalane. «Pealegi ei ole me maal, vaid maa all.»
Kaljuseina ja vee vahel oli liivarand, mille laius oli kõige laiemas kohas viissada jalga. Seda mööda võis hõlpsasti jalutada ümber järve. Kaljuseina jalamile oli aga kuhjunud tohutute pankadena vulkaanilisi kivirneid ja pimsskivimürakaid, mis pakkusid väga maalilist pilti. Kogu see segipaisatud kivimass oli kunagise maa-aluse kuumuse tõttu kaetud otsekui läikiva emailiga, mille «Nautiluselt» hoovav elektrivalgus pani pimestavalt sätendama. Järve kallas oli kaetud peene tolmuga, mis meie jalge alt sädemetena lendu tõusis.
Järvest eemaldudes kerkis maapind tunduvalt ning me jõudsime peagi pikkade looklevate järsakuteni, mida mööda võis ainult vähehaaval ülespoole ronida, liikudes ettevaatlikult rahnude vahel, mis olid täiesti lahtised. Sageli libises jalg põldpao ja kvartsi kristallidest kaasnevate kivimite klaasjal pinnal.
Selle määratu suure koopa vulkaaniline päritolu leidis igal sammul kinnitust. Juhtisin sellele ka oma kaaslaste tähelepanu.
«Kas te kujutlete, mis siin toimus, kui see lehter oli ääreni täis tulikuuma pulbitsevat laavat?» küsisin ma neilt. «Hõõguv vedelik ulatus peaaegu. kraatri suuni nagu sulamalm kõrgahjus.»
«Ma kujutan seda täiesti ette,» vastas Conseil. «Aga kas härra ei seletaks, miks see suur kõrgahi lõpetas oma tegevuse ja kuidas on võimalik, et tulelõõma asemel on nüüd vaikne järvepeegel?»
«Kõige tõenäolisemalt tekkis merepõhjas toimunud maaaluse tõuke tagajärjel seesama veealune kanal, mille kaudu «Nautilus» sisse sõitis. Sealt tungis Atlandi ookeani vesi mäe sisemusse. Algas

kohutav võitlus kahe elemendi – tule ja vee vahel, mis lõppes Neptuni võiduga. Sellest on möödunud palju sajandeld ning merealusest vulkaanist on saa nud vaikne koobas.»
«Tore,» segas Ned Land vahele, «olen teie seletusega

täiesti nõus, aga mul on kahju, muidugi meie huvides, et see kanal, millest härra professor just kõneles, ei tekkinud veepinnast kõrgemale.»

«Kulla sõber Ned,» ütles Conseil, «kui kanal poleks vee all, siis poleks ju «Nautilus» sisse pääsenud!»

«Mina lisaksin omalt poolt, et kui vesi poleks tunginud mäe sisemusse, siis oleks vulkaan jäänud vulkaaniks. Nii et nurisete täiesti ilmaasjata, mister Land.»

Ronisime aina kõrgemale. Käljuservad muutusid ikka järsemaks ja kitsamaks. Kohati katkestasid neid sügavad lõhed, mida oli raske ületada. Suurtest kivimürakatest tuli ringiga ümber minna. Liikusime edasi neljakäpakil, mõnikord isegi kõhuli roomates. Kuid Conseil' osavus ja kanadalase jõud ületasid kõik takistused.

Umbes kolmekümne meetri kõrgusel pinnas muutus, kahjuks mitte kergemini läbitavaks. Senised purd- ja purskekivimid asendusid musta basaldiga, mis moodustas siledaid pindu või toetas korrapäraste prismataoliste sammastena koopa võlvjat lage. Suurepärane loodusliku arhitektuuri näidis! Kõikjal basaldi vahel võis näha looklemas hangunud laava niresid ja kohati ka suuri väävlilademeid. Ülevalt kraatrist tulev kaunis hele, kuid siiski ähmane valgus ujutas üle kõik need vulkaanilised. moodustised; mis olid igaveseks maetud tulemäe sisemusse.

Meie mäkketõus lõppes õige pea, sest umbes kahesaja viiekümne jala kõrgusel kerkisid meie teele ületamatud takistused. Koopa sein oli nii suure nurga all sissepoole längus, et edasiliikumine võis toimuda ainult ringi ümber koopa. Seal oli ka piir, kus taimeriik hakkas võimust võtma kiviriigi üle. Kaljulõhedes kasvas üksikuid põõsaid ja isegi paar puud. Tundsin ära piimalille, mis eritab kibedat mahla. Mõned heliotroobid*, mis vaevalt küll õigustasid oma nime, sest päikesekiired ei ulatunud kunagi nendeui, lasksid kurvalt longu oma õiekobarad, millel polnud ei värvi ega lõhna. Pikkade ja kidurate lehtedega aaloede kõrval kasvasid siin-seal üksikud arglikud krüsanteemid. Laavasoonte vahel märkasin väikesi nõrgalt lõhnavaid kannikesi. Millise naudinguga ma neid nuusutasin! Lõhn on lille hing, kuid merelilledel - uhketel vetikatel - ei ole hinge.

Olime parajasti jõudnud sitkete draakonipuude salu juurde, mis surusid oma võimsate juurtega isegi kaljud kõrvale, kui Ned Land äkki hüüdis: .

* H e l i o t roo p tähendab kreeka keeles «päikese poole pööratud».

«Ohoo, see on ju mesipuu!»
«Mesipuu!» vastasin ma, saates oma sõnu liigutusega, mis
väljendas kõige täielikumat uskmatust. .
«Mesipuu jah!» kordas kanadalane. «Isegi mesilased sumisevad ümberringi.»

Ma astusin lähemale ning veendusin, et draakonipuu õõnsusesse uuristatud augus oli tuhandeld neid väikesi töökaid putukaid, keda leidub hulgaliselt läheduses asuvail Kanaari saartel ja kelle mesi on väga kõrges hinnas.

Loomulikult tekkis kanadalasel tahtmine varuda endale veidi mett ja minu poolt oleks olnud liigne karmus talle seda keelata. Ta süütas oma tulerauaga väikese hunniku väävliga segatud kuivi lehti ja hakkas mesilasi suitsetama. Vähehaaval sumin vaikis, ja kui olime purustanud mesipuu, saime sealt mitu naela lõhnavat mett. Ned Land pistis selle oma seljakotti.

«Ma segan selle mee leivapuuviljadega ja siis ma alles pakun teile tõelist kooki!» ütles ta.
«Pagan võtaks, sellest saab siis ju piparkook,» tähendas Conseil.
«Tühja neist piparkookidest,» laususin mina, «jätkame parem oma huvitavat jalutuskäiku.»

Meie kitsa teeraja mõnelt käänult paistis korraga terve järv. Helgiheitja valgustas kogu tema vaikset pinda, millel polnud kunagi olnud ainsatki Iauglainet ega virvendust. «Nautilus» püsis täielikus liikumatuses. Tekil ja kaldal sagisid meeskonnaliikmed nagu teravalt väljajoonistatud varjukujud helendaval ekraanil.

Ületasime parajasti võlve ülalhoidva esimese kaljuharja kõige kõrgemat tippu, kui ma äkki märkasin, et mesilased pole vulkaani sisemusesainsad loomariigi esindaj ad. Siin-seal poolhämaruses võis näha mitmesuguseid röövlinde vee kohal tiirlemas või oma kaljuõõnsustes asuvaist pesadest põgenemas. Need olid valgerinnalised raudkullid ja kärarikkad tuuletallajad. Mäe nõlvadel jooksid oma kõrgetel jalgadel ilusad rammusad trapid. Võite isegi aimata, et niisuguse saagi nägemisel lõi kanadalase lihahimu otsekohe lõkkele. Ta kahetses, et polnud püssi kaasa võtnud, ja püüdis tinahaavleid asendada munakividega. Pärast mitmeid ebaõnnestumisi läks tal korda tabada üht prisket trappi. Tõsi, linnu püüdmisel riskis ta paarkümmend korda eluga, kuid asi lõppes siiski õnnelikult ja saak rändas lisaks meekärgedele Ned Landi seljakotti.
Pidime laskuma alla järve kaldale, sest mäekülge mööda

oli võimatu edasi minna. Ülal meie kohal avanes kraater, mida vaadates tundus, nagu viibiksime kaevu põhjas. Siit paistis selgesti taevas, kus nägin läänetuulest lõhkikäristatud pilvi, mille udunarmad lohisesid üle mäetipu. Sellest võis järeldada, et pilved liikusid kaunis madalal, sest vulkaan ulatus aipult kaheksasada jalga üle merepinna.

Pool tundi pärast kanadalase viimast vägitegu olime jälle järve ääres. Taimedest torkas siin kõigepealt silma meritiil, väike varjus kasvav taim, mis on väga sobiv konserveerimiseks. Conseil korjas neid mõned kimbud. Loomastikku esindasid siin tuhanded iga liiki koorikloomad, homaarid, taskukrabid, krevetid, garneelid, vöödikvähid ja tohutu hulk limuseid, kaurisid, ogakodalasi ning liudkodälasi.

Siis avanes äkki meie ees suurepärane koobas. Läksime sinna sisse ning heitsime pehmele peenele liivale pikali. Tuli oli muutnud koopaseinad läikivaks ja sädelevaks. Ned Land katsus neid ning püüdis kindlaks teha nende paksust. Muigasin tahtmatult. Jutt kaldus jälle tema igavestele põgenemisplaanidele ja ma pidasin võimalikuks anda talle lootusi, sest küi kapten Nemo oli tulnud siia ainult oma naatriumitagavarasid täiendama, siis võis loota, et ta pöördub jälle tagasi Euroopa või Ameerika rannikule. See võimaldaks kanadalasel nurjunud põgenemiskatset senisest suurema eduga korrata.
Olime selles meeldivas grotis juba tund aega puhanud. Esialgne elav jutt oli vaibunud. Muutusime kuidagi uniseks, ja et ma ei näinud mingit põhjust mitte magada, siis vajusiu varsti sügavasse unne. Nägin - inimene ei vali ju ise oma unenägusid -, et minu elu .on muutunud kõige lihtsama molluski vegeteerivaks oleluseks. MuIle näis, et see koobas ongi minu kahe poolmega koda.
Ootamatult äratas mind Conseil, kes karjus:
«Üles! Üles!»
«Mis on?» küsisin end istukile ajades.
«Jääme vee alla!»
Kargasin püsti. Merevesi tungis kosena meie pelgupaika, ja kuna me polnud molluskid, siis tuli end tahes-tahtmata päästa.
Mõne hetkega olime koopa. seina mööda üles roninud.

«Mis see siis on?» küsis Conseil. «Jälle mõni seniolematu loodusnähtus?»

«Ei, sõbrad!» vastasin mina. «See on ainult tõus, mis üllatas meid nagu kunagi Walter Scotti teose

kangelast! Väljas tõuseb ookeani pind ja kõige tavalisema tasakaalu

seaduse põhjal peab ka. järve pind vastavalt tõusma. Seekord pääsesime poole saunaga. Lähme «Nautilusele» riideid vailetama.»

Kolmveerand tunni pärast olime oma ringkäigu lõpetanud ja jõudsime laeva pardale tagasi. Meeskond lõpetas parajasti naatriumi laadimist ja «Nautilus» oligi sõiduvalmis.

Kapten Nemo aga ei andnud mingisugust käsku. Võibolla ootas ta ööd, et salaja oma veealusest käigust läbi minna? Väga võimalik.

Oli kuidas oli, igatahes järgmisel hommikul oli «Nautilus» oma kodusadamast lahkunud ning viibis jälle ulgumerel, kaugel kõigist mandritest ja mitu meetrit allpool veepinda.

XI SARGASSO MERI

«Nautiluse» kurss polnud muutunud. Pidime kohe alguses jätma igasuguse lootuse tagasi pöörduda Euroopa meredesse. Kapten Nemo sõitis kogu aeg lõunasse. Kuhu ta kavatses meid viia? Ma ei julgenud sellele isegi mõelda.

Sel päeval läbis «Nautilus» Atlandi ookeani väga omapärase osa. Kõik teavad sooja Golfi hoovust. Väljunud Florida väina kaudu Mehhiko lahest, voolab ta kõigepealt kirdesse Teravmägede suunas ning jaguneb umbes neljakümne neljanda laiuskraadi kohal kaheks haruks. Peamine neist suundub Iirimaa ja Norra rannikule, teine haru kaldub rohkem lõunasse, liikudes Assoori saarte suunas, riivab korraks Aafrika rannikut ning pöördub siis ovaalset kõverjoont mööda tagasi Antiliide juurde.

See teine haru, mis tegelikult moodustab ringi, ümbritseb sooja hoovusena külma Atlandi ookeani osa, mida nimetatakse Sargasso mereks. See kujutab endast otsekui mingit liikumatu veega vaikset järve keset ookeani, mille ümber voolamiseks kulub hoovusel vähemalt kolm aastat.

Sargasso meri katab peaaegu tervet merepõhja vajunud Atlantise mandrit. Mõned autorid arvavad isegi, et sealne meretaimestikon pärit kadunud kontinendi aasadeIt. On siiski tõenäolisem, et need vetikad ja adrud on kandunud sinna merehoovustega Euroopa ja Ameerika rannikuiIt. Veti-

kate olemasolu oligi üks põhjusi, mis omal ajal viis Kolumbuse mõttele uue maailma olemasolust. Kui vapper maadeavastaja jõudis Sargasso merre, jäid purjekad meeskonna suureks hirmuks vetikatesse kinni ega vabanenud neist kolme pika nädala jooksul.

Niisugune oli piirkond, kuku «Nautilus» nüüd jõudis. Meri näis siin tõelise rohtlana, olles kaetud paksu vetikavaibaga, mis oli nii tihe ja tugev, et laevanina võis sealt ainult suure vaevaga läbi tungida. Seepärast ei tahtnud kapten Nemo allveelaeva sõukruvi tiivikutega seiles rohumassis riskida ning hoidis «Nautilust» pidevalt mitme meetri sügavuses vee all.

Sargasso tuleb hispaaniakeelsest sõnast sargazo, mis tähendab vetikat. Sargassum-vetikas on ujupõiekeste abil veepinnal hõljuv taim, mis moodustab sealse meretaimestiku põhilise osa. Oma teoses «Maakera füüsiline geograafia» seletab teadlane Maury vetikate koondumist sellesse piirkonda järgmiselt: «Seda nähtust võib seletada kõigile tuntud lihtsa katsega. Kui asetada nõusse korgipuru või teisi veepinnal ujuvaid aineosakesi ja vett millegagi keerutada, siis koonduvad kõik pinnal laialipaisatuina ujuvad korgitükikesed anuma keskkohta, punkti, kus liikumine on kõige väiksem. Meid huvitava nähtuse puhul on veenõuks Atlandi ookean, ringi liikuvaks veeks Golfi hoovus, keskpunktiks aga Sargasso meri, kuhu kogunevad kõik veepinnal ujuvad kehakesed.»

Mina isiklikult jagan täiesti Maury seisukohta. Mul õnnestus uurida seda nähtust nijsugustes tingimustes, mis on kättesaamatud tavalistele laevadele. Meie pea kohal triivis vetikate keskel kõikvõimaliku päritoluga esemeid, küll Andidest või Kaljumägedest Amazonase või Mtssissippi voogudes Atlandi ookeani kandunud puutüvesid, küll igasuguseid laevavrakke, kiilusid ja pardaplanke, mis olid nende külge kinnitunud karploomadest niivõrd raskeks muutunud, et ei püsinud enam pinnal. Küllap aja jooksul leiab tõestust ka Maury teine väide, et kõik need sajandite jooksul sinna kogunenud orgaanilised ained muutuvad vee toimel kivisöeks. Nii moodustab ettenägelik loodus siin uusi tohutuid energiavarusid selleks ajaks, kui inimesed on kõik maismaa kivisöemaardlad ammendanud.

Nende läbipääsmatute rohe- ja pruunvetikavaipade keskel märkasin ma võluvaid roosasid nahkkoralle, juustena lehvivate kombitsatega meriroose, rohelisi, punaseid, siniseid

meduuse, muuseas ka Cuvier' poolt täheldatud suuri sinakaid, lillaservalise kummikuga karikmeduuse.

22. veebruar möödus täielikult Sargasso meres, kus meretaimedest ja koorikloomadest toituvad kalad leiavad rohkesti saaki. Järgmisel päeval omandas ookean jälle oma tavalise ilme.

Järgneva üheksateistkümne päeva jooksul, see on 23. veebruarist kuni 12. märtsini, sõitsime kogu aeg püsiva kiirusega sada ljööd ööpäevas piki Atlandi ookeani lõunasse, Ilmselt tahtis kapten Nemo oma veealust maailmareisi lõpetada ning Kap Hoorni kaudu uuesti Vaikse ookeani lõunaossa jõuda.

Ned Landi kartused olid niisiis õigustatud. Sealsetes suurtes saarteta meredes polnud mõtet katsetki teha laevalt põgeneda. Polnud mingit võimalust kapten Nemo tahtele vastu astuda. Jäi üle ainult alistuda, aga mida polnud võimalik saavutada jõu või kavalusega, seda lootsin siiski saavutada veenmisega. Võib-olla nõustub kapten Nemo pärast reisi lõppu meid vahastama, kui anname ausõna, et me ei avalda kellelegi tema saladust? Meie oleksime kindlasti oma sõna pidanud, aga kas oli üldse mõtet kapteniga selle õrna küsimuse üle kõnelda? Kuidas suhtub ta minusse, kui lähen vabadust nõudma? Kas ei teatanud ta meile juba alguses küllalt selgesõnaliselt, et tema olemasolu saladus nõuab meie eluaegset kinnipidamist «Nautiluse» pardal? Kas minu vaikimine nelja kuu jooksul ei paistnud talle juba täieliku leppimisena olukorraga? Tagasipöördumine sama küsimuse juurde oleks võinud äratada uusi kahtlustusi ning kahjustada meie plaane edaspidi, kui peaks avanema mingi soodus võimalus põgenemiseks. Kaalusin mõttes kõiki neid väiteid ja vastuväiteid, esitasin nad siis Conseil'le, kellele küsimuse lahendamine käis niisama üle jõu kui minulegi. Kuigi mind pole kerge heidutada, mõistsin ma ometi, et. väljavaated omasarnaseid veel kord näha vähenesid iga päevaga, eriti sellest ajast peale, kui kapten Nemo alustas oma hulljulget retke Atlandi lõunaossa.

Nende üheksateistkümne päeva jooksul ei toimunud ühtki märkimisväärset sündmust. Kaptenit nägin harva. Ta töötas. Raamatukogust leidsin sageli avatud raamatuid, peamiselt loodusteaduse alalt. Ta oli lehitsenud ka minu teost meresügavuste kohta. See oli täis tema ääremärkusi, mis sageli lükkasid ümber minu teooriad ja süsteemid. Kapten piirdus peamiselt minu teose parandamisega ja laskus väga harva vaidlusse. Mõnikord kuulsin kurbi helisid tema orelilt,

millel ta mängis väga emotsionaalseit, aga kahjuks ainult täielikus pimeduses, sellal kui «Nautilus» uinus ookeanipõhja üksilduses.

Meie maailmareisi sellel perioodil sõitsime päevade viisi veepinnal. Meri näis olevat täiesti mahajäetud. Ainult harukorral kohtasime mõnd Indiasse kaupa vedavat purjekat, mis sõitis Hea Lootuse neeme suunas. Ühel päeval jälitasid meid ühe vaalalaeva luubid: pidasid meid kindlasti mingiks väga suureks ja eriti väärtuslikuks vaalaliseks. Kapten Nemo ei tahtnud raisata tublide

meremebte aega ja töövaeva ning lõpetas jahi sukeldumisega. See vahejuhtum näis eriti elavalt huvitavat Ned Landi. Olen kindel, et kanadalasel oli väga kahju, et nood kalurid ei saanud meie terasvaala harpuuniga tappa.

Conseil' ja minu poolt täheldatud kalad erinesid vähe varemnähtuist. Põhiliselt kuulusid nad sellesse kohutavasse haide perekonda, kus on kolm alamperekonda ja vähemalt kolmkümmend kaks liiki. Nendest kohtasime viie meetri pikkusi lameda, kehast laiema pea ja ümara sabauimega haisid, kelle seljal on seitse musta paralleelset pikivööti, ja . seitsme lõpusava ning üheainsa peaaegu keskel asuva seljauimega halle .tuhkurhaisid.

Meist möödus ka hulgaliselt suuri mõrtsukhaisid, kes on kahtlemata kõige ahnemad kiskjad maailmas. Meremehed jutustavad nende kohta järgmist, mida muide võib uskuda, aga võib ka mitte: ühe niisuguse looma kõhust olevat leitud korraga pühvli pea ja terve vasikas, teisel olnud kõhus kaks tuunikala ja üks täies mundris madrus, kolmandal - sõdur koos mõõgaga, neljandal aga ratsanik koos hobusega. Tõtt öelda pole see muidugi usutunnistus, et peaks iga sõna uskuma. Tõsi on aga see, et ükski neist elajaist ei sattunud «Nautiluse» võrkudesse, nii et mul polnud võimalust kontrollida nende apluse suurust.

Tervete päevade viisi saatsid meid elegantselt mänglevad delfiiniparved. Nad liikusid viie- või kuuekaupa, pidades jahti nagu hundikari metsas. Need loomad pole sugugi vähem aplad kui haikalad, kui uskuda üht Kopenhaageni professorit, kes olevat leidnud delfiini maost kolmteist sea-kala ja viisteist hüljest. Tõsi küll, see oli mõõkdelfiin, delfiinlaste suurim esindaja, kelle pikkus võib mõnikord olla üle kahekümne nelja jala. Üldse on delfiinlaste sugukonnas kümme perekonda. Need, keda mina nägin, kuulusid pudelnina-delfiinide hulka, kes on saanud nime oma pika ninamiku tõttu, mis on umbes neli korda peast pikem. Nende

kolme meetri pikkune keha oli pealt must, kõhu alt roosakasvalge ning kaetud harvade väikeste tähnidega.

Siinsetes meredes leidub veel kiiruimeliste seltsi kotkaskalalaste sugukonna väga huvitavaid esindajaid. Mõned autorid - ilmselt on nad rohkem luuletajad kui loodusteadlased - väidavad, et need kalad laulvat väga meloodiliselt, Ja et kui neid palju koos on, siis võivat nad esitada niisuguse koorikontserdi, millega inimhääli ei saa võrreldagi. Ma ei kavatse seda eitada, kuid meie möödudes ei esitanud kotkaskalad ühtki serenaadi, ja sellest on muidugi väga kahju.

Ka Conseil'l õnnestus määrata suurt hulka lendkalu. Pole midagi põnevamat kui vaadelda, kuidas delfiinid neile jahti peavad ning neid imetlusväärse osavusega püüavad. Kui kaugele vaene kala ka ei lennanud ja millist lennuteed ta ka ei valinud - mõnikord isegi üle «Nautiluse» - alati ootasid teda maandumisel delfiini avatud lõuad. Lendkalad kuuluvad peamiselt pääsukalalaste ja uimtiiblaste sugukonda; mõnedel on helendav suu ning öösiti lendavad nad tulejugadena õhus ja kaovad siis lendtähtedena tumedaisse voogudesse.

Kuni 13. märtsini kulges meie reis ilma vahejuhtumiteta. Sel päeval kasulati «Nautilust» mere sügavuse mõõtmiseks, mille vastu ma tundsin elavat huvi.

Teekonna algusest peale Vaikses ookeanis olime läbinud juba kolmteist tuhat ljööd. Asusime lõunalaiusel 45°37' ja läänepikkusel 37°53'. Neis vetes oli «Heraldi» kapten Denham lasknud loodi neljateistkümne tuhande meetri sügavusse, ilma et oleks merepõhja jõudnud. Samas polnud ameerika fregati «Congress» leitnant Parcker leidnud põhja isegi viieteistkümne tuhande ühesaja neljakümne meetri sügavuselt.

Kapten Nemo otsustas oma «Nautilusega» tungida kõige sügavamaisse veekihtidesse, et neid mõõtmisi isiklikult kontrollida. Valmistusin üles märkima kõiki selle katse tulemusi. Mõlema illuminaatori katteplaadid salongis avanesid ning algasid sukeldumismanöövrid selle erakordse sügavuse saavutamiseks.

Igaühele on selge, et seekord polnud võimalik sukelduda reservuaaride abil. Esiteks poleks sel teel

võimalik olnud anda «Nautilusele» küllalt suurt erikaalu. Teiseks poleks pumbad olnud küllalt võimsad, selleks et pinnale tõusmiseks vett niisuguse ülisuure välisrõhu all reservuaaridest välja suruda.

Kapten Nemo otsustas sukelduda diagonaali mõõda, kasu tades selleks sügavustüüre, mis asetati neljakümne viie kraadilise nurga alla «Nautiluse» veeliini suhtes. Kruvi tiirude arv oli maksimaalne, nii et tema neli tiivikut lõikasid vett otse kirjeldamatu võimsusega.

Kogu «Nautiluse» kere hakkas värisema nagu pillikeel ning tungis ühtlase kiirusega ikka sügavamale. Viibisime koos kapteniga salongis ning jälgisime kiiresti tõusvat manomeetriosutit. Peagi olime läbinud sügavuse, kus elab enamik kalu. Kui suurem osa neist veeloomadest elab merede või jõgede pinnapealsemas osas, siis on olemas väike rühm kalu, kes võivad elada küllaltki suurtes sügavustes. Viimastest märkasin kuue lõpuspiluga kammhaisid, tohutute silmadega teleskoopkalu, hallide rinnauimedega ning kahvatupunastest luuplaatidest turvises rüükukkesid ja lõpuks ka pikksabasid, kes elavad tuhande kahesaja meetri sügavuses, taludes seega saja kahekümne atmosfäärilist veerõhumist.

Küsisin kapten Nemolt, kas ta on ka suuremates sügavustes kalu näinud.

«Kalu olen seal näinud harva,» vastas ta, «aga mida arvab, teab ja oletab tänapäeva teadus selle kohta?»

«Meile on teada, et kui laskuda meresügavusse, siis kaovad kõigepealt taimed, seejärel loomad, ja et seal, kus on veel loomi, ei leidu enam ühtegi veetaime. Samuti on teada, et palverändajate kammkarbid ja austrid elavad kahe tuhande meetri sügavuses. Polaarmerede kangelane MacClintock püüdis ühe elusa meritähe kahe tuhande viiesaja meetri sügavusest, kuningliku laevastiku sõjalaeva «Bulldog» meeskond isegi kahe tuhande kuuesaja kahekümne sülla, see on üle nelja kilomeetri sügavusest. Võib-olla ütlete selle peale, kapten Nemo, et me ei tea midagi.»

«Ei, härra professor, nii ebaviisakas ma ei ole. Ma küsisin teilt ainult, kuidas te seda seletate, et elusolendid võivad elada nii sügaval?»

«Minu arvates on sellel kaks olulist momenti,» vastasin ma. «Esiteks tingib vee erinev tihedus ja soolsus vertikaalsuunalisi segunemishoovusi, millest piisab niisuguste olendite nagu meritähtede ja meriliiliate väga algeliste elutarvete rahuldamiseks.»

«Õigus,» tähendas kapten.

«Teiseks aga on mejle hapniku kui elu põhitingimuse kohta teada, et vees lahustunud hapniku hulk sügavuse kasvades

suureneb, aga mitte ei vähene, kusjuures suure veerõhumise tõttu on ta seal rohkem kokku surutud.»

«Ah see on ka teada!» lausus kapten Nemo mõningase üllatusega. «Tore, härra professor, seda on aeg teada, sest see on tõsi. Lisaksin veel juurde, et veepinna lähedalt püütud kalade ujupõies leidub rohkem lämmastikku kui hapnikku, süvamerekaladel seevastu on põies rohkem hapnikku kui lämmastikku. See tõestab teie teooriat. Kuid jätkakem oma vaatlusi.»

Vaatasin uuesti manomeetrit. See näitas kuue tuhande meetrist sügavust. Sukeldumine oli .kestnud juba terve tunni, kuid «Nautilus» tungis oma sügavustüüride abil merepõhjale veelgi lähemale. Elutud veemassid olid siin haruldaselt. läbipaistvad ja nii selged, et võimatu oleks seda maalida. Tunni aja pärast olime kolmeteistkümne tuhande meetri ehk kolme ja ühe veerandi ljöö sügavuses, kuid ookeani põhjast polnud veel vähimatki märki.

Neljateistkümne tuhande meetri sügavuses märkasin juba üksikuid tippe, mis võisid aga kuuluda niisama kõrgetele mägedele kui Himaalaja või Mont-Blanc, sest kuristiku sügavust oli võimatu hinnata.

Kohutavast rõhumisest hoolimata laskus «Nautilus» üha sügavamale. Terasplaatide needitud

liitekohad värisesid, sõrestik kõverdus, vaheseinad naksusid, illuminaatori klaasid näisid veesurve all kaarduvat. Tugev allveelaev oleks kahtlemata purunenud, kui ta oma ehituse tõttu poleks olnud, nagu ütles tema kapten, niisama vastupidav kui seest täis metallkeha.

Möödusime iisna lähedalt nendest veealustest mäekülgedest, kus ma märkasin veel üksikuid karpe, rõngusse, meripurasid ja meritähti.

Kuid peagi kadusid ka viimased loomariigi esindajad ning viieteistkümne kilomeetri sügavuses ületas «Nautilus» elu piiri, samuti nagu oleks õhupall jõudnud kõrgusse, kus pole enam hapnikku. Olime kuueteistkümne tuhande meetri - nelja ljöö - sügavuses. «Nautiluse» terasest pinnale langes tuhande kuuesaja atmosfääriline surve, tuhat kuussada kilo igale ruutsentimeetrile!

«See on midagi enneolematut!» hüüdsin ma. «Viibida kohas, kuhu veel iialgi pole sattunud inimese jalg! Vaadake, kapten, vaadake ainult neid uhkeid kaljusid, neid asukateta koopaid, neid maakera kõige mahajäetumaid paiku, kus pole võimalik enam mingisugune elu! Millised saladuslikud pai-

gad! Kui kahju, et kõigest sellest ei jää meile muud kui ainult mälestus!»

«Võib-olla soovite, et teile jääks siit natuke rohkem kui paljas mälestus?» küsis kapten Nemo.

«Mida te nende sõnadega mõtlete?» ei saanud ma kohe aru.

«Tahtsin öelda, et pole midagi lihtsamat, kui neid veealuseid paiku pildistada.»

Ma ei jõudnud õieti väljendadagi oma üllatust selle uue ettepaneku üle, kui kapten Nemo kutse peale toodi salongi fotoaparaat. Illuminaatorist paistis helgiheitjatest ühtlaselt valgustatud vesi. Kuskil polnud ühtki varju ega tumedamat laiku. Isegi päikesevalgus poleks pildistamiseks soodsam olnud kui kunstlik. Sügavustüüride abil reguleeriti sõukruvi tõukejõudu nii, et «Nautilus» seisis liikumatult paigal. Objektiiv suunati merepõhjale ning mõne sekundi pärast oli meil äärmiselt selge negatiiv käes.

Püüan siinkohal kirjeldada positiivi. Sellel võib näha Ürgseid graniitkaljusid, mis pole kunagi päikesevalgust näinud, kivimassiivis asuvaid sügavaid koopaid, mille piirjooned on erakordselt teravad, nagu mõne flaami meistri maalidel. Kaugemal silmapiiril paistab lainelise joonena mäeahelik, mis moodustab maastiku tagumise plaani. Ma ei suuda kirjeldada seda ainsagi samblakübemeta ja plekita läikivmusta, otsekui poleeritud kaljumassiivi, mille eriskummalised vormid toetusid kindlalt elektrivalguses sätendavale liivale.

Lõpetanud fotografeerimise, ütles kapten Nemo:

«Hakkame tõusma, härra professor! Ei maksa liialdada ja «Nautilust» liiga kaua sellise surve all hoida.»

«Tõuseme!» vastasin mina.

«Hoidke kõvasti kinni!» hüüdis mulle kapten Nemo, kuid enne, kui ma aru sain, miks ta soovitas mul seda teha, paisati mind vaibale pikali.

Kapten Nemo signaali peale lülitati sõukruvi välja ja sügavustüürid pöörati vertikaalasendisse. «Nautilus» kerkis kohutava kiirusega veepinnale. Tema kere lõikas vett mingi erilise vibreeriva kõlaga. Väljas polnud enam midagi näha.

Nelja minutiga läbisime neli ljööd, mis meid ookeani pinnast lahutasid, ja allveelaev kargas õhku nagu lendkala ning, langes siis tagasi, nii et vesi pritsis määratu kõrgele.

XII KAŠELOTID JA KIUSVAALAD

Ööl vastu 14. märtsi võttis «Nautilus» uuesti kursi lõunasse. Arvasin, et ta pöördub Kap Hoorni laiuskraadil läände ning lõpetab ümbermaailmareisi Vaikses ookeanis. Midagi niisugust ei j uhtunud.

Meie teekond jätkus lõunanaba suunas. Kuhu ta tahtis välja jõuda? Ega ometi poolusele? See oli mõttetus. Nüüd näis ka mulle, et kapteni hulljulged teod õigustavad igati Ned Landi kartusi. .

Kanadalane ei teinud põgenemisest enam juttu. Ta tõmbus üha rohkem endasse ning oli enamasti vait. Ilmselt rõhus teda pikaleveninud vangipõli. Tundsin, et temas hakkas viha kogunema. Kui ta kaptenit kohtas, süttis ta silmis sünge tuluke. Olin pidevalt hirmul, et ta annab voli oma ägedusele ning saab mõne ettevaatamatu teoga hakkama.

14. märtsi päeval tulid nad Conseil'ga minu kajutisse. Pärisin külaskäigu põhjuse järele.

«Meil oleks teile üks väike küsimus, härra professor,» alustas Ned Land.

«Laske aga kuulda, Ned!»

«Mitu meest on teie arvates «Nautiluse» pardal?»

«Seda ei oska ma küll öelda, armas sõber.»

«Minu arvates ei nõua selle juhtimine eriti s.uurt meeskonda.»

«Antud olukorras jätkuks tõepoolest kümmekonnast mehest igasuguste manööverduste tegemiseks.»

«Hästi. Aga miks peaks neid siis rohkem olema?» jätkas kanadaJane.

«Ah et miks?» kordasin ma ning vaatasin kanadalasele teravalt otsa. Tema kavatsusi polnud raske aimata.

«Sellepärast,» laususin ma lõpuks, «et kui ma õieti aiman kapteni elueesmärke, siis pole «Nautilus» mitte lihtsalt allveelaev, vaid pelgupaik neile, kes koos laeva komandöriga on katkestanud kõik suhted maaga.»

«Võimalik, et see nii ongi,» tähendas Conšeil, «aga ometi võib «Nautilus» mahutada ainult teatud arvu inimesi. Kas härra ei saaks välja arvestada maksimaalse inimeste arvu, kes võivad üheaegselt viibida laeva pardal?»

«Kuidas seda teha, Conseil?»

«Aritmeetilisel teel.. Kui laeva maht on härrale teada, siis ühtlasi ka laevas oleva õhu hulk. Teisest küljest on teada, kui pa}ju inimene kulutab hingamisel hapnikku, ja kui nüüd

arvesse võtta, et «Nautilus» on sunnitud oma õhutagavara iga kahekümne nelja tunni tagant uuendama, siis. . .»

Conseil' lause jäi lõpetamata, sest mulle oli niigi selge, kuhu ta tüüris.

«Ma mõistan sind,» ütlesin ma, «aga niisugune arvutus, mida on küll üpris lihtne teha, annab väga ebakindlaia andmeid.»

«Olgu pealegi,» ei jätnud Ned Land järele.

«Noh, arvutame siis - üks inimepe tarvitab ühe tunni jooksul sajas liitris õhus sisalduva hapnikuhulga, seega kahekümne nelja tunniga kaks tuhat nelisada liitrit õhku.

Edasi tuleb leida, mitu korda kaks tuhat nelisada liitrit mahutab «Nautilus» . . .»

«Täpselt,» märkis Conseil. .

««Nautiluse» veeväljasurve on tuhat viissada tonni, igas tonnis tuhat liitrit, kokku seega üks miljon viissada tuhat liitrit. Jagame selle kahe tuhande neljasajaga...»

Arvutasin kiiresti paberil.

«. . . ja saame kuussada kakskümmend viis. Nii et «Nautiluses» olevast õhust jätkuks häilllpärast kuuesaja kahekümne viiele mehele kahekümne neljaks tunniks.»

«Kuussada kakskümmend viis!» kordas Ned.

«Aga te võite olla kindel,» lisasin ma', «et kõik reisijad, madrused ja ohvitserid kokku ei moodusta sellest üht kümnendikkugi.»

«Ka seda on kolme jaoks liiga palju!» ohkas Conseil.

«Nii kahju kui mul ka ei ole, armas Ned, aga ma võin teile soovitada ainult kannatlikkust.» .

«Mitte ainult kannatlikkust,» lausus Conseil, «vaid olukorraga leppimist.»

Conseil oli leidnud õige sõna ning jätkas samas vaimus:

«Lõpuks ei saa kapten Nemo igavesti sõita lõuna suunas! Ükskord tuleb tal ikkagi jääbarjääri ees peatuda ja tsiviliseeritud maailma meredesse tagasi pöörduda. Siis ongi paras aeg Nedi plaanid uuesti päevakorda võtta.»

Kanadalane raputas pead, äigas peoga korraks üle lauba ning lahkus sõnagi lausumata.

«Vahest härra lubaks mul avaldada oma arvamust,» ütles nüüd Conseil. «Vaene Ned mõtleb kogu aeg ainult sellele, millest ta ilma on jäetud. Meenutab aina möödunud päevi, ja kõik, mis meile siin on kättesaamatu, näib talle eriti ihaldusväärsena. Vanad mälestused ei anna talle rahu ja ajavad südame täis. Temast tuleb aru saada. Tal pole siin mitte kui midagi teha. Ta ei ole teadlane nagu härra, ta ei oska

nautida kõiki neid imeasju, mida meri meile pakub. Ta paneks kõik mängu, et ainult korrakski sisse astuda mõnda oma kodumaa kõrtsi.»

Pole mingit kahtlust, et laevaelu üksluisus pidi vaba ja tööka eluga harjunud kanadalasele tunduma talumatu. Harva juhtub midagi niisugust, mis teda täielikult kaasa haaraks. Ja ometi pidi miski talle veel samal päeval möödunud õnnelikke vaalapüügiaegu meelde tuletama.

Kella üheteistkümne paiku hommikul sattus «Nautilus» ookeani pinnal viibides vaalaparve keskele. See kohtumine ei üllatanud mind põrmugi, sest ma teadsin, et kõikjal taga. aetavad vaalalised otsivad pelgupaika polaarmeredes.

Vaalad on muide mänginud suurt osa meresõidu ja maadeavastuste ajaloos. Neid jälitades purjetasid kõigepealt baskid, siis astuurlased, inglased ja hollandlased ühest maailma äärest teise ning õppisid kartmatult võitlema kõikide ookeanide ohtudega. Vaaladele meeldib viibida Arktika ja Antarktika vetes. Vanad legendid kõnelevad, et vaalu jälitades olevat kalurid sattunud kord ainult seitsme penikoorma kaugusele põhjanabast. Kui see jutt ka vale oleks, siis saab ta ühel päeval kindlasti tõeks. Polaarmeredes vaalu küttides jõuab inimene ükskord ka neisse senitundmatuisse maakera punktidesse, olgu see põhja- või lõunanaba.

Istusime tekil. Meri oli vaikne, sest märtsis, lõunapoolkera oktoobrikuus valitsevad siin alati ilusad sügisilmad. Kanadalane oli esimene, kes eksimatult teatas vaala ilmumisest idapoolsele silmapiirile. Tähelepanelikult vaadates võis viie miili kaugusel «Nautilusest» näha lainetel tõus. mas ja vajumas tema musta selga.

«Ah, kui ma oleksin mõne vaalalaeva pardal,» hüüdis Ned Land, «küll oleks alles rõõmus kohtumine! See on suur loom! Vaadake ainult, kus ikka jõud, kui ta õhu- ja aurujugasid kõrgele üles paiskab! Miks pagana pihta pean ma olema selle rauatüki külge needitud!»

«Nagu näha, pole te ikka veeloma endist elukutset unustanud,» laususin ma.

«Kas võib harpuunija oma ametit kunagi unustada! Kas võivad säärased jahielamused üldse kunagi ununeda?»

«Kas te olete küttinud ka siinsetes meredes?»

«Mitte kunagi. Olen olnud ainult põhjas, peamiselt Beringi ja Davise väinas.»

«Nii et lõunavaalad on teile veel tundmatud, Seni olete

püüdnud ainult põhja poolkera vaalalisi, kes ei julge kunagi üle ekvaatori soojade vete lõunasse tungida.»

«Mis te räägite, härra professor, see nüüd küll ei või tõsi olla,» ei uskunud Ned Land.

«Räägin nii, nagu asi on.»

«Olgu kuidas on, aga mina näiteks püüdsin ise kuuekümne viiendal aastal, see on kaks ja pool aastat tagasi, Gröönimaa rannas vaala, kellel oli külje sees veel Beringi väinas tegutseva laeva harpuun. Ma nüüd küsin teilt, et kuidas võis Ameerika mandrist lääne pool harpuunitud vaal sattuda meie kätte idapoolses meres, kui ta. vahepeal polnud ujunud ümber Kap Hoorni või Hea Lootuse

neeme ning ületanud ekvaatorit?»
«Mina arvan samuti kui Ned,» ütles Conseil, «ja jään härra vastust ootama.»
«Härra vastab teile niipalju, armsad sõbrad, et igal vaalaliigil on oma kindel levikuala, oma kindel meri, kust ta ei lahku. Kui mõni neist aga oli tulnud Beringi väinast Davise väina, siis tähendab see lihtsalt seda, et mõlemad mered on omavahel ühenduses, olgu siis Aasia või Ameerika põhja-ranniku kaudu.»
«Kas jääda uskuma?» sõnas kanadalane küsivalt ning pigistas ühe silma kinni.
«Härrat peab alati uskuma,» vastas Conseil.
«Nii et kui ma pole siinsetes vetes püüdnud, ei tunne ma ka siin elutsevaid valaskalu?»
«Nii see on.»
«Seda enam on teil põhjust nendega tutvust teha:» lausus Conseil.
«Vaadake! Vaadake!» hüüdis kanadalane erutatult. «Ta läheneb! Tuleb otse meie peale! Tahab mind narritada! Teab, et ma ei saa talle midagi teha!»
Ned põrutas jalaga vastu laevalage ja viibutas kujutletavat harpuuni.
«Kas siinsed vaalad on niisama suured kui põhjas?» küsis ta.
«Peaaegu niisama suured, Ned,» vastasin ma.
«Küsin seda seepärast, et ma olen näinud tõesti suuri valaskalu, mõned olid kuni sada jalga pikad. Olen kuulnud, et Aleuudi vetes olevat isegi üle saja viiekümne jala pikkusi.»
«Mulle tundub see liialdusena,» ütlesin ma selle peale. «Seal elavad vaguvaallased, kellel on seljauim. Nagu kašelotidki on nad üldiselt silevaallastest väiksemad.»
268
«Ahaa!» karjus äkki Ned Land, kelle pilk hetkekski polnud ookeanilt lahkunud. «Ta läheneb, ta tuleb päris «Nautiluse» juurde!»
Siis jätkas ta vestlust:
«Teie kõnelete kašelotist nagu mõnest väikesest loomakesest! Aga mina olen kuulnud hiigelkašelottidest, kes on väga kavalad loomad. Mõned neist pidada endid mererohu ja vetikatega katma, nii et paistab, nagu oleks tegemist saarega. Inimesed lähevad maale, löövad laagri üles, süütavad lõkke. . .»
«Ehitavad maja. . .» pistis Conseil vahele.
«Ka seda juhtub, vana naljahammas,» jätkas kanadalane.
«Siis aga ühel ilusal päeval loomakene sukeldub ja viib kõik oma elanikud merepõhja.»
«See on junagu Sindbadi lugu «Tuhande ühe öö» muinasjuttudest!» hüüdsin ma naerdes. «Ah, mister Land, te näite väga armastavat ebatavalisi seiklusi. Mäherdused kašelotid! Ega te ise ometi kõike seda usu?»
«Härra loodusteadlane,» vastas kanadalane tõsiselt, «valaskaladest võib kõike uskuda! Vaadake, kuidas ta ujub! Kui kiiresti ta võib silmist kaduda! Kõneldakse, et need loomad võivad viieteistkümne päevaga maakerale tiiru peale teha.»
«Ei vaidle vastu.»
«Aga seda te, kindlasti juba teate, härra Aronnax, et maailma alguses ujusid vaalad veel kiiremini kui praegu.»
«Kas tõesti! Miks te seda arvate, Ned?»,
«Sellepärast, et siis oli neil samasugune saba kui kaladel, püstloodis, mis liikus vasemalt paremale, saate aru? Aga kui siis vanajumal nägi, et nad sel moel liiga kiiresti ujuvad, võttis ta kätte ja keeras neil saba teistpidi. Sellest ajast peale ongi valaskalal rõhtne saba, millega ta võib vett peksta ainult üles-alla, mis ei tule tema kiirusele sugugi kasuks.»
«Tõsi mis tõsi, Ned,» laususin ma samaltoonil. «Tuleb vist uskuma jääda?»
«See on niisama palju tõsi, kui ma teile ütlen, et on olemas kolmesaja jala pikkusi ja saja tuhande naela raskusi vaalu,» vastas Ned.
«Seda on tõepoolest natuke palju,» tähendasin ma. «Kindel on aga see, et mõned vaalalised

kasvavad väga suureks. Kõneldakse, et üks loom võib anda kuni sada kakskümmend tonni rääsi.»
«Seda olen ma oma silmaga näinud,» kinnitas kanadalane.

269

«Usun teid, Ned, samuti nagu ma usun, et mõni vaal võib kaaluda niisama palju kui sada elevanti. Kujutlege vaid, millist kahju võib niisugune mass teha, kui ta täie kiirusega tormab!»
«Kas see on tõsi, et vaalad võivad laevu põhja ajada?» küsis Conseil.
«Seda ma hästi ei usu, et just laevu,» västasin ma. «Siiski jutustatakse, et 1820. aastal olevat just siin Lõuna-Jäämeres vaal tormanud kallale purjekaie «Eseex» ning hakanud seda tagurpidi ajama kiirusega neli meetrit sekundis. Ahter olevat vee alla vajunud ja laev olevat otsekohe põhja läinud.»
Ned vaatas mind kavalal pilgul ja ütles siis:
«Mul endal juhtus niisugune lugu, et vaal lõi sabaga, paati muidugi. Lendasin koos kaaslastega kuue meetri kõrgusele õhku. Aga selle vaala kõrval, kellest härra jutustas, oli see ainult vaalapoeg.»
«Kas vaalad elavad ka kaua?» küsis Conseil.
«Tuhat aastat,» vastas kanadalane kõhklemata.
«Aga kust te seda teate, Ned?» küsisin mina.
«Räägitakse.»
«Ja miks nii räägitakse?»
«Sellepärast, et on teada.»
«Ei, Ned,» ütlesin mina, «seda ei teata, ainult arvatakse, ja järgmistel põhjustel. Kui umbes nelisada aastat tagasi hakati vaalu küttima, siis olid nad palju suuremad kui tänapäeval. Selle põhjal võib küllaltki loogiliselt oletada, et nüüdisaja vaalade väike kasv on tingitud sellest, et nad pole täiskasvanud. Seepärast arvabki Buffon; et vaalalised võivad elada tuhat aastat. Mõistate?»
Ned Land ei mõistnud enam midagi. Ta üldse ei kuulanudki: Vaal lähenes ja kanadalane lausa õgis teda silmadega.
«Oi!» hüüdis ta. «Seal pole ainult üks vaal, vaid kümme, kakskümmend, terve kari! Ja mina ei saa neile midagi teha! Olen käsist-jalust seotud!»
«Aga Ned, miks te ei küsi kapten Nemolt luba neid...» lausus Conseil.
Conseil ei jõudnud oma lauset lõpetada, kui Ned Land juba tormas trepist alla kapten Nemot otsima. Mõne hetke pärast ilmusid mõlemad tekile.
Kapten Nemo vaatles vaalaliste parve, kes mängles umbes miili kaugusel «Nautilusest».
«Need on Antarktise vaalad,» ütles ta. «Mõnele vaala püügilaevastikule oleks see terve varandus.»

270

«Kuulge, härra kapten, kas ma ei võiks nendele veidi jahti pidada, kas või ainult selleks, et oma vana ametit mitte unustada?» küsis Ned Land.
«Mis mõte on jahti pidada ainult selleks, et hävitada!» vastas kapten Nemo. «Meil pole laevas vaalarääsiga midagi peale hakata.»
«Aga Punases meres te ju lubasite mul dugongi küttida?» ei jätnud kanadalane järele.
«Tookord oli vaja meeskonnale värsket liha muretseda. Nüüd oleks aga tegemist tapmisega tapmise pärast. See on muidugi inimese eesõigus, kuid ma ei poolda niisugust mõrtsukalikku ajaviidet. Tappes neid häid ja täiesti kahjutuid loomi nii põhja- kui ka lõunapoolkeral, talitavad teiesugused, mister Land, väga halvasti. Baffini laht on juba vaaladest tühi, ja see aeg pole kaugel, kus see kasulik loomaliik lõplikult hävitatakse. Jätke need õnnetud vaalad ükskord ometi rahule. Ilma teietagi on neil kašelottide, mõõkkalade ja saagkalade näol küllalt looduslikke vaenlasi.»
Võite isegi kujutleda, millise näo kanadalane tegi, kui talle seda moraaliepistlit loeti. Püüe elukutselist kütti niiviisi veenda oli muidugi täielik sõnade tuulde pildumine. Kanadalane vaatas kapten Nemole otsa ega näinud üldse mõistvat, mida see tahtis talle selgeks teha. Ja ometi oli

kaptenil õigus. Praeguse barbaarse röövpüügi tagajärjel kaovad ookeanidest peagi viimased vaalad.

Ned Land vilistas läbi hammaste oma «Yankee Doodle'it»*, surus mõlemad käed sügavale tasku ning keeras meile selja.

Sellal vaatles kapten Nemo vaalaparve ning ütles siis mulle:

«Jah, mul oli täielik õigus väita, et peale inimeste on vaaladel palju looduslikke vaenlasi. Nendel siin tuleb varsti tegemist tugevate vastastega. Näete seal, härra Aronnax, kaheksa miili kaugusel allatuule liikuvaid tumedaid täppe?»

«Jah, kapten,» vastasin ma.

«Need on kašelotid, kohutavad loomad, keda ma olen sageli kohanud kahe- kuni kolmesajapealiste karj adena. Need on tõepoolest jutmad ja kahjulikud elajad, keda võib täie õigusega hävitada.» Viimaste sõnadeajal pöördus kanadalane kiiresti ümber.

* «Ya n k e e D oo d l e» - põhjaameeriklaste patriootiline laul, pärit vabadusvõitluse päeviit Inglise koloniaalvõimu vastu 18. sajandi teisel poolel.

«Mis te arvate, kapten,» ütlesin ma, «kas poleks nüüd paras aeg, pealegi vaalade kaitseks, lubada.»

«Pole mingit mõtet inimesi hädaohtu saata, härra professor. «Nautilusest» piisab kašelottide laialiajamiseks. Tal on terasest ramm, mis minu arvates pole sugugi halvem mister Landi harpuunist.»

Kanadalane ei võtnud vaevaks selle peale isegi õlgu kehitada. Laevaninaga vaalu taga ajada! See oli ju ennekuulmatu lugu!

«Oodake, härra Aronnax,» jätkas kapten Nemo, «me näitame teile veel niisugust jahti, millest teil seni aimugi ei olnud. Ei mingit halastust neile metsikuile vaalalistele, kes koosnevad ainult lõugadest ja hammastest!»

Lõuad ja hambad! Raske on tabavamalt iseloomustada suurepealisi kašelotte, sageli üle kahekümne viie meetri pikkusi hammasvaalalisi, kelle pea moodustab nende kogupikkusest umbes ühe kolmandiku. Nad on hoopis paremini relvasta\ud kui need vaalad, kellel ülalõua küljes on ainult pikad kiused. Kašelotil ehk võidisvaalal on alalõuas kakskümmend viis ümmargust teravaotsalist kahekümne sentimeetri pikkust silindri- ja koonusekujulist hammast, millest igaüks kaalub kaks naela. Tema pealuu ülaosas leiduvast kõhrega eraldatud koopast saadakse kolm- kuni nelisada kilogrammi kallist rasvasena tunduvat ainet, mida nimetatakse vaalavõidiseks ehk spermatseediks. Kašelott on väga inetu loom, rohkem kullese kui kala moodi, nagu on öelnud Fredol. Peale selle on ta ebasümmeetriltse kujuga: tema vasak kehapool on loodusel täiesti «äpardunud», nii et ta näeb ainult parema silmaga.

Koletiste parv tuli kogu aeg lähemale. Kašelotid olid märganud kiusvaalu ning valmistusid ründama. Nende võit oli juba ette kindel, ja mitte ainult sellepärast, et nad on kallaletungimiseks sobivama kehaehitusega kui nende kaitsetud vastased, vaid nad võivad kauem vee all olla ega tarvitse nii sageli veepinnale hingama tulla.

Oli viimane aeg kiusvaaladele appi minna. «Nautilus» sukeldus. Conseil, Ned ja mina asusime salongi illuminaatori juurde. Kapten Nemo läks roolimehe kõrvale juhiruumi, et isiklikult juhtida oma laeva rünnakumanöövreid. Peagi tundsin, kuidas kruvi tiirud sagenesid ja kiirus kasvas.

Lahing kiusvaalade ja kašelottide vaheloli juba alanud, kui «Nautilus» kohale jõudis. Kõigepealt lõikas ta kašelottide parve pooleks. Esialgu ei paistnud loomad eriti kartvat

uut koletist, kes löömingusse s'ekkus, kuid peagi hakkasid nad tema hoopide eest kõrvale hoidma.

Milline võitlus! Isegi Ned Land oli varsti nii kaasa kis tud, et hakkas lõpuks käsi plaksutama.

«Nautilus» oli muutunud kapteni käes hirmuäratavaks harpuuniks. Ta sööstis otse lihamasside keskele ning läbistas välgtlkiirusel kašelotte, kellest jäid maha visklevad pooled. Ta ei tundnud kohutavaid sabalööke, mis tabasid tema külgi. Kokkupõrked võidisvaaladega ei teinud talle mingit viga. Üks koletis tapetud, tormas allveelaev kohe teise kallale, keeras end ringi, et mitte saaki käest lasta, sõitis kord edasi, kord tagasi, sukeldus kiiresti, alistudes kuulekalt tüürile, ning tabas oma ohvrit sügaval vee all või tuli koos temaga uuesti pinnale, torgates või lõhestades neid oma kohutava teravikuga nii eest kui tagant, nii alt kui küljelt, igas suunas ja igasuguse kiirusega.

Mäherdune verepulm! Milline lärm, kõrvulukustav vihisemine ja hirmunud loomade korskamine! Isegi vee all, kus muidu on nii va,ikne, tekitasid võimsad sabalöögid. päris suurt lainetust.

Ligi tund aega kestis homeroslik tapatalgu, kus hammasvaalalistel oli vähe elulootust. Mitu korda püüdsid nad kümne-kaheteistkümnekesi «Nautilust» oma raskusega lömastada. Läbi klaaside nägime kiskjate päratut hambulist suud ja hirmuäratavat silma. Suutmata end valitseda, ähvardas Ned Land neid vandesõnade saatel rusikaga. Tundsime, kuidas nad klammerdusid allveelaeva külge nagu koerad, kes kargavad võsas põgeneva metslooma kallale, kuid «Nautilus» lisas ainult kiirust ning tõmbas nad enesega kaasa kas merepõhja või pinnale, vähimatki hoolimata kohutavast raskusest ning võimsast haardest. .

Lõpuks hakkas vesi selginema ning muutus uuesti vaikseks. Tõusime pinnale. Luuk avati ja me tormasime kõik tekile.

Kogu meri oli kaetud purustatud laipadega. Hirmsaimgi plahvatus poleks suutnud neid tohutuid lihamägesid niivõrd puruks rebida ja tükeldada. Triivisime keset siniste selgade ja valgete kõhualustega hiigelkehasid, mis olid kaetud suurte muhkudega. Silmapiiril või nä.ha põgenemas üksikuid hirmunud kašelotte. Vesi oli mitme miili ulatuses punaseks värvunud. «Nautilus» ujus keset veremerd.

Kapten Nemo tuli meie juurde.

«Noh, kuidas oli, mister Land?» küsis ta.

«Pole midagi öelda, härra,» vastas kanadalane, kelle vai-

mustus oli juba raugenud, «tõesti jube vaatepilt. Mina olen kütt, mitte lihunik. See siin meenutas rohkem tapamaja.»

«See oli röövloomade hävitamine ja «Nautilus» pole lihunikunuga,» vastas kapten.

«Jään parem oma harpuunile truuks,» lausus kanadalane.

«Igal oma relv,» sõnas kapten Nemo ning vaatas Ned Landile teravalt otsa.

Kartsin, et viimane ei suuda oma ägedust taltsutada, ja sellel oleks võinud olla üpris kurvad tagajärjed, kuid Nedi viha lahtus, sest «Nautilus» lähenes parajasti ühele kiusvaalale.

Loom oli ilmselt kašelottide käest pääsenud. Tundsin ära üleni musta lamepealise lõunavaala. Anatoomiliselt erineb ta Nordkapi juures elavaist valgevaaladest seitsme kokku kasvanud kaelalüli poolest ja tal on kaks roiet rohkem. Õnnetu vaalaline lamas küljeli, kõht täis hambajälgi. Ta oli surnud ja tema vigastatud nime küljes rippus väike vaalapoeg, keda ta polnud suutnud tapatalgust päästa. Emavaala suu oli avatud, kiuste vahel voolas vesi pahinal edasi-tagasi nagu umblainetus.

Kapten Nemo juhtis «Nautiluse» laiba juurde. Kaks madrust ronisid vaala küljele ning oma suurimaks üllatuseks nägin ma, et nad lüpsid va ala nisadest välja kogu piima, mida see sisaldas, kokku oma paar-kolm tünnitäit.

Kapten Nemo pakkus mulle tassitäie veel sooja piima. Ma ei suutnud varjata oma vastikustunnet selle joogi vastu. Ta kinnitas mulle, et see olevat suurepärane ega erinevat üldse lehmapiimast.

Maitsesin ja nõustusin temaga. Vaalapiim osutus väga kasulikuks toiduaineks, mis soolavõi ja juustu näol aitas meeldivalt mitmekesistada meie tavalist toidusedelit.

Sellest päevast peale märkasin ma murega, et Ned Landi suhtumine kapten Nemosse muutus üha

halvemaks. Otsustasin edaspidi kanadalase tegusid ja liigutusi hoolikamalt silmas pidada.

XIII JÄÄBARJÄÄR

«Nautilus» jätkas kõrvalekaldumatult oma teed lõunasse. Ta liikus suure kiirusega piki viiekümnendat meridiaani. Kas ta tõesti tahtis jõuda lõunanabale? Ma ei uskunud seda, sest seni olid nurjunud kõik katsed jõuda sellesse maakera punkti. Pealegi oli talv juba lähedal, sest põhjapoolkera 15. märtsile vastab siin 15. september, seega sügise algus.

16. märtsil märkasin ma 55. laiuskraadil ujuvaid jääpanku. Need olid kahekümne kuni kahekümne viie jala suurused väikeste kahvatute kaljurahnude taolised mobdustised, mille vastu kohisedes purunesid lained. «Nautilus» sõitis nüüd pidevalt veepinnal. Ned Landile, kes oli kalastanud arktilistes meredes, polnud jäämäed uudiseks. Meie Conseil'ga aga imetlesime neid esimest korda.

Kaugel lõunas paistis horisondil silmipimestavalt valge riba. Inglise vaalapüüdjad nimetavad seda jääkumaks - ice blink. Ka kõige tihedam pilvitus ei suuda varjata helendust, mis teatab, et ees on suurem jäämägi.

Varsti ilmusidki nähtavale hoopis - suuremad jääpangad, mille värvus olenes pidevalt muutuvast udust. Ühtedel võis näha rohelisi sooni, otsekui oleks jäässe segatud vasevitrioli. Teised olid läbipaistvad ning sarnanesid tohutute ametüstidega. Oli neid, mille tuhandete kristallide tahud peegeldasid päikesekiiri. Mõned olid valged nagu lubjakivi, neist oleks jätkunud ehitusmaterjali terve marmorlinna ehitamiseks.

Mida kaugemale lõunasse, seda rohkem oli triivivaid jääpanku ja seda suuremaks nad muutusid. Nendel ujuvatel saartel elutses tuhandeld merelinde, peamiselt tormipääsukesi, torminiglaseid ja teisi torunininalisi, kelle kisa pani meil kõrvad lukku. Mõned neist pidasid «Nautilust» surnud vaalaks, laskusid tekile ning hakkasid kõmisevaid terasplaate innukalt nokkima.

Sellal kui «Nautilus» sõitis jäämägede vahel, viibis kapten Nemo sageli laevalael. Ta vaatles väga tähelepanelikult neid tühje, mahajäetud vetevälju. Mõnikord ta rahulik pilk elustus. Kas ta tundis end peremehena neis inimestele kättesaamatuis paikades? Võib-olla oli ta siin tõesti nagu kodus? Võib-olla. Ta ei kõnelnud sellest kunagi. Ta seisis kogu aeg liikumatult, elustudes ainult siis, kui tüürimeheinstinkt temas

võimust võttis. Siis juhtis ta ise «Nautilust» ületamatu osavusega tohutute jäämasside vahel, millest mõned olid mitme mini pikkused ja seitsmekümne-kaheksakümne meetri kõrgused. Silmapiir näis sageli suletud ringina. Kuuekümnendal laiuskraadil muutus edasipääs peaaegu võimatuks, kuid kapten Nemo leidis ikka kusagil mõne kitsa lõhe, millesse ta hulljulgelt tüüris oma allveelaeva, kuigi teadis väga hästi, et see tema järel sulgub.

Nii juhtis ta «Nautilust» kindlal käel mitmesuguste moodustiste vahelt läbi, mida Conseil' suureks rõõmuks liigitatakse väga täpselt nii suuruse kui väliskuju järgi. Kord nimetatakse neid jäämägedeks või -pankadeks, kord rüsijääks, ajujääks, kook- või taldrikjääks, ja kui nad on väga väikesed, siis jääsupiks.

Temperatuur oli küllaltki madal. Välisõhu kätte asetatud termomeeter näitas kaks-kolm kraadi alla nulli. Me olime soojalt riietatud nahkadesse, mis olid võetud hüljestelt või jääkarudelt. «Nautiluse» sisemust soojendasid pidevalt elektriahjud, nii et meil ei tarvitsenud karta ka kõige kõvemat pakast. Pealegi piisas sukeldumisest mõne meetri sügavusse, selleks et temperatuur muutuks talutavaks.

Kahe kuu eest oleksime võinud nautida polaarpäeva, nüüd aga pimenes neil laiuskraadidel juba kella kolme-nelja paiku ning mõne päeva pärast pidi algama kuus kuud kestev öö.
15. märtsil läbisime paralleeli, millel asuvad Lõuna-Shetlandi ja Lõuna-Orkney saared. Kapten kõneles mulle, et kunagi elasid seal suured hülgeparved, kuid inglise ja ameerika vaalakütid oma piiritus kasuahnuses olevat tapnud nii täiskasvanud isasloomi kui ka tiineid emaseid. Seepärast valitses seal, kus varem oli kihanud liikumine ja elu, täielik surmavaikus.
16. märtsil kella 8 paiku hommikul läbis «Nautilus» polaarjoone viiekümne viienda meridiaani kohal. Kõikjal silmapiiril võis näha ainult jääd, mis meid täielikult ümbritses. Kapten Nemo leidis sellest hoolimata ikka uusi läbipääse ning tungis üha kaugemale lõunasse.
«Kuhu ta ometi läheb?» küsisin ma.
«Eks ikka edasi,» vastas Conseil. «Aga ükskord jääb ta seisma, siis, kui enam edasi ei pääse.»
«Ma pole selles sugugi nii kindel,» arvasin mina.
Pean ausalt tunnistama, et selline seiklusrikas retk meeldib mulle väga. Vaevalt suudan väljendada vaimustust, mida nende uute kohtade nägemine minus äratas. Jää võis esile manada imetoredaid kujutelmi. Kord nägin idamaist linna

mošeede ja minarettidega, samas aga maavärinas hävinud linna varemeid. Päikesekiirte väike langemisnurk muutis pidevalt 1umetormide halli uttu kaduvate jäämägede kuju. Igast küljest kõlasid raksatused, terved mäed varisesid vette või pöörasid end ümber, otsekui oleks tegemist dioraami dekoratsioonide vahetamisega.
Kui «Nautilus» juhtus jäämägede tasakaalumuutuse ajal olema parajasti vee all, siis kuuldus sellega kaasaskäiv mürin kohutava selgusega ja. tugev veemasside liikumine ulatus väga sügavale. «Nautilus» kõikus ja õõtsus nagu tormi meelevalda sattunud laev.
Kui polnud näha enam ühtki läbipääsu, arvasin mitmel korral, et oleme lõplikult jäävangis, kuid mingi eriline vaist näis juhtivat kapten Nemot, kes leidis üles ka kõige varjaturnad soidrad. Vaadeldes piiritut jäävälja lõhestavaid sinakaid pragusid, ei eksinud ta kunagi. Ma ei kahelnud enam, et «Nautilus» on varemgi viibinud Antarktika vetes.
Kõigest hoolimata sulgesid jääväljad meil juba 16. märtsil täielikult tee. See polnud küll jääbarjäär, kuid siiski täiesti kinnikülmunud meri. Säärane takistus ei suutnud peatada kapten Nemot, kes asus vihaseit jäävälja ründama. «Nautilus» sööstis kiiluna rabedasse jäämassi ja lõhestas seda kõrvuliikustava raginaga nagu muistne müürilõhkuja, millel võimas mootor. Ainult oma tõukejõuga murdis allveelaev jäässe kitsa kanali, mida mööda sai edasi liikuda. Mõnikord kerkis laeva nina suure hooga jää pinnale ning purustas seda oma raskusega, või tungis jää alla, kusjuures see laeva kõikumise tagajärjel murdus.
Tervete päevade viisi vintsutasid meid ägedad pagid. Sageli polnud tihedas udus võimalik näha ühest laeva otsast teise. Tuul muutis pidevalt suunda, lõõtsudes kord ühest, kord teisest ilmakaarest. Laev kattus nii kõva jäitega, et seda tuli kirkaga lõhkuda. Juba miinus viie kraadi juures oli «Nautiluse» veest väljaulatuv osa üleni jääkorraga kaetud. Purjekas poleks suutnud niisugustes tingimustes üldse liikuda, sest külmunud otsad oleksid talidesse kinni jäänud. Ainult elektrijõul liikuv purjedeta laev, mis ei vajanud sütt, võis tungida nii kaugele polaarmerre.
Baromeetri seis oli tavaliselt väga madal, langedes 735 millimeetrini. Kompass ei äratanud enam mingisugust usaldust. Otsekui hullununa näitas nõel kord ühte, kord teise ilmakaarde. Lähenesime maakera magnetpoolusele, mis ei ühti geograafilise poolusega. Hansteeni andmeil asub lõuna-magnetpoolus umbes 70° lõunalaiusel ja 130° idapikkusel,

Duperrey tähelepanekute põhjal aga idapikkusel 1350 ja lõunalaiusel 70°30'. Sõidusuuna

kindlaksmääramiseks oli vaja võrrelda kompassi .andmeid mitmesugustes laeva osades ning arvutada keskmine. Enamasti piirduti läbisõidetud tee umbkaudse hindamisega, mis aga meie siksakilise edasiliikumise ja püsivate orientiiride puudumise tõttu osutus mitteküllaldaseks,

18. märtsil, hoolimata arvukaist asjatuist katseist, ei saanud «Nautilus» enam sammugi edasi. Meie teed ei sulgenud enam aju-, rüsi- ega kinnisjää, vaid lõputuna näiv liikumatu jääsein, mis koosnes omavahel liitunud jäämägedest.

«Jääbarjäär,» lausus Ned Land.

Nii Ned Landile kui ka kõigile meremeestele enne teda tähendas see ülepääsmatut takistust. Kella kaheteistkümne paiku ilmus päike korraks nähtavale ja kapten Nemo võis kaunis täpselt kindlaks määrata meie asukoha, mille geograafilised koordinaadid olid 51º30' läänepikkust ja 67º39' lõunalaiust. Seega olime jõudnud juba üsna kaugele lõunasse.

Vaba vett polnud enam: kuskil näha. «Nautiluse» ees laius tohutu rüsijäämäestik, kuhjunud jääpankade läbipääsmatu segadik, mis meenutas suurt jõge enne jääminekut, ainult hiiglaslikes mõõtmeis. Siin-seal võis näha üksikuid üle kahesaja jala kõrgusi teravikke. Taamal paistsid hallid kaljud, mille järsud seinad peegeldasid üksikuid tihedast udust tuhmunud päikesekiiri. Kogu selle mahajäetud looduse üle valitses sünge vaikus, mida lõhestasid tormilindude või torminiglaste tiivalöögid. Kõik oli kinni külmunud, isegi hääled.

Niisiis tuli «Nautilusel» peatuda oma hulljulgel retkel keset jäävälju.

«Noh, härra,» ütles mulle tol päeval Ned Land, «kui teie kapten peaks veel kaugemale minema! . . .»

«Ja mis siis?»

«Siis ta on üks kange mees.»

«Miks sa seda arvad, Ned?»

«Sellepärast, et jääbarjääri ei suuda keegi ületada. Ta on küll vägev mees, see teie kapten, aga pagan võtaks, loodusest ta ikka vägevam ei ole. Seal, kuhu loodus ise on pannud piiri, tuleb inimesel tahes-tahtmata peatuda.»

«Nii see on, Ned, kuid ometi tahaksin ma väga teada saada, mis on selle barjääri taga! Niisugune müür ärritab mind kõige enam!»

«Härral on õigus,» ütles Conseil, «müürid ongi ainult

selleks, et teadlasi ärritada. Kuskil ei tohiks olla mingisuguseid müüre.»

«Nonoh!» ühmas kanadalane. «See on ju väga hästi teada, mis on jääbarjääri taga.» .

«Mis seal siis on?» küsisin.

«Ikka jää ja ainult jää.»

«Kas te olete selles nii kindel, Ned? Mina küll mitte. Seepärast tahaksingi vaatama minna.»

«Jätke juba see mõte, härra professor. Olete jõudnud jääbarjäärini ja sellest aitab, kaugemale te enam ei lähe, ei teie kapten ega tema «Nautilus». Kas ta tahab seda või mitte, aga me pöördume tagasi põhja, sinna, kus elavad kõik ausad inimesed.»

Pidin tunnistama, et Nedil oli õigus, sest seni kui laevad ei suuda mööda jääd sõita, peavad nad mandrijää kõrge serva ees peatuma.

Hoolimata jää purustamiseks kasutusele võetud kõige võimsamaist abinõudest ei saanud «Nautilus» enam edasi. Kui pole võimalik edasi minna, siis pöördutakse tavaliselt tagasi. Antud juhul oli aga tagasipöördumine niisama võimatu kui edasiliikumine, sest kõik läbipääsud olid meie järel sulgunud. Niipea kui «Nautilus» oleks peatunud, oleks ta jäävangis. Kella kahe ajal hakkaski vesi laeva ümber hämmastavalt kiiresti külmuma. Ka mina pidin tunnistama, et kapten Nemo talitusviis oli kõike muud kui ettevaatlik.

Viibisin parajasti tekil, kui kapten tuli olukorraga tutvuma.

«Noh, härra professor, midä teie sellest arvate?» küsis ta.

«Arvan, et oleme kinni jäänud, kapten,» vastasin mina.

«Kinni! Mida te mõtlete sõna all «kinni»?»
«Arvan, et me ei saa liikuda ei edasi ega tagasi; ei ühele ega teisele poole. Seda peaks sõna «kinni». tähendama, vähemalt asustatud maailmas.»

«Niisiis teie, härra Aronnax, mõtlete, et «Nautilus» ei pääse siit enam välja?»

«See on igatahes väga raske, sest talv on juba liiga lähedal, selleks et võiksite jää sulamisele loota.»
«Olete jäänud ikka endiseks, härra Aronnax!» lausus kapten Nemo irooniliselt. «Kõikjal näete ainult raskusi ja takistusi! Mina aga kinnitan teile, et «Nautilus» ei pääse siit mitte ainult minema, vaid läheb veel kaugemale!»
«Kaugemale lõunasse?» küsisin ma kaptenile otsa vaadates.
«Jah, mu härra, ta läheb poolusele.»

«Poolusele!» hüüatasin ma, suutm::ita varjata oma uskumatust. .
«Jah!» sõnas kapten külmalt. «Ta läheb lõunapoolusele, sellesse tundmatusse punkti, kus ristuvad kõik maakera meridiaanid. Te teate, et ma teen «Nautilusega», mida tahan.»
Jah, seda ma teadsin. Teadsin samuti, et see mees pole lihtsalt julge, vaid hulljulge. Kuid tungida lõunapoolusele, mis on veelgi ligipääsmatum kui põhjapoolus, kuhu seni pole suutnud jõuda ka kõige julgemad meremehed! Kas see polnud siiski meeletu ka vatsus, mis võis ainult hullumeelsele pähe tulla?
Mul tärkas mõte kapten Nemolt küsida, kas ta on ehk juba avastanud lõunanaba, kuhu minu teada polnud astunud ved ühegi inimese jalg.
«Ei, mu härra,» vastas ta, «me avastame selle koos. See, mis teistel pole õnnestunud, õnnestub minul. Ma pole kunagi oma «Nautilusega» nii kaugele lõunasse sõitnud, aga nagu ma juba ütlesin, ta läheb veelgi kaugemale.»
«Tahaksin seda uskuda,» laususin kerge irooniga. «Jah, ma usun teid! Edasi! Meie jaoks pole takistusi olemas! Purustame selle jää! Laseme õhku, ja kui ta ikka veel vastu punnib, siis teeme «Nautilusele» tiivad ning lendame üle!»
«Te ütlesite «üle», härra professor,» lausus kapten Nemo rahulikult. «Mitte üle, vaid alt.»
«Alt!» hüüdsin ma.
See sõna oli mulle kapten Nemo plaanide suhtes nagu ilmutus. Nüüd oli kõik selge. «Nautiluse» suurepärased omadused pidid tal aitama ka seda üleinimlikku ettevõtet teodada!
«Näen, et hakkame teineteist mõistma, härra professor,» muigas kapten Nemo. «Te vist aimasite juba võimalust kavatsuse teostamiseks, mina aga näen siin täielikku kordaminekut. See, mis on võimatu tavalisele laevale, on lihtne «Nautilusele». Kui lõunanaba asub mandril, siis peatub «Nautilus» selle rannikul, kui see aga asub mere kohal, siis läheb ta kuni pooluse endani!»
«Tõepoolest,» laususin ma kapteni mõtetest tiivustatuna, «kuigi merepind on jääga kaetud, on sügavamad veekihid vabad sellihtsal põhjusel, et ka kõige tihedama vee temperatuur on jäätumistemperatuurist mõni kraad kõrgem. Ja kui ma ei eksi, siis suhtub jäämägede veealune osa veepealsesse nagu neli ühesse.»
«Umbes nii see on, härra professor. Iga jala kohta üle

veepinna ulatub jäämägi kolm jalga vee alla. Kuna need jäämäed siin on kõige rohkem saja meetri kõrgused, siis ei või nende süvis olla üle kolmesaja meetri. Ja mis on kolmsada meetrit «Nautilusele»?»

«Mitte midagi.»

«Ta võib vajaduse korral sukelduda veelgi sügavamale, kus vee temperatuur on kõikjal ühtlane. Seal ei tarvitse meil karta merepinnal valitsevat kolme- kuni neljakümne kraadist pakast.»

«Õigus, täiesti õige,» innustusin ma aina rohkem.

«Ainus raskus on see,» jätkas kapten Nemo, «et meil tuleb õhutagavara uuendamata viibida vee all mitu päeva.»

«Aga mis sellest? «Nautilusel» on ju rohutwd reservuaarid. Me täidame nad kõik suruõhuga ja see peaks meie hapnikutarviduse rahuldama.»

«Hästi mõeldud, härra Aronnax,» lausus kapten Nemo selIe peale naeratades. «Kuna ma ei taha, et te mind hiljem mõtlematuses süüdistaksite, siis esitan teile kohe kõik oma vastuväited.»

«Kas teil on siis veel midagi?»

«Ainult üks. Võib juhtuda, et kui lõunanabal on meri, siis on see kinnisjääga kaetud ja me ei saa veapinnale tõusta.»

«Hästi, mu härra, aga te olete unustanud, et «Nautiluse» ninas on kohutav teravik, millega me võime merepõhjast diagonaalselt tõustes jää purustada ning välja tungida.»

«Ah, härra professor, küll teie pea töötab täna hästi!»

«Pealegi, kapten, miks ei võiks lõunanabal olla vaba vett?» jätkasin ma, sattudes üha suuremasse vaimustusse. «Maakera geograafilised poolused ja külmapoolused ei ühti ei lõuna- ega ka põhjapoolkeral. Seni kuni pole tõestatud vastupidist, tuleb oletada vaba vee olemasolu neis mõlemas maakera punktis.»

«Ka mina usun seda, härra Aronnax,» ütles kapten Nemo. «Ma juhiksin teie tähelepanu ainult sellele, et enne esitasite minu plaanile nii palju vastuväiteid, nüüd muudkui külvate mind üle igasuguste argumentidega selle kasuks.»

Kapten Nemol oli õigus. Püüdsin teda julguses ületada! Nüüd olin mina see, kes kutsus teda lõunanabale! Jõudsin oma julgete mõtetega temast ette, jätsin ta kaugele seljataha. . . Oh mind vaest lollikest! Kapten Nemo teadis hoopis paremini, mis oli selle küsimuse juures poolt ja mis vastu, ning tundis ainult lõbu, kui ma õhinal ehitasin kõige võimatumaid õhulosse!

Samal ajal ei kaotanud kapten ainsatki hetke. Signaali peale ilmus tüürimees. Mõlemad mehed vestlesid kiiresti oma arusaamatus keeles. Ma ei tea, kas tüürimees sellest juba varem midagi teadis või pidas ta kavatsust teostatavaks, igatahes ei väljendanud ta vähimatki üllatust.

Ta võis ju üsna rahulik mees olla, aga Conseil'd ta siiski ei ületanud. Kui ma sellele tublile poisile teatasin meie kavatsusest lõunanabale sõita, sain vastuseks tavalise «nagu härrale meeldib», ja see oli ka kõik. Mis Ned Landisse puutub, siis polnud ta veel kunagi oma õlgu nii lennukalt kehitanud kui seekord.

«Teate, härra, mis ma teile ütlen,» lausus ta. «Mul on teist ja teie kaptenist lihtsalt hale.»

«Aga me läheme ju lõunanabale, Ned.»

«Väga võimalik,» vastas ta, «aga tagasi te sealt ei tule.» Selle peale läks Ned Land oma kajutisse. «Muidu mine tea, mis ma veel teen,» ütles ta mulle lahkudes.

Samal ajal algasid ettevalmistused selle hulljulge plaani elluviimiseks. «Nautiluse» võimsad pumbad surusid reservuaaridesse õhku suure rõhu all. Kella nelja ajal teatas mulle kapten Nemo, et luugid suletakse. Heitsin veel viimase pilgu jäämägedele, mille alt me kavatsesime läbi sõita. Ilm oli selge, õhk puhas, külma kaksteist kraadi alla nulli, kuid tuuloli vaibunud, nii et pakane oli võrdlemisi talutav.

Kümmekond madrust ronis «Nautiluse» mõlemale küljele ning asus kirkadega laeva ümbert jääd purustama. See toimus kiiresti, sest jää oli alles õhuke. Siis laskusime kõik laeva, reservuaarid täitusid veega ning «Nautilus» sukeldus.

Olime Conseil'ga salongis. Läbi katmata illuminaatori vaatlesime Lõuna-Jäämere sügavusi. Termomeeter hakkas tõusma. Manomeetriosuti näitas ikka suuremat sügavust.

Umbes kolmesaja meetri piiril, nagu kapten Nemo oli ette näinud, sõitsime juba jäämägede lainelise põhja all. Kuid «Nautilus» võttis veelgi sügavust ja saavutas peagi kaheksasada meetrit. Vee temperatuur, mis. pinnaloli kaksteist kraadi, oli nüüd alla üheteistkümne. Peaaegu kaks kraadi vähem. Endastmõistetavalt oli «Nautiluses» elektriahjude tõttu hoopis soojem. Kõik sukeldumisega seoses olevad manöövrid toimusid ülima täpsusega.

«Läheme läbi, ärgu härra pahaks pangu,» lausus Conseil.

«Ka mina loodan seda,» sõnas in ma sügava veendumusega.

Siinses vabas vees oli «Nautilus» võtnud kursi otse poolusele ega kaldunud enam kordagi kõrvale viiekümne teisest

meridiaanist. Lõunalaiuselt 67º 30', kus me viibisime, jäi kuni üheksakümneni läbida veel kakskümmend kaks laiuskraadi, seega veidi üle viiesaja ljöö. «Nautiluse» kiirus oli kakskümmend kuus miili tunnis, mis võrdus kiirrongi omaga. Selle kiiruse juures kulub tal poolusele jõudmiseks nelikümmend tundi.

Olukorra uudsus hoidis meid Conseil'ga poole ööni salongi illuminaatorite juures. Meri helendas ümberringi helgiheitja valguses, kuid oli täiesti tühi. Kalad ei elanud neis vangistatud vetes. See oli neile ainult läbipääsuks Lõuna-Jäämerest pooluse ümbruses asuvasse jäävabasse vette. Laeva kiirus oli suur. Seda oli tunda pika teraskere värisemisest.

Kella kahe ajal öösel heitsin mõneks tunniks puhkama. Conseil järgis minu eeskuju. Kapten Nemot ma koridoris ei kohanud. Oletasin, et ta viibib roolikambris.

Järgmisel hommikul, 18. märtsil, asusin juba kella viie ajal oma vaatluspostile salongis. Logi näitas, et «Nautilus» oli käiku aeglustanud. Aeglaselt reservuaare tühjendades tõusis ta väga ettevaatlikult pinnale.

Mu süda peksis. Kas me leiame lõunanabalt vaba vett ja õhku hingamiseks?

Ei. Kerge tõuge teatas mulle, et «Nautilus» oli põrganud vastu jäärnäe põhja, mis tundus veel kaunis paks, kui kumeda kõla järgi otsustada. Olime karile jooksnud, kui kasutada meremeeste väljendit, ainult vastupidises mõttes umbes kolm tuhat jalga allpool merepinda. See tähendas, et meie kohaloli vähemalt neli tuhat jalga jääd, millest tuhat jalga ulatus üle merepinna. Seega oli jääkilp hoopis paksem kui esialgu oli paistnud. Üsnagi murettekitavasjaolu.

Päeva jooksul kordas «Nautilus» seda katset, kuid põrkas alati vastu jäist lage. Mõnikord kohtas ta seda üheksasaja meetri sügavuses, mis tähendas tuhande kahesaja meetri paksust jääd, millest kolmsada meetrit ulatus üle merepinna. Seega oli jää paksus meie sukeldumise momendist alates peaaegu kahekordistunud.

Märkisin hoolega üles kõik sügavused ning seega oli mul veealuse mäeaheliku profiilist täielik ülevaade.

Õhtuks polnud meie olukord põrmugi muutunud. Pea kohal lasus ikka veel nelja- kuni viiesaja meetri paksune jää. See oli küll tunduvalt õhemaks muutunud, ja ikkagi - milline tohutu mass meie ja merepinna vahel. .

Kell oli parajasti kaheksa. Juba neli tundi tagasi oleks pidanud «Nautiluse» sisemuses õhku uuendama, nagu seni kombeks oli olnud. Esialgu ma selle all eriti. ei kannatanud.

olgugi et kapten Nemo polnud veel oma hapnikuvarude kallale asunud.

Tol ööl oli mu uni väga rahutu. Lootus ja hirm vaevasid mind pidevalt. Tõusin mitu korda üles. «Nautilus» jätkas «lae» kompimist. Kella kolme paiku öösel märkasin, et jää ulatus ainult viiekümne

meetri sügavusse. Sada viiskümmend jalga eraldasid meid veel merepinnast. Jäämägi muutus vähehaaval tavaliseks jääkatteks, kõrgustikud asendusid lagendikuga.
Mu pilk ei lahkunud enam manomeetrilt. Tõusime diagonaali mööda järjest kõrgemale. Meie pea kohal sätendas ikka veel jääkoorik, mis iga miiliga muutus nii pealt kui alt aina õhemaks.
Alles kella kuue ajal sel mälestusväärsel 19. märtsi hommikul avanes salongi uks ja kapten Nemo ast.us sisse.
«Vaba vesi!» ütles ta.

XIV LÕUNAPOOLUS

Tormasin üles tekile. Jah, meri oli jäävaba! Siin-seal paistis veel rüsijääd ja üksikuid ujuvaid laamu, kuid kaugemal laius avar meri. Õhus lendas hulgaliselt linde, vesi oli täis kalu, kes olid helesinised või oliivikarva, olenevalt põhja värvusest. Termomeeter näitas kolm kraadi üle nulli. Näis, nagu oleksid silmapiiril kõrguvad jäämäed varjanud endi keskel kevadet.
«Kas me oleme poolusel?» küsisin ma kapten Nemolt väriseva südamega.
«Ma ei tea,» vastas ta. «Keskpäeval määrarne oma asukoha.»
«Kas päike on läbi nii tiheda udu nähtav?» küsisin ma heites pilgu kahkjasse taevasse.
«Ükskõik kui vähe ta end näitab, mulle sellest piisab,» vastas kapten.
Kümne miili kaugusel lõunas paistis üksik saareke, mille kõrgeim tipp ulatus paarsada meetrit üle merepinna. Liikusime väga ettevaatlikult selle suunas, sest meres võis olla karisid.

Tunni aja pärast jõudsime saare juurde. Kahe tunniga tegime ringi ümber saare, mille ümbermõõt oli neli-viis miili. Kitsas väin eraldas saart maast, võib-olla ka mandrist, sest lõppu polnud kusagil näha. Mandri olemasolu oleks tõestanud Maury hüpoteese. See teravmeelne ameeriklane on täheldanud, et kuuekümnenda paralleeli ja lõunanaba vahel on meri kaetud hiiglaslike jäämägedega, milliseid me kunagi ei kohta Atlandi ookeani põhjaosas. Selle fakti põhjal ta järeldas, et Antarktises leidub suutel hulgal maismaad, sest jäämäed ei saa tekkida ulgumerel, vaid ainult rannikul. Tema arvestuste kohaselt katab mandrijää Antarktises määratu suurt ala, mille läbimõõt on üle nelja tuhande kilomeetri.

Vältimaks karilejooksu, jäi «Nautilus» ankrusse kolme kaabeltau kaugusele liivasest rannikust, mille kohal kõrgusid uhked kaljud. Paat lasti vette. Kapten koos kahe madrusega, kes kandsid mõõteriistu, Conseil ja mina asusime paati. Kell oli kümme. Ma ei näinud Ned Landi. Küllap jättis ta ilmumata, et mitte olla tunnistajaks oma eksitusele, juhul kui viibisime tõepoolest lõunanabal.
Mõne aerutõmbe järel jooksIs paat rannaliivale. Conseil tahtis juba maale astuda, kuid ma hoidsin teda tagasi.
«Mu härra,» ütlesin ma kapten Nemole, «teile kuulub au siin esimesena maale minna.»
«Jah, härra professor, ja kui ma hetkekski ei kõhkle seda tegemast, siis ainult sellepärast, et ühegi inimese jalg pole veel astunud lõunapoolusele.» .
Nende sõnadega hüppas ta kergelt rannaliivale. Tema süda näis erutusest kiiremini tuksuvat. Kähku ronis ta järsule kaljule, mis asus väikese neeme tipus, pani käed vaheliti rinnale ning vaatas ees laiuvat maad sõnatult ja liikumatult, leegitseva pilguga, otsekui kuulutaks ta Antarktise enda omanduseks. Umbes viis mihutit viibis ta sellises ekstaasis, pöördus siis meie poole ja hüüdis:
«Olge nii lahke, mu härra!»
Astusin maale, Conseil järgnes muIle, mõlemad madrused jäid paati.

Pinnas koosnes siinsuures ulatuses punakast tufist, mis oma värvuseit meenutas telliskivi. Seda katsid vulkaanilise räbu killud, hangunud laavanired ja pimsskivitükikesed. Kogu manner oli ilmselt

vulkaanllist päritolu. Mitmel pool reetsid väävlilõhnalised fumaroolid, et maa-alused jõud polnud siin veel kaugeltki vaibunud. Ometi ei näinud ma isegi kõrge kaljurahnu otsast mitme miili kaugusel, ühtki tulemäge.
286

Teatavasti avastas James Ross Antarktises kaks tegevvulkaani - Erebuse ja Terrori -, mis asusid 67. meridiaanil ja laiusel 77°32', .

Selle tühja mandri taimestik oli äärmiselt vaene. Mustadel kaljudel kasvas Usnea melanoxantha liiki kuuluvaid habesamblikke. Siin-seal võis kohata mikroskoopilisi ränivetikaid, mis kujutavad endast kahe räniainest karbitaolise poolme vahel elavat rakku, ning murdlainete poolt kaldale heidetud väikeste ujupõitega punaseid adrusid. See oligi kogu siinne taimestik.

Rannas leidus arvukalt igasuguseid molluskeid: väikesi rannakarpe, liudkodalasi, südakarpe ja eriti palju pikliku kujuga lõunamerede nagajalgu, kelle pea koosneb kahest ümmargusest poolmest. Nägin siin tohutute parvedena neid kolme sentimeetri pikkusi limuseid, keda vaal võib lugematul arvul neelata. Need kaunid mereliblikad elustasid kaldaäärset jäävaba vett.

Teiste madalas vees elavate zoofüütide hulgas märkasin ka üksikuid korallilaadseid moodustisi, mis James Rossi arvates asustavad Antarktise vesi kuni tuhande meetri sügavuseni. Edasi leidus siin väikesi Procellaria pelagica liiki kuuluvaid nahkkoralle ja hulgaliselt siinsele kliimavöötmele iseloomulikke meritähti, kes moodustasid mere põhjas igasuguseid tähekogusid.

Tõeline elu kihas aga õhus, kus lendas ja lendles tuhandeld iga liiki linde, kes panid meil oma kisaga kõrvad lukku. Ka kaljud olid kaetud lindudega, kes vaatasid meid kartuseta ning surusid end meie möödumisel sõbralikult tihedamini kokku. Need olid pingviinid, kes on vees nii väledad ja painduvad, et neid võib ära vahetada kiirete tuunidega. Seda, kohmakamalt ja raskemini liiguvad nad kuival maal. Nad tõid kuuldavale veidraid häälitsusi ning seisid suurte hulkadena koos. Nende liigutused olid väga tagasihoidlikud, kuid kisa seevastu õige vali.

Lindudest mainiksin veel umbes tuvisuurusi valgeid lühikese koonusekujulise nokaga karklinnuliste seltsi kuuluvaid tuppnokalisi, kellel on silmade ümber punased sõõrid. Conseil varus neid suure hulga, sest neist võib valmistada väga maitsvat praadi. Meie pea kohal lendas kuni neljameetrise siruulatusega albatrosse, keda õigusega nimetatakse ookeanide raisakotkasteks; Antarktisele iseloomulikke kaarjate tiibadega hiidtormilinde, muu hulgas ka selliseid, keda his-paanlased kutsuvad kondimurdjaiks - quebrante huesos - ja kes on-suured hüljeste hävitajad; mitmesuguseid pardi-
287

suurusi täpilisi pääsutormilinde ja teisi väiksemaid torunokalisi, ühed valkjate pruuniservaliste tiibadega, teised sinised. Viimaseid leidub siin eriti palju ja «nad on nii õlised», nagu ma Conseil'le tähendasin, «et Fääri saarte elanikud kasutavad neid lampidena, milleks pole vaja muud, kui neile taht sisse torgata».

«Veel natuke,» lausus Conseil, «ja olekski päris lamp valmis. Aga looduseit ei saa ju nõuda, et ta neid ettenägelikult ka tahiga oleks varustanud!»

Pool miili edasi oli kogu maapind täis linnupesi, kust põgenes hulgaliselt pingviine. Hiljem laskis kapten. Nemo neist mitusada kinni püüda, sest nende musta värvusega liha on väga maitsev. Need hanesuurused tumeda selja ning valge kõhualusega linnud karjusid eesli moodi ning lask. sid end kividega tappa, ilma et oleksid püüdnud põgeneda.

Samal ajal püsis endiselt udu ja kella üheteistkümneks polnud päike ikka veel nähtavale ilmunud. See hakkas mulle juba muret tegema, sest ilma päikeseta polnud võimalik teostada mingisuguseid vaatlusi. Kuidas niisugusel juhul kindlaks teha, kas me oleme lõunanabal või mitte?

Kui ma tulin tagasi kapten Nemo. juurde, toetus ta vaikides kaljule ning vaatas taevast. Ta näis kannatamatuna ja pahasena. Polnud midagi parata. See vapper ja võimas mees ei saanud käsutada

päikest niisama nagu merd.
Keskpäev saabus, ilma et päike oleks korrakski välja tulnud. Isegi seda oli võimatu kindlaks määrata, kus kohal ta uduliniku taga asus. Siis hakkas lund sadama.
«Ootame homseni,» sõnas kapten lihtsalt ning me pöördusime läbi tuisu tagasi «Nautilusele».
Meie äraolekuI olid madrused jõudnud traalid vette lasta ja ka välja tõmmata. Asusin huviga kalu uurima. Antarktika mered on pelgupaigaks väga suurele hulgale rändkaladele, kes põgenevad väiksemate laiuskraadide tormide eest, tõttöelda küll ainult selleks, et langeda siin delfiinide ja hüljeste saagiks. Märkasin mõningaid umbes kümne sentimeetri pikkusi okkalisi sinakate vöötidega valkjaid lõuna-merihärgi ja kolme jala pikkusi saba poole aheneva rulja keha, ümmarguse pea ja hõbevalge libeda nahaga lõunapoolkera meritontlasi, kellel on kolm seljauime ja nina otsas pikk lont, mida ta võib painutada suu juurde. Maitsesin ka nende liha, mis tundus mulle vastik, hoolimata Conseil' kiitvast hinnangust.
Lumetorm kestis järgmise päevani. Võimatu oli viibida tekil. Istusin päev läbi salongis ning märkisin üles eelmise

päeva polaarretke tähelepanekuid. Väljast kostis tormilindude ja albatrosside kisa, kes nähtavasti mässavast marust rõõmu tundsid. «Nautilus» ei püsinud paigal, vaid liikus veel kümmekond miili lõuna poole, kasutades silmapiiri vaevalt riivava päikese nõrka valgust.
Järgmisel päeval, 20. märtsil, tuisk lakkas. Ilm oli muutunud natuke külmemaks. Kraadiklaas näitas kaks kraadi alla nulli. Udu hakkas kerkima ning ma lootsin, et sel päeval õnnestub meil vaatlusi teha.
Kapten Nemo polnud veel ilmunud, kui paat viis meid Conseil'ga maale. Pinnas oli seal endiselt vulkaanilist päritolu. Kõikjal võis kohata laavakivi, vulkaanilist tuhka ja basalti, olgugi et kuskil ei paistnud tulemäge, kust see võinuks pärit olla. Nagu mujal Antarktise mandril, nii kihas ka siin tuhandetest lindudest. Kuid nad polnud ainuvalitsejad, vaid jagasid oma võimu suurte imetajate karjadega, kes vaatasid meile oma leebete silmadega otsa. Seal leidus mitut liiki hülgeid. Ühed lebasid kaldal, teised pikutasid ajujää pankadel, kolmandad ronisid vette või veest välja. Meie lähenedes nad ei põgenenud, ja ma loendasin neid nii palju, et sellest oleks jätkunud sadade laevade varustamiseks värske lihaga.
«Pagana hea, et Ned Land meiega ei tulnud,» lausus äkki Conseil.
«Miks sa seda arvad, Conseil? » küsisin ma.
«See kirglik jahimees oleks nad kõik ära tapnud.»
«Kõik, on palju öeldud, aga ma arvan, et me poleks tõepoolest suutnud teda takistada neid toredaid mereloomi harpuunimast. See oleks muidugi pahandanud kapten Nemot, kes ei vala asjatult süütute loomade verd.»
«Selles on tal täielik õigus.»
«Kindlasti, Conseil, aga ütle mulle, kas sa oled juba jõudnud neid mereloomi klassifitseerida?»
«Härra teab väga hästi, et ma pole praktikas just eriti tugev. Kui härra ütleks mulle nende loomade nimed. . .»
«Need on hülged ja merihobud.»
«Mõlemad perekonnad kuuluvad loivaliste sugukonda, kiskjaliste seltsi, kabiloomade ülemseltsi, pärisimetajate alamklassi, imetajate. klassi, selgroogsete alamhõimkanda, keelikloomade hõimkanda,» ütles minu kõrgesti õpetatud Conseil kiiresti.
«Hästi Conseil,» vastasin ma. «Kui ma ei eksi, siis jagunevad mõlemad perekonnad, nii hülged kui merihobud, oma-

korda mitmesse liiki; ning praegu on meil hea võimalus neid uurida. Läki edasi!»

Kell oli kaheksa hommikul. Päikesevaatluseni jäi neli tundi. Suundusime' avara lahe äärde, mida ääristas kõrge graniitkallas.

Nii kaugele kui silm ulatus, oli iga kaljurahn ja jääpank täis meres elunevaid imetajaid, nii et tahtmatult otsisin pilguga vana Proteust, kes muistsetel aegadel hoidis merejumal Neptuni karja. Seekord oli meil tegemist peamiselt hüljestega. Nad olid jagunenud perekonniti väikestesse rühmadesse. Isased valvasid, emased imetasid kõige väiksemaid, suuremad ja tugevamad paterdasid mõne sammu kaugusel. Kuival liikusid nad keha kõverdades väikeste hüpetega, aidates end sealjuures kohmakalt selleks otstarbeks väga ebakohaste laibadega: mis mõningatel nende sugulastel, näiteks lamantiinidel, on peaaegu käsivarre sarnased. Kuid ma pean tunnistama, et vees, mis on nende painduva selgroo, kitsa vaagna, lühikese sileda karva ja labidataoliste loibadega imetajate tõeline keskkond, ujuvad nad suurepäraselt. Ka kuival maal puhates tegid nad sageli väga graatsilisi liigutusi. Sellepärast vist vanad kreeklased, vaadeldes hüljeste pehmeid näojooni; väljendusrikast vaadet, mida vaevalt suudavad ületada naise kõige armsamad pilgud, nende selgeid sametisi silmi ja võluvaid poose, muutsid nad oma kujutlustes omapäraseiks luulekujundeiks, nimetades isaseid triitoneiks ja. emaseid sireenideks.

Juhtisin Conseil' tähelepanu nende arukate mereloomade kõrgelt arenenud ajule. Ühelgi imetajal peale inimese pole aju mass pii suur kui hüljestel. Seepärast võib neid ka edukalt dresseerida. Nad on hõlpsasti kodustatavad ja ma arvan nagu paljud teised loodusteadlased-, et kui neid vastavalt välja õpetada, siis võiksid, nad kalastamisel niisama palju kasu tuua kui koerad jahipidamisel.

Enamik hüljestest magas kaljudel või rannaliival. Tavaliste hüljeste kõrval, kellel erinevalt merilõvidest puudub väliskõrv, nägin ka kolme meetri pikkusi valge karva ja buldogi peaga merileoparde, kellel on mõlemas lõualuus kümme hammast, nendest neli lõikehammast ja kaks liilia-taoliselt harunenud suurt kihva. Nende keskel liikus merielevante, lühikese liikuva lontja ninaga hiiglasi. Need on omataoliste seas hiiglased, kelle ümbermõõt on kakskümmend jalga ning pikkus kümme meetrit. Meie lähenedes nad ei liigutanudki end.

«Kas need loomad on ka hädaohtlikud?» küsis Conseil.

290

«Ei,» vastasin ma, «siis mitte, kui neid ei rünnata, aga kui hüljes oma poega kaitseb, siis võib ta kohutavas vihahoos kaluripaadi pilbasteks lüüa.»

«Siis on tal selleks ka täielik õigus,» tähendas Conseil.

«Ega ma ei vaidlegi vastu,» laususin mina.

Sõitnud veel kaks miili edasi, peatusime enne üht maakitsust, mis kaitses lahte tuulte eest. See oli merre ulatuv järsk kaljusein, mille vastu purunesld vahutavad murdlained. Teiselt poolt kaljut kostis kohutavat röökimlst, mida võinuks teha ainult terve kari veiseid.

«Tohoh, kas härjad annavad kontserti?» küsis Conseil. «Ei,» vastasin mina, «see on merihobude kontsert.» «Kas nad tülitsevad?»

«Nad kas tülitsevad või mängivad.»

«Argu härra pahaks pangu, aga seda peab küll vaatama minema.»

«Kindlasti peab minema, Conseil.»

Hakkasimegi ronima üle mustavate kaljude, mööda varisevaid ja jääst libedaid kive. Veeresin mitu korda alla,nli et selg sai tublisti kannatada. Conseil, kes oli kas ettevaatlikum või üldse kindlama jalaga, ei komistanud kordagi ja ütles mind üles aidates:

«Vahest härra oleks nii lahke ja ajaks jalad rohkem harki, siis oleks härral kergem tasakaalu hoida.»

Jõudnud seljandiku harjale, nägin enda ees avarat lumelagendikku, mis oli täis merihobusid. Loomad mängisid omavahel ja möirgasid mitte vihast, vaid lustist.

Merihobud sarnanevad hüljestega nii kehakujult kui ka jäsemete asetuselt, kuid nende alumises lõualuus puuduvad lõike- ja silmahambad, seevastu on aga ülemised silmahambad arenenud kuni kahekümne sentimeetri pikkusteks kihvadeks, mille ümbermõõt hambasompude juures ulatub kuni kolmekümne kahe sentimeetrini. Morsakihvad on kõvemad kui elevandivõhad, väga ühtlased, ilma

ühegi praota ega muutu nii kiiresti kollaseks. Seetõttu on see väga otsitud kaup ja merihobudele peetakse kõikjal halastamatut jahti. Peagi hävitatakse nad viimseni, sest kütid tapavad vahet tegemata nii tiineid emaseid kui poegi, kokku igal aastal üle nelja tuhande merihobu.

Mõõdusin neist kummalistest loomadest nii lähedalt, et võis in neid rahulikult vaadelda, sest nad ei lasknud end meist segada. Merihobu nahk on paks ja kortsuline, värvuselt kollakasruuge ning kaetud lühikese harva karvastikuga. Mõned loomad olid nelja meetri pikkused. Nad olid

291

hoopis rahulikumad ja julgemad kui Põhja-Jäämeres, kus nende lesilaid ümbritsevad pidevalt valvurid.

Kui olin põhjalikult tutvunud sealse merihobude asupaigaga, otsustasin tagasi pöörduda. Kell oli juba üksteist ja ma tahtsin kindlasti viibida kapten Nemo juures, kui peaksid avanema vähegi soodsad tingimused vaatluste tegemiseks. Siiski oli vähe lootust, et päike end sel päeval näitab, sest tihedad pilved silmapiiril varjasid teda meie eest. Näis, nagu ei tahaks see kade taevakeha näidata inimestele seda maakera kõige ligipääsmatumat paika.

Otsustasin «Nautilusele» tagasi minna. Tee lookles mööda kitsaid kaljuharju. Kella poole kaheteistkümneks jõudsime randumiskohta. Paat oli kapten Nemo juba maale toonud. Märkasin teda seismas kõrgel basaltrahnul.Kõik vajalikud instrumendid olid tal kaasas. Ta pilk oli kiindunud silmapiirile, mille kohal pidi liikuma päike.

Istusin tema lähedusse ning jäin vaikides ootama. Saabus keskpäev, kuid nagu eelmisel päeval, nii ei tulnud päike ka seekord pilvede tagant välja.

Saatuse pilge. Vaatius ebaõnnestus jälle. Kui nii jätkub, siis peame lõplikult loobuma oma asukoha kindlaksmääramisest.

Asi seisnes selles, et oli parajasti 20. märts, 21. märtsil aga on pööripäev, ja kui. mitte arvestada kiirte murdurnist, siis kaob päike kuueks kuuks ja algab pikk polaaröö. Alates 21. septembrist, siinsest kevadisest pööripäevast oli ta kerkinud spiraali mööda ikka kõrgemale taevajaotusele kuni 2f. detsembrini, suvise pööripäevani, ja sealtpeale langenud iga ringiga madalamale, et heita Antarktikale oma viimased kiired 21. märtsil, see aga oli juba homme.

Kõnelesin kapten Nemole oma tähelepanekutest ja kartustest.

«Teil on õigus, härra Aronnax,» ütles ta mulle, «sest kui ma homme ei saa päikese kõrgust mõõta, siis tuleb see toiming kuueks kuuks edasi lükata. Meie õnneks tõi juhus meid siia just 21. märtsiks ja sel päeval on neis vetes oma asukohta lihtne määrata, muidugi juhul, kui päike kella kaheteistkümneks välja tuleb.»

«Kuidas nii, kapten?»

«Seepärast, et kui päike liigub väga madalal, siis on eriti raske täpselt mõõta tema kõrgust horisondist, sest instrumendid võivad niisugusel juhul anda väga ebatäpseid andmeid.»

«Mida te sel juhul kavatsete teha?»

293

«Kasutan ainult kronomeetrit,» vastas kapten Nemo. «Kui homme, 21. märtsil kell kaksteist, arvestades võimalikku valguskiirte murdumist, täpselt pool päikesekettast kerkib üle silmapiiri, siis ma viibin lõunanabal.

«Tõsi,» vastasin mina, «kuigi see pole matemaatiliselt päris täpne, sest pöördepunkt ei tarvitse toimuda ilmtingimata keskpäeval.»

«Seda muidugi, mu härra, kuid viga ei ületa sadat meetrit, ja rohkem pole meil tarvis. Nägemiseni homme! »

Kapten Nemo pöördus tagasi «Nautilusele». Meie Conseil'ga jäime kuni kella viieni liivarannale

jalutama, vaatlema ja uurima. Ma ei leidnud enam midagi huvitavat, kui mitte arvestada üht pingviinimuna; need paistavad silma oma suurusega ja nii mõnigi asjaarmastaja oleks sellise eest maksnud üle tuhande frangi, sest hieroglüüfmustriga kollakashall muna on haruldane iluasi. Andsin muna Conseil' kätte, kes viis selle ettevaatlikult ja komistamata nagu kalli hiina portselani allveelaeva.

Panin haruldase muna «Nautiluse» muuseumi vitriini. Õhtul sõin isukalt suurepärast hülgemaksa, mis maitselt meenutab sealiha. Enne magamaminekut ei unustanud ma India päikesekummardajate kombel pöördumast kiirgava taevakeha poole palvega, et ta oleks meile järgmisel päeval armuline.
21. märtsil ronisin juba kella viie ajal hommikul üles laevalaele. Leidsin eest kapten Nemo, kes ütles:
«Ilm näib selginevat. Loodan kõige paremat, Pärast hommikueinet läheme maale ja otsime sobiva vaatluspunkti.»

Kui olin kapteniga kokku leppinud, otsisin Ned Landi üles, Tahtsin teda kaasa kutsuda. Jonnakas kanadalane keeldus. Tema sõnaahtrusest mõistsin, et sünge meeleolu süvenes temas iga päevaga. Seekord ta kangekaelsus mind eriti ei kurvastanud, sest maal oli tõepoolest liiga palju hülgeid, polnud 'mingit mõtet kirglikku kütti nii suurde kiusatusse viia.

Pärast hommikusööki läksin maale. Öö jooksul oli «Nauilus» veel mõne miili edasi liikunud ning viibis nüüd tubli ljöö kaugusel rannikust, kus asus nelja- või viiesaja meetri kõrgune terav mäetipp. Paadis olid peale minu veel kapten, kaks madrust ja instrumendid: kronomeeter, pikksilm ja baromeeter.

Sõidu ajal nägin palju va alalisi, kes kuulusid kolme peamisse Lõuna-Jäämeres levinud liiki: ilma seljauimeta silevaal, inglaste right w'hale, hump-back ehk pihkloib-vaal ja

.

kollakaspruun fin-back ehk finnvaal, kes on neist kõige kiirem ujuja. Seda. hiigellooma võib juba kaugelt kuulda paiskamas oma sõõrmeist kõrgele õhu- ja aurusambaid, mis on väga sarnased suitsupilvedega. Kõik need eriliiki imetajad liikusid karjakaupa ning ma taipasin, et Antarktika vaiksed veed on neile pelgupaigaks vaalapüüdjate eest, kes neid kõikjal jälitavad.

Vees, märkasin valge nööri taolisi meritünnikuid ning suurt hõljuvaid meduuse.

Kella üheksaks jõudsime kaldale. Taevas selgines. Pilved kadusid, lõuna suunas. Külmalt veepinnalt kerkis udu. Kiapten Nemo suundus mäetipule; mille ta oli valinud endale vaatluspunktiks, tõus oli vaevaline; sest tuli liikuda mööda teravaid laava- ja: pimsskivitükke ning hingata õhku, mis oli fumaroolidest tõusvaist vääivliaurudest küllastunud. Inimese kohta, kes oli võõrdunud kuival maal kõndimisest, ronis kapten väga osavasti ja väledasti ka kõige järsemaid kaljuseinu; mööda üles, nii et ma ei jõudnud talle kuidagi järele. Iga kaljukitsede kütt oleks võinud teda kadestada.

Meil kulus kaks, tundi porfüürist ja basaldist mäetipule jõudmiseks. Sealt avanes pilgule avar meri, mis põhjal poole ulatus kuni silmapiirini. Meie jalge ees helkis silmipimestav lumi, pea kohal aga oli vähimagi uduvineta kahvatusinine taevas, Silmapiiri tagant hakkas kerkima päikese punane tulikera. Merevoogudest kerkisid siin-seal sadade valaskaLade sõõrmeist kõrged aurusambad otsekui purskkaevud. Taamal lamas «Nautiuus» veepinmd nagu uinuv vaal. Meie selja taga, laius tohutu kontinent, mis oli kaetud kaijupankade ja mandrijääga nii kaugele, kui silm ulatus.

Jõudnud tippu, mõõtis kapten Nemo baromeetri abil hoolikalt selle kõrguse, sest ka seda tuli vaatlustel arvestada.

Kolmveerand kaksteist ilmus päikese kuldne ketas, mis seni oli paisinud vaid kiirte murdumise tõttu, silmapiirile ning heitis oma viimase läike üle tühja mandri ja mere, mida inimene polnud veel kunagi kündnud.

Kapten Nemol oli eriline pikksilm, mis on varustatud jaotuste ning peegliga kiirte murdumIsest tekkivate vigade vältimiseks. Selle abil jälgis ta päikeseketta aeglast kerkimist ning liikumist. horisondi kohal mööda, väga lamedat kõverjoont. Minu: käes oli kronomeeter. Mu süda peksis

tugevasti. Kui kronomeetri järgi täpselt kell kaksteist on pool päikesekettast. silmapiiri taha kadunud, siis me viibime poolusel.
«Kell kaksteist!» hüüdsin ma.

295

«Lõunapoolus!» vastas kapten Nemo tõsiselt ning ulatas mulle pikksilma, mis näitas, et horisont jagas päikese kaheks võrdseks osaks.

Vaatlesin, kuidas viimased päikesekiired kuldasid mäetippu ning varjud ronisid pikkamisi mööda mäekülge üles.
Siis pani kapten Nemo käe mu õlale ning lausus: .
«Mu härra, aastal 1600 jõudis hollandlane Gheritk tormidest vintsutatuna ja hoovustest kantuna kuuekümne neljandale paralleelile ning avastas Lõuna-Shetlandi saared. 17. jaanuaril 1773 jõudis kuulus kapten Cook mööda kolmekümne kaheksandat meridiaanl purjetades lõunalaiuseni 67°30’ ja 30. jaanuaril 1774 saja üheksanda meridiaani kohal lõunalaiuseni 71°15’. Vene meresõitja Bellingshausen viibis 1819. aastal kuuekümne üheksandal paralleelil ja 1821. aastal läänepikkusel 111° kuuekümne kuuendal paralleelil. Aastal 1820 ei jõudnud inglane Brunsfield kaugemale kuuekümne viiendast laiuskraadist. Samal aastal purjetas ameeriklane Morrel, kelle teated äratavad kahtlust, mööda neljakümne teist meridjaani lõunasse ning leidis jäävaba merd veel laiusel 70°14’. 1825. aastal ei jõudnud inglane Powell kaugemale kuuekümne teisest laiuskraadist. Samal aastal aga purjetas lihtne inglise hülgekütt Weddell piki kolmekümne kuuendat meridiaani kuni lõunalaluseni 72° 14’ ning kolmekümne kuuendat meridiaani mööda isegi kuni 74°15’, Kapten Forster, «Chanticleeri» komandör, võttis 1829. aastal Inglismaa valdusesse Antarktise kontinendi laiusel 63°26’ ja pikkusel 66°26’. 1. veebruaril 1831 avastas inglane Biscoe Enderby maa laiusel 68°50’, 5. veebruaril. 1832 Adelaide'i maa 67. laiuskraadil ja 21. veebruaril Grahami maa laiusel 64°45’. 1838. aastal jõudis prantslane Dumont d'Urville laiusel 62°57' jääbarjäärini ning märkis kaardile Louis-Philippe'i maa. Kaks aastat hiljem andis ta 21. jaanuaril laiusel 66°30/ nime Adelie maale ja kaheksa päeva pärast laiusel 64°40’ ka Clarie rannikule. 1838. aastal purjetas inglane Wilkes mööda sajandat meridiaani kuuekümne üheksanda paralleelini. 1839. aastal avastas inglane Balleny polaarjoone kohal Sabrina maa. Lõpuks jõudis inglane James Ross 12. jaanuaril 1842 laevadega «Erebus» ja «Terror» lõunalaiusele 76°56’ ja idapikkusele 171°7’, nimetades seal asuva mandri Victoria maaks. Sama kuu 23. päeval jõudis ta seitsmekümne neljanda paralleelini, mis oli tollal ületamatu saavutus, 27-ndal oli ta lõunalaiusel 76°8', 28-ndal - 77°32’, 2. veebruaril - 78°4’ ja pöördus siis tagasi seitsmekümne esimesele paralleelile, mida ta enam ei suutnud ületada.
296

Nüüd mina, kapten Nemo, jõudsin.21. märtsil 1868. aastal lõunalaiusele 90° ja võtan oma valdusse selle maa, mis tegeijkult moodustab kuuenda maailmajao.»
«Kelle nimel te seda teete, kapten?»
«Oma nimel, mu härra!»
Nende sõnadega püstitas kapten Nemo mäetipule musta lipu kuldse N-tähega keskel, pöördus siis päikese poole, milol viimased kiired libisesid üle merepinna, ning hüüdis:
«Hüvasti, päike! Looju, kiirgav taevakeha! Mine rahus puhkama vaba mere voogude taha ning lase kuus kuud kesta ööl minu uue valduse kohal!»

XV
ÕNNETUS VÕl LIHTSALT VAHEJUHTUM

22. märtsil algasid lahkumisettevalmistused juba varahommikul. Viimanegi valguskuma neeldus

lähenevas polaaröös. Tähekogud paistsid haruldaseit selgesti. Imetlesin täpselt seniidis säravat Lõunaristi, mis sellel poolkeral täidab Põhjanaela aset.

Termomeeter näitas kaksteist kraadi alla nulli ja rõske meretuul lausa lõikas näkku. Vabas vees võis näha üha rohkem jäätükikesi. Meri hakkas kinni külmuma. Tumedamad laigud veepinnal näitasid, et seal hakkab tekkima õhuke jääkord. Ilmselt kattub polaarmeri kuueks talvekuuks jääkorraga ning on täiesti ligipääsmatu. Mida teevad sel perioodil vaalad? Kindlasti lähevad nad jää alt läbi vaba merd otsima. Mis puutub hüljestesse ja merihobudesse, kes on harjunud elama niisuguses kliimas, siis nemad jäävad jääväljadele. Neil loomadel on instinkt jäässe auke teha ning hoida neid, lahti ka kõige tugevama pakasega. Nende kaudu käivad nad hingamas. Kui ka linnud on külma eest põhja poole põgenenud, siis jäävad loivalised Antarktika ainsateks peremeesteks. .

Veereservuaarid olid vahepeal täitunud ning «Nautilus» sukeldus aeglaselt. Tuhande jala sügavuses ta peatus. Sõukruvi hakkas tööle ning laev sõitis viieteistkümnemiilise kiirusega põhja suunas. Õhtuks olime juba tohutu jääkilbi all.

Salongi illuminaatorid olid ettevaatuse mõttes kaetud, sest «Nautilus» võis juhuslikult riivata mõnda veealust jääpanka.

Ma veetsin selle päeva, oma märkmete korraldamisega. Mälestused lõunapoolusest valdasid ikka veel mu mõtteid. Olime tunginud maakera kõige ligipääsmatumasse paika ilma raskuste ja hädaohtudeta, otsekui oleks meie veealune vagun sõitnud sujuvalt mööda nähtamatut raudteed. Nüüd algas tagasitee. Kas oli tulevikul minu jaoks. varuks veel palju selliseid üllatusi? Ma uskusin seda kindlalt; sest veealustel imedel ei paistnud lõppu tulevat. Viie ja poole kuu jooksul, alates sellest päevast, mil saatus heitis. meid allveelaeva pardale, olime läbinud neliteist tuhat ljööd, seega rohkem kui ekvaatorit mööda ümber maakera. Kui palju kummalisi ja kohutavaid sündmusi tähistasid seda imelist teekonda: jaht Crespo metsades, karilejooksmine Torrese väinas, korallkalmistu, pärlipüük Tseilonil, Araabia tunnel, Santorini veealune tulemägi, Vigo lahe miljonilised aarded, Atlantis, lõunapoolust Kogu öö viirastusid mulle unenägudes need mälestused, andmata ajule hetkekski puhkust.

Kell kolm öösel ätatas mind tugev raputus. Ajasin end paraj asti istukile, et pimeduses paremini kuulatada, kui uus äkiline tõuge paiskas mu kesel. kajuti põrandat. Ilmselt on «Nautilus» karile jooksnud ning tugevasti viltu vajunud.

Seintest kinni hoides lohistasin end mööda koridore salongi, mida valgustas helendav lagi. Mööbel oli ümber paisatud. Õnneks olid tugevasti põranda külge: kinnitatud vitriinid püsti jäänud. Tüürpooordi seinas olevad pildid olid surutud vastu seina, nagu tapeedile liiinitud, kuna teisel pool rippusid, piltide alumised ääred umbes jala kaugusel seinast. Seega oli «Nautilus» tüürpoordile vajunud ning sellele lisaks veel seisma, jäänud.

Kuuldus sammude müdinat ja summutatud hääli. Kapteni Nemo aga ei ilmunud. Olin just salongist lahkumas; kui Ned Land ja Consail sisse astusid.

«Mis on juhtunud?» oli mu esimene küsimus.

«Tahtsin seda just tulla härra käest küsima,» vastas Conseil.

«Pagan võtku,» vandus kanadalane, «mina tean küll, milles asi! « Nautilus» on karile jooksnud ja kreeni järgi! otsusta des ei pääse ta siit enam nii kergesti kui Torrese väinas.»

«Kas me oleme siis juba merepinnal?» küsisin mina.

«Pole aimugi,» vastas Cooseil.

«Seda on lihtne kontrollida;» ütlesin ma ning vaatasin manomeetrit. Minu suurimaks üllatuseks näitas see kolmesaja kuuekümne meetrist sügavust.

«Mis see tähendab?» hüüdsin ma.

«Peab kapten Nemo käest küsima,» arvas Conseil.
«Ei tea, kus ta võiks olla?» küsis Ned Land.
«Järgnege mulle!» ütlesin oma kaaslastele ja me lahkusime salongist. Raamatukogus polnud kedagi. Trepil ja meeskonnaruumis ei olnud samuti ühtki hinge. Minu arvates pidi kapten Nemo olema roolikambris. Ei jäänud muud üle kui oodata. Pöördusime tagasi salongi.
Ma ei hakka kõnelema kanadalase pahameelest. See oli talle tõesti hea juhus vihastada. Lasksin tal kogu oma raevu välja valada, ilma et oleksin talle vastanud.
Olime oodanud juba kakskümmend minutit, püüdes tabada mingitki «Nautiluse» sisemusest kostvat heli, kui kapten Nemo sisse astus. Ta ei näinud meid märkavat. Tema tavaliselt ükskõikne näoilme oli ilmselt murelik. Ta vaatas vaikides kompassi, siis manomeetrit ning asetas lõpuks oma sõrme kaardil just sellele kohale, mis kujutas Lõuna-Jäämerd.
Ma ei tahtnud teda segada. Alles mõni hetk hiljem, kui ta end minu poole pööras, küsisin ma tema enda poolt Torrese väinas lausutud sõnadega:
«Kas väike vahejuhtum, kapten?»
«Ei, mu härra,» vastas ta, «seekord on õnnetus.»
«Tõsine?»
«Võib-olla.»
«Kas meid ähvardab otsene hädaoht?»
«Ei.»
«Kas « Nautilus» jäi kuskile kinni?»
«Jah.»
«Kuidas see juhtus? . . .»
«Looduse tuju, mitte inimeste oskamatus. Meie ei teinud ühtki viga, kuid tasakaaluseadus maksab igal pool. Inimeste antud seadustele võib vastu hakata. looduse omadele mitte.»
Tõesti paraja momendi oli kapten Nemo valinud filosofeerimiseks! Tema vastus ei öelnud mulle midagi.
«Mu härra, kas ma tohiksin teada selle õnnetuse põhjust?» küsisin ma.
«Määratu suur jääpank, terve jäämägi pööras end kummuli,» vastas ta. «Kui soojad hoovused jäämägesid altpoolt sulatavad või kui nad veealuste kokkupõrgete tagajärjel purunevad, siis nende raskuspunkt tõuseb kõrgemale ja terve mägi pöörab end ringi. Kui «Nautilus» vee all jäämäest mööda sõitis, keeras see oma serva laevakere alla

ning tõstis ta hõredamatesse veekihtidesse, kus ta nüüd küljeli lamabki.»
«Kas «Nautilust» pole võimalik vabastada reservuaare tühjendades, nii et ta tõuseks jälle normaalsesse asendisse?»
«Seda me praegu teemegi mu härra. Kuulake, pumbad töötavad, ja jälgige manomeetri osutit. See näitab, et «Nautilus» kerkib, kuid jää kerkib koos temaga, ja seni kui miski jäämäe tõusmist ei takista, jääb olukord endiseks.»
«Nautilus» oli tõepoolest kogu aeg tüürpoordile kaldu. Kindlasti võtab ta jälle otseasendi, niipea kui jääpank seisma jääb. Kuid kas ei toimu see alles siis; kui me põrkame vastu jääkaane põhja, olles seega kohutava jõuga kahe jääseina vahele surutud?
Mõtisklesin tagajärgede üle, mis võisid tuleneda meie praegusest olukorrast. Kokkupõrkest saadik oli «Nautilus» umbes saja viiekümne jala võrra kõrgemale kerkinud, kuid kreen jäi endiseks.
Äkki oli laevakeres tunda nõrka värinat. Ilmselt hakkas «Nautilus» vähehaaval õigesse asendisse tõusma. Salongi seintel rippuvad esemed olid võtnud peaaegu oma tavalise asendi,. seinad olid enam-vähem püstloodis. Keegi meist ei lausunud sõnagi. Väriseva südamega jälgisime laeva liikumist. Põrand meie jalge all muutus ikka horisontaalsemaks. Möödus kümme minutit.

«Lõpuks seisame jälle püsti!» hüüdsin rõõmsalt.

«Jah,» ütles kapten Nemo ning suundus ukse poole.

«Kas me ikka ujume?» küsisin ma.

«Kindlasti,» vastas ta, «sest veereservuaarid pole veel täiesti tühjad. Niipea kui vesi on välja pumbatud, peab «Nautilus» pinnale tõusma.»

Kapten väljus. Peagi nägin, et «Nautilus» ei kerkinud tema käsu kohaselt enam kõrgemale, sest muidu oleks ta põrganud vastu ülemist jääkaant. Õigem oli ikkagi viibida jäämassidevahelises veekihis.

«Pääsesime õnnelikult!» lausus Conseil.

«Jah,» tähendasin mina. «Need kaks jäämäge oleksid võinud meid endi vahel puruks litsuda või vangi jätta. Kuna meil pole võimalik õhutagavara uuendada, siis... Tõepoolest! Pääsesime õnnelikult.»

«Aga kui me polegi veel pääsenud?» pomises Ned.

Ma ei tahtnud kanadalasega mõttetut vaidlust alustada ja jäin vastuse võlgu. Pealegi avanesid just sel hetkel illuminaatorid ja väline valgus tungis läbi klaaside salongi.

Viibisime tõesti vees, nagu ma juba ütlesin, kuid umbes

kümne meetri kaugusel mõlemal pool «Nautilust» kerkisid pimestavalt helkivad jääseinad. Peal ja all oli samasugutle jää. Ülal laius laena jääkaas, all aga oli kinni jäänud meile saatuslikuks saanud jäämägi, mis toetus kindlalt meist kahel pool olevale jääseinale. «Nautilus» oli suletud umbes kahekümne meetri laiusesse jäätunnelisse, kus vesi seisis liikumatult. Järelikult oli tal lihtne sellest väljuda kas siis edasi või tagasi sõites, sest mõnesaja meetri järel pidi algama jääalune vaba vesi.

Salongi helendav lagi oli kustunud, kuid sellest hoolimata valitses ruumis ere valgus. See oli helgiheitjate valguse võimas peegeldus jääkristallidelt. Võimatu on kirjeldada, milline valgusefekt tekib volta kaare kiirguse mõjul korrapäratutel jääpankadel, mille iga nurk, iga serv ja iga tahk sillerdab erinevais värvitoones, olenevalt jääd läbivate soonte iseloomust. See oli otsekui sätendav kalliskivide kaevandus, kus safiiride sinine helk ristus smaragdrohelise sädelusega. Siin-seal võis märgata ka opaalseid toone, mille lõpmata mahe sära vaheldus heledate teemantidega, mille hiilgust silmad ei suutnud taluda. Helgiheitja valgus oli sajakordistunud, otsekui paistaks ta läbi esimese järgu tuletorni läätsekuiuliste klaaside.

«Küll on ilus! Küll on ilus!» hüüdis Conseil. «Jah, tõesti imeline vaatepilt. Eks ole, Ned?»

«Jah, pagan võtaks, on küll!» vastas kanadalane. «See on lihtsalt suurepärane! Nii vihane kui ma ka ei ole, aga seda pean ma tunnistama. Midagi niisugust pole keegi varem näinud. Kardan, et see läheb meile kalliks maksma. Minu arvates näeme siin niisuguseid asju, mis pole määratud inimese silmale.»

Nedil oli õigus. See oli liiga ilus. Akki sundis Conseil' karjatus mind ümber pöörduma.

«Mis on juhtunud?» küsisin ma.

«Härra pangu silmad kinni! Ärgu härra ainult vaadaku!» karjus Conseil ning hoidis kätega silmi kinni.

«Mis sul viga on, mu poiss?»

«Mu silmad on pimestatud, ma ei näe enam!»

Mu pilk pöördus tahtmatult illuminaatori poole, kuid ma ei suutnud taluda seda tulelõõma, mis otsekui õgis klaasi.

Taipasin, mis oli juhtunud. «Nautilus» liikus suure kiirusega ja see muutis kõik jääseintel vilkuvad tulukesed ergavateks kiirteks. Kõigi teemantide sära oli sulanud ühte. «Nautilus» kihutas keset sähvivaid välke.

Plaadid salongi illuminaatorite ees sulgusid. Hoidsime

käsi silmade ees, mille võrkkestal ikka -veel lendlesid kontsentrilised helendavate ringikesed nagu siis, kui päikesekiir,ed on paistnud otse silma. Kulus tükk aega, enne kui me oma nägemise jälle tagasi saime.

Lõpuks langesid meie käed silmadelt.

«Ausõna, ma poleks iial uskunud,» lausus Conseil. «Ma ei usu seda praegugi!» lisas kanadalane.

«Kui me kord maa peale tagasi jõuame,» jätkas Conseil, «siis oleme küll vist niivõrd imedega harjunud, et ei pane enam miskiks armetuid mandreid ja inimeste tühist kätetöödl Ei, asustatud maailm ei vääri meid enam!»

Niisugused sõnad tuima flaamlase suust näitasid, et meie vaimustus oli jõudnud keemispunkti. Kuid kanadalasne ei jätnud juhust kasutamata, et heita sellele veidi külma vett.

«Asustatud maailm!» sõnas ta pead vangutades. «Olge päris :rahulik, kulla Conseil, sinna ei jõua me iial enam tagasi.»

Kell oli viis. Äkki vapustas laeva nina tugev tõuge. Ma mõistsin, .et «Nautilus» oli ramminud jääpanka. Ilmselt roolilnehe eksitus, sest jäätükkidega täidetud veealuses tunnelis polnud lihtne juhtida. Arvasiin, et kapten Nemo muudab kurssi, sõidab ümber ees olnud takistuse ning jätkab teed piki käänulist tunnelit. Ma ei uskunüd mingil juhul, et läbipääs oleks suletud. Ja ometi hakkas «Nautilus» vastu ootusi kaunis kiiresti tagurpidi sõitma.

«Läheme tagasi?» imestas Conseil.

«Jah,» ütlesin ma. «Tunnelil ei ole vist väljapääsu.»

«Mis nüüd saab?»

«Nüüd on asi väga lihtne,» seletasin ma. «Pöördume tuldud teed tagasi ning väljume lõunapoolse ava kaudu. Muud midagi!»

Nõnda kõneldes püüdsin näida rahulikumana, kui ma tegelikult olin. Samal ajal hakkas «Nautilus» ikka kiiremini ja kiiremini tagurpidi sõitma, meie koos temaga.

«Kaotame aega,» tähendas Ned.

«Mõni tund ees või taga, peaasi, kui ainult minema pääseks.»

«Muidugi,» kordas Ned Land, «kui me siit pääseme.»

Jalutasin veidi aega salongi ja raamatukogu vahet. Mu kaaslased istusid sõnatult. Viskasin end diivanile, võtsin esimese kattejuhtuva raamatu. Silmad jooksid masinlikult mööda lehekülgi. Veerand tunni pärast tuli Conseil minu juurde ja küsis:

«Kas härra loeb ka huvitavat raamatut?»

«Väga huvitavat,» vastasin ma.

«Seda ma usun,» lausus Conseil. «See on ju härra enda raamat.»

«Minu raamat!»

Hoidsin tõepioolest käes «Suurte meresügavuste saladus!» ilma et mul oleks sellest vähimatki aimu olnud. Sulgesin raamatu ning. hakkasin uuesti edasi tagasi käima. Ned ja Conseil tahtsid tõusta ning lahkuda, kuid ma pidasin nad kinni ja ütlesin:

«Jääge siia,. sõbrad. Oleme koos, kuni pääseme sellest ummikust.»

«Nagu härrale meeldib,» oli Conseil' vastus.

Möödus veel mõni tund. Vaatasin sageli seinal rippuvaid instrumente. Manomeeter näitas, et «Nautilus» viibis pidevalt kolmesaja meetri sügavuses, kompass, et liikusime kogu aeg lõuna suunas, logi kahekürnnemiilist tunnikiirust, mis niisuguses kitsas ruumis oli erakordne. Küllap kapten Nemo teadis, et praeguses olukorras, kus minutid võrdusid sajanditega, polnud ükski kiirus liiga suur.

Kell kaheksa kakskümmend viis minuiit toimus teine kokkupõrge. Seekord ahtris. Muutusin kaameks. Minu kaaslased tulid lähemale. Haarasin Conseil' käe. Vaatasime teineteisele silma, ning. meie pilgud kõnelesid hoopis selgemat keelt, kui sõnad seda oleksid suutnud.
Tol hetkel astus kapten salongi. Läksin tema juurde.
«Kas tee lõunasse on suletud?» küsisin ma.
«Jah, mu härra. Jäärnägi on end pöörates sulgenud kõik väljapääsud.»
«Oleme lõksus?»
«Jah.»

XVI ÕHUPUUDUS

«Nautilust» ümbritses igast küljest läbipääsmatu jäämüür. Olime jäävangis! Kanadalane põrutas oma võimsa rusikaga lauale. Conseil vaikis. Mina vaatasin kaptenile otsa. Tema nägu oli omandanud oma tavalise ükskõikse ilme. Ta oli asetanud käed risti rinnale ja mõtiskles. «Nautilus» oli peatunud.

Siis lausus kapten Nemo rahuliku häälega: «Härrased, meie olukorras on kaks võimalust surra.» See mõistatuslik isik näis matemaatikaprofessorina, kes tõestab oma õpilastele mingit valemit.
«Esimene võimalus,» jätkas ta, «on surra lömastatuna. Teine on lämbumissurm. Ma ei kõnele näljasurmast, sest «Nautiluse » tagavarad kestavad meist kindlasti kauemini. Asugem vaatlema neid kahte võimalust - saada lömastatud või surra öhupuudusest.»
«Mis puutub õhupuudusesse,» sõnasin ma vahele, «siis seda pole meil ju vaja karta, sest reservuaarid on täidetud suruõhuga.»
«Täiesti õige,» ütles kapten Nemo, «aga sellest jätkub ainult kaheks päevaks. Oleme olnud vee all kolmkümmend kuus tundi ja juba vajab «Nautiluse» sumbunud õhk uuendamist. Veel nelikümmend kaheksa tundi, ja meie varud on ammendatud.»
«Sel juhul, kapten, peame vabanema enne neljakümmend kaheksat tundi!»
«Seda me püüamegi teha, raiume läbi jäämüüri, mis meid ümbritseb.»
«Mis suunas?» küsisin ma.
«Seda näitab sond. Esialgu laskun «Nautilusega» alumisele jääpangale ja minu meeskond ründab jäämäge tuukriülikondades selle kõige nõrgemast kohast.»
«Kas võib avada salongi illuminaatorite plaadid?»
«Muidugi. Me ei liigu ju enam.» .
Kapten Nemo lahkus. Peagi teatas tuttav kohin, et vesi tungib reservuaaridesse. «Nautilus» vajus aeglaselt ning jäi kolmesaja viiekümne meetri sügavuses jääpangale lamama.
«Sõbrad,» ütlesin ma, «olukord on tõsine, aga ma loodan teie mehisusele ja energilisele tegutsemisele.»
«Härra,» vastas kanadalane, «praegu pole aeg teid tüüdata oma süüdistustega. Üldise heaolu huvides olen valmis kõike tegema.»
«Hästi, Ned,» sõnasin ma kanadalasele kätt ulatades.
«Lisaksin veel, et oskan kirkaga niisama hästi ümber käia kui harpuuniga, ja kui ma saan kapten Nemole kasulik olla, siis käskige ainult.»
«Ta ei keeldu teie abist, Ned. Tulge minuga!»
Läksime koos kanadalasega ruumi, kus «Nautiluse» madrused rõivastusid skafandritesse. Teatasin kaptenile Nedi ettepanekust, mis ka vastu võeti. Kanadalane asus kohe rõi

vastuma ning oli peagi koos teistega minekuvalmis. Igal mehel oli seljas Rouquayroli aparaat, mille balloonidesse oli reservuaaridest lastud suur hulk värsket õhku. See vähendas tublisti «Nautiluse»

õhuvaru, kuid sinna polnud midagi parata. Mis puutub Ruhmkorffi lampidesse, siis neid polnud tugeva elektrivalgustuse tõttu tarvis.

Kui NedilI oli tuukriülikond seljas, pöördusin tagasi salongi. Illuminaatorite katted olid avatud. Istusin Conseil' kõrvale ning vaatlesin jääd, millel «Nautilus» lamas.

Natukese aja pärast astus umbes tosin meest jääpangale, teiste seas Ned Land, keda võis tunda tema kõrgest kasvust. Nendega koos läks ka kapten Nemo.

Enne kui asuti jääseinu lõhkuma, laskis kapten mõõta nende paksust, et määrata kindlaks, millises suunas on jääd üldse võimalik läbi raiuda. Pikad puurid tungisid tunneli külgedesse, kuid sellest tuli peagi loobuda, sest jää oli seal üle viieteistkümne meetri paks. Polnud mingit mõtet tungida ülespoole, kus oli kuni neljasaja meetri paksune jää. Seepärast laskis kapten Nemo sondeerida alumist jääpanka.

Selles suunas eraldas meid veest kümne meetri paksune kiht. Ei jäänud muud üle kui raiuda sellesse «Nautiluse»suurune ava. Selleks et laskuda jäävälja alla, tuli eemaldada umbes kuus tuhat viissada kuupmeetrit jääd.

Meeskond asus viivitamatult ning väsimatu innuga tööle. Kuna augu kaevamine otse «Nautiluse» alla oli seotud suurte raskustega, siis lasi kapten Nemo kaheksa meetri kaugusele pakpoordist joonistada raiutava ava piirjooned, mille mehed märkisid ära jäässe puuritud aukudega. Seejärel asuti kirkadega tööle. Huvitava üksikasjana võiks mainida, et suured lahtiraiutud jäätükid sõna tõelises mõttes lendasid üles koopa lae alla, sest nende erikaaloli väiksem vee omast, nii et põranda õhemaks muutudes lagi paksenes, kuid sel polnud meie jaoks mingit tähtsust, peaasi et alumine jääkiht õheneks.

Pärast kahetunnilist kõva tööd pöördus Ned Land täiesti kurnatuna tagasi. Teda ja tema kaaslasi asendas teine vahetus, kellega liitusime ka meie Conseil'ga. Meid juhatas «Nautiluse» tüürimees. Vesi tundus mulle esialgu äärmiselt külmana, kuid töö kirkaga andis kiiresti sooja. Võisin end täiesti vabalt liigutada, olgugi et töötasin kolmekümneatmosfäärilise rõhu all.

Kui ma pärast kahetunnilist tööd pöördusin tagasi «Nau-

tilusele», siis leidsin, et sealses õhus oli tunduvalt rohkem süsihappegaasi kui Rouquayroli aparaadi balloonis. Allveelaeva õhku polnud juba neljakümne kaheksa tunni jooksul uuendatud ning selle hapnikusisaldus oli tublisti langenud. Kaheteisttunnilise tööga olime märgitud avast kõrvaIdanud ainult meetripaksuse jääkihi, seega umbes kuussada kuupmeetrit.

Oletades, et tööjõudlus jääb samaks, kuluks meil töö lõpetamiseks veel viis ööd ja neli päeva.

«Viis ööd ja neli päeva!» ütlesin ma oma kaaslastele. «Õhku aga jätkub ainult kaheks päevaks.»

«Arvestamata seda,» lisas Neg Land, «et kui pääsemegi läbi neetud jäävanglast, siis eraldab meid värskest õhust ikka veel jääkaas.

Arvestus oli õige. Meie vabanemiseks vajalikku aega polnud üldse võimalik ette näha. Me võisime lämbuda enne, kui «Nautilus» jõuab veepinnale. Kas oli ta tõesti koos kõigi seesolijatega määratud jäises hauas hukkuma? Olukord näis kohutav, kuid igaüks vaatas surmale julgesti silma ja.oli otsustanud lõpuni oma kohust täita.

Nagu ma olin ette näinud, eemaldati. järgneva öö jooksul tohutust august. veel meetripaksune jääkiht. Kui ma aga hommikul oma skafandris vette astusin, oli temperatuur langenud kuue kuni seitsme kraadini alla nulli ja ma märkasin, et tunnel muutus üha kitsamaks. August kaugemal asetsevais veekihtides, mida meeste töötamine ja tööriistade liikumine ei soojendanud, hakkas ilmnema jäätumise tunnuseid. Selle uue ähvardava ohu tõttu kahanesid meie pääsemislootused veelgi. Kuidas killl takistada meid ümbritseva vee jäätumist, mis oleks «Nautiluse » terasseinad purustanud, nagu oleksid need klaasist?

Ma ei kõnelnud oma kaaslastele sellest uuest hädaohust. Milleks halvata indu, millega nad enda päästmiseks töötasid? Ent niipea kui olin tagasi laevas, juhtisin kapten Nemo tähelepanu uuele

tõsisete hädaohule.

«Ma tean seda,» vastas ta oma alati rahuliku häälega, mida ei suutnud muuta ka kõige kohutavamad tulevikuväljavaated. «üks oht veel lisaks, ja ma ei näe mingit võimalust selle vältimiseks. Ainus lootus on pääseda siit enne, kui vesi jäätub. Kiirus otsustab, peame ette jõudma, muud midagi!» Ette jõudma! Oli juba viimane aeg sääraste väljenditega harjuda!

Sel päeval töötasin suurima visadusega mitu tundi. Töö kirkaga hoidiski mind veel ülal, sest töötada, see tähendas

lahkuda «Nautiluselt» ning hingata värsket õhku, mis tuli õhuaparaatide kaudu otse reservuaaridest. See oli midagi muud kui viibida allveelaeva umbses ja läppunud atmosfääris.

Õhtuks oli auk veel meetri võrra sügavam. Kui ma pöördusin tagasi laeva pardale, pidin süsihappegaasist küllastunud õhus peaaegu lämbuma. Miks küll polnud meie käsutuses keemilisi vahendeld selle hingamiseks kahjuliku ühendi kõrvaldamiseks? Hapnikust polnud ju puudust. Seda leidus meid ümbritsevas vees küllaldaselt, ja oma võimsate elektripatareidega oleksime võinud hankida seda meile nii vajalikku elustavat gaasi. Nüüd aga, kus meie hingamisel tekkinud süsihappegaas oli hõivanud kogu allveelaeva, oli juba hilja sellest kõnelda. Selle kahjuliku aine kõrvaldamiseks oleks tulnud kõik nõud täita kaaliumhüdroksiidiga ning neid pidevalt liigutada. Seda meil aga ei olnud ja võimatu oli seda millegagi asendada.

Samal õhtul pidi kapten Nemo suruõhureservuaaride kraanid avama ning «Nautiluse» sisemusse natuke värsket õhku laskma. Ilma selle ettevaatusabinõuta poleks me hommikul enam ärganud.

Järgmisel päeval, 26. märtsil, jätkasin kaevuritööd, alustades viiendat meetrit. Tunneli seinad ja lagi, mis oli jää alumiseks küljeks, lähenesid silmanähtavalt. Oli täiesti selge, et nad ühinevad enne, kui «Nautilus» pääseb vabadusse.

Hetkeks haaras mind meeleheide. Kirka oleks peaaegu käest langenud. Milleks seda jääd raiuda, kui ta niikuinii mu varsti lömastab. Surra jäätuvas vees - säärast piinamisviisi poleks osanud leiutada ka kõige julmemad metslased.

Tvndsin end koletisiike lõugade vahel, mis sulguvad vastupandamatu jõuga.

Tol hetkel möödus minust kapten Nemo, kes töid juhtis ning ka ise kaasa töötas. Ma puudutasin tema kätt ja osutasin meie vangla seintele. Tüürpoordipoolne jääsein oli juba nelja meetri kaugusel «Nautiluse» kerest. Kapten mõistis mind ning andis mulle märku endale järgneda. Läksime laeva. Niipea kui olime tuukriülikonnast väljas, läksime kapteniga salongi.

«Härra Aronnax,» ütles ta, «meil tuleb ette võtta midagi kangelaslikku, või me jääme igaveseks siia jäässe, mis on niisama tugev kui tsement.»

«Tõsi!» laususin ma. «Aga mida siis teha?»

«Ah, kui ainult minu «Nautilus» oleks küllalt tugev, et taluda jää survet!» hüüdis kapten Nemo.

«Mis sellest siis oleks?» küsisin ma, taipamata kapteni mõtet.

«Kas te siis ei mõista, et jäätumine võiks meile abiks olla! Kas te ei tea, et külmudes võib vesi purustada meid ümbritseva jää, nagu ta lõhub kõige kõvemaid kive! Kas te ei mõista, et hävitamise asemel võiks jää meie päästjaks saada!»

«Jah, kapten, see on võimalik, aga olgu «Nautiluse» kere igasugusele rõhumisele nii vastupidav kui tahes, ta ei suuda seda kohutavat survet taluda ning litsutakse laiaks nagu terasplaat.»

«Tean seda, mu härra. Me ei saa loota looduse abile, vaid ainult iseendale. Tuleb jäätumisele vastu astuda, tuleb ta seisma panna. Mitte ainult seinad ei lähene, vaid ka «Nautilise» ette ja taha pole jäänud rohkem vaba vett kui kümme jalga. Jää surub peale igast küljest.»

«Kui kaua võimaldavad õhutagavarad veel allveelaeva sisemuses hingata?»

Kapten vaatas mulle näkku ja lausus siis:

«Ülehomme on resevuaarid tühjad!»
Kattusin külma higiga. Ja ometi polnud mul mingit põhjust selle vastuse puhul üllatuda. 22. märtsil sukeldus «Nautilus» lõunanaba jäävabas meres. Oli juba 26. märts. Viiendat päeva elasime paakidesse varutud suruõhust. Kõik olemasolevad õhutagavarad tuli hoida töötajaile. Isegi nüüd, neid ridu kirjutades, on minu muljed noist õudseist sündmustest nii elavad, et mind haarab vastupandamatu hirmutunne ja kopsudes näib puuduvat õhk!

Kapten Nemo istus vaikseltning liikumatult, olles vajunud sügavaisse mõtteisse. Siis aga tuli talle ilmselt mingi idee, kuid ta näis sellest loobuvat, otsekui oleks ta iseendale eitava vastuse andnud. Lõpuks kuuldus ta huulilt vaid kaks sõna:
«Keev vesi!»
«Keev vesi!» hüüdsin ma.
«Jah, mu härra. Oleme suletud kaunis piiratud ruumi. Kui «Nautiluse» pumbad sellesse pidevalt keeva vee jugasid paiskaksid, siis peaks see vee temperatuuri tõstma ning jäätumise peatama.»
«Tuleb proovida,» laususin otsustavalt.
«Proovime, härra professor!»
Välistermomeeter näitas seitse kraadi alla nulli. Kapten Nemo viis mu allveelaeva köökidesse, kus töötasid tohutud destilleerimisaparaadid, mis varustasid meid joogiveega.

Need täideti veega ning kogu patareide võimsus suunati paakides asuvaisse spiraalidesse. Mõne minutiga hakkas vesi keema ja juhiti pumpadesse, sellal kui paagid täitusid järjest uue veega. Elektrienergia abil saavutatud soojusehulk oli nii suur, et külm merevesi jõudis aparaadist keevana pumpadesse.

Pumbad hakkasid tööle ja kolme tunni pärast näitas välistennomeeter juba kuus kraadi külma. Üks kraad oli võidetud. Veel kaks tundi, ja vee temperatuur oli ainult neli kraadi.
«Läheb korda,» ütlesin kapten Nemole, kui olin hoolikalt kontrollinud kõiki näitajaid.
«Seda minagi,» vastas ta. «Meid el lömastata. Kui sureme, siis lämbumissurma.»

Öö jooksul tõusis vee temperatuur ühe kraadini alla nulli. Kõrgemale ei suutnud seda tõsta ka keev vesi. Kuna merevee jäätumine toimub vähemalt kahe kraadi juures, siis olin ma ses suhtes nüüd täiesti rahulik. .

27. märtsiks oli välja raiutud kuus meetrit jääd. Jäi veel ainult nelja meetri paksune kiht. See aga tähendas neljakümmend kaheksat tundi tööd. Allveelaevas endas polnud enam võimalik õhku uuendada ja see muutus pidevalt halvemaks.

Mind rõhus talumatu raskustunne. Kella kolme paiku päeval jõudis ängistus viimse piirini. Haigutasin nii, et lõualuud ähvardasid paigast nihkuda. Hingeldades ahmisin õhust põlemiseks vajalikku hapnikku, mille hulk pidevalt vähenes. Lõpuks langesin täielikku meelemasendusse ja jäin jõuetult lamama, olles peaaegu teadvusetu. Tubli Conseil' juures ilmnesid samad lämbumistunnused ja küllap ta kannatas samu piinu, kuid minu juurest ei lahkunud. Ta võttis mu käe, julgustas mind ja ma kuulsin, kui ta pomises:
«Ah, kui ma võiksin hingamata olla, et härrale jääks rohkem õhku!» .
Kuuldes teda niiviisi kõnelevat, tulid mulle pisarad silma.

Kuna olukord allveelaevas oli kõigile ühteviisi talumatu, siis rõivastuti erilise õhina ja õnnetundega skafandritesse, et minna oma vahetusega tööle. Kirkad kõlisesid vastu jääd, käed väsisid ja läksid rakku, kuid mida tähendasid väsimus ja haavad, kui kopsudesse tungis värske õhk! Sai korrakski täie rinnaga hingata .

Aga keegi ei töötanud vee all kauem kui ette nähtud. Tööülesanne täidetud, ulatas igaüks oma hingeldavale seltsi-

mehele elustava õhuballooni. Kapten Nemo andis isiklikku eeskuju ning allus esimesena sellele

rangele distsipliinile. Määratud tunnil loovutas ta aparaadi rahulikult, ilma ühegi kaebuse või nurinata teisele vahetusele.

Tol päeval töötati suurema innuga kui tavaliselt. Oli jäänud veel kahe meetri paksune kiht. Ainult kaks meetrit eraldasid meid vabast veest! Kuid reservuaarid olid ka õhust peaaegu täiesti tühjad. Seda vähest, mis oli jäänud, tuli hoida töötajatele. Ei ühtki hapnikuaatomit «Nautilusele»!

Laevale tagasi pöördunud, pidin peaaegu lämbuma. Milline öö! Ma ei suuda kõiki neid õudusi kirjeldada. Sellistest piinadest on võimatu rääkida. Järgmisel päeval vaevalt veel hingasin. Peavalule lisandusid pööritused, mis võtsid mõistuse, nii et ma näisin purjus inimesena. Minu kaaslaste juures ilmnesid samad sümptomid. Mõned meeskonnaliikmed olid suremas.

Oli meie jäävangis viibimise kuues päev. Nähes, et töö kirkaga edeneb liiga aeglaselt, otsustas kapten Nemo purustada jää, mis meid veel eraldas vabast veest. See mees oli täielikult säilitanud oma külma vere ja energia. Vaimujõuga surus .ta maha füüsilised kannatused. Kogu aeg ta mõtles, kombineeris, tegutses. . .

Tema käsul muudeti allveelaev kergemaks, see tähendab. vähendati tema erikaalu niivõrd, et ta jää pinnalt üles kerkis. Seejärel vedasime ta jäässe raiutud tohutu tühemiku kohale, mis oli täpselt laeva suurune. Reservuaarid täitusid veega ja «Nautilus» vajus auku nagu tema jaoks valmistatud kasti.

Kogu meeskond läks kiiresti laeva tagasi ja kahekordsed uksed suleti. «Nautilus» lamas nüüd vaevalt meetripaksusel jääkihil, mis oli juba tuhandest kohast läbi puuritud.

Siis avati veepaakide kraanid viimase võimaluseni ja sinna voolas sada kuupmeetrit vett, muutes allveelaeva saja tuhande kilo võrra raskemaks.

Ootasime ja kuulasime pingutatult, unustades kõik hädad ning lootes ainult üht. Meie pääsemine oli viimast korda kaalule asetatud.

Kuigi mu pea kumises, kuulsin peagi «Nautiluse» all raginat. Allveelaev kaldus viltu ja jää purunes kummalise praksatusega. Tundus, nagu oleks paberit käristatud. «Nautilus» hakkas vajuma. «Läheme läbi!» sosistas Conseil mullekõrva.

Ma ei suutnud talle vastata. Haarasin tahtmatult tema käest kinni ning surusin seda kramplikult.;

Akki hakkas kohutavalt ülekoormatud «Nautilus» vette heidetud raudkuulina kiiresti vajuma nagu oleks ta sattunud õhutühja ruumi.

Kohe suunati kogu elektrienergia pumpadesse, mis hakkasid vett paakidest välja suruma. Mõne minuti pärast langemine peatus. Veel natuke, ja manomeeter hakkas näitama tõusu. Sõukruvi töötas täistuuridel ning kandis meid põhja suunas, nii et laevakere viimase needini värises.

Kui kaua võib kesta see jääalune teekond kuni vaba ookeanini? Kas veel ühe päeva? Enne olen surnud!

Olin raamatukoguruumis diivanile vajunud ja lämbusin.

Mu nägu oli lilla, huuled sinised, meeled täiesti tuhmunud. Ma ei näinud ega kuulnud enam midagi. Ajataju oli kadunud. Isegi oma lihaseid ei suutnud ma enam pingutada.

Nõnda möödusid tunnid, ilma et mul oleks aimugi olnud;

Kuid ma olin teadlik, et algab surmaheitlus. Tundsin, et lõpp on lähedal. . .

Akki ma toibusin. Olin tõmmanud kopsudesse paar sõõmu värsket õhku. Kas olime juba veepinnale tõusnud? Kas me olime jäämägede alt välja jõudnud?

Ei! Ned ja Conseil, kaks ustavat sõpra, ohverdasid end minu päästmiseks. Ühe banoni põhja oli jäänud veel natuke õhku. Selle asemel et ise hingata, hoidsid nad selle minule, ise lämbumas, andsid mulle tilkhaaval elu tagasi. Tahtsin õhuaparaati eemale tõugata. Nad hoidsid mu käsi kinni. Millise naudinguga hingasin mõne hetke!

Mu pilk peatus seinakellal. Kell oli üksteist hommikul. Oli vist kahekümne kaheksas märts. «Nautilus» kihutas hirmuäratava kiirusega, nelikümmend miili tunnis. Kuulina sööstis ta läbi vee.

Kus oli kapten Nemo? Surnud? Kas tema kaaslased olid läinud koos temaga?

Sel hetkel näitas manomeeter, et viibisime vaid kahekümne jala sügavuses. Ainult õhuke jääkoorik eraldas meid õhust. Kas poleks võimalik seda purustada?

Võib-olla! Igatahes katsus «Nautilus» seda teha. Tundsin, kuidas ta võttis diagonaalasendi, lastes ahtri madalale ning tõstes oma ninas asuva teraviku jää suunas. Sellise asendi võtmiseks piisas tagumiste reservuaaride täitmisest. Siis ründas ta jäävälja altpoolt nagu mingi kohutav müürilõhkuja. Ta lõi korra, taganes siis ja tormas uuesti täie kiiru-

sega vastu jääd. Lõpuks õnnestuski ta! viimast jõudu kokku võttes pinnale tungida ja jää oma raskusega purustada.

Luugid avanesid, õigemini küll kisti pärani, ja värske õhk tungis puhangutena kõigisse «Nautiluse» osadesse.

XVII KAP HOORNIST AMAZONASENI

Kuidas ma tekile sain, sellest pole mul aimugi. Võib-olla kandis mind sinna kanadalane. Küll ma hingasin, lausa ahmisin elustavat mereõhku! Ka minu mõlemad kaaslased joobusid värskest hingusest. Õnnetu, kes on pikemat aega olnud toiduta, peab esialgu sööma suurima ettevaatusega. Meil seevastu polnud midagi karta. Võisime täie rinnaga hingata, nautida täie sõõmuga joovastavat meretuult, tõelist meretuult!

«Ah, kül! see hapnik on hea!» hüüd.is Consei1.«Hingakun härra aga julgesti! Siin jätkub seda kõigile!»

Mis Ned Landisse puutub, siis ei lausunud ta sõnagi, ajas ainult lõuad nii pärani, et see oleks võinud haikalagi ara hirmutada. Millised võimsad hingetõmbed! Kanadalane «tõmbas» nagu ahi täies põlemishoos.

Meie jõud taastus silmapilkselt. Ringi vaadates nägin, et olime tekil üksi. Meeskonnaliikmeist polnud keegi välja ilmunud. Isegi kapten Nemo mitte. «Nautiluse» veidrad meremehed leppisid laeva sisemuses ringlevate õhuvooludega. Ükski neist ei tulnud värsket õhku nautima.

Minu esimesed sõnad olid tänusõnad, millega ma pöördusin oma mõlema seltsimehe poole. Olid ju Ned Land ja Conseil päästnud mu elu, lükates surmaheitluse mõne tunni võrra edasi. Ükski tänu poleks iial suutnud tasuda nende ennastsalgavust.

«Aitab, härra professor,» lausus mulle Ned Land, «asi pole seda väärt, et temast nii pikalt rääkida! Meil pole siin mingeid teeneid, mitte kõige vähematki! Lihtne matemaatika: teie elu on rohkem väärt kui meie oma, järelikult tuleb seda ka rohkem hoida.»

«Ei, Ned,» ütlesin ma, «ta ei ole rohkem väärt. Kellegi elu pole rohkem väärt nii õilsa ja hea inimese elust, nagu teie seda olete!» .

«Hästi, hästi, olgu pealegi,» pomises kanadalane kohmetult:

«Ja sina, mu tubli Conseil, kas sa said ka palju kannatada ?»

«Kui härrale ausalt kõik ära rääkida, siis mitte just väga.

Paar hingetõmmet jäi nagu mõnikord puudu, aga sellega sai hakkama. Aga kui ma nägin, et härra on minestamas, siis kadus mulotsekohe igasugune tahtmine hingata. See lõi mul kohe hinge. . .» ja Conseil jättiski lause lõpetamata, häbenedes, et oli väljendunud labaselt.

Sõbrad,» ütlesin ma liigutatult, «oleme üksteisega igaveseks seotud ja teil on minu suhtes õigusi. . .»

«Mida ma kavatsen kuritarvitada,» segas kanadalane vahele.

«Mis?» h.üüdis Conseil.
«Just,» kinnitas kanadalane. «Tahan kasutada oma õigust teid kaasa võtta, kui hakkan sellelt põrgulikult «Nautiluselt» lahkuma.»
«Tõepoolest, aga kas me liigume ikka õiges suunas?» küsis Conseil.

«Muidugi,» vastasin ma. «Liigume päikese suunas, ja siin tähendab see liikumist põhja.»

«Seda nüüd küll,» lausus Ned Land, «aga meil on vaja teada, kas sõidame Atlandi või Vaiksesse ookeani, elava liiklusega või tühjadesse meredesse?»

Sellele küsimusele ei suutnüd ma vastata ja kartsin, et kapten Nemo viib meid pigem sellele tohutule ookeanile, mis asub Aasia ja Ameerika vahel. Seal võiks ta lõpetada meie veealuse ümbermaailmareisi ja ta jõuaks ühtlasi meredesse, kus «Nautilus» võis kõige vabamalt ristelda. Aga kui me tõepoolest peaksime uuesti siirduma Vaiksesse ookeani, mis saab siis Ned Landi plaanidest? Peagi saime vastuse ka sellele tähtsale küsimusele. «Nautilus». sõitis kiiresti. Varsti olime ületanud polaarjoone ning läheriesime Kap Hoornile. 31. märtsil kell seitse õhtul olimegi Ameerika mandri lõunapoolseima punkti traaversil.

Kõik möödunud kannatused ununesid. Mälestus jäävangis viibimisest kustus meie mälus. Mõtlesime ainult tulevikule.

Kapten Nemot polnud enam näha ei salongis ega tekil. Iga päev kandis tüürimees meie asukoha kaardile, nii et võisin «Nautiluse» teekonda täpselt jälgida. Juba samal õhtul nentisin oma suureks rahulduseks, et liikusime põhja poole mööda Atlandi ookeani.

Teatasin oma tähelepanekust kanadalasele ja Conseil'le.

«See on hea uudis,» ütles kanadalane. «Aga kuhu «Nautilus» läheb?»
«Seda ei või ma öelda, Ned,» vastasin ma.
«Ega tema kapten mõtle ometi pärast lõunanabal viibimist külastada ka põhjanaba ning Põhja-Jäämere kaudu ümber Ameerika Vaiksesse ookeani tagasi pöörduda?»
«Seda võib temast küll uskuda,» lausus Conseil.
«Olgu pealegi, meie aga lahkume enne tema seltskonnast,» ütles kanadalane.
«Kapten Nemo on igatahes tubli mees ja me ei kahetse, et temaga kohtusime,» oli Conseil' arvamus.
«Eriti, kui oleme temast lahkunud!» torkas Ned Land.

Järgmisel päeval, esimesel aprillil, tõusis «Nautilus» pinnale. Mõni minut enne kella kahtteist märkasime läänes maad. See oli Tulemaa, millele esimesed meresõitjad andsid nime pärismaalaste onnidest tõusva suitsu järgi. Tulemaa koosneb tegelikult suurest hulgast saartest kolmekümne ljöö pikkusel ja kaheksakümne ljöö laiusel alal, mis asub lõunalaiuse 53° ja 56° ning läänepikkuse 67°50' ja 77°15' vahel.

Rannik näis mulle madalana, kuid kaugemal sisemaal paistsid kõrged mäed. Arvasin nägevat isegi Sarmientot. See teravatipuline lubjakivikalju on kahe tühandeseitsmekümne meetri kõrgune ja Ned Landi jutu järgi ennustab ta head või halba ilma, olenevalt sellest, kas tipp on udulooriga varjatud või mitte.

«Nii et suurepärane baromeeter?» sõnasin ma küsivalt.
«Jah, härra,» vastas Ned, «looduslik baromeeter. Niipalju kui mina olen läbi Magalhaesi väina sõitnud, pole ta mind veel kordagi petnud.» .
Tol hetkel võis taeva taustal selgesti märgata mäetippu.
See tähendas head ilma. Nii ongi.

«Nautilus» sukeldus ja liikus mõne miili kaugusel rannikust. Läbi salongi illuminaatori nägin pikki veetaimi, hiiglaslikke pirnadrusid, mille mõningaid esindajaid olin märganud ka lõunapooluse jäävabades vetes. Nende limased läikivad varred olid kuni kolmesaja meetri pikkused tõelised pöidlajämedused köied, mis on nii vastupidavad, et neid kasutatakse sageli laevade kinnitamiseks. Merepõhja katsid siin suurte nelja jala pikkuste lehtedega korallkaridele kinnituvad vetikad, mida

kutsutakse velpideks. See taim annab toitu ja varju arvutule hulgale koorikloomadele, limustele, krabidele ja seepiatele. Hüljestele ja merisaarmatele on ta rikkalikuks lõunalauaks, kus nad neelavad kalu vaheldumisi merijuurviljaga, nagu inglise komme nõuab.
314

«Nautilus» kihutas selle rammusa ja lopsaka merepõhja kohal kohutava kiirusega. Õhtuks lähenes ta juba Falklandi saartele, mille teravaid mäetippe ma hommikul märkasin.

Meri oli seal madal. See lubas mul põhjendatult oletada, et need kaks suuremat ja hulk väiksemaid saari olid kunagi osa Lõuna-Ameerika mandrist. Saarte avastaja oli arvatavasti kuulus John Davis, kes pani neile nimeks Davis Southern Islands. Hiljem andis Richard Hawkins neile nimeks Maiden Islands, mis tähendab Neitsisaared. Kaheksateistkümnenda sajandi algul ristisid Saint-Malost pärit prantsuse kalurid nad oma kodulinna auks Malauines'i saarteks ja lõpuks inglased, kellele nad ka praegu kuuluvad, Falklandi saarteks.

Siinseist vetest tõid traalid päevavalgele väga huvitavaid vetikate esindajaid, peamiselt adrusid, mille juurtel elab suurel hulgal äärmiselt maitsvaid rannakarpe. Tekile lendas tosinate viisi hanesid ja parte, kes peagi rändasid meie lõunalauale. Kaladest äratasid minu tähelepanu eriti kahekümne sentimeetri pikkused kallaste ja valgete tähnidega kaetud mudilad.

Imetlesin ka mitmesuguseid meduuse, kõigepealt muidugi perekonna kauneimaid esindajaid, Falklandi vetele iseloomulikke Chrysaora'sid. Nad esinesid vihmavarjukujuliste siledate poolkeradena, mida läbisid purrakaspruunid korrapäraste kombitsatega lõppevad jooned, või kummuli keeratud korvikestena, millest rippusid graatsiliselt välja laiad lehed ja pikad punased väädid. Need meduusid ujusid nelja lehtja suusagara abil, vedades enese järel lehvivaid kombitsaid nagu juukseid. Oleksin meelsasti mõne neist imeõrnadest loomadest alal hoidnud, kuid nad on rohkem pilve või varjude sarnased olendid, kes otsekui auravad ära, niipea kui nad veest välja võtta.

Kui viimased Falklandi saarte kõrgustikud olid kadunud silmapiiri taha, sukeldus «Nautilus» kahekümne viie meetri sügavusse ning jätkas sõitu piki Ameerika rannikul. Kapten Nemo ei näidanud end ikka veel.

Kuni kolmanda aprillini ei lahkunud me Patagoonia vetest, viibides kord ookeani sügavuses, kord tema pinnal. «Nautilus» möödus La Plata laiast lehtersuudmest ning jõudis 4. aprillil Uruguai kohale, kahjuks viiekümne miili kaugusel rannikust. Meie kurss oli pidevalt põhja ning sõit jätkus piki Lõuna-Ameerika vähe liigendatud rannikut. Alates meie ilmumisest allveelaeva pardale Jaapani meres olime läbinud juba kuusteist tuhat ljööd.

315

Kella üheteistkümne paiku hommikul ületasime kolmekümne seitsmenda meridiaani kohal Kaljukitse pöörijoone ning möödusime kaugelt Frio neemest. Ned Landi suureks meelehärmiks ei armastanud kapten Nemo Brasiilia tihedasti asustatud rannikut, sest ta kihutas sellest peadpööritava kiirusega mööda. Ka kõige kiiremad kalad ja linnud ei suutnud meiega sammu pidada ja seetõttu polnud võimalik siinset loodust vaadelda.

Selline kiirus püsis mitu päeva ja 9. aprilli õhtul võisime juba näha Lõuna-Ameerika idapoolseimat tippu Sao Roque maanina. Seal muutis «Nautilus» veidi oma kurssi ja suundus Siia Roque ning Aafrika rannikul asuva Sierra Leone vahel olevasse süvikusse. See veealune org hargneb Antillide laiuskraadil ning lõpeb üheksa tuhande meetri sügavuse laudmikuga. Seal kohal kujutab Atlandi ookeani põhi endast kuue kilomeetri kõrgust püstloodis kaljuseina, mis lõpeb Väikeste Antiliide juures. Mitte vähem järsk ja kõrge kaljusein asub Rohelise Neeme saarte kohal. Nende veealuste mägede vahel asuoki vee alla vajunud Atlantise manner,Selles määratus orus on ka mõningaid mägesid, mis annavad merepõhjale väga maalilise ilme. Kõnelen praegu peamiselt «Nautiluse» raamatukogus leiduvate käsitsi joonistatud merekaartide põhjal, mis on kindlasti koostatud kapten Nemo isiklike tähelepanekute alusel.

Kahe päeva jooksul tutvusime sealsete sügavate ja täiesti tühjade veekihtidega, kuhu «Nautilus» sukeldus diagonaalselt oma sügavustüüride abil. 11. aprillil kerlkis ta ootamatult veepinnale ning me nägime jälle maad. See oli tohutu lehtersuue, mille kaudu Amazonase jõgi kannab ookeani nii palju vett, et muudab mere mitme ljöö ulatuses magedaks.
Ekvaator oli ületatud. Kakskümmend miili lääne pool asus prantsuse Guajaana, kus oleksime võinud hõlpsasti leida varjupaika, kuid tuul oli tugev ja meri nii tormine, et väikese paadiga polnud mingit võimalust kaldale pääseda. Seda mõistis muidugi ka Ned Land, sest ta ei lausunud mulle ei musta ega valget. Mina omalt poolt ei vihjanud millegagi põgenemisele, sest ma ei tahtnud, et ta katsetki teeks oma plaane teostada, mis seekord olid paratamatult nurjumisele määratud.
Hüvitasin viivituse huvitavare vaatlustega. 11. ja 12. aprillil ei lahkunud «Nautilus» veepinnalt ja tema püünistesse sattus tohutul hulgal zoofüüte, kalu ja roomajaid.
Traali sattunud õisloomadest oli enainik meriroosiaste

sugukonna Phyctalis protexta liigi esindajad, siinsete vete päriselanikud, kelle väikest vertikaalsete vöötide ja punaste täppidega kaunistatud silindrilist keha kroonivad haruldaselt lopsakad kombitsad. Mis puutub limuseisse, siis leidus siin minu poolt juba varem kirjeldatud loomi, nagu tornkodalasi, korrapäraste ruutude ja punaste täppidega rnunakodalasi, kummalisi kivistunud skorpionidega sarnanevaid tiibjalalisi, läbipaistvaid hõderkodalasi, paberlaevukesi, erakordselt maitsvaid seepiaid ja mitmeid kalmaaride liike, keda antiikaja loodusteadlased liigitasid lendkalade hulka. Tursapüügil kasutatakse neid peamiselt söödana.

Märgiksin ka mõningaid siinseid kalaliike, keda mul varem pole olnud juhust uurida. Kõhrkaladest võiks mainida viieteistkümne tolli pikkusi rohelise pea, lillade uimede, sinakashalli selja ning pruuni, eredate tähnidega kaunistatud kõhualusega silmusid, kellel on kuldsed rõngad silmade ümber. Amazonase vool oli need väga omapärased kalad ilmselt kandnud avamerele, sest tavaliselt nad elavad magevees. Edasi leidus siin terava ninamiku ja pika peene sabaga kotkasraisid, kes on relvastatud pika sakilise astlaga, väikesi meetripikkusi haikalu, kellel on hallikasvalge nahk ja mitu rida hambaid; poole meetri pikkusi võrdkülgse kolmnurga kujulisi merikuradiliste seltsi kuuluvaid pikknina nahkhiirkalu, kes oma rinnauimede küljes olevate jätkete tõttu sarnanevad tõepoolest nahkhiirega, kuid keda nende ninasõõrmete juures asuva sarvja moodustise tõttu kutsu-takse ka mere ükssarvikuteks. Lõpuks leidus seal veel erksa värvilisi kuldsete täppidega ogaselgi ja tuvikaela taoliselt lillakalt helklevaid halle ogaselgi.

Selle kuivavõitu, kuid väga täpse loetelu lõpetan järgmiste luukaladega: niitselgade perekonda kuuluvad mustad niitselgkalad, kelle intensiivse musta värvusega kontrasteeruvad tömbist ninamikust kuni poole kehani jooksvad lumivalged triibud ja kelle seljal on väga pikk ning peenike lihaseline niitjas moodustis; kolmekümne sentimeetri pikkused sardiinitaolised hambulise kõhukiiluga hõbedased Odontognathus'ed, kes kuuluvad saagkõhtheeringlaste sugukonda; kahe pärakuuimega makrelllased; mustad kuni kahe meetri pikkused tsentronootused, keda püütakse tulega ja kelle valge rasvane ja tihke liha maitseb värskelt nagu angerjas ja kuivatatult nagu suitsulõhe; poolenisti punased huulkalad, kellel on soomused ainult selja ja pärakuuime ümbruses; kuldse saba ja väga õrna lihaga merikogred, keda võib meres ära tunda helenduse järgi; pika keele ja oranži värvusega kuldvööt

ahvenad; kuldse sabauimega kotkaskalad, surinami neliksilmad jne.
See «ja nii edasi~ ei takista mind mainimast. veel üht kala, kes jäi Conseil'le kauaks meelde, ja mitte ilma põhjuseta.

Nimelt oll ühte traali sattunud väga lameda kehaga ümmargune rai. Kui tal saba ära lõigata, jääks järele päris korrapärane ketas, mis kaalub umbes paarkümmend kilo. Kõhu alt oli ta valge, pealt aga

punakas ja kaetud tumesiniste, musta sõõriga ümbritsetud tähnidega. Rai nahk oli väga libe ja mõlemad seljauimed asusid saba küljes. Ta viskles laevalael ja püüdis kramplikult end ümber keerata. Viimse meeleheitliku pingutusega olekski ta peaaegu merre tagasi hüpanud, kui mitte Conseil, keda kala huvitas, poleks enne, kui ma teda takistada jõudsin, mõlema käega temast kinni haaranud.

Hetke pärast oli ta tekit siruli maas, jalad taeva poole, pool keha halvatud.

«Ah! Peremees, peremees! Appi!» karjus ta.

See oli esimest korda, kus vaene poiss ei pöördunud minu poole kolmandas isikus.

Tõstsime ta kanadalasega üles ning hõõrusime teda nii tugevasti kui suutsime. Niipea kui see väsimatu klassifitseerija meelemärkusele tuli, pomises ta katkendlikult:

«Kõhrkalade klass, varilõpuseste alamklass, railaadsete ülemselts, elektrirailiste selts,elektrirailaste sugukond!»

«Tõsi, mu söber, see oli elektrirai, kes pani sind niisugusesse haletsusväärsesse olukorda,» laususin mina.

«Ah, härra, uskuge mind, ma maksan talle kätte!» ütles Conseil.

«Aga kuidas?» imestasin mina.

«Söön ta ära!» vastas Conseil.

Ja seda ta tegigi puhtast kättemaksujoovastusest juba samal õhtul, kuigi rai liha, ausalt öelda, oli vintske.

Õnnetu Conseil oli läinud kallale Torpedo cumana'!e, kõige kardetavamat liiki elektriraile. See omapärane loom võib vees, mis juhib hästi elektrit, surmata teisi kalu mitme meetri kauguselt. Nii võimas on tema elektrielund, mille elektroodide pindala. on üle kahekümne seitsme ruutjala.

Järgmisel päeval, 13. aprillil, lähenes «Nautilus» MaToni jõe suudmeIe Hollandi Guajaanas. Seal elas perekondadena hulgaliselt lamantiine. Need on manaatlased, kes koos dugongide ja meriõhvlastega kuuluvad meriveiseliste seltsi. Iga selline kuue kuni seitsme meetri pikkune rahuarmastav

ja kahjutu loom võib kaaluda üle nelja tuhande kilogrammi. Jutustasin Ned Landile ja Conseil'le, millist tähtsat osa mängivad need imetajad looduse majapidamises. Koos hüljestega toituvad nad veealustel rohumaadel ning hoiavad ära veetaimede liigse vohamise, mis võib troopiliste jõgede suudmed mõnikord isegi ummistada.

«Kas teate ka,» lisasin ma, «mis juhtus siis, kui inimesed need kasulikud laomaliigid peaaegu täielikult hävitasid? Mädanevad taimed mürgitasid õhu ja mürgisest õhust levis neis kaunites paikades kollapalavik. Nakatatud taimed levisid kiiresti troopikameredes ja nüüd ei suuda enam keegi peatada selle haiguse levimist La Plata suudmest kuni Florida rannikuni!»

Kui uskuda Tousseneli, siis pole see häda veel midagi võrreldes viletsustega, mis tabavad meie järeltulijaid siis, kui ookeanidest on kadunud viimased vaalad ja hülged. Polüüpe, meduuse ja kalmaare sigib siis nii palju, et mered muutuvad nakkuskolleteks, sest pole enam neid «võimsaid magusid, kellele jumal tegi ülesandeks merepinna puhastamise».

Neist teooriaist hoolimata püüdis «Nautiluse» meeskond oma pool tosinat lamantiini. Laeva köök oli varustatud suurepärase lihaga, mis maitsvuselt ületas nii looma- kui vasikaliha. Jaht neile loomadele polnud sugugi huvitav, sest nad lasksid end tappa vastupanu osutamata. Nüüd. oli meil tagavaraks mitu tuhat kilo liha, mis kõik läks kuivatamisele.

Samal päeval suurendas üks omapärane: kalapüük veelgi meie toidutagavarasid, sest siinsed mered olid väga saagirikkad. Nimelt leidus traalis seekord ahvenaliste seltsi imikalaliste alamseltsi ainsa sugukonna esindajaid. Neil on pealael ellipsikujuline liikuvate kõhrplaatidega iminapp, mille abil nad võivad tekitada vaakumi ning kupusarvena kinnituda mitmesuguste esemete külge.

Püütud imikalad polnud samasse sugukonda kuuluvad haihoidjad, keda mul oli juba juhus

vaadelda Vahemeres, vaid sealscle merele iseloomulik liik Echeneides osteochaerus. Madrused võtsid nad võrgust välja ning asetasid veenõudesse.

Kui kalapüük oli lõppenud, lähenes «Nautilus» rannikule. Seal võis näha arvukalt merikilpkonni lainetel magamas. Oleks olnud äärmiselt raske neid roomajaid püüda, sest nad ärkavad vähimagi müra peale ja kilp kaitseb neid harpuuni eest. Kuid imikalaga võis neid tabada suurima kindluse ja

täpsusega. Niisugune kala pole ju tegelikult muud kui elav õngekonks, kes võiks teha rikkaks ja õnnelikuks ka kõige rumalama õngitseja.

«Nautiluse» madrused kinnitasid kaladele sabasse rõnga, mis oli parajasti nii suur, et ei takistanud kala liigutusi. Rõngas oli köie abil laeva külge kinnitatud.

Vette heidetud imikalad asusid otsekohe oma ülesannet täitma ning imesid end kilpkonna kõhukilbi külge. Nad on aga nii kangekaelsed, et pigem lasevad end lõhki kiskuda, kui loobuvad saagist. Nad vinnati koos kilpkonnadega pardale.

Sel viisil püüti hulgaliselt merikilpkonni, kes olid kuni meetri laiused ja kaalusid kakssada kilo. Nende suurtest õhukestest, läbipaistvalt pruunidest sarvkilbistest kilp, mida katavad valged ja kollased täpid, maksab kallist hinda. Peale selle on nende liha väga maitsev, mitte sugugi halvem kui supikilpkonnal.

Kilpkonnapüügiga lõppeski meie viibimine Amazonase vetes ja öö tulekul võttis «Nautilus» jälle kursi ulgumerele..

XVIII KALMAARID

Mitme päeva jooksul eemaldus «Nautilus» pidevalt Ameerika rannikust. Ilmselt ei tahtnud ta sõita ei Mehhiko lahte ega Kariibi merre. Kuivale poleks ta seal küll jäänud, sest nende merede keskmine sügavus on tuhat kaheksasada meetrit, kuid kapten Nemole arvatavasti ei sobinud veed, kus igal sammul võis kohata saari ja aurikuid.

16. aprillil möödusime umbes kolmekümne miili kauguselt Martinique'ist ja Guadeloupe'ist. Vaid hetkeks nägin mõlema saare kõrgeid mäetippe.

Kanadalane, kes lootis oma kavatsust teostada kas siis maale või mõne auriku lähedusse sõudes, oli täiesti endast väljas. Põgenemine oleks olnud igati teostatav, kui Ned Landil oleks õnnestunud paat kapteni teadmata enda valdusse haarata, kuid keset ookeani ei maksnud sellele mõeldagi.

Kanadalasel, minul ja Conseil'l oli sel teemal küllaltki pikk omavaheline jutuajamine. Olime juba kuus kuud «Nautiluse» vangid olnud. Selle aja kestel olime läbinud seitse-

teist tuhat ljööd, ja nagu ütles Ned Land, otsa polnud veel kuskil näha. Ta tegi mulle ettepaneku, mida ma sugugi ei ooaanud: ma küsigu kapten Nemolt täiesti kategooriliselt, kas ta kavatseb meid igavesti oma laeva pardal kinni pidada.

Säärane samm oli mulle vastumeelt. Minu arvates ei võinud see anda mingeid tulemusi. Meil polnud «Nautiluse» komandörilt midagi loota, kõik olenes meist endist. Pealegi oli see mõistatuslik isik viimasel ajal muutunud süngeks, endassetõmbunuks ja sõnaahtraks. Ta näis mind vältivat. Kohtasin teda vaid pikkade vaheaegade järel. Varem armastas ta mulle veealuseid imesid selgitada, nüüd jättis ta mind mu uurimistööga üksi ega ilmunud enam salongi.

Temas oli toimunud mingi seletamatu muutus. Mis võis olla selle põhjus? Ma ei osanud end milleski süüdistada. Võib-olla muutus meie laevalviibimine talle koormavaks? Ometi polnud mul

mingit alust loota, et just tema annab meile vabaduse.
Seepärast palusingi Ned Landilt mõtlemisaega, enne kui asun tegutsema. Niisugune samm minu poolt võis ebaõnnestumise korral äratada kahtlust, muuta meie olukorra väga piinlikuks ning kahjustada kanadalase plaane. Lisaksin veel, et mul polnud vähimatki põhjust meie tervise üle nuriseda. Välja arvatud rasked katsumused lõunanaba kinnisjää all, polnud keegi meist - ei Ned, Conseil ega mina – end kunagi paremini tundnud. Tervislik toit, värske õhk, korrapärane eluviis, ühtlane temperatuur välistasid igasuguse haigestumise, ja ma saan aru, et selline eluviis sobis inimesele, keda ei piinanud mälestused muust maailmast, näiteks kapten Nemole, kellele laev on koduks, kes läheb, kuhu tahab, ja sammub ainult temale tuntud saladuslikke teid mööda oma eesmärgi poole. Meie seevastu polnud katkestanud kõiki suhteid inimkonnaga. Mina näiteks ei tahtnud, et koos minuga läheksid hauda ka minu nii huvitavad ja uudsed uurimused. Mul oli nüüd täielik õigus kirjutada tõeline raamat merest ja ma tahtsin, et see teos varem või hiljem trükivalgust näeks.

Kas või siit, Antillide vetest, kui palju huvitavat on mul teatada oma igapäevaste märkmete põhjal, mida ma olen teinud kümne meetri sügavuses katmata illuminaatori juures istudes! Teiste zoofüütide kõrval leidus siin pärlmutriläikega suuri piklikke meripõisi. Nad hoidsid oma ujupõit tuule käes nagu purje ja lasid vabalt vees hõljuda siniste siidpaelte taolisi püünisniite. Samas võis näha meduuse,

merede nõgeseid, kes siis, kui neid puudutada, eritavad kõrvetavat vedelikku. Vees ujus poolteise meetri pikkusi rõngusse, kellel on roosa lont ja tuhat seitsesada jäsendit. Vee all loogeldes peegeldasid nad päevavalgust kõigis spektri värvides. Kalade klassi esindasid kümne jala laiused sarvikraid, kes kaaluvad kuussada naela. Need kolmnurkise rinnauime, kumera selja ja pea esiosas asuvate silmadega kõhrkalad hõljusid vees nagu laevahuku riismed ning liibusid mõnikord läbipaistvate luukidena illuminaatori klaaside külge. Siin oli ameerika ogaselgi, keda loodus on maalinud ainult kahe värviga, valge ja mustaga; pikki lihavaid kollaste uimede ja pika alalõuaga mudilaid; väikeste soomuste ja lühikeste teravate hammastega saja kuuekümne sentimeetri pikkusi makrelllasi. Siis ilmusid suurte parvedena oma sätendavate uimede lehvides kullakirjud meripoisurid. Need kullassepa meistriteostega sarnanevad kalad olid antiikajal pühendatud Dianale ning rikkad roomlased pidasid neist väga lugu. Muistne kõnekäändki lausub nende kohta: «Ei söö neid see, kes neid püüab.» Lõpuks nimetaksin. veel smaragdripatsitega ehitud ja siidi ning sametisse rõivastatud ingelkalu, kes möödusid meist nagu tähtsad sinjoored Veronese maalidel; merikogerlasi, kes tänu oma tugevatele rinnauimedele kadusid kiiresti meie vaateväljait; viieteistkümne tolli pikkusi heeringalaadseid helendavaid klupanodone; suure lihava sabaga meriärne; punaseid siigu, kelle teravad rinnauimed otsekui niidavad vett, ja hõbedasi kuukalu, kes igati oma nime vääriliselt kerkisid kahvatult särades veealuse horisondi kohale.

Kui palju uudseid ja imelisi asju ma oleksin võinud veel vaadelda, kui «Nautilus» poleks vähehaaval ikka sügavamaisse veekihtidesse laskunud! Sügavustüürid viisid ta kahe tuhande ja kolme tuhande viiesaja meetri sügavusse. Seal olid ainsaiks loomariigi esindajaiks süvakarilased, meritähed, kaunid meduusipeaga meriliiliad, kelle keha koosneb sirgest varrest ja selle otsas asuvast karikast, keeriskodalased, verevad neriidid ja suured mulkkodalased.

20. aprillil viibisime keskmiselt tuhande viiesaja meetri sügavuses. Lähimaks maaks oli Bahama saarestik, mis meenutab merre laialipillutud kivihunnikut. Siin-seal kerkisid kõrged veealused kaljuseinad, tohutuist kulunud kivimürakaist laotud müürid, mille vahedesse vesi oli uuristanud sügavaid koopaid, kuhu isegi meie helgiheitja ei ulatunud.
Kaljud olid kaetud suurte veetaimede, tohutute merikap-

saste ja teiste hiiglaslike adrudega. See oli tõeline veealune aed, mis vääris titaane.

Conseil' ja Nediga hiigelvetikaist vesteldes kaldus meie jutt muidugi meres elavatele hiigelloomadele. Esimesed olid ilmselt määratud teistele toiduks. Peaaegu paigal seisva «Nautiluse» illuminaatorist ei paistnud esialgu muud kui lülijalgseid, peamiselt lühihännaliste esindajaid, nagu pikk-ja1g-krabisid ja lillasid krabisid. Ei puudunud ka Antilli vetele iseloomulikud nagajalad.
Kell võis olla umbes üksteist, kui Ned Land juhtis mu tähelepanu mingile hiigelvetikate keskel toimuvale hirmsale sagimisele.
«Need on ju parajad urud kaheksajalgadele,» ütlesin ma, «ja ma ei üllatuks sugugi, kui me mõnd sellist koletist näha saaksime.»
«Mis?» huvitus Conseil. «Kalmaarid, tavalised kalmaarid peajalgsete klassist?»
«Ei,» vastasin mina, «hiidkalmaarid, aga seekord sõber Ned kindlasti eksis, sest ma ei näe midagi.»
«Kui kahju,» lausus Conseil. «Oleksin tahtnud oma silmaga näha kaheksajalgu, kellest olen nii palju kuulnud räägitavat, isegi seda, et nad võivad laevu põhja tõmmata. Neid elukaid nimetatakse vist krak . . .»
«Kraaksust aitab küll!» torkas kanadalane pilklikult.
«Krakedeks,» lõpetas Conseil lause ega teinud sõbra naljast väljagi.
«Mind juba säärastesse loomadesse uskuma ei pane,» ütles Ned Land.
«Miks mitte?» sõnas Conseil., «Me kõik ju uskusime härra narvalisse.» .
«Ei oleks pidanud uskuma, Conseil.»
«Kahtlemata, teised aga usuvad kindlasti veel praegugi.»
«Väga võimalik,» tähendasin mina, «aga mis minusse puutub, siis olen kindlalt otsustanud mitte uskuda selliste koletiste olemasolu enne, kui olen neid oma käega lahanud.»
«Nii et härra ei usugi siis hiidkalmaaride olemasolu?» küsis Conseil.
«No kurat võtaks,» hüüdis kanadalane, «kes seda enne uskunud on?»
«Paljud inimesed, kulla Ned,» vastasin mina.
«Kalurid küll mitte! Võib-olla teadlased!»
«Vabandage, Ned, nii kalurid kui ka teadlased!»
«Mina aga, kes ma siin seisan,» sõnas nüüd Conseil täie tõsidusega, «mäletan selgesti, et ma nägin, kuidas üks nii-

sugune peajalgne oma haarmetega suure laeva vee alla tõmbas.»
«Ise nägid seda?» küsis kanadalane.
«Jah, Ned.»
«Oma silmaga?»
«Oma silmaga.»
«Kus kohal, palun väga?»
«Saint-Malos,» vastas Conseil häirimatu rahuga.
«Sadamas või?» küsis Ned Land irooniliselt.
«Ei, kirikus,» oli Conseil' vastus.
«Kirikus!» röögatas kanadalane.
«Jah, kulla Ned, seal on üks pilt, mis kujutab nimetatud hiidkalmaari.»
«Tore lugu!» puhkes Ned Land naerma. «Seekord tõmbas härra Conseil mind küll alt!»
«Tal on tõesti õigus,» laususin mina. «Olen kuulnud kõneldavat sellest maalist, mille sisu on võetud ühest legendist. Te peaksite teadma, kuidas suhtuda legendidesse loodusteaduse seisukohast! Muide, kui on tegemist koletistega, siis pole kujutluvõimel piire. Laevu neelav kalmaar on tühiasi, sest keegi Olaus Magnus teab rääkida miilipikkusest peajalgsest, kes. sarnanenud rohkem saare kui loomaga. Jutustatakse ka seda, et Nidarosi* piiskop olevat kord rajanud altari tohutule kaljule. Kui ta oli missa lõpetanud, hakanud kalju liikuma ning kadunud merre. Kalju olnud tegelikult tohutu

kaheksajalg.
«Kas see on kõik?» küsis kanadalane.
«Ei ole,» vastasin ma. «üks .teine piiskop, Pontoppidan Bergenist, kõneleb samuti hiidkalmaarist, kes oli nii suur, et terve ratsarügement võis temal manöövreid korraldada.»
«Olid ikka kanged mehed küll need muistsed piiskopid!» lausus Ned Land.
«Ka antiikaja loodusteadlased kirjutavad hiidkalmaaridest, kelle suu oli nagu merelaht ning kes olid nii jämedad, et ei mahtunud läbi Gibraltari väina.»
«Seda ma arvasin!» irvitas kanadalane.
«Kas neis lugudes on ka terake tõtt?» küsis Conseil.
«Seda seal nüüd küll ei ole,» vastasin mina. «Kõik, mis muinasjuttudes ja legendides ületab tõenäosuse piiri, on täielik väljamõeldis. Tõsi on see, et jutustaja fantaasia vajab kujundite loomiseks alati mingit reaalset alust või ettekäänet. Nii ei saa me eitada, et on olemas väga suuri kaheksa-

* N i d aro s - keskaegne linn Norras, kuningate residents; praegu Trondheim. .

jalgu ja kalmaare, aga kunagi ei ületa nad oma mõõtmeilt vaalasid. Aristoteles on täheldanud viie küünra suurust kalmaari, mis võrdub kolmele meetrile ja kümnele sentimeetrile. Meie kalurid kohtavad sageli ühe meetri kaheksakümne sentimeetri pikkusi kaheksajalgu. Triesti ja Montpellier' muuseumides säilitatakse kahemeetriste peajalgsete luustikke. Sealjuures on kuue jala pikkuse peajalgse haarmete pikkus loodusteadlaste arvestuse põhjal kakskümmend seitse jalga. Juba sellest piisab, et olla päris hirmuäratav koletis.»

«Kas niisuguseid ka meie päevil püütakse?» küsis kanadalane.

«Kui ka ei püüta, siis meremehed vähemalt näevad neid.

Minu sõber kapten Paul Bos Le Havre'ist on mulle sageli kinnitanud, et ta on India meredes kohanud hiiglasuuri koletisi. Aga kõige hämmastamapanevam asi juhtus hiljuti, 1861. aastal, ja see ei luba nende merehiiglaste olemasolus enam kahelda.»
«Mis seal siis oli?» küsis Ned Land.
«Lugu on järgmine: 1861. aastal märkas postilaev «Alectoni» meeskond Tenerifest kirdes, umbes samal laiuskraadil, kus meiegi praegu viibime, laeva läheduses koletislikku kalmaari. Kapten Bouguer lähenes loomale ja lasi teda harpuunidega rünnata ning püssidest tulistada, ilma et see oleks andnud tulemusi, sest nii kuulid kui ka harpuunld läbistasid sültja liha looma vigastamata. Paljude ebaõnnestunud katsete järel õnnestus meeskonnal heita silmus molluskikeha ümber. See libises kuni sabauimedeni ning jäi sinna pidama. Seejärel püüti koletist pardale hiivata, kuid ta oli nii raske, et saba tuli küljest ära ja hiidkalmaar kadus ilma oma kauneima ehteta vee alla.»
«Vaat see on juba tõeline fakt,» ütles Ned Land.
«Vaieldamatu fakt, armas Ned,» laususin mina. «Seepärast tehtigi ettepanek nimetada see peajalgne Bouguer' kalmaariks.»
«Kui suur ta oli?» küsis kanadalane.
«Kas ta polnud mitte kuue meetri pikkune?» ütles Conseil, kes oli uuesti asunud illuminaatori juurde ning uuris kaljukoopaid.
«Täpselt nii,» vastasin mina.
«Pea küljes,on tal vist kaheksast haarmest koosnev pärg,» jätkas Cohseil. «Need vingerdavad tal vees nagu pesakond usse.»
«Täpselt nii,» vastasin mina. «Täpselt.»

«Ja kas tema silmad polnud mitte eriti hästi arenenud?»
«Õige Conseil.»

«Tema suu aga oli vist täiesti papagoi noka moodi, ainult hirmus suur?»
«Seda küll, Conseil.»
«Noh, siis ärgu härra pahaks pangu,» ütles Conseil rahulikult, «aga Bouguer' kalmaar või vähemalt üks tema vend on kohal.»
Vaatasin Conseil'le otsa. Ned Land tormas illuminaatori juurde.
«Jube elajas!» karjatas ta.
Vaatasin omakorda sinnapoole ega suutnud alla suruda vastikustunnet. Mu silme ees väänles ilge koletis, kes vääris teratoloogilisi* õuduslugusid. '

See oli hiiglaslik kaheksa meetri pikkune kalmaar: Ta liikus tagurpidi suure kiirusega «Nautiluse» poole ja vaatas meid oma tohutute rohekassiniste silmadega. Tema pea külge kinnituvad kaheksa jalga ehk haaret, mille järgi neid loomi nimetataksegi peajalgseiks, olid kehast kaks korda pikemad ja väänlesid nagu fuuriate juuksed. Selgesti võis näha haar: mete siseküljel asuvaid kahtesada vijtkümmend poolkera taolist iminappa, mis mõnikord kinnitusid illuminaatori klaasi külge. Koletise suu, kõver sarvainest nokk nagu papagoil, avanes ja sulgus, kusjuures suuava oli vertikaalne. Suust tungis võbisedes välja sarvjas teravate kidadega hambuline keel. Milline looduse tuju! Linnu nokk molluskil! Koletise kere oli värtnakujuline ja keskelt punnis. Kogu see lihataoline mass võis kaaluda kakskümmend kuni kakskümmend viis tuhat kilo. Värvus oli tal muutlik, vaheldudes erakordselt kiiresti, olenevalt sellest, kui ärritatud ta oli. Nii muutus ta sinakashallist punakaspruuniks.

Mis võis limust ärritada? Kindlasti «Nautilus», mis oli temast veelgi hirmsam ja millele ta ei suutnud midagi teha ei oma iminappadega varustatud haarmetega ega ka nokaga, Ja ometi, millised kohutavad olendid! Millise tohutu vitaalsuse on loodus neile andnud! Milline jõud peitub nende liigutustes, sest neil on kolm südant!

Kuna saatus oli toonud hiidkalmaari meie teele, siis ei tahtnud ma mööda lasta head juhust seda peaj algsete esindajat põhjalikult uurida. Sain võitu jälestusest, mida mulle tema nägemine sisendas, haarasin pliiatsi ja hakkasin teda joonistama.

* Te rat o l o o g i a - õpetus- taimede ja loomade väärarendeist.

«See on võib-olla seesama koletis, keda nägi «Alectoni» meeskond,» arvas Conseil.
«Ei,» ütles kanadalane, «see siin on terve, too teine aga jäi oma sabast ilma.»
«See ei tähenda veel midagi,» seletasin mina. «Nende loomade haarmed ja saba taastuvad, seitsmest aastast oli Bouguer' kalmaarile küllalt, et endale uus saba kasvatada.»
«Noh, kui just mitte see, siis võib-olla mõni neist seal on Bouguer' kalmaar,» sõnas Ned.

Nii oligi. Tüürpoordi poolt ilmus mitu teist peajalgset. Kokku loendasin neid seitse. Nad saatsid «NautiIust» nii lähedalt, et kuulsin nende nokkade kriginat vastu terasplaate. Paremat vaatlusvõimalust ei oska soovidagi.

Jätkasin oma tööd. Koletised liikusid täpselt niisama kiiresti kui meie; näis, nagu seisaksid nad ühel kohal, nii et ma oleksin võinud neid joonistada läbi klaasile asetatud kopeerpaberi. Sõitsime väga mõõduka kiirusega.
Äkki jäi «Nautilus» seisma. Tõuge pani kogu laevakere värisema.
«Kas jooksime jälle karile?» küsisin ma.
«Nüüd oleme igatahes jälle lahti, sest laev ujub vabalt,» vastas Ned Land.
«Nautilus» ujus, see oli kindel, kuid ei liikunud edasi. Kruvi ei töötanud. Möödus terve minut.
Kapten Nemo koos tüürimehega ilmus salongi.
Ma ei olnud teda mõnda aega näinud. Ta paistis sünge olevat. Sõnagi lausumata, võib-olla isegi meid nägemata astus ta illuminaatori juurde, vaatles kalmaare ning ütles midagi tüürimehele. See väljus.

Peagi sulgusid küljeplaadid ja laevalgus süttis.
Läksin kapteni juurde.
«Väga huvitav peajalgsete kollektsioon,» laususin ma muretuI toonil nagu mõni asjaarmastaja akvaariumi ees.
«Tõepoolest, härra loodusteadlane, kohe tuleb meil nendega käsitsivõitlusse astuda.»
Vaatasin kaptenile küsivait otsa. Mulle näis, et olin halvasti kuulnud.
«Käsitsi?»
«Jah, mu härra. Laevakruvi jäi seisma. Ma arvan, et mõne kalmaari sarvjad lõuad jäid kuskile tiivikute vahele.
See takistabki meil edasi liikuda.»
«Mida te kavatsete teha?»
«Pinnale tõusta ja tappa kogu see ussipesa.»
«Raske ettevõte.»

«Seda minagi. Elektrikapslid on nii pehme massi vastu võimetud, see ei ole küllalt tihe, et kuule plahvatama panna. Ründame neid kirvestega.» . .
«Ja harpuuniga, mu härra,» ütles kanadalane, «kui te minu abist ei keeldu.»
«Võtan teie pakkumise vastu, mister Land.»
«Tuleme koos teiega,» ütlesin mina ning me järgnesime kapten Nemole trepi juurde.
Seal oli juba kümmekond abordaažikirvestega relvastatud meest rünnakuvalmis. Mina ja Conseil võtsime ka kirved. Ned haaras harpuuni.
«Nautilus» oli vahepeal veepinnale tõusnud. Trepi ülemistel astmetel seisev madrus keeras luukide kinnituspolte lahti. Vaevalt olid mutrid ära, kui luuk tohutu jõuga pärani kisti. Ilmselt avas selle hiidkalmaar oma iminappadega varustatud haarmega.
Kohe libises sealt maona sisse koletise haare, paarkümmend teist vingerdasid väljas. Kapten Nemo raius kirvehoobiga kohutava haarme otsast ja see veeres vääneldes trepist alla.
Sellal kui me kõik väljapääsu juures tunglesime, et kiiremini tekile jõuda vihisesid veel kaks kombitsat läbi õhu ja rabasid kapten Nemo ees seisva madruse oma võimsasse haardesse.

Kapten Nemo sööstis karjatades laevalaele, meie tema järel. .
Milline õudne vaatepilt! Hiidkalmaar oli keeranud. iminappadega haarme ümber oma ohvri keha ja. vibutas teda kõrgel õhus. Õnnetu meremees oli selle surmatoova londi meelevallas, oigas ja kisendas lämbuva häälega! «A moi! A moi!» Kangestusin üllatusest, kui kuulsin pr a n t s usk e e l s e t appihüüet. Järelikult oli pardal minu kaasmaalane, võibolla mitugi! Surmatunnini kõlab see südantlõhestav karje mul kõrvus!
Õnnetu oli päästmatult kadunud. Kes oleks võinud teda sellest võimsast haardest vabastada? Kapten Nemo tormas kalmaari kallale ja raius tal ära veel ühe haarme. Tüürimees võitles raevukaIt teiste koletistega, kes «Nautiluse» külgi mööda üles ronisid. Ülejiiänud meeskond pani samuti kirved tööle. Kanadalane, Conseil ja mina lõime oma relvad pehmesse lihamassi. Kõikjal levis vänget muskusehaisu.
Midagi nii õudset pole ma veel näinud.
Korraks paistis mulle, et meil õnnestub madrus kalmaari haardest välja kiskuda. Hiigellimuse kaheksast haarmest

olid juba seitse ära raiutud, kuid viimane väänles õhus ning raputas oma ohvrit nagu sulge, Kui kapten Nemo ja tüürimees parajasti toomale kallale tormasid, paiskas see neile näkku musta vedelikku, mida eritab tema sisemuses asuv tindipaun. See pimestas meid kõiki. Kui tindipilvoli

hajunud, oli kalmaar samuti kadunud ja mu õnnetu kaasmaalane koos temaga.

Millise kirjeldamatu raevuga me nüüd koletistele kallale tungisime! Keegi ei valitsenud end enam. Kümme või kaksteist kaheksajalga olid hõivanud «Nautiluse» teki ja pardad. Tormasime läbisegi puruks raiutud peajalgsete keskele, kes visklesid vere- ja tindiojades. Näis, nagu sünniksid nende limased haarmed ikka uuesti justkui Hüdra peaa. Iga hoobiga lõhestas Ned Landi harpuun kalmaaride rohekassiniseid silmi. Ootamatult paiskas mu vapra sensimehe pikali ühe koletise haare, mida ta polnud märganud.

Mu süda pidi erutusest ja õudusest lõhkema! Kohutav nokk avanes juba Nedi kohal ja oleks ta pooleks lõiganud. Sööstsin tal1e appi; kuid kapten Nemo oli minust ette jõudnud. Tema kirves kadus noka poolmete vahele, ime läbi pääsenud kanadalane kargas püsti ja torkas harpuuni sügavale koletise kolmekordsesse südamesse.

«Pidin oma võla tasuma!» ütles kapten Nemo.

Ned kummardas sõnatult.

Lahing oli kestnud juba veerand tundi. Võidetud koletised, kes tapetud, kes haavatud või vigastatud, taandusid lahinguväljalt ning kadusid lainetesse. .

Kapten Nemo, üleni verine, seisis liikumatult helgiheitja juures ja vaatas merele, mis oli neelanud ühe tema kaaslase. Suured pisarad veeresid tal silmist.

XIX GOLFI HOOVUS

Keegi meist ei unusta iialgi kahekümnendal aprillil toimunud kohutavat heitlust. Sellest kirjutades elasin need õudused uuesti läbi. Hiljem lugesin peatüki Conseil'le ja kanadalasele ette. Nad leidsid, et kirjeldus vastab täpselt faktidele, kuid ei avalda nii sügavat mõju. Sääraseid pilte

suudaks tõetruult maalida ainult meie suurim luuletaja, kes on kirjutanud «Meretöölised»*.

Ma juba ütlesin, et isegi kapten Nemo nuttis, kui ta merd vaatas. Tema lein oli piiritu. See oli juba teine kaaslane, kelle ta kaotas selle aja jooksul, mis me allveelaeval viibisime. Ja milline surm! Sõber, kelle lömastas hiidkalmaari lämmatav haare ja kiskus tükkideks koletise raudne nokk, ei puhka iial oma viimset und vaiksel korallkalmistul!

Minu jaoks oli kogu selle võitluse kestel kõige vapustavam elamus vaese meremehe meeleheitlik appihüüd. Õnnetu prantslane unustas surmahädas «Nautiluse» kokkulepitud keele ning hakkas kõnelema oma emakeelt! Niisiis oli mul vähemalt üks kaasmaalane kapten Nemole ustavas mees-konnas, kes koos oma juhiga oli katkestanud kõik suhted inimkonnaga. Oli ta ainus, kes esindas Prantsusmaad selles salaseltsis,. mis ilmselt koosnes mitmest rahvusest isikuist? Veel üks neid lahendamata küsimusi, mis alatasa mu ette kerkisid.

Kapten Nemo sulges end jälle oma tuppa ja tükk aega ei näinud ma teda. Kuid et teda oli haaranud lootusetu kurbus ja et ta enam ei teadnud, mida teha, seda võisin ma otsustada allveelaeva liikumise järgi, mille hingeks ta oli ja mis allus kuulekalt tema vähimalegi meeleolumuutusele. «Nautilusel» polnud enam mingit kimdlat eesmärki. Ta triivis sihitult kord siia, kord sinna, nagu laineil hulpiv laip. Olgugi et laevakruvi võis jälle vabalt töötada, kasutati seda ainult harukorral. Kapten Nemo ei suutnud lahkuda viimase võitluse tallermaalt, merest, mis oli neelanud ühe tema meestest.

Nii möödus kümme päeva. Alles esimesel mail võttis «Nautilus» Florida väina suudmes asuvate Bahama saarte juurest kursi otsustavalt põhja. Sõitsime suurimat ookeanis voolavat jõge mööda, minel on oma kaldad, oma kalad ja isegi oma temperatuur. Jutt on Golfi hoovusest.

See on tõepoolest jõgi, mis jookseb vabalt läbi Atlandi ookeani. Selle jõe vesi ei segune kunagi ookeani voogudega ja ta on palju soolasem kui ümbritsev merevesi. Hoovuse keskmine sügavus on kolm tuhat jalga ja laius kuuskümmend miili. Mõnes kohas on voolu kiirus neli kilomeetrit tunnis.

Seal voolab pidevalt rohkem vett kui kogu maailma jõgedes kokku.
Golfi hoovuse algus, mille avastas kapten Maury, asub

* «M e ret ööl i s e d» - Victor Hugo romaan, ilmus 1866. a. Selles on kirjeldatud kaluri võitlust kaheksajalaga.

Biskaia lahes. Sealt suunduvad tema veed, mis oma värvuselt ja temperatuurilt ei erine veel muust mereveest, Ekvatoriaal-Aafrika rannikut mööda palavvöötmesse ja edasi üle Atlandi ookeani Brasiilia rannikule. Sao Roque kohal jaguneb hoovus kaheks haruks, millest üks suundub Kariibi mere sooj adesse vetesse. Sealtpeale hakkab Golfi hoovus mängima äärmiselt tähtsat rolli maakera erinevates osades esineva õhu- ja veetemperatuuri ühtlustajana ning tasakaalustajana. Mehhiko lahe kuumast katlast väljunud veed liiguvad piki Põhja-Ameerika rannikut kuni Newfoundlandini, pööravad siis Davise lahest tuleva külma hoovuse mõjul itta ning jagunevad neljakümne kolmanda kraadi kohal kahte harusse, millest üks pöörab tagasi Biskaia -lahte ja Assoori vetesse, teine aga, olles soojendanud Iirimaa ja Norra rannikut, voolab põhja kuni Teravmägedeni, kus meri püsib jäävaba ainult tänu hoovusele, kuigi vee temperatuur on langenud neljale kraadile.

Mööda seda suurt ookeanijõge sõitiski «Nautilus». Neljateistkiimne ljöö laiusest ja kolmesaja viiekümne meetri sügavusest Florida väinast väljudes voolab Golfi hoovus kiirusega kaheksa kilomeetrit tunnis, mis põhjapool vähehaaval langeb. Jääb ainult soovida, ef see ka edaspidi nii-samuti toimuks, sest kui hoovuse kiirus või suund muutuks, siis tabaksid Europa kliimat vapustused,mille tagajärgi on võimatu ette näha.

Kella kaheteistkümne paiku olime Conseil'ga tekil. Kõnelesin talle Golfi hoovuse iseärasustest. Kui olin oma seletused lõpetanud, soovitas in tal käsi vette pista.

Conseil tegigi nii ja oli väga imestunud, et ei tundnud ei sooja ega külma.

«See tuleb sellest,» ütlesin ma, «et Mehhiko lahest väljudes erineb Golfi hoovuse temperatuur õige vähe kehasoojusest. Sealongi see tohutu soojusallikas, tänu millele Euroopa rannik on kaetud igavese rohelusega. Kui uskuda Mauryt, siis on Golfi hoovuses sisalduv soojushulk nii suur, et sellega võiks Amazonase- või Missouri-taolise sulamalmiga täidetud jõe voolama panna.»

Tol hetkel oli Golfi hoovuse kiirus kaks meetrit kakskümmend viis sentimeetrit sekundis. Teda võis ümbritsevast merest selgesti eraldada, sest külmade voogude vahele surutud soe hoovus kerkis ümbritsevast merest kõrgemale. Peale selle paistab suure soolasisaldusega tumesinine soe hoovus ookeani rohekate voogude- taustal juba kaugelt silma. Piirjoon on nii terav, et Carolina osariigi kohal viibis «Nauti-

lus» korraks käilaga Golfi hoovuses, vint aga peksis ookeani laineid.

Golfi hoovus on terve omaette maailm, kus elab tohutul hulgal igasuguseid olendeid. Siin võib kohata suurte parvedena rändamas Vahemeres nii tavalisi paberlaevukesi. Kõhrkalalistest torkasid kõige enam silma raid, kelle väga peenike saba moodustas ainult ühe kolmandiku nende kehapikkusest. Nad lamasid hiiglaslike kahekümne viie jala pikkuste rombidena voogude süles. Seal leidus ka suure pea ja lühikese ümmarguse ninamikuga väikesi meetripikkusi haikalu. Suus on neil mitu rida teravaid hambaid ja nende nahk näib olevat soomustega kaetud.

Luukaladest mainiksin siinseile meredele iseloomulikke halle huulkalu; merikogerlasi, kelle silma vikerkest särab nagu tuli; laia suu ja arvutute väikeste hammastega meetripikkusi kotkaskalu, kes võivad tekitada nõrku häälitsusi; musti tsentronootuseid, kellest ma juba kõnelesin; kuld- ja hõbetriibulisi sinise kõhualusega kuldmakrelle; kõigis vikerkaarevärvides kirendavaid papagoikalu,

kes võivad võistelda kauneimate troopiliste lindudega; limakalaliste hulka kuuluvaid kolmnurkse peaga oganäsapäid; sinakaid soomusteta kammeljaid; kreeka τ kujulise kollase vöödiga konnkalu. Kõikjal võis näha sagimas väikesi pruunilaigulisi mudilasi, hõbedase pea ja kollase sabaga dipterodone, mitmeid lõhelaste esindajaid, saleda kuju ja maheda läikega meriärne, kelle Lacepede pühendas oma võluvale elukaaslasele, ja lõpuks veel üht ilusat kala, kõikvõimalike ordenite ja lintidega ehitud «ameerika kavaleri», kes ujus tähtsalt selle suure riigi rannikul, kus aumärkidest ja paeltest nii väga lugu ei peetagi.
Öösiti võistles Golfi hoovuse merehelendus meie helgiheitja elektrivalgusega, eriti muidugi tormide ajal, mis meid siin sageli tabasid.
Kaheksandal mail viibisime alles Põhja-Carolina rannikul Hatterase neeme kohal. Golfi haavuse laius oli seal seitsekümmend viis miili ja sügavus kakssada kümme meetrit. «Nautilus» triivis ikka veel sihitult ja laeva pardal näis puuduvat igasugune valve. Pidin möönma, et neis tingimustes oleks põgenemine võinud õnnestuda, sest nii tihedasti asustatud rannikul oleksime hõlpsasti varjupaika leidnud. Meri oli täis aurikuid, mis sõitsid New Yorgi, Bostoni ja Mehhiko lahe vahet. Ööl ja päeval võis seal kohata kaljaseid, mis peavad ühendust mitmesuguste punktide vahel Ameerika rannikul. Võis täiesti loota, et mõni laev meid üles

korjab. See oli tõesti soodus juhus, hoolimata kolmekümnest miilist, mis meid Ühendriikide rannikust lahutasid.

Ainult üks ebameeldiv asjaolu käis kanadalase plaanidele risti vastu. Ilm oli väga halb. Lähenesime vetele, kus sagedasti esineb torme. On ju Golfi hoovus vesipükste ja orkaanide sünnipaik. Nii väikese paadiga mässavale merele minna oleks tähendanud kindlat surma. Isegi Ned Land pidi sellega nõustuma, kuigi ta oli seejuuroo nagu peru hobune, kes kannatamatult suuraudu närib. Teda oli haaranud niivõrd meeletu kojuigatsus, et ainult põgenemine võis seda leevendada.

«Härra,» ütles ta mulle tol päeval, «kõigele sellele peab ükskord lõpp tulema. Ma ei või seda enam kannatada. Kapten Nemo eemaldub jälle mandritest ning suundub põhja. Ma kinnitan teile, et mulle aitas lõunanabast, põhjanabale ma ei kavatse talle järgneda.»
«Pole parata, Ned, sest praegu on võimatu põgeneda.»
«Tulen tagasi oma endise mõtte juurde. Vaja kapten Nemoga kõnelda. Te ei lausunud sõnagi, kui viibisime teie kodumaa meredes. Nüüd, kus oleme minu koduvetes, tahan mina rääkida. Kui ma ainult mõtlen, et mõne päeva pärast on «Nautilus» juba Nova Scotia vetes ja et sealt edasi New-foundlandi poole avaneb suur laht, kuhu suubub Saint Lawrence'i jõgi, minu kodujõgi, mille kaldal asub Quebec, siis kerkib vihapuna mulle näkku ja karvad lähevad turri. Uskuge mind, härra, ennem hüppan merre, aga siia ma ei jää! Ma lämbun siin!»

Ilmselt oli kanadalase kannatus otsas: Tema kange iseloom ei suutnud pikema vangistusega kohaneda. Ta nägu läks iga päevaga sungemaks, ta ise üha kinnisemaks. Aimasin, mida ta võis tunda, sest ka mind näris kojuigatsus. Peaaegu seitse kuud polnud me saanud ühtki uudist muust maailmast. Sellele lisandusid veel kapten Nemo eraldumine, tema meeleolumuutus, eriti pärast võitlust kalmaaridega, ja endasse sulgumine. Kõik see laskis asju paista hoopis teises valguses. Ma ei tundnud enam esimeste päevade vaimustust. Ainult Conseil' taoline flaamlane võis taluda niisugust olukorda ja leppida üksnes vaalaliste ning teiste mereelanike seltsiga. Oleksid sellel tublil poisil kopsude asemel lõpused, milline suurepärane kala temast saaks!
«Noh, härra?» sõnas Ned Land, märgates, et ma ei vasta. «Nii et teie, Ned, tahate, et ma kaptenilt küsiksin, missugused on tema kavatsused meie suhtes.»
«Jah, härra.»

«Hoolimata sellest, et ta tegi oma kavatsused meile juba teatavaks?»

«Jah. Tahan ükskord lõplikult selgusele jõuda. Võite rääkida ainult minu eest ja minu nimel, kui soovite.»

«Ma kohtan teda harva. Ta isegi väldib mind.» «Seda enam õn teil põhjust tema juurde minna.» «Ma küsin temalt, Ned.»

«Millal?» käis kanadalane peale.

«Siis, kui ma teda kohtan.»

«Härra Aronnax, kas te tõesti tahate, et ma ise läheksin teda otsima?»

«Ei, jätke see parem minu hooleks. Homme. . .»

«Täna,» katkestas mind Ned Land.

«Olgu, lähen täna,» vastasin kanadalasele, kes ise asja ajades oleks kindlasti kõik rikkunud.

Jäin üksi. Kuna olin otsustanud samal päeval minna, siis tegin seda otsekohe. Mulle meeldib, kui asjad on ühel pool.

Läksin korraks oma kajutisse. Kapten Nemo toast kuuldus samme. Polnud mõtet seda kohtumisvõimalust mööda lasta.

Koputasin uksele. Ei mingit vastust. Koputasin uuesti ja vajutasin siis lingile. Uks avanes.

Astusin sisse. Kapten oli seal. Ta oli kummargil töölaua kohal ega kuulnud mind. Otsustasin mitte enne lahkuda, kui olen saanud vastuse, ja lähenesin talle. Ta tõstis järsku pea, kortsutas kuI me ning ütles mulle kaunis jämedalt:

«Teie siin! Mis te minust tahate?»

«Tahan teiega rääkida, kapten.»

«Te näete, et ma töötan, mu härm. Kui ma andsin teile vabaduse eralduda oma tuppa, kas pole minul siis õigus samale?»

Vastuvõtt polnud kaugeltki julgustav. Kuna olin kõigeks valmis, siis ütlesin rahulikult:

«Mu härra, tulin teiega kõnelema asja pärast, mida ma ei või enam edasi lükata.»

«Ja see on, mu härra?» küsis kapten irooniliselt. «Kas olete teinud mõne avastuse, mis mul on kahe silma vahele jäänud? Või on meri teile mõne saladuse reetnud?»

Olime asjast veel õige kaugel, aga enne kui jõudsin vastata, osutas kapten mingile käsikirjale laual ning lausus tõsiselt:

«Siin, härra Aronnax, on mitmes keeles kirjutatud käsikiri, mis sisaldab kokkuvõtte minu okeanograafilistest uurimustest, ja kui jumal tahab, siis ei hävi see koos minuga. See minu poolt signeeritud käsikiri, millele on lisatud minu elu

lugu, suletakse väiksesse uppumiskindlasse aparaati. Viimane meist heidab selle merre ja lained kannavad ta kuhu tahavad.»

Selle inimese nimi! Tema oma käega kirjutatud elulugu! Kas tõesti tuleb tema saladus ükskord avalikuks? Tol korral nägin ma selles teates ainult sobivat võimalust juhtida meie vestlus mulle vajalikus suunas.

«Kapten,» laususin ma, «ma võin ainult heaks kiita teie mõtet nõnda toimida. Teie uurimistöö vili ei tohi kaotsi minna, kuid vahend, mida te selle vältimiseks kasutate, tundub mulle primitiivsena. Kes teab, kuhu tuuled teie aparaadi viivad ja kelle kätte ta satub? Kas te ei ole leidnud mingit paremat võimalust? Teie ise või keegi meeskonnast võiks ju. . .»

«Mitte iialgi, mu härra,» katkestas kapten kiiresti mu jutu.

«Mina ja minu kaaslased oleme valmis teie käsikirja säilitama, ja kui annate meile vabaduse. ..»

«Vabaduse!» hüüatas kapten Nemo ja tõusis püsti.

«Jah, mu härra, selles küsimuses tahtsingi teie poole pöörduda. Oleme juba seitse kuud teie allveelaeva pardal ja ma küsin teilt täna oma kaaslaste ning enda nimel, kas te kavatsete meia

igavesti kinni pidada?»

«Härra Aronnax,» vastas kapten Nemo, «minu vastus on sama mis seitsme kuu eest: «Kes on «Nautiluse» pardale tulnud, ei lahku siit iialgi.»»

«Te sunnite meile peale ju täieliku orjuse.»

«Nimetage seda, kuidas tahate.»

«Aga igal orjal on kõikjal õigus põgeneda! Millised ka ei oleks võimalused, mis tal1e avanevad, ta võib neid kasutada.» .

«Kes on teie õigust eitanud?» sõnas kapten Nemo. «On's mul kunagi mõttesse tulnud teid tõotusega siduda?»

Kapten vaatas mulle otsa ja pani käed risti rinnale.

«Mu härra,» jätkasin mina, «nii mulle kui teile oleks ebameeldiv veel kord selle teema juurde tagasi tulla, aga kui oleme sellega juba alustanud, siis tuleb ka lõpetada. Kordan, et siin pole tegemist ainult minu isikuga. Uurimistöö on mulle vajadus, huvitav meelelahutus, harrastus ja võib-olla isegi kirg, mis võimaldab mul unustada kõik muu maailmas. Võin elada nagu teiegi tundmatuna ja tähelepandamatuna ainult selles nõrgas lootuses, et minu töövili kuulub tulevikule, olgu see kas või teie oletatavasti uppumiskindla aparaadi, tuulte, lainete ja juhuse kaasabil. Ühesõnaga ma võiksin teid imetleda, teatud määral mõista ja ilma eri-

336

lise vastumeelsuseta teie eeskujule järgneda, kui mitte igasugused keerulised ja salapärased asjaolud ei viitaks teie elu sellistele külgedele, milles mina ja mu kaaslased ainsatena siin laeval üldse ei osale. Isegi kui teie geniaalsed või vaprad teod panid meie südamed tugevamini tuksuma, pidime alla suruma vähimagi poolehoiu- või kaastundeavalduse, mis alati tekib kõige ilusa ja hea puhul, tulgu see siis sõbralt või vaenlaselt. Teadmine, et oleme võõrad kõigele sellele, mis teisse puutub, muudab isegi minule vastuvõetamatuks meie olukorra laeval, Ned Landile aga on see täiesti talumatu. Iga inimene, ainuüksi juba sellepärast, et. ta on inimene, väärib, et temale mõeldaks. Kas te olete kunagi tundnud huvi selle vastu, milliseid kättemaksuplaane võivad tekitada vabadusearmastus ja orjuse vihkamine sellise iseloomuga mehes nagu kanadalane, mida ta võib mõtelda, kavatseda, üritada? . . .»

Jäin akki vait. Kapten Nemo tõusis ja ütles:

«Ned Land mõtelgu, kavatsegu ja üritagu, mida iganes tahab, minusse see ei puutu. Mina teda otsima ei läinud! Oma lõbuks ma teda siin kinni ei hoia! Teie aga, härra Aronnax, olete neid inimesi, kes suudavad kõike mõista, isegi vaikimist. Rohkem pole mul teile enam midagi öelda. Te puudutasite seda küsimust esimest korda. Jäägu see ka viimaseks, sest järgmine kord võin ma keelduda teid kuulamast.»

Läksin ära. Sellest päevast peale muutus meie olukord väga pingeliseks. Teatasin jutuajamisest oma kaaslastele.

«Nüüd vähemalt teame, et sellelt mehelt pole meil midagi loota,» ütles Ned. «Nautilus» läheneb Long Islandile. Me põgeneme, olgu ilm missugune tahes.»

Kuid taevas muutus üha ähvardavamaks. Hakkasid ilmuma läheneva orkaani tunnused. Õhk muutus kuidagi piimjalt valkjaks. Harvad kiudpilved asendusid äikesepilvedega. Nende all tormasid väiksemad pilved. Suured, pikad lained kerkisid ja paisusid. Linnud kadusid, välja-arvatud tormi-pääsukesed, kes armastavad mässavat merd. Baromeeter langes tugevasti. Segu tormiklaasis lagunes õhus leiduva elektri mõjul. Algas loodusjõudude võitlus.

Torm puhkes 18. mai päeval just sel ajal, kui «Nautilus» asus Long Islandi kohal, mõne miili kaugusel New Yorgi faarvaatrist. Seekord avanes mul võimalus looduse stiihiat vahetult kirjeldada, sest veesügavustesse põgenemise asemel otsustas kapten Nemo mingi seletamatu tuju ajel trotsida orkaani ookeani pinnal.

Esialgu puhus tugev kirdetuul kiirusega viisteist meetrit sekundis, mis kella kolmeks suurenes kuni kahekümne viie meetrini sekundis. See oli juba torm. .

Kapten Nemo, kes oli tulnud tekile, seisis kindlalt rajuhoogude käes. Ta oli end vöökohalt laeva külge sidunud, et tekile langevad kobrutavad lained teda merre ei paiskaks. Vinnasin end samuti tekile ja sidusin kinni, imetledes vaheldumisi tormi ja meest, kes seda trotsis.

Kõrged ookeanilained peaaegu riivasid suuri rebenenud pilvesagaraid. Ma ei näinud enam suurte lainete vahelole. vaid väiksemaid laineid, vaid ainult pikki, üha kõrgemale kerkivaid sünkmusti veemägesid, mis olid niivõrd tihedad, et nende harjul polnud isegi vahtu. Üks laine kihutas teist takka. «Nautilus» vajus kord küljeli, kord ajas end mastina püsti, rullus ja õõtsus hirmuäratavalt. .

Kella viie paiku hakkas sadama nagu oavarrest, kuid vihm ei rahustanud ei tuult ega merd. Tuule kiirus tõusis neljakümne viiele meetrile sekundis, mis teeb ligi nelikümmend ljööd tunnis: Niisugune orkaan purustab maju, tõstab õhku katusekive, murrab uksi ja raudväravaid ning kangutab laevalaelt lahti võimsaid suurtükke. Keset seda mässavat maru õigustas «Nautilus» täiesti ühe õpetatud inseneri sõnu: «Iga hästiehitatud laevakere võib julgesti tormile vastu panna.» Allveelaev pole mitte mõni kindel kalju, mida lained purustavad, vaid liikuv ja kuulekas värtnakujuline ilma mastide ja taglaseta teraskala, mis võib lainete möllu karistamatult trotsida.

Vaatlesin tähelepanelikult märatsevaid laineid. Nende kõrgus oli kuni viisteist meetrit, pikkus sada viiskümmend kuni sada seitsekümmend viis meetrit, kiirus umbes pool tuule kiirusest, seega ligikaudu viisteist meetrit sekundis. Nende suurus ja võimsus kasvas vastavalt mere sügavusele. Nüüd alles mõistsin täielikult lainete suurt tähtsust merevee varustamisel eluks vaj'aliku hapnikuga, mida nad haaravad koos õhuga oma rüppe ning viivad suurtesse sügavustesse. On välja arvutatud, et suurte lainete survetugevus võib tõusta kuni kolme tuhande kilogrammini ühele ruutjalale. Niisugused lained tõstsid Hebriidide saarestikus kaheksakümnenelja tuhande naela raskuse kaljurahnu paigast, purustasid 1864. aasta 23. detsembri taifuuni ajal pool Edo linna Jaapanis ning jõudsid seitsmesaja kilomeetrise tunnikiirusega liikudes veel samal päeval Ameerika rannikule. Õhtupoolikul läks maru veelgi ägedamaks. Baromeeter

langes 710 millimeetrini nagu 1867. aastal Reunioni saarel ühe tsükloni ajal. Enne pimeduse saabumist nägin silmapiiril suurt aurikut, mis vaevaliselt tormiga võitles. Laev liikus väikese auruga ja püüdis end risti lainet hoida. See oli arvatavasti mõni suur reisilaev, mis peab ühendust New Yorgi ja Liverpooli või Le Havre'i vahel. Peagi kadus ta pimedusse.

Kell kuus õhtul kumas kogu taevas tulemeres. Pilvedest sähvisid võimsad välgud. Ma ei suutnud nende heledust taluda, sellal kui kapten Nemo vaatas neile otse näkku, justkui ahmiks endasse tormi hingust. Õhku täitis kohutav mürin, milles lainete müha segunes tuule ulgumise ja kõuekärgatustega. Tuul muutis pidevalt suunda ja tsüklon, mis oli tulnud idast, kandus põhja ning pöördus siis uuesti tagasi läänest ja lõunast, liikudes seega lõunapoolkera keeristormidega võrreldes vastupidises suunas.

Ah, Golfi hoovus! Mitte asjata ei nimetata teda tormide kuningaks! Tema ongi see, mis oma sooja hoovuse kohal olevate mitmesuguste õhukihtide erineva temperatuuri tõttu sünnitab kohutavaid orkaane.

Vihmale järgnes tulesadu. Iga õhus lendav veetilgake muutus välkuvaks tulejoaks. Tundus, nagu otsiks kapten Nemo endale väärikat surma ja tahaks, et pikne teda tabaks. Ühe võimsa pikilaine ajal ajas «Nautilus» oma ninateraviku nagu piksevarda kõrgele õhku ning ma nägin, kuidas sellelt purskus piklikke sädemeid.

Täiesti kurnatuna lohistasin end viimase jõuga luugi juurde, avasin selle ning laskusin alla salongi. Orkaan savutas haripunkti. «Nautiluse» sisemuses oli võimatu püsti seista.

Kapten Nemo tuli tekilt ära alles kesköö paiku. Kuulsin, kuidas reservuaarid vähehaaval täitusid, «Nautilus» vajus aeglaselt vee alla.
Salongi illuminaatoritest nägin suuri kalu välgusähvatustest kumavas vees hirmunud vaimudena põgenemas. Mõnda neist tabas pikselöök otse minu silme all.
«Nautilus» sukeldus ikka sügavamale. Arvasin, et ta leiab rahu juba viieteteistkümnendal meetril, kuid ei. Ülemised veekihid olid liiga tugevas liikumises. Vaikus saabus alles viiekümne meetri sügavuses mere rüpes.
Milline täielik rahu ja vaikus seal valitses! Milline liikumatus! Kes oleks võinud öelda, et samal ajal möllas ookeani pinnal kohutav orkaan?

339

XX 47°24' PÕHJALAIUST JA 17°28' LÄÄNEPIKKUST

Torm kandis meid itta. Kõik lootused põgeneda New Yorgi lähistel või Saint Lawrenee'i suudmes luhtusid. Vaene meeleheitele viidud Ned tõmbus üksildusse nagu kapten Nemogi. Meie Conseil'ga muutusime lahutamatuiks.
Nagu ma juba tähendasin, kandus «Nautilus» itta, õigemini küll kirdesse. Mitme päeva jooksul eksles ta kord vee all, kord vee peal meremeestele nii hädaohtlikus udus, mis tekib jää sulamisel vabaneva niiskuse tagajärjel. Kui palju laevu on neis vetes kaotsi läinud, kui nad lähenesid rannikult paistvaile ähmastele tuledele! Kui palju mereõnnetusi on toimunud neis läbipaistmatuis ududest Kui paljud on siin karile jooksnud, sest tuule ulgumine matab kaljude läheduses oleva murdlainetuse kohina. Kui palju kokkupõrkeid, hoolimata ankrutuledest, alarmiviledest ja häirekelladest.
Seepärast jättis ka siinne merepõhi lahinguvälja mulje, kus puhkasid oma viimset und kõik ookeani poolt võidetud laevad. Mõned neist olid juba vanad ja roostes, teised aga päris uued, nii et meie helgiheitja kiired peegeldusid nende raudosadelt Ja vaskkiiludelt. Siin oh laevu, mis olid hävinud koos meeskonna ja arvukate väljarändajatega. Eriti palju leidus neid juba statistikas eriti ohtlikena märgitud Raee'i neeme, Saint Pauli saare, Belle Isle'i väina ja Saint Lawrence'i suudme lähistel. Kui palju kurb! uudiseid on juba üksnes paari viimase aasta jooksul teatavaks teinud Royal Maili, Inmani, Montreali ja teised laevaseltsid: «Solway», «Isis», «Paramatta», «Hungarian», «Canadian», «Anglo-Saxon», «Humboldt» ja «United States» jooksid seal karile, «Arctic» ja «Lyonnais» hukkusid kokkupõrke tagajärjel, «President», «Pacifie» ja «City of Glasgow» on seniajani teadmata kadunud. Kõigi nende süngete riismete keskel sõitis «Nautilus», otsekui oleks ta teostanud mingit surnute ülevaatust.
15. mail olime Newfoundlandi šelfi lõunatipus. Sealne madalik on tekkinud arvukaist uhteist, milles leidub suurel hulgal orgaanilise aine jäänuseid, mida kannab sinna kas Golfi hoovus ekvaatori juurest või siis piki Ameerika rannikut voolav külm põhjahoovus. Seal võis kohata hulgaliselt rändrahne, mida oli toonud mandrijää. Üldse jättis kõik tohutu surnukambri mulje, kus arvutul hulgal hävib kalu, molluskeid ja zoofüüte.
340

Newfoundlandi juures on meri madal, mitte üle saja sülla sügav, kuid otse madalikust lõunasse asub tohutu kolme tuhande meetrine süvik.Golfi hoovus muutub seal laiemaks ja sügavamaks. Tema kiirus ja temperatuur langevad tunduvalt, kuid selle-eest avardub ta mereks.
Kalade hulgas, keda «Nautilus» oma teel hirmutas, nimetaksin kõigepealt mustjashalli selja ning oranži kõhualusega meetripikkust merivarblast; ta annab omasarnastele ületamatu abielutruuduse eeskuju, mis leiab aga vähe järeletegemist. Edasi võiks mainida smaragdrohelist eriti maitsva lihaga mureeni; suurte silmadega koerkalu, limakalu, kes on munaspoegijad nagu ussidki; kahekümne sentimeetri pikkusi musti mudilaid; hõbedase läikega pikksabasid, kes on väga kiired ujujad ning

tungivad sageli üpris kaugele Põhj a-Jäämerre.
Võrkudesse sattus ka üks julge, südi ja tugev kala, limakalade, turskade ning lõhede halastamatu vaenlane, paari meetri pikkune okkalise pea, pikkade teravate uimekiirte, pruuni kõbrulise keha ja punaste uimedega polaarmerede merihärg. «Nautiluse» kalureil oli päris tublisti tegemist, enne kui nad said jagu sellest kalast, kes tänu erilistele lõpuskaantele võib oma hingamiselundeld kuivamise eest kaitsta ning mõnda aega veest väljas elada.
Lõpuks, et meelest ära ei läheks, nimetaksin veel Atlandi ookeani põhjaosale eriti iseloomulikke väikesi halle varjukalu, kes polaarmeredes võivad kaua laevu saata, teravninasid, meripuuke ja tursklasi, eriti atlandi turska, keda Newfoundlandi kalarikkail madalikel leidus loendamatul hulgal.
Turska võiks nimetada mäekalaks, sest tegelikult pole Newfoundland muud kui suur veealune mägi. Kui «Nautilus» sõitis keset tursaparvi, siis ei suutnud Conseil hoiduda hüüatamast:
«Mis see siis on? Mina arvasin ikka, et tursad on laiad ja lapergused nagu soomuslestad või merikeeled!»
«Lihtsameelne!» vastasin mina. «Tursad on lapergused ainult kalapoes, kus nad on roogitud, lõhki lõigatud ja müümiseks välja pandud. Vees aga on nad niisamasugused voolujoonelised nagu meriärnidki ja kohanenud kiireks liikumiseks vees.»
«Usun seda, härra, aga küll on neid siin ikka palju, terve pilv kohe! Sagivad nagu sipelgad!» imestas Conseil. .
«Neid oleks palju rohkem, sõbrake, kui neil poleks niisuguseid vaenlasi nagu meripuugid ja inimesed. Kas sa tead ka, kui suur on ühe ematursa marjaterade arv?»

«Kui õige ütleks ühe hästi suure arvu, näiteks viissada tuhat,» arvas Conseil.
«Üksteist miljonit; sõbrake!»
«Üksteist miljonit! No seda ma küll ei usu, enne kui olen nad ise üle lugenud.»
«Loe, Conseil, kuid lihtsatn on mind uskuda. Eks püüa ju prantslased, inglased, ameeriklased, taanlased ja norralased tohutul hulgal turska. Neid süüakse kõikjal nii palju, et ilma oma hämmastamapaneva sigivuseta oleks see kala juba ammu meredest kadunud. Ainuüksi Inglismaal ja Ameerikas tegeleb tursapüügiga viis tuhat püügilaeva ja seitsekümmend viis tuhat kalurit. Iga laev püüab keskmiselt nelikümmend tuhat kala, seega kokku kakskümmend viis miljonit kala. Norra rannikul püütakse umbes niisama palju.»
«Hästi, jään parem härrat uskuma ega hakka neid lugema.»
«Mida siis?»
«Ühtteistkümmend miljonit marjatera. Aga ma tahaksin midagi öelda.»
«Mida siis?»
«Et kui kõigist marjateradest kasvaksid kalad, siis jätkuks neljast tursast Inglismaa, Ameerika ja Norra varustamiseks kalaga.»
Sõitsime parajasti Newfoundlandi madaliku kohal ja ma võisin selgesti näha pikki kahesaja konksuga õngejadasid, mida iga laev tosinate viisi merre heidab. Iga õngenööri otsas oli väike raskus, veepinnal aga hoidis teda korgist poi. «Nautilus» pidi püüniste vahel väga osavalt manööverdama.

Ta ei jäänud aga kauaks neisse elava liiklusega vetesse, vaid sõitis põhja kuni neljakümne teise laiuskraadini, kus Newfoundlandi pealinna Saint John'si ja Heart's Contenti lähistel lõpeb Euroopat ja Ameerikat ühendav kaabel.
«Nautilus» ei läinud enam kaugemale põhja, vaid võttis kursi itta, otsekui kavatseks sõita piki seljandikku, mida mööda kulgeb telegraafiliin. Sealse merepõhja reljeef on paljude loodimiste tõttu väga täpselt tuntud.
17. mail märkasin umbes viiesaja miili kaugusel Heart's Contentist kahe tuhande kaheksasaja meetri sügavuses mere põhjas kaablit. Conseil, kellele ma polnud sellest varem kõnelnud, pidas seda

hiigla pikaks merimaoks ning hakkas harjunud kombe kohaselt klassifitseerima. Pidin tublile poisile valmistama suure pettumuse ja lohutuseks jutustasin talle üksikasjaliselt kaabli panemisesti.

342

Esimene kaabel pandi aastatel 1857-1858, kuid lakkas töötamast pärast seda, kui tema kaudu oli edasi antud umbes nelisada telegrammi. 1863. aastal konstrueerisid insenerid uue kaabli, mille pikkus oli kolm tuhat nelisada kilomeetrit ja raskus neli tuhat viissada tonni. See laaditi spetsiaalselt ehitatud laevale «Great Eastern». Kaablipanek ebaõnnestus jälle.

25. mail viibis «Nautilus» kolme tuhande kaheksasaja kolmekumne kuue meetri sugavuses täpselt selles kohas, kus kaabli katkemine kogu ettevõtte nurja ajas. See oli kuuesaja kolmekümne kaheksa miili kaugusel Iirimaa rannikust, kui kella kahe paiku laeval märgati, et side Euroopaga on katkenud. Laeva pardal viibivad elektriinsenerid otsustasid kaabli enne läbi lõigata ning siis alles välja tõmmata. Kella üheteistkumneks õhtul olid nad katkemiskoha avastanud. Otsad joodeti ja põimiti kokku ning kaabel lasti tagasi vette. Mõni päev hiljem katkes kaabel uuesti ning seda polnud enam võimalik ookeanisügavustest kätte saada.

Kuid ameeriklased ei heitnud meelt. Ettevõtte julge algataja Cyrus Field, kes oli oma varanduse mängu pannud, kuulutas välja uue korjanduse. Vajalik rahasumma saadi kiiresti kokku. Siis valmistati uus, parema konstruktsiooniga kaabel, milles gutapertšiga ümbritsetud juhtmeid kaitses metallikorraga kaetud kiudainekiht. 13. juulil 1866 hiivas «Great Eastern» uuesti ankru.

Ettevõte edenes jõudsasti. Siis aga toimus järgmine vahejuhtum. Kaablit enne vettelaskmist lahti rullides märkasid elektrikud, et sellesse oli löödud naelu ilmse kavatsusega rikkuda kaabli sudamikku. Kapten Anderson ja laeva ohvitserid ning insenerid tulid kokku küsimust arutama ning tegid kõigile pardal viibijaile teatavaks, et kui suüdlane peaks laeval tabatama, heidetakse ta ilma mingi kohtuotsuseta iile parda. Pärast seda need kuritahtlikud katsed enam ei kordunud.

23. juulil oli «Great Eastern» Newfoundlandi rannikust

kaheksasaja kilomeetri kaugusel, kui Iirimaalt tuli teade, et Preisimaa ja Austria on pärast Sadova lahingut rahu teinud. 27. juulil jõudis laev keset udu õnnelikult Heart's Contenti sadamasse. Ettevõte oli õnnelikult lõpule viidud ja esimeses telegrammis noorelt Ameerikalt vanale Euroopale kõlasid sõnad, mille järgi nii harva talitatakse: «Au olgu Jumalale kõrges, rahu maa peal ja inimestest hea meel!»

Ma ei lootnudki kaablit leida enam sellisena, nagu ta oli vabrikust tulnud. Kogu see pikk madu oli maetud meri-

343

karpide jäänuste, kambriliste lubikodade ja kivistunud mudakorra alla, mis kaitses teda uuristavate limuste vastu. Ta oli kaitstud ka lainete tegevuse eest, ja et veerõhumine soodustab eriti elektrijuhtivust, siis läheb telegramm Ameerikast Euroopasse kolmekümne kahe sajandiku sekundiga. Kaabli iga on kahtlemata igavene, sest on tähele pandud, et gutapertš muutub vees seistes üha tugevamaks.

Samuti on trass väga õnnestunult valitud, sest merepõhi ei asu kusagil nii sügaval, et kaabel võiks katkeda. Isegi kõige sügavamas kohas, kuhu «Nautilus» talle nelja tuhande neljasaja kolmekümne meetri sügavusse järgnes, lamas ta merepõhjas vähimagi pingeta.

Seejärel lähenesime kohale, kus 1863. aastal oli toimunud õnnetus. Ookeani põhi moodustab seal saja kahekümne kilomeetri laiuse lohu, kuhu võiks asetada terve Mont-Blanc'i, ilma et tipp veest välja ulatuks. See veealune org lõpeb idas kahe tuhande meetri kõrguse järsu kaljuseinaga, mille juurde me jõudsime 28. mail. «Nautilus» oli ainult saja viiekümne kilomeetri kaugusel Irimaast.

Kas kapten Nemo kavatses maabuda Briti saartel? Seda mitte. Minu suureks üllatuseks võttis ta kursi lõunasse, Euroopa meredesse. Sõites kaarega ümber Rohelise saare*, märkasin ma korraks Cleari neeme ja Fasteneti tuletorni, mis valgustab teed tuhandeile Glasgow' ja Liverpooli sadamaist väljuvaile laevadele.

Esitasin endale väga olulise küsimuse: «Kas julgeb «Nautilus» tungida La Manche'i väina?» Ned Land, .kes oli jälle välja ilmunud, niipea kui lähenesime maale, külvas mind küsimustega üle. Mida talle vastata? Kapten Nemo aga jäi nähtamatuks. Lasknud kanadalasel korraks Ameerika rannikut näha, kavatses ta ehk nüüd mulle ka Prantsusmaad näidata?

«Nautilus» liikus ikka lõuna poole. 30. mail sõitis ta Land's Endi neeme, Inglismaa lõunapoolseima tipu ja Scilly saarte vahelt läbi, mis jäid meist paremale.

Kui ta oleks tahtnud läbida La Manche'i, siis oleks ta pidanud võtma kursi otse itta, kuid ta ei teinud seda.

31. mail sõitis «Nautilus» terve päeva merel ringi, mis tegi mu äärmiselt uudishimulikuks. Ta näis midagi otsivat, kuid ilmselt polnud seda nii kerge leida. Kell kaksteist tuli kapten Nemo ise päikese kõrgust mõõtma. Ta ei lausunud mulle sõnagi. Ta näis tusasem kui kunagi varem. Mis võis

* Roheline saar-Iirimaa.

teda nii kurvastada? Ega ometi Euroopa ranniku lähedus? Kas meenutas ta oma kadunud kodu? Mida ta võis tunda? Kahetsust või süümepiina? Kaua vaevas mind see mõte ja ma aimasin, et peagi paljastab juhus kapteni saladused.

Järgmisel päeval, 1. juunil, jätkas «Nautilus» oma manöövreid. Nüüd oli mulle täiesti selge, et ta otsis mingit kindlat punkti ookeanis. Kapten Nemo mõõtis ise päikese kõrgust nagu eelmiselgi päeval. Meri oli vaikne ja taevas selge. Kaheksa miili kaugusel ilmus silmapiirile suur aurik. Ma ei näinud tema mastis ühtki lippu, mis oleks võimaldanud kindlaks teha laeva rahvuslikku kuuluvust.

Mõni minut enne päikese jõudmist seniiti võttis kapten Nemo sekstandi ning tegi vaatlusi suurima tähelepanuga. Täielik tuulevaikus kergendas mõõtmist, sest «Nautilus» ei kõikunud üldse. Viibisin parajasti tekil. Kui laiuskraadi määramine oli lõpetatud, lausus kapten:

«Siin ta on!»

Siis läks ta alla tagasi. Vahest märkas ta, et silmapiiril asuv laev muutis kurssi ning võttis suuna meie peale. Ma ei julge seda kinnitada.

Pöördusin tagasi salongi. Luugid sulgusid ning ma kuulsin vee kohisemist reservuaarides. «Nautilus» hakkas sukelduma, laskudes otse mere põhja, sest vint ei töötanud.

Mõne minuti pärast peatus ta kaheksasaja kolmekümne kolme meetri sügavuses.

Salongi helendav lagi kustus, illuminaatorite plaadid avanesid ning läbi kvartsklaaside võisin vaadelda prožektorist heledasti valgustatud vett poole miili raadiuses.

Pakpoordis ei näinud ma midagi peale vaikse vee.

Tüürpoordis aga, tõmbas minu tähelepanu endale mingi suur kogu, mis sarnanes valkjate karpide nagu lume alla mattunud varemetega. Tähelepanelikumalt vaadeldes arvasin ära tundvat mastiteta vraki, mis näis olevat, nina ees, põhja vajunud. Laev oli nähtavasti väga ammu hukkunud ning vrakk juba palju aastaid ookeani põhjas lamanud, sest muidu poleks teda katnud nii paks lubjakord.

Mis laev see oli? Miks tuli «Nautilus» tema hauale? Viimati polnudki see laevaõnnetuse tagajärjel põhja vajunud?

Viibisin täielikus nõutuses, kui kapten Nemo, kes seisis minu kõrval, hakkas pikkamisi jutustama:

«Kunagi oli selle laeva nimi «Marsellais». Tal oli seitsekümmend neli suurtükki ning ta lasti vette 1762. aastal. 13. augustil 1778. aastal võitles ta La Poype-Vertrieux' juha-

tuse all vapralt «Prestoni» vastu. 4. juulil 1779 võttis ta koos admiraI d'Estaing'i eskaadriga osa Grenada vallutamisest. 5. septembril 1781 osales ta krahv de Grasse'i ülemjuhatuse all Chesapeaki merelahingus. 1794. aastal andis Prantsuse Vabariik talle uue nime. Sama aasta septembris ühines ta Brestis Villaret-Joyeuse'i eskaadriga, millele oli ülesandeks tehtud admiraI Van Stabeli juhatusel

Ameerikast saabuva viljakaravani eskortimine. 11., ja 12. preriaalil II vabariigi aastal* kohtus eskaader inglise sõjalaevaga. Täna, mu härra, on 13. preriaal ehk esimene juuni 1868. Täpselt samal päeval ja samas kohas põhjalaiusel 47°24' ja läänepikkusel 17°28' hukkus see laev seitsekümmend neli aastat tagasi. Kangelaslikus võitluses oli ta kaotanud kõik kolm masti, vesi oli hõivanud püssirohukambrid, kolmandik meeskonnast oli rivist välja löödud, kuid vapper laev otsustas koos oma kolmesaja viiekümne kuue mehega ennem põhja minna kui alistuda ning vajus voogudesse lipu uhkesti lehvides ja hüüdega «Elagu vabariik!»»
«See on «Vengeur»!» hüüdsin ma.
«Jah, mu härra, see on «Vengeur»! Milline ilus nimi!» lõpetas kaptrn Nemo vaikse häälega oma jutustuse ning asetas käed vaheliti rinnale.

XXI HEKATOMB

Kapteni iseäralik kõnelemisviis, olukorra ootamatus, kogu see lugu revolutsioonilise laeva kangelasteost,. alates ükskõiksest jutustusest ja lõpetades selle mõistatusliku isiku erutatud sõnadega, kui oli tegemist laeva nimega «Vengeur»-«Tasuja» **-,** mille tähendus ei jäänud mulle märkamatuks, kõik kokku rabas mind sügavasti. Minu pilgud ei lahkunud enam kaptenilt, kui ta seal seisis, käsi mere poole välja sirutatud, ning leegitseval pilgul seda kuulsusrikast vrakki vaatles. Võib-olla ei saa ma kunagi teada, kes ta on, kust ta tuleb ja kuhu läheb, kuid ma hakkasin temas ikka rohkem ja rohkem inimest kui teadlast nägema. See polnud mitte lihtsalt põlgus inimeste vastu üldse, mis oli sundinud

* Pr e r i a a l - Prantsuse revolutsioonikalendri üheksas kuu 20. (21.) maist kuni, 18. (19.) juunini. II aasta - 1794. aasta.

kapten Nemot ja tema kaaslasi «Nautilusesse» sulguma, vaid mingi koletislik, aga võib-olla ka üllas viha, mida aeg ei suutnud kustutada.
Kas tema viha nõudis ikka veel kättemaksu? Tulevik pidi seda näitama.
«Nautilus» kerkis aeglaselt veepinnale ja «Vengeuri» ähmased piirjooned kadusid vähehaaval mu silmist. Peagi teatas kerge õõtsumine, et viibime veepinnal.
Tol hetkel kuuldus kuskilt summutatud plahvatus. Vaatasin kaptenile otsa. Ta ei liigutanudki.
«Kapten!» ütlesin ma.
Ta ei vastanud.
Lahkusin temast ja ronisin tekile. Conseil ja kanadalane olid minust juba ette jõudnud.
«Mis plahvatus see oli?» küsisin ma.
«Kahuripauk,» vastas Ned Land.
Vaatasin laeva poole, mida olin juba varem märganud.
See oli vahepeal «Nautilusele» lähenenud ning lisas ilmselt auru. Kuus miili lahutasid meid temast.
«Mis laev see on, Ned?» küsisin ma.
«Taglase ja mastide kõrguse järgi otsustades olen valmis kihla vedama, et see on sõjalaev,» vastas kanadalane. «Peaks ta ainult lähemale tulema, ja kui vaja, selle neetud «Nautiluse» uputama.»
«Kulla Ned,» tähendas Conseil, «mis häda võiks ta «Nautilusele» teha? Vahest ründab ta meid vee all, hävitab merepõhjas kahuritulega?»
«Öelge mulle parem, Ned, kas te näete, mis riigi laev see on?»
Kanadalane kissitas silmi ja vaatles mõni hetk laeva, pingutades kogu oma suurepärast nägemist.
«Ei, härra,» vastas ta siis, «mitte ei näe, mis riigi laev see on. Mastis ei ole lippu. Aga ma võin kinnitada, et see on sõjalaev, sest grootmastis lehvib pikk vimpel.»

Veerand tundi jälgisime laeva, mis purjetas meie suunas. Ma ei tahtnud ikka veel uskuda, et ta võis nii kaugelt «Nautilust» märgata, või siis, mis näis veelgi võimatum, temas allveelaeva ära tunda.
Varsti teatas kanadalane, et see on suur liinilaev kahe soomustatud teki ja pika rammiga ninas. Tema kahest korstnast tõusis paksu suitsu. Purjed olid rehvitud, nii et neid oli võimatu.raadest eraldada. Mastitipus polnud ühtki lippu..
Kauguse tõttu oli ikka veel võimatu näha mastis pika lindina lehviva vimpli värve.

347

Laev lähenes kiiresti. Kui kapten Nemo laseks teda veelgi lähemale, avaneks meile pääsemisvõimalus.
«Härra,» pöördus Ned Land minu poole, «kui laev on meist miili kauguse!, siis hüppan merre ja soovitan teil samuti teha.»
Ma ei. vastanud kanadalase ettepanekule ning jätkasin silmanähtavalt suureneva laeva vaatlemist. Olgu ta inglise, prantsuse, ameerika või vene sõjalaev, ma olin täiesti kindel, et ta meid päästab, kui vaid jõuaksime tema lähedusse.
«Vahest härra tuletaks meelde, et meil on ujumise alal juba kogemusi,» sõnas nüüd Conseil. «Ta võib minu hooleks jätta enda pukseerimise sellele laevale, kui talle meeldib järgneda Ned Landile.»
Pidin just talle vastama, kui sõjalaeva ninast kerkis äkki valge suitsupilveke.. Mõni sekund hiljem langes mingi raske ese «Nautiluse» kiiluvette, nii et vesi pritsis ahtriie. Seejärel jõudis minu kõrvu kahuripauk.
«Mis!» hüüdsin ma. «Nad tulistavad meid?»
«Täitsa poisid!» pomises Ned Land.
«Nad ei peagi meid merehädalisteks mõne hukkunud laeva vrakil.»
«Härra ärgu pahandagu... Nii!» lausus Conseil ja raputas endalt vett; millega uus kuul teda piserdas. «Ärgu härra pahandagu, aga nad vrst tundsid narvali ära ja pommitavad nüüd narvalit suurtükkidest.»
«Nad peaksid ometi nägema, et tegemist on inimestega!» hüüdsin mina.
«Just sellepärast nad võib-olla lasevadki!» tähendas Ned mulle otsa vaadates.
See oli nagu ilmutus. Muidugi, selle aja peale oli ju üldiselt teada, mida sellest niinimetatud koletisest arvata. Kindlasti märkas kapten Farragut «Abraham Lincolni» kokkupõrke ajal, kui Ned Land heitis oma harpuuni hiigelnarvali pihta, et see narval oli allveelaev, kaugelt hädaohtlikum masin kui mis tahes üleloomulik vaalaline.
Jah, nii see pidigi olema, ja nüüd polnud mingit kahtlust, et kõikidel meredel seda kohutavat hävitusvahendit jälitati.
Tõepoolest kohutav relv, eriti kui oletada, et kapten Nemo kasutas seda oma vaenlastele kättemaksmiseks! Kas ei rünnanud ta ka tol ööl mõnd laeva, kui ta India ookeanis meid kongi pistis? Kas too mees, kes nüüd puhkab korallkalmistul, polnud mitte kokkupõrke ohver, mis toimus «Nautiluse» ja tolle teise laeva vahel? Kordan - nii see oli. Nii see pidigi olema. Üks kapten Nemo elu tumedamaid külgi

349

hakkas selguma. Ja kuigi tema isik peaks jääma tundmatuks, siis tema vastu ühinenud rahvad ei jälitanud enam mõnda väljamõeldud olendit, vaid inimest, kes oli neile halastamatut kättemaksu vandunud.
Kogu see mineviku kohutav vari kerkis nüüd mu silme ette. Sõprade asemel võisime läheneva sõjalaeva pardal leida ainult vaenlasi, kes ei tundnud halastust.
Suurtükituli meie ümber muutus üha tihedamaks. Mõned viltu veepinnale langevad kuulid põrkasid uuesti õhku ning lendasid rikošetiga kaunis kaugele, kuid ükski neist ei tabanud «Nautilust».
Soomuslaev oli nüüd ainult kolme miili kaugusel. Ägedast tulistamisest hoolimata ei ilmunud

kapten Nemo tekile.
Ometi oleks võinud iga «Nautituse» kerega risti langev koonusekujuline mürsk osutuda saatuslikuks.
Siis ütles kanadalane:
«Härra, me peame püüdma kõik teha, et sellest mustast loost terve nahaga, pääseda. Anname neile märku! Pagan võtku! Võib-olla nad saavad aru, et me oleme ausad inimesed!»
Ned Land võttiski oma taskuräti ning kavatses lehvitada.
Vaevalt oli ta selle laiali laotanud, kui kellegi raudne käsi paiskas ta laevalaele pikali, kuigi Ned oli erakordselt tugev mees.
«Närukael!» hüüdis tallekapten. «Kas sa tahad, et ma su «Nautiluse» rammi otsa naelutan, enne kui ma seda laeva ründan!»
Hirmus oli kapten Nemot kuulata ja veel hirmsam teda näha. Tema nägu oli äkilisest raevuhoost muutunttel surnukahvatuks, silmad hullunult pärani. Ta ei rääkinud enam, vaid möirgas. Ta kummardus ning väänas kanadalast õlgadest.
Siis jättis ta Nedi sinnapaika ning pöördus sõjalaeva poole, mille kahurikuule sadas vihmana tema ümber:
«Ah sa siis tead, kes ma olen, neetud rahva laev!» karjus ta võimsal häälel. «Mul pole vaja näha sinu värve, et teada, kes sina oled! Vaata siia! Ma näitan sulle oma lippu!»
Ja kapten Nemo heiskas oma musta plagu, samasuguse nagu see, mille ta oli püstitanud lõunanabale.
Tol hetkel tabas kahurikuul suure nurga all «Nautiluse» keret ja põrkas rikošetiga kapteni lähedalt uuesti õhku, ilma et oleks laevakeret purustanud.
Kapten Nemo kehitas õlgu ja ütles siis järsult,
«Minge koos oma kaaslastega alla!»

350

«Mu härra!» hüüdsin ma. «Ega te ometi ei mõtle seda laeva rünnata?»
«Ma uputan ta, mu härra!»
«Te ei tee seda!»
«Ma teen seda,» lausus kapten Nemo külmalt. «Ärge püüdkegi minu üle kohut mõista. Saatus näitas teile seda, mida te ei tohtinud näha. Mind rünnati. Vastulöök tuleb hirmus! Minge alla!»
«Mis laev see on?»
«Ah te ei tea? Seda parem! Vähemalt see jääb teile saladuseks. Minge!»
Kanadalasel, minul ja Conseil'l ei jäänud muud üle kui alistuda. Umbes viisteist «Nautiluse» madrust ümbritses kaptenit ning nad vaatasid lähenevat sõjalaeva kirjeldamatu vihaga. Tundsin: et neid innustas üks ja seesama kättemaksujoovastus.
Laskusin laeva sisemusse hetkel, mil veel üks mürsk kriimustas «Nautiluse» keret, ja kuulsin kaptenit hüüdvat:
«Tulista aga tulista, sa meeletu laevl Puista nii palju kui tahad oma armetuid kuule «Nautiluse» rammist sa ei pääse! Kuid see siin pole koht, kus sa pead hukkuma. Ma ei taha, et sinu riismed vajuksid «Vengeuri» peale!»
Läksin oma kajutisse. Kapten ja tüürimees jäid tekile. Vint hakkas tööle. «Nautilus » eemaldus suure kiirusega sõjalaeva suurtükitule alt. Jälitamine aga jätkus. Kapten Nemo piirdus kauguse säilitamisega.
Suutmata kauem närivale kannatamatusele ja erutusele vastu panna, läksin pealelõunal kella nelja paiku trepi juurde. Luugid olid avatud. Hiilisin tekile. Kapten jalutas seal ikka veel kiirel sammul edasi-tagasi. Ta vaatles laeva, mis jäi viie või kuue miili kaugusele allatuule. Kapten Nemo, kes keerles nagu metsaline puuris, laskis end jälitada ja meelitas vaenlast kaugemale itta. Millegipärast ta ei rünnanud. Võib-olla kõhkles ta veel?

Tahtsin teda viimast korda takistada, kuid niipea kui ma kapten Nemot kõnetasin, sundis ta mind järgmiste sõnadega vaikima:
«Tõde ja õiglus on minuga! Mina olen rõhutu, seal aga on rõhuja! Tema läbi kaotasin ma kõik, mida ma armastasin, hoidsin ja austasin - isamaa, naise, lapsed, isa ja ema, kõik purunes minu silme all. Kõik, mida ma vihkan, on seal! Vaikige!»
Heitsin viimase pilgu sõjalaevale, mis lisas auru, ning läksin Nedi ja Conseil' juurde.

«Põgeneme!» hüüdsin ma neile.
«Tore,» lausus Ned. «Mis laev see on?»
«Pole aimugi. Olgu ta milline tahes, ta uputatakse enne, kui saabub öö. Igatahes on parem uppuda koos temaga kui osa võtta karistusaktsioonist, mille õigluse üle ma pole võimeline otsustama.»
«See on ka minu arvamus,» sõnas Ned külmalt. «Ootame ööd!»
Saabus öö. Pardal valitses sügav vaikus. Kompass näitas, et «Nautilus » polnud kurssi muutnud. Kuulsin, kuidas sõukruvi tiivikud peksid kiiresti ja korrapäraselt laineid. Allveelaev püsis mere pinnal, kõikudes kergelt kord ühele, kord teisele küljele.
Minu seltsimehed ja mina olime otsustanud põgeneda siis, kui laev on küllalt lähedal, kas kuuldekauguses või nägemisulatuses, sest kolme päeva pärast pidi olema täiskuu ning ööd olid valged. Olles kord juba liinilaeva pardal, tuleb meil kõik teha ähvardava ohu vältimiseks või vähemalt niipalju, kui sellises olukorras on üldse võimalik teha. Mitu korda näis mulle, et «Nautilus» valmistub rünnakuks, kuid ta piirdus sellega, et laskis vastasel veidi läheneda, ja põgenes siis kiiresti. Osa ööst möödus ühegi vanejuhtumita. Valvasime hoolega sobivat tegutsemisvõimalust. Olime väga erutatud ning kõnelesime vähe. Ned Land tahtis merre hüpata. Sundisin teda ootama. Minu arvates pidi «Nautilus » soomuslaeva ründama veepinnal, ja sel juhuloleks meil olnud mitte ainult võimalik, vaid ka lihtne põgeneda.
Kell kolm hommikul muutusin ma rahutuks ning ronisin tekile. Kapten Nemo ei olnud sealt lahkunud. Ta seisis vööris oma lipu kõrval, mida kerge briis tema pea kohal paisutas. Ta ei lasknud sõjalaeva silmist. Tema pingutatud vaade näis vaenlast otsekui ligi meelitavat, lähemale nõiduvat, sidudes teda «Nautiluse» külge hoopis kindlamini kui mis tahes terastross!
Kuu läbis parajasti meridiaani. Idast tõusis Jupiter. Keset looduses valitsevat rahu näis ookean otsekui võistlevat taevaga vaikuses ja merepind oli taevatähtedele selgeim peegel, mida üldse on võimalik kujutleda.
Õudus pani kogu mu olemuse värisema, kui ma võrdlesin looduse rahu vihaleegiga, mis hõõgus «Nautiluse» sisemuses.
Laev püsis meist kogu aeg kahe miili kaugusel. Ta oli veidi lähenenud, liikudes pidevalt helenduse suunas, mis

reetis «Nautiluse » asukohta. Nägin selgesti ahtritulesid, rohelist ja punast, ning fokkmasti taagi küljes helgiheitjat.

Ähmane kurna valgustas taglast, katlaid hoiti maksimaalse surve all, korstnaist kerkis kõrgele taeva alla sädemete ja hõõguva tuha pilvi.
Jäin tekile kuni kella kuueni hommikul, ilma et kapten Nemo oleks minust välja teinud. Laev oli meist nüüd ainult poolteise miili kaugusel ja koos esimeste päikesekiirtega algas ka suurtükituli. Hetk, mil «Nautilus» pidi oma vastast ründama, ei võinud enam kaugel olla, ja siis lahkun ma koos seltsimeestega igaveseks sellest inimesest, kelle üle ma ei julge kohut mõista.

Valmistusin just alla minema, et sellest oma kaaslastele teatada, kui tüürimees tekile ilmus. Teda saatsid mitu madrust. Kapten Nemo kas ei näinud neid või ei tahtnud näha. Nad tegid tekil mitmeid muudatusi, mida võiks nimetada «laeva lahinguvalmis seadmiseks». Asi oli väga lihtne. Platvormi ümbritsev raudvõre lasti alla. Helgiheitja ja roolimehe väljaulatuv kamber vajusid laevakeresse, nii et nad olid välispinnaga ühel tasemel. Pikal terassigaril ei olnud enam ühtki kühmu, mis oleks tema vaba liikumist takistanud.

Läksin alla salongi. «Nautilus» oli ikka veel pinnal. Esimesed koidukiired valgustasid vett. Laeva kõikudes paistis illuminaatorites tõusva päikese punane kurna. Algas kohutav päev - 2. juuni.

Kella viie ajal näitas lagi, et «Nautiluse» kiirus väheneb. Ma mõistsin, et ta laskis soomuslaeva endale läheneda. Plahvatused muutusid üha tugevamaks. Kuulid langesid ümbritsevasse vette ning keerlesid seal kummalise vihinaga.

«Sõbrad,» ütlesin ma, «surugem veel viimast korda üksteisel kätt ja kaitsku meid jumal!»

Ned Land oli täis otsustavust, Conseil rahulik, mina aga närviline. Vaevalt suutsin end vaos hoida. Läksime raamatukokku. Pidin just ukse avama, kui äkki luugid sulgusid. Kanadalane tormas trepiastmeid mööda üles, kuid ma hoidsin teda tagasi. Tuttav kohin teatas, et vesi tungis reservuaaridesse. «Nautilus» vajus mõne meetri sügavusse vee alla.

Manööver oli mulle tuttav. Oli juba liiga hilja tegutseda. «Nautilus » ei mõelnudki rünnata sõjalaeva soomustatud tekke, vaid kavatses teda tabada allpool veeliini, kus polnud kaitsvaid terasplaate.

Meist olid jälle saanud vangid ja algava õudse tragöödia sunnitud pealtnägijad. Pealegi ei jäänud meil enam aega

järelemõtlemiseks. Põgenesime minu kajutisse ning vaatasime üksteisele sõnatult otsa. Kogu mu olemust valdas sünge tardumus. Mõtlemisvõime oli halvatud. Viibisin selles piinarikkas ootuseärevuses, mis eelneb kohutavale plahvatusele. Ootasin, kuulatasin pingeliselt, kogu minu elu oli koondunud ainult kuulmisaistinguisse!

«Nautiluse» kiirus suurenes märgatavalt. Nii võttis ta hoogu. Kogu laevakere värises pingest.

Äkki ma karjatasin. Toimus kokkupõrge, mis näis võrdlemisi tühisena. Tundsin, kuidas allveelaeva terasnina tungis millessegi. Kuulsin kriginat ja raksumist. Võimsa hooga läbistas «Nautilus» sõjalaeva nagu purjenõel lõuendi.

Ma ei suutnud end enam valitseda. Kaotasin täielikult pea ning sööstsin hullununa oma kajutist salongi.

Kapten Nemo oli seal. Vaikiv, sünge ja halastamatu, nõnda seisis ta pakpoordi illuminaatori juunes ja vaatas välja.

Tohutu must kogu vajus tema silme all, ja et tema surma. heitlusest mitte midagi kaotada, laskus «Nautilus» koos uppuva laevaga merepõhja. Kümne meetri kaugusel nägin kõigepealt lõhestatud laevakeret, kuhu kõuemürinal tungis vesi. Sellele j ärgnes kaks rida suurtükke ja parras. Tekk oli täis siia-sinna sagivaid musti varje.

Vesi tõusis ikka kõrgemale. Õnnetud ronisid vante mööda üles, klammerdusid mastide külge, kõverdusid vee all. Inimsipelgate pesa, mille meri on ootamatult üle ujutanud.

Ka mina seisin seal, õudusest kangestunud, juuksed püsti, silmad pärani hingetu ja hääletu. Seisin ja vaatasin! Mingi vastupandamatu jõud naelutas mu illuminaatori külge.

Tohutu laev vajus aeglaselt põhja. «Nautilus » järgnes talle, jälgides iga tema liigutust. Äkki kõlas plahvatus, mille surve käristas laeva tekid puruks, otsekui oleks tuli hõivanud püssirohukambrid. Lööklaine oli nii tugev, et «Nautilus» paisati eemale.

Õnnetu laev hakkas kiiremini vajuma. Meie silme eest möödusid ohvritega täidetud mastid, inimkobarate all murduvad raa d ning lõpuks kadus meresügavusse grootmasti tipp. Hirmus veekeeris viis endaga kaasa kogu laipadest koosneva meeskonna.

Pöördusin kapten Nemo poole. See kohutav kohtumõistja, tõeline kättemaksuingel, seisis ikka veel endisel kohal ning vaatas. Kui kõik oli lõppenud, läks ta oma kajuti ukse juurde, avas selle ning astus sisse. Minu pilk järgnes talle.

Kajuti tagumisel seinal rippus kangelaste portreede kõrval pilt, mis kujutas noort naist kahe lapsega. Kapten Nemo vaatas neid mõne hetke, sirutas siis käed välja, langes põlvili ning puhkes nuuksuma.

XXII KAPTEN NEMO VIIMASED SÕNAD

Pärast seda kohutavat nägemust olid illuminaatori luugid sulgunud, kuid tuled salongis ei süttinud. Kõikjal «Nautiluse» sisemuses valitses pimedus ja vaikus. Ta kadus hämmastava kiirusega sellest õuduste paigast, viibides kogu aeg saja meetri sügavuses. Kuhu ta läks? Kas lõunasse või põhja? Kuhu põgenes see inimene pärast nii hirmsat kättemaksu?

Pöördusin tagasi oma kajutisse, kus Ned ja Conseil ikka veel vaikides istusid. Kapten Nemo oli minus esile kutsunud ületamatu jubedustunde. Milliseid kannatusi inimesed ka polnud talle põhjustanud, tal ei olnud õigust neid niiviisi karistada. Ta oli teinud minust kui mitte oma kättemaksu kaassüüdlase, siis vähemalt tunnistaja! See oli liig!

Kell üksteist süttis j älle elektrivalgus. Läksin salongi. See oli tühi. Vaatasin mõõteriistu. «Nautilus» põgenes põhja poole kahekümne viie miilise tunnikiirusega, viibides kord veepinnal, kord kolmekümne jala sügavuses.

Kaarti uurides nägin, et olime läbinud La Manche'i ja suundusime suurima kiirusega põhjapoolsetesse meredesse.

Vaevalt suutsin kiirel kihutamisel märgata terava ninamikuga ogahailasi, vasarhaisid, siinsetes vetes tavalisi koerhaisid, suuri kotkasraisid, maleratsu-taoliste merihobukeste hulki, helkivate serpentiinidena vingerdavaid angerjaid, terveid krabide armeesid, kes liikusid poolviltu, sõrad selja-kilbil risti, ja lõpuks veel parvedena pringleid, kes võistlesid kiiruses «Nautilusega». Aga enam ei tulnud nende vaatlemine, uurimine või määramine kõne allagi.

Õhtuks olime läbinud juba kakssada miili mööda Atlandi ookeani. Saabus videvik ja meri muutus pimedaks kuni kuu -ilmumiseni taevatelgile.

Läksin tagasi oma kajutisse. Ma ei saanud magada. Kogu

öö vaevasid mind kohutavad nägemused. Vahetpidamata viirastus mulle õudne laevahukk.

Sellest päevast peale ei teadnud ma enam, millisesse Põhja-Atlandi ossa «Nautiius» meid kandis. Ta liikus kogu aeg nii suure kiirusega, et võimatu oli seda kindlaks määrata. Meid ümbritses pidevalt põhjamerede udu. Kas ta viibis Teravmägede või Novaja Zemlja kallastel, sõitis Valges meres, Kara meres, Obi lahes, Ljahhovi saarestiku vetes või teistes Aasia põhjaranniku tundmatuis meredes? Mul polnud sel1est vähimatki aimu. Aeg möödus, kuid ma ei osanud hinnata selle pikkust. Laeva kellad olid seisma jäänud. Mulle näis, et öö ja päev ei vaheldu enam tavalise korrapärasusega, millest võis järeldada, et viibisime polaarvööndis. Tundsin, et olin sattunud üleloomulikku maailma, kus nii vabalt liikus Edgar Poe haiglane kujutlusvõime. Ootasin nagu saladuslik Gordon Pym*, et iga hetk kerkib «. .. meie teele looritatud hiiglaslik inimkuju kaugelt suuremate kehamõõtmetega kui ükski maakera elanik».

Võib-olla eksin, kuid minu arvates kestsid «Nautiluse» eksirännakud viisteist või kakskümmend päeva. Kes teab, kui pikale see oleks veninud, kui mitte õnnetus poleks reisi lõpetanud. Kapten

Nemo ei ilmunud enam üldse nähtavale. Tüürimees ka mitte. Kordagi ei näinud me ainsatki meeskonnaliiget. «Nautilus» viibis peaaegu pidevalt vee all. Kui ta õhutagavara uuendamiseks pinnale tõusis, siis luugid avanesid ja sulgusid automaatselt. Laeva asukohta ei kantud enam kaardile. Ma ei teadnud, kus me olime.

Lisaksin veel, et ka Ned Land, kelle jõud ja kannatus olid lõpukorral, ei näidanud end enam. Conseil ei suutnud temalt ainsatki s0na välja meelitada. Kartes, et ta võiks end hullusehoos või talumatust kojuigatsusest tappa, valvas Conseil teda pidevalt suure andumusega.

Igaüks mõistab, et kõige selle tagajärjel oli olukord muutunud väljakannatamatuks.

Ühel hommikul, päeva ei või ma kahjuks öelda, uinusin ma alles esimestel koidutundidel. Uni oli haiglane ja piinarikas. Kui ärkasin, nägin Ned Landi enda kohale kummarduvat ja kuulsin teda ütlevat:

«Hakkame põgenema!»

Kargasin istukile.

«Millal?»

* G o r d o n P y m - nimitegelane ameerika kirjaniku Edgar Allan Poe (1809-1849) fantastilises romaanis «Arthur Gordon Pymi lugu» (J838; eesti k. 1936).

«Täna öösel. «Nautiiusel» ei paista enam mingit valvet olevat. Kõik oleks laevas nagu välja surnud. Kas olete valmis, härra?»

«Jah. Kus me oleme?»

«Täna hommikul märkasin läbi udu silmapiiril maad, umbes kahekümne miili kaugusel idas.»

«Mis maa see on?»

«Ei tea, aga olgu mis tahes, varjupaika leiame ikka.»

«Muidugi, Ned. Jah, põgeneme juba täna öösel, neelaku meid kas või meri!»

«Meri on tormine, puhub tugev tuul, kuid kakskümmend miili «Nautiluse» kerges paadis ei hirmuta mind enam. Viisin sinna meeskonna teadmata natuke toidukraami ja mõned pudelid värsket vett.»

«Ma tulen teiega.»

«Muide,» lisas kanadalane, «kui meid peaks tabatama, siis ma kaitsen ennast ja olen valmis surema.»

«Sureme koos, sõber Ned!»

Olin kõigeks valmis. Kanadalane lahkus. Läksin tekile, kus ma tugeva lainetuse tõttu suutsin end vaevalt kinni hoida. Ilm oli tõesti ähvardav, aga kuna maa oli sealsamas pruuni uduloori taga, siis tuli põgeneda. Me ei võinud enam ainsatki päeva ega tundi kaotada.

Pöördunud tagasi salongi, kartsin, aga ühtlasi ka lootsin kohata seal kapten Nemot. Ma tahtsin ja ei tahtnud teda enam näha. Mida oli mul talle öelda? Kas ma suudan varjata seda tahtmatut õudusetunnet, mida ta mulle sisendas? Ei! Parem temaga mitte silm silma vastu sattuda! Õigem oleks ta unustada! Ja ometi. ..

Küll oli see päev pikk, viimane «Nautiluse» pardal. Jäin üksi. Ned ja Conseil vältisid kõnelust minuga, et mitte end reeta.

Lõunastasin kella kuue ajal, kuigi mul polnud vähimatki isu. Vastikusetundest hoolimata ma lihtsalt sundisin end sööma, et minu organism ei nõrgeneks.

Kell pool seitse tuli Ned Land minu kajutisse ja ütles, «Me ei näe enam teineteist enne lahkumist. Kell kümme ei ole kuu veel tõusnud. Kasutame pimedust. Tulge siis paati. Mina ja Conseil ootame teid seal.»

Selle peale ta lahkus, andmata mulJe vastamiseks aega.

Tahtsin veel kord kontrollida «Nautiiuse» kurssi ja läksin salongi. Liikusime hirmuäratava kiirusega, kurss NNO, sügavus umbes viiskümmend meetrit.

Heitsin veel viimase pilgu seal leiduvaile looduseimedele,

hindamatuile kunstiaardeile, kogu sellele võrratule muuseumile, mis oli määratud hukkuma ookeanisügavustes koos oma loojaga. Püüdsin selle viimase mulje oma mällu, kinnistada. Nõnda viibisin ma terve tunni helendava lae mahedas valguses ja vaatasin üle kõik vitriinides sädelevad aarded. Seejärel pöördusin tagasi oma kajutisse.

Seal rõivastusin tugevasse veekindlasse ülikonda, korjasin. oma märkmed kokku ning peitsin nad, hoolikalt põue. Mu süda peksis tugevasti ja ma ei suutnud teda kuidagi vaigistada. Kindlasti oleks närviline erutus mind reetnud, kui oleksin kapten Nemo silma alla sattunud.

Mida ta tol hetkel tegi? Ma kuulatasin tema toa ukse taga. Seest kuuldus samme. Kapten Nemo oli seal. Ta ei olnud veel magama heitnud. Iga tema liigutuse puhul näis mulle, et ta ilmub minu ette ja küsib minult, miks ma kavatsen põgeneda. Iga krõbin ehmatas mind. Kujutlusvõime suurendas hirmu veelgi. Olukord muutus niivõrd piinavaks, et mul tekkis tahtmine minna. kajutisse, seista kapteniga silm silma vastu ning trotsida tema tahet!

Need olid hullumeelse mõtted. Õnneks suutsin end tagasi hoida ja viskusin voodile, et oma närviliselt tõmblevat keha natukenegi rahustada. Mu närvid rahunesid veidi, kuid ülierutatud peaaju töötas, vaimusilma eest möödusid «Nautilusel» elatud päevad, kõik rõõmsad ja kurvad sündmused, mis olid toimunud pärast minu kadumist «Abraham Lincolni» pardalt, veealused jahiretked, Torrese väin, Uus-Ginea pärismaalased, karilejooksmine, korallkalmistu, Suessi maakitsuse läbimine, Santorini saar, Kreeta sukelduja, Vigo laht, Atlantis, jääbarjäär, lõunapoolus, jäävangis viibimine, võitlus kalmaaridega, orkaan Golfi hoovusel, «Tasuja» ja viimane kohutav pilt, kui meri neelas suure laeva koos meeskonnaga! . .. Kõik need sündmused vahetusid minq silme ees nagu teatridekoratsioonid. Kõigi nende keskel seisis kapten Nemo võimas kuju, mis omandas üha selgemad piirjooned ning üleinimlikud mõõtmed. Ta ei olnud enam minutaoline inimene, vaid merede elanik, vetevaim.

Kell oli juba pool kümme. Hoidsin mõlema käega peasl kinni, mis oli lõhkemas. Sulgesin silmad. Ma ei tahtnud enam mõelda. Veel pool tundi ootamist! Pool tundi painajalikke mõtteid võis mind hulluks ajada.

Äkki kuulsin ebamääraseid orelihelisid. See oli mingi vaevalt tajutav viis, mida saatis kurb harmoonia. Nõnda kaebles piinatud hing, kes tahtis maistest ahelatest vabaneda. Kuulasin ahnelt, kõigi oma meeltega, ise vaevalt hingates,

haaratud nagu kapten Nemogi muusikalisest ekstaasist, mis kandis mind kaugele eemale sellest maailmast.

Äkki rabas mind üks mõte. Kapten Nemo oli ju oma kajutist lahkunud! Ta oli salongis, kust mul tuli läbi minna, kui tahtsin põgeneda. Seal ma kohtangi teda viimast korda.

Ta näeb mind, võib-olla kõneleb minuga! Iga tema liigutus võis mu hävitada, üksainus sõna tema huulilt võis mu igaveseks tema laeva külge aheldada!

Kell lõi kümme. Oli viimane aeg kajutist lahkuda ja oma seltsimeeste juurde minna.

Ma ei võinud enam viivitada, ka siis mitte, kui kapten Nemo ise minu teele ette astuks. A vasin ukse ettevaatlikult, kuid sellest hoolimata näis mulle, et hinged kriuksusid kõrvulukustavalt. Võib-olla oli see ainult minu kujutlusvõime vili!

Liikusin kobamisi mööda «Nautiluse» pimedaid koridore, peatudes igal sammul, sest süda peksis meeletult.

Jõudsin salongi nurgaukse taha. Avasin selle hääletult. Ruumis valitses pilkane pimedus. Orelilt kostsid vaiksed akordid. Kapten Nemo oli seal. Ta ei näinud mind. Arvan, et isegi täie valgustuse

juures poleks ta mind märganud, niivõrd oli ta muusika võimuses.
Roomasin nüüd mööda «Nautiluse» koridore, vältides iga eset, sest vähimgi müra oleks võinud minu sealviibimise reeta. Mul kulus viis minutit ukseni jõudmiseks, mis viis raamatukokku.
Pidin just ukse avama, kui ohe kapten Nemo huulilt naelutas mu paigale. Aimasin, et ta tõusis oreli tagant. Ma isegi nägin teda, sest raamatukogu oli valgustatud ja üksikud .kiired tungisid ukseprao vahelt salongi. Ta tuli minu poole, käed risti rinnal, ise vaikiv, pigem vaimuna mööda põrandat libisedes kui käies. Ja ma kuulsin, kuidas ta pomises: «Kõigevägevam jumal! Aitab juba! Aitab!» Need olid tema viimased sõnad, mis jõudsid minuni.
Oli see ülestunnistus, mis leevendas selle inimese süümepiinu. . . .
Tormasin ülepeakaela raamatukokku, edasi trepist üles ja ülemist koridori mööda paadi juurde. Pugesin läbi ava, kust minu seltsimehed olid juba paati roninud.
«Teele! Teele!» hüüdsin ma.
«Otsekohe!» vastas kanadalane.
Kõigepealt sulgesime Ned Landi mutrivõtmega «Nautiluse» keres oleva luugi, seejärel paadi põhjas asuva ava. Siis

hakkas kanadalane lahti keerama mutreid, mis meid veel allveelaeva küljes kinni hoidsid.
Äkki kuuldus «Nautiluse» sisemusest müra, millele vastasid ägedad inimhääled. Mis oli juhtunud? Kas meie kadumine oli avastatud? Tundsin, kuidas Ned Land mulle pussi pihku libistas.
«Jah,» pomisesin ma, «küllap oskame ka surra!»
Äkki jättis kanadalane mutrite keeramise. Üks sõna, üksainus kohutav sõna, mida kümneid kordi korrati, reetis mulle «Nautiluse» pardal toimuva segaduse põhjuse. Sellel polnud meiega vähimatki ühist. «Nautiluse» meeskond karjus:
«Maelström! Maelström!»
Maelström! Kas võis olla veel hirmsamat sõna meie juba niigi hirmsas olukorras? Kas tõesti olime Norra ranniku ohtlikes vetes ja «Nautilus» kisti sel!esse karddavasse veekeerisesse just hetkel, mil meie paat oli tema küljest eraldumas?
Teatavasti voolavad tõusu ajal, Fääri saarte ja Lofootide vahel asuvad veed tohutu jõuga ning moodustavad hiiglaslikti veekeerise, millest veel ükski laev pole suutnud välja tulla. Kõigist ilmakaartest sööstavad kokku koletislikud lained ja moodustavad otsekui mingi kuristiku, mida täie õigusega nimetatakse ookeani nabaks. See neelab kõik ettejuhttiva viieteistkümne kilomeetri raadiuses. Sinna kistakse mitte ainult laevad, vaid ka valaskalad ja isegi polaarmerede jääkarud.
Sellesse veekeerisesse oligi kapten oma laeva kogemata, aga võib-olla ka meelega juhtinud. «Nautilus» hakkas tiirlema spiraali mööda, mille raadius kord-korralt ikka vähenes. Selle liikumise tegi peadpööritava kiirusega kaasa ka laeva külge kinnitatud paat. Tundsin selgesti, kuidas pea hakkas liiga kaua kestvast pöörlemisest ringi käima. Meid haaranud meeletu surmahirm jõudis haripunkti, veri tarretus soontes, närvisüsteem lakkas töötamast, külm higi voolas ojadena. Ja milline põrgumüra meie hapra lootsiku ümber! Kohutav ulgumine, mis kajas mitme miili taha! Mäherduse kohinaga paiskus kobrutav vesi vastu merepõhjas asuvaid teravaid kaljurünki! Seal purunevad ka kõige kõvemad esemed, hävivad suured puud «kõige naha ja karvadega», nagu ütlevad norralased!
Mäherdune olukord! Hullunud veevool pillutas meid halastamatult. «Nautilus» kaitses end nagu elav olend, Tema

terasmusklid ragisesid. Mõnikord ajas ta end püsti ja meie tõusime koos temaga!
«Tuleb vastu pidada ja kruvid uuesti kinni keerata!» hüüdis Ned. «Niikaua kui me oleme «Nautiluse» küljes, on meil veel lootust. . .»
Enne kui ta jõudis lõpetada, kõlas raksatus. Poldid katkesid ja oma õõnsusest väljakistud paat

paiskus kivina veekeerise keskele.
Lõin oma pea tugevasti vastu paadi metalset ribi ning kaotasin teadvuse.

XXIII LÕPPSÕNA

Siin lõpeb veealune maailmareis. Kõigest, mis toimus tol ööl, kuidas paat Maelströmi kohutavast keerisest tervelt välja tuli, kuidas Ned Land, Conseil ja mina meresügavusest pääsesime, kõigest sel1est ei tea ma midagi. Kui ma toibusin, lamasin juba Lofoodi kaluri onnis. Minu kaaslased seisid elusalt ja tervelt minu kõrval ning surusid mu kätt.
Embasime üksteist liigutatult.
Tol hetkel ei tulnud tagasisõit Prantsusmaale kõne allagi. sest liiklus Põhja- ja Lõuna-Norra vahel ei ole kuigi tihe. Meil tuli oodata aurikut, mis kaks korda kuus peab ühendust Nordkapiga.
Seega viibin ma nende tublide inimeste juures, kes meid päästsid, ja vaatan üle meie seikluste kirjeldust. Kõik selles on õige. Ainustki üksikasja pole vahele jäänud, kuskil pole millegagi liialdatud. See on tõetruu jutustus ebatõepärasest retkest inimesele 1igipääsmatusse maailma, kuid tehnika areng avab ükskord tee ka sinna.
Kas mind usutakse? Ei tea. Lõpuks polegi see nii tähtis. Aimjs, mida ma võin kinnitada, on see, et mul on nüüd täielik õigus kõnelda meredest, mille sügavustes ma kümne kuu kestel tegin kahekümne tuhande ljöö pikkuse reisi. Selle veealuse ümbermaailmareisi ajal Vaikses, ja India ookeanis, Punases meres, Vahemeres, Atlaridi ookeanis, Lõuna- ja Põhja-Jäämeres avanes minu pilgule lõpmata paljuimelisi nähtusi.

361

Mis sai aga «Nautilusest»? Kas ta pidas vastu Maelströmi surmavale haardele? Kas kapten Nemo elab veel? Kas ta jätkab ookeanisügavustes oma kättemaksu või jäi see hekatomb viimseks? Kas lained toovad ükskord päevavalgele käsikirja, kus leidub ka tema elulugu? Kas ma saan kord teada selle mehe nime? Kas selle järgi, millisele riigile kuulus hävitatud laev, on võimalik kindlaks teha kapten Nemo rahvust?
Loodan seda. Samuti loodan, et «Nautiluse» võimas masin võitis mere kohutavairna keerise ja et ta pääses sealt, kus on hukkunud nii palju laevu. Kui nii, siis elab kapten Nemo ikka veel ookeanisügavustes, oma uues kodus. Peaks ometi vihalõõm selles metsikus südames kustuma! Kaotagu nii paljude imede üle mõtisklemine tema kättemaksuiha! Kadugu kohtumõistja, jätkaku teadlane oma rahulikku uurimistööd merepõhjas! Olgugi tema saatus kummaline, see on ka ülev. Kas pole ma seda oma kogemuste varal tundma õppinud? Elasin minagi tervelt kümme kuud seda üleloomulikku elu!
Seepärast on kuue tuhande aasta eest Koguja poolt esitatud küsimusele: «Kes on iial mõõtnud mere sügavust?» õigus vastata ainult kahel inimesel - kapten Nemol ja minul.

TEISE OSA LÕPP